

NÉPRAJZI

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

Szerkeszti Hála József

A Magyar Néprajzi Társaság 109. Közgyűlése (3)

A Magyar Néprajzi Társaság rendkívüli közgyűlése (22)

Társaságok, egyesületek, szervezetek (23)

Kutatások (29)

Külföldi tanulmányutak, expedíciók (41)

Tudományos rendezvények, konferenciák (45)

Múzeumok, gyűjtemények (66)

Kiállítások (68)

Oktatás (71)

Téka (77)

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések (79)

In memoriam (91)

Mindenféle (128)

HUSZONHATODIK ÉVFOLYAM

1997/1–4.

E számunk illusztrációit a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban őrzött,
malmokat ábrázoló régi levelezőlapokból válogattuk.

A Magyar Molinológiai Társaság megalakulásáról és a nemzetközi molinológiai
szimpóziumról írt beszámolók a 23–28., illetve az 58–60. oldalakon olvashatók.

ISSN 0133–8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: KÓSA LÁSZLÓ

Engedélyszám: III/Szl/426/1980.

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Neotipp Nyomdaipari és Kereskedelmi Betéti Társaság

1025 Budapest, Vöröstorony lejtő 5.

Felelős vezető: Dr. Naszályi Gábor

TARTALOM

A Magyar Néprajzi Társaság 109. Közgyűlése. Budapest, 1997. május 21.

Jegyzőkönyv	3
Alapszabály-módosítás	4
A Társaság kitüntettjei	4
Főtitkári jelentés	15
Pénztárosi jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 109. Közgyűlésének az 1996. május 1.–1997. április 30. közötti gazdálkodásról	18
A Számvizsgáló Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 109. Közgyűlésének	21

A Magyar Néprajzi Társaság rendkívüli közgyűlése. Budapest, 1997. szeptember 24.

Jegyzőkönyv	22
-------------------	----

Társaságok, egyesületek, szervezetek

BALÁZS GYÖRGY: Megalakult a Magyar Molinológiai Társaság	23
A Magyar Molinológiai Társaság alapszabálya	24

Kutatások

MARTYIN EMÍLIA: Román nemzetiségi néprajzi ifjúsági táborok (1976–1997)	29
LISZKA JÓZSEF: Etnológiai Központ kezdte meg tevékenységét a szlovákiai Révkomáromban	31
PAPP ÁRPÁD: A Vajdaság néprajzi atlasza	34
SABJÁN TIBOR: Egy Árpád-kori veremház kísérleti felépítése	37

Külföldi tanulmányutak, expedíciók

CSÓSZ LÁSZLÓ–TÖRŐCSIK ISTVÁN: Kutatóúton a Duna-deltában	41
--	----

Tudományos rendezvények, konferenciák

BALI JÁNOS: Transition and social change. Adaptive processes and strategies from an anthropological perspective (Stará Lesná, 1997. szeptember 25–27.)	45
FÖLDVÁRI SÁNDOR: Mass media, folklore and mythology (Tartu, 1997. november 12–14.)	47
SELMECZI KOVÁCS ATTILA: Kutatások Pest megyében (1997. március 12–13.)	49
PÁLFY GYULA: Martin György-émlékülés és legényesverseny (Budapest, 1997. április 25–26.)	50
KNÉZY JUDIT: Régész–néprajzos párbeszéd a középkori paraszti építkezéstről és táplálkozásról (Budapest, 1997. május 8.)	51
MARX MÁRIA: Népek a Mura mentén (Nagykanizsa, 1997. május 15–17.)	54
SZABÓ ZOLTÁN: A Balaton-felvidék népi építésze (Balatonfüred, 1997. május 21–23.)	55
BALÁZS GYÖRGY: A Nemzetközi Molinológiai Társaság IX. Szimpóziuma (Budapest, 1997. augusztus 2–9.)	58
KODOLÁNYI JÁNOS, ifj.: A VI. Magyar–Finn Néprajzi Szimpózium (Pécsvárad, 1997. augusztus 18–23.)	60
PÓCS ÉVA: Sors – áldozat – divináció (Budapest, 1997. szeptember 12–14.)	63
T. BERECKZI IBOLYA: Korszakok és határok. A népi építészeti kutatások és a megvalósítás a szabadtéri néprajzi múzeumokban (Szentendre, 1997. november 3.)	64

Múzeumok, gyűjtemények

SELMECZI KOVÁCS ATTILA: Százhuszonöt éves a Néprajzi Múzeum	66
---	----

Kiállítások

K. CSILLÉRY KLÁRA: A „Kalotaszeg – A népművészet felfedezése” című kiállítás megnyitója	68
---	----

Oktatás

A XXIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia (1997. március 24.–április 12.).....	71
MÉSZÁROS CSABA: Egy honti hetünk. Az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszéke által szervezett nyári gyűjtési gyakorlatról.....	73

Téka

SZILÁGYI Miklós: Könyvbemutató Átányon	77
--	----

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések

Kétszáz évvel ezelőtt jelent meg Robert Townson <i>Travels in Hungary</i> című könyve	79
HÁLA JÓZSEF: Konferencia Robert Townson <i>Travels in Hungary</i> című könyve megjelenésének kétszázadik évfordulója alkalmából	79
TORRENS, HUGH: Robert Townson (1762–1827)	84
VARGYAS GÁBOR: A hetvenöt éves ifj. Kodolányi János köszöntése	85
Kodolányi János irodalmi munkássága II.	88
Huszonöt éves a táncházmozgalom	89

In memoriam

Búcsú Ecsedy Csabától	91
Ecsedy Csaba (Munkács, 1942. április 25.–Budapest, 1995. június 20.).....	91
SÁRKÁNY MIHÁLY: Ecsedy Csaba ravatalánál	92
TERBÓCS ATTILA összeáll.: Ecsedy Csaba irodalmi munkássága	93
KRUPA ANDRÁS: Ján Mjartan (1902. május 5.–1996. december 16.)	95
BALÁZSI Dénes: In memoriam Molnár István (Bordos, 1910. december 17.–Székelykeresztúr, 1997. január 12.).....	96
Molnár István irodalmi munkássága.....	103
TUNGLI GYULA: Végh József emlékezete (Békés, 1912. július 17.–Budapest, 1997. július 6.).....	106
SZILÁGYI MIKLÓS: Csalog Zsolt emlékezete (Szekszárd, 1935. november 30.–Budapest, 1997. július 18.).....	107
GRIN IGOR: Búcsú Beck Zoltántól (1934–1997).....	110
DANKÓ IMRE: Elhunyt Tábori György (Tótkomlós, 1913. november 18.–Debrecen, 1997. november 8.)	112
DANKÓ IMRE: Elhunyt Takács Béla (1930–1997)	114
SEBESTYÉN KÁLMÁN: Vasas Samu példája (Bencéd, 1927. július 14.–Bánffyhungyad, 1997. december 20.).....	116
SEBESTYÉN KÁLMÁN összeáll.: Vasas Samu irodalmi munkássága	119
L. SINKÓ ROZÁLIA: Bereczki Imre halálára (Dévaványa, 1912. február 11.–Dévaványa, 1997. december 31.).....	122
SZILÁGYI MIKLÓS: Búcsú Márkus Istvántól (1920–1997)	123
DANKÓ IMRE: Búcsúunk Újvárosi Imre kulacskészítő népi iparművésztől.....	126

Mindenféle

LUKÁCS LÁSZLÓ: Beszámoló az Ethnographia helyzetéről (1994–1997).....	128
ÉRI ISTVÁN: Javaslat egy magyarországi múzeumtörténeti kézikönyv összeállítására és kiadására	133
HÁLA JÓZSEF összeáll.: Rövid hírek, tudósítások	134

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 109. KÖZGYŰLÉSE

Budapest, 1997. május 21.

I.

Jegyzőkönyv

ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök megnyitotta a közgyűlést és megállapította a határozatképességet. A jegyzőkönyv hitelesítésére felkérte LAZÁR KATALINT és KRISTON VÍZI JÓZSEFET, majd ismertette a napirendet. A közgyűlés megszavazta a napirendi pontokat.

Második napirendi pontként az 1997. évi társasági kitüntetések átadására, a tiszteleti és levelező tagok megválasztására került sor. Györffy István-emlékéremmel FÜZES ENDRÉT tüntette ki a Társaság, Tájékutató-díjat kapott ÖRSI JULIANNA és VARGA GYULA. Első alkalommal került sor az 1996-ban alapított Pro Ethnographia Minoritatum-emlékérem átadására. Az emlékéremmel nyolc személyt tüntettek ki: BALASSA IVÁNT, BÓDI ZSUZSANNÁT, FRANKOVICS GYÖRGYÖT, HOCOPÁN SÁNDORT, KISS MÁRIÁT, KRUPA ANDRÁST, MANHERZ KÁROLYT és MUKICSNÉ KOZÁR MÁRIÁT. Belföldi tiszteleti taggá EPERJESSY ERNŐT, GYIVICSÁN ANNÁT és KERECSÉNYI EDITET, külföldi tiszteleti taggá GALAMBOS IRÉNEUSZT (Ausztria), SOŇA KOVAČEVIČOVÁT (Szlovákia) és SZENIK ILONÁT (Románia), külföldi levelező taggá POZSONY FERENCET (Románia), ANNA-MARIA ÁSTRÖMÖT, TEPPÓ KORHONENT és URPO VENTÓT (mindhárman Finnországból) választotta a közgyűlés. Emléklapot kapott K. CSILLÉRY KLÁRA, DOMONKOS OTTÓ, JAMBRICH KÁZMÉR, NAGY DEZSŐ és SERGŐ ERZSÉBET, akik ötven évvel ezelőtt léptek be a Társaságba. A kitüntetettekről részletes méltatást és értékelést olvasott fel BELLON TIBOR főtítkár.

Harmadik napirendi pontként KODOLÁNYI JÁNOS ügyvezető alelnök javasolta a Magyar Néprajzi Társaság alapszabályának módosítását. Az alapszabály módosítására tett javaslatot a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

Negyedik napirendi pontként BELLON TIBOR főtítkár beszámolója hangzott el az elmúlt időszakban végzett társasági munkáról. A főtítkári beszámolót a közgyűlés elfogadta. Ezután KECSKÉS PÉTER, a Társaság pénztárosa számolt be az éves gazdálkodásról, bevételekről, kiadásokról. A számvizsgáló bizottság jelentését BARNÁ GÁBOR terjesztette a közgyűlés elé. A jelentéseket a közgyűlés elfogadta, és a pénztárosnak megadta a felmentést.

Mivel a Társaság 1994-ben megválasztott tisztikarának mandátuma lejárt, a jelentések elhangzása után tisztújításra került sor. ANDRÁSFALVY BERTALAN elnök felkérte K. KOVÁCS LÁSZLÓT, hogy korelnökként lássa el a közgyűlés elnöki teendőit. K. KOVÁCS LÁSZLÓ köszöntötte a közgyűlés résztvevőit, ismertette a választmány előterjesztését a következő ciklusra, és levezette a választást. A választmány javaslatait a közgyűlés egyhangúlag elfogadta, ennek értelmében a Magyar Néprajzi Társaság 1997–2000 évekre megválasztott tisztségviselői a következők.

Elnök: KÓSA LÁSZLÓ.

Alelnökök: KODOLÁNYI JÁNOS, SELMECZI KOVÁCS ATTILA, VOIGT VILMOS.

Főtítkár: GRÁFIK IMRE.

Titkárok: T. BERECZKI IBOLYA, TÁTRAI ZSUZSANNA.

Pénztáros: KECSKÉS PÉTER.

Számvizsgáló bizottság: BARNÁ GÁBOR, FORRAI IBOLYA, GYÖRGYI ERZSÉBET.

Anyagi Kultúra Szakosztály elnöke: JUHÁSZ ANTAL; titkára: HORVÁTH GYULA.
Ethnographica Pannonica Szakosztály elnöke: CSOMA ZSIGMOND; titkára: BALOGH BALÁZS.

Etnológiai Szakosztály elnöke: SÁRKÁNY MIHÁLY; titkára: VARGYAS GÁBOR.
Film- és Fényképészeti Szakosztály elnöke: TARI JÁNOS; titkára: BIRINYI JÓZSEF.
Folklor Szakosztály elnöke: PÓCS ÉVA; titkára: SZACSVAY ÉVA.

Nemzetiségi Szakosztály elnökei: EPERJESSY ERNŐ, GYIVICSÁN ANNA; titkárai:
BÓDI ZSUZSANNA, LANTOSNÉ IMRE MÁRIA, NAGYNÉ MARTYIN EMÍLIA.
Népzenei és Néptánc Szakosztály elnökei: FELFÖLDI LÁSZLÓ, PAKSA KATALIN;
titkárai: H. BATHÓ EDIT, PÁVAI ISTVÁN.

Társadalom-néprajzi Szakosztály elnöke: SZABÓ LÁSZLÓ; titkára: ÖRSI JULIANNA.
Önkéntes Gyűjtő Szakosztály elnöke: HALÁSZ PÉTER; titkára: KOLTAY ERIKA.

A tisztújítás után KÓSA LÁSZLÓ elnök köszöntötte a közgyűlést és felkérte FÜZES ENDRÉT *A hitelesség kérdése a szabadtéri néprajzi múzeumokban* című előadásának megtartására.

KÓSA LÁSZLÓ megköszönte FÜZES ENDRÉnek az előadást, a megjelenteknek a részvételt, és bezárta a közgyűlést.

Budapest, 1997. május 21.

Kriston Vízi József
jegyzőkönyv-hitelesítő

Lázár Katalin
jegyzőkönyv-hitelesítő

Kósa László
elnök

Kádár Natália
jegyzőkönyv-vezető

II.

Alapszabály-módosítás

A Magyar Néprajzi Társaság alapszabályának 5. § c. pontja 1997. május 21-étől a következőkkel egészül ki:

A Társaság politikai pártokat nem támogathat, tőlük anyagi támogatást nem kaphat.

III.

A Társaság kitüntetettjei

FÜZES ENDRE

FÜZES ENDRE az ELTE BTK muzeológia-néprajz szakán szerzett diplomát, majd a pécsi Janus Pannonius Múzeumban dolgozott néprajzos muzeológusként. Elsősorban a népi építészet és a népművészet területén folytatott kutatásokat, e témakörökből jelentős tanulmányai is megjelentek.

Egyetemi doktori disszertációját *Gabonátároló építmények a Kárpát-medencében* címmel írta meg, mely összegzés magyar és német nyelven is megjelent. Később a Művelődésügyi, majd a Kulturális Minisztérium Múzeumi Főosztályán dolgozott. Itt elsősorban a múzeumok gyűjteményfejlesztési és tudományos feladatai szervezésével, valamint a Sza-

Andrásfalvy Bertalan megnyitja a közgyűlést
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

ARÉNY ARÁNY

Bellon Tibor főtitkári beszámolóját tartja
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

badtéri Néprajzi Múzeum kifejlesztésével foglalkozott. Kandidátusi értekezése *A gabona tárolása a magyar parasztgazdaságokban* címmel megjelent az Akadémiai Kiadó gondozásában. 1980-tól az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának tudományos főmunkatársa, majd a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója volt. Alapvető kutatásokat végzett a *Magyar néprajzi atlasz* előkészítő munkálataiban, bibliográfiát és szintézist állított össze *A magyar parasztház* címmel. Életre hívta a népi építészeti konferenciasorozatot, szerkesztette a *Ház és Ember* című periodikát. Több hazai és külföldi tudományos testület és szervezet tagja. A magyar népi építészet hagyományai, illetve a 20. századi átalakulás területén végzett kutatásainak megkoronázásaként értékelhető az Akadémiai Kiadó gondozásában a napokban megjelenő, az összefoglaló igényű *Magyar néprajz* negyedik, *Életmód* című kötetének szerkesztése, illetve egyes részeinek megírása.

Huszonöt éven keresztül a Magyar Néprajzi Társaság vezetőségének, választmányának tagja, pénztáros, majd 1990–1994 között a Társaság alelnöke volt. 1995-ben a Társaság tiszteleti tagjává választotta.

ÖRSI JULIANNA

ÖRSI JULIANNA, a túrkevei Finta Múzeum igazgatója, a társadalom-néprajzi kutatások megújítója, markáns egyénisége. Szorgalmas terepmunkás, aki család- és közösségvizsgálataival, az életmód változásának kutatásával új utakon jár. *Karcag társadalma a XVIII–XX században* című munkáját az Akadémiai Kiadó jelentette meg. Több néprajzi és szociológiai kutatóközösség tagjaként hatalmas tereptapasztalatra tett szert, rendszeresen publikál nagykunsági társadalom-néprajzi dolgozatokat. Sok tartalmas kiállítás elgondolása és kivitelezése kapcsolódik a nevéhez.

VARGA GYULA

VARGA GYULA eddigi munkássága jórészt Biharhoz és a Sárérthez kötődik. A debreceni Déri Múzeum muzeológusaként sokat tett a táj néprajzi képének gazdagításáért. Több történeti, gazdaságtörténeti tanulmánya mellett a várostörténeti monográfiák gazdálkodási fejezeteit jegyzi, a *Hajdú-Bihar megye népművészete* című kítűnő monográfia szerzője, szerkesztője, több kiállítás fűződik a nevéhez. Alapvető könyvet írt szülőfalujáról, Kismarjáról *Egy falu az országban* címmel, amely módszertanilag újította meg a táj- és néptörténetet Szabó István-i szellemben. Kiváló nevelőként nemzedékeket nevelt szakmánknak.

BALASSA IVÁN

BALASSA IVÁN az 1970-es évek elején ORTUTAY GYULÁval együtt kezdeményezte a Nemzetiségi Szakosztály létrehozását a Néprajzi Társaságon belül. Szorgalmazta és újjáindította a hazai nemzetiségek anyanyelvén megjelenő kiadványsorozatokat. Az első ízben 1975-ben megjelent köteteknek tíz éven keresztül volt főszerkesztője. Ugyancsak BALASSA IVÁN kezdeményezte a békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciák megrendezését, amelyre először 1975-ben került sor. Az ötvenként megtartott konferenciáknak 1990-ig ő volt az elnöke. Nagy érdeme volt a nemzetiségi bázismúzeumok létrehozásában, illetve számos nemzetiségi tájház és tájmúzeum megszületésében. Lelkes támogatója volt az 1970-es évek elején beindult nemzetiségi múzeumi gyűjtőtáboroknak. Sokat tett a hazai nemzetiségi kutatók és anyanemzeteik néprajzi intézményei

Füzes Endre átveszi a Györffy István-emlékérmét
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

Varga Gyula átveszi a Tájékutató-díjat
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

közötti együttműködés érdekében. Támogatta a nemzetiségi néprajzi kutatások elméleti és módszertani kérdéseinek vizsgálatát. BALASSA IVÁN nevéhez fűződik a határon túli magyar néprajzkutatók első konferenciáinak megszervezése is.

BÓDI ZSUZSANNA

BÓDI ZSUZSANNA mint a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársa másfél évtizeden keresztül több nemzetiségi – főleg cigány – múzeumi kiállítás rendezője. 1990 után egyik szervezője az országos vagy regionális jellegű cigány néprajzi konferenciáknak. Több önálló kiadvány és publikáció szerzője. A Magyar Néprajzi Társaság nemzetiségi etnográfiai sorozata 1993-ban induló cigány kötetének a szerkesztője. Konferenciákon és más fórumokon, tanulmányokban egyik szorgalmazója annak, hogy a nemzetiségek hagyományos kultúrája méltóképpen kapjon helyet az iskolai oktatásban.

FRANKOVICS GYÖRGY

FRANKOVICS GYÖRGY mint a Pécsi Rádió és Televízió délszláv adásainak egyik szerkesztője a hagyományos népi kultúra feltárásában és népszerűsítésében szerzett érdemeket. A különböző magyarországi délszláv etnikai csoportok hiedelemvilágából és más eddig nem kutatott anyagából hatalmas adatbázist gyűjtött. Több önálló néprajzi kötet, számos magyar és horvát nyelvű összehasonlító tanulmány szerzője. 1980 óta a délszláv, majd később a horvát nyelvű néprajzi kötetek szerkesztője.

HOCOPÁN SÁNDOR

HOCOPÁN SÁNDOR újságíróként az 1960-as évektől a hazai román sajtóban a tradicionális kultúra népszerűsítője, egyik szervezője és részese a román folklór kutatásának. 1980 óta szerkesztője a román nyelven megjelenő hazai néprajzi kiadványsorozatnak. Számos etnográfiai publikáció, valamint több önálló kötet szerzője. Több mint húsz éve egyik szervezője a román néprajzi gyűjtőtáboroknak.

KISS MÁRIA

KISS MÁRIA magyar néprajzi kutatótevékenysége mellett a hazai délszlávok, különösen a szerb népcsoport körében végzett kiemelkedő feltáró munkát. Az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának tudományos munkatársaként egyik szervezője volt a magyar és a jugoszláv néprajzi kutatóintézetek közti együttműködésnek és nemzetközi konferenciáknak. Szervező- és irányítómunkássága mellett több önálló tanulmánykötet és publikáció szerzője. 1975-től 1988-ig a nemzetiségi etnográfiai sorozatok délszláv kötetének a szerkesztője. Jelenleg a nemzetiségi kötetekből válogatott tanulmányok magyar nyelvű kiadványának gondozója.

KRUPA ANDRÁS

KRUPA ANDRÁS az 1960-as évek elejétől foglalkozik a magyarországi, elsősorban a Békés megyei szlovákok hagyományos kultúrájának kutatásával. A témában több önálló

Gyivicsán Anna átveszi a Pro Ethnographia Minoritatum- emlékérmét
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

Nagy Dezső átveszi az ötvenéves társaságbeli tagságát igazoló emléklapot
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

kötete és számos tanulmánya jelent meg szlovák és magyar nyelven. Mint Békés megyei TIT-titkár kezdeményezője és évtizedeken keresztül szervezője volt a kétnyelvű ismeretterjesztésnek nemzetiségi területeken. A Magyar Néprajzi Társaság megbízásából 1975-től 1993-ig szervezőtitkára volt a békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciáknak. Kiváló szervezőtevékenységével teremtette meg azt a légkört, amely által ez a konferencia nemcsak Békéscsaba városának, hanem a Néprajzi Társaságnak is egyik legjelentősebb nemzetközi rendezvénye lett. KRUPA ANDRÁS 1975 óta társszerkesztője a szlovák nyelvű néprajzi sorozatnak. Negyedszázad óta szervezője a szlovák néprajzi nyári táboroknak. Egyik szerkesztője a magyarországi szlovákok népi kultúrája 1996-ban megjelent atlaszának.

MANHERZ KÁROLY

MANHERZ KÁROLY az 1960-as évek végétől a magyarországi német néprajzi és nyelvjárás kutatás irányítója. Az 1975-től megjelenő német nyelvű etnográfiai sorozat szerkesztője. A magyarországi német nyelvjárások közelmúltban megjelent atlaszának irányítója és egyik szerkesztője. A német nemzetiségi kutatóbázis megszervezője és irányítója az ELTE keretében. A hazai német nemzetiség hagyományos kultúrájából, a nyelvészociológia, dialektológia témaköréből több önálló tanulmánykötete, számos publikációja jelent meg magyar és német nyelven.

MUKICSNÉ KOZÁR MÁRIA

MUKICSNÉ KOZÁR MÁRIA a szombathelyi Savaria Múzeum tudományos munkatársaként szervezői munkát fejt ki a régió nemzetiségi néprajzi kutatásában. Személyesen a magyarországi szlovének (vendek) körében folytatott eredményes kutatásokat. Több önálló kötete és számos tanulmánya jelent meg magyar és szlovén nyelven. Kiemelkedő érdeme van a szentgotthárdi Szlovén Múzeum létrehozásában, valamint a magyar és szlovéniai néprajzkutatók eredményes együttműködésében.

EPERJESSY ERNŐ

EPERJESSY ERNŐ a hazai nemzetiségi és kisebbségi kutatások kiemelkedő szervező-egyénisége. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán történelem-irodalom-néprajz szakon végzett. Több helyen tanított, majd 1972-től a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Nemzetiségi Főosztályának munkatársa lett. 1967-től részt vett a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének munkájában. Fő kutatási területe a dél-dunántúli magyarság és nemzetiségek (horvátok, szerbek, szlovének és cigányok) folklórja, hiedelemvilága. A hazai és külföldi szakmai folyóiratokban megjelent publikációi zömükben e témákkal foglalkoznak. Önálló kötetben került kiadásra az MTA Néprajzi Kutatóintézetének Cigánisztikai tanulmányok sorozatában az általa gyűjtött őrtilos cigány népmesegyűjtemény.

Tudományszervező tevékenysége jelentősen hozzájárult a hazai kisebbségkutatás szervezeti kereteinek kialakításához. 1975-től egyik fő szervezője a békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciáknak, koordinálója a hazai kisebbségi kutatók anyországi szakmai intézményekkel való kapcsolattartásának. Szakmai összeköttetései a zág-rábi, az újvidéki, a ljubljanoi, a belgrádi és a pozsonyi akadémiai intézetekkel a legkiter-

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

jedtebbek. Jelentős szerepe volt a magyarországi német néptánc és népzene gyűjtésének és dokumentálásának elősegítésében. 1974-től a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának elnöke, 1993-tól a szakosztály nemzetiségi sorozatainak főszerkesztője, továbbá szerkesztője a békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciák anyagát tartalmazó sorozatnak.

GYIVICSÁN ANNA

GYIVICSÁN ANNA a hazai nemzetiségi kutatások nemzetközileg is elismert képviselője. Történelem–szlovák szakon végzett az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Bölcsészdoktori, majd kandidátusi címet szerzett. Fő kutatási területe a magyarországi szlovák nyelvszigeteken végbement kulturális folyamatok vizsgálata a művelődéstörténet, a társadalomnéprajz és a kulturális antropológia kutatási módszereinek alkalmazásával. A szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán kezdte oktatói munkáját, jelenleg az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszékének docense. Több külföldi egyetemen volt vendégoktató (a Komenský Egyetem hungarológia szakán és etnológiai tanszékén). Tevékenységével megalapozta a hazai szlovákság folklórájának és társadalomnéprajzájának főiskolai, illetve egyetemi oktatását, több tankönyv, antológia szerzője, egyik szervezője a Nemzeti Alaptanterv nemzetiségi oktatási programja kidolgozásának.

Kutatásszervező tevékenysége nemzetközi szinten is kiemelkedő jelentőségű. Tagja a Szláv Folklor Nemzetközi Bizottságának, a Magyar–Szlovák Történelembizottságnak, az MTA Kelet-európai Komplex Bizottságának, a szlovák és magyar néprajzi intézetek szakmai bizottságainak, mindkét ország néprajzi társaságának. Hosszú évekig a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának titkára volt, jelenleg a szakosztály társelnöke. 1980 óta szervezője a békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciáknak. 1992 óta a békéscsabai Szlovák Kutatóintézet vezetője. Egyik legfontosabb műve az 1993-ban megjelent, a magyarországi szlovákság kultúrájának változását bemutató *Anyanyelv, kultúra, közösség* című kötet, és szerkesztésében jelent meg *A magyarországi szlovákok népi kultúrájának atlasza* (1996). Részt vett a *Világirodalmi lexikon*, valamint több nemzetközi, a kétnyelvűséggel, illetve a nemzetiségekkel foglalkozó enciklopédia szerkesztési munkálataiban is. Tudományos munkásságáért több kitüntetésben részesült.

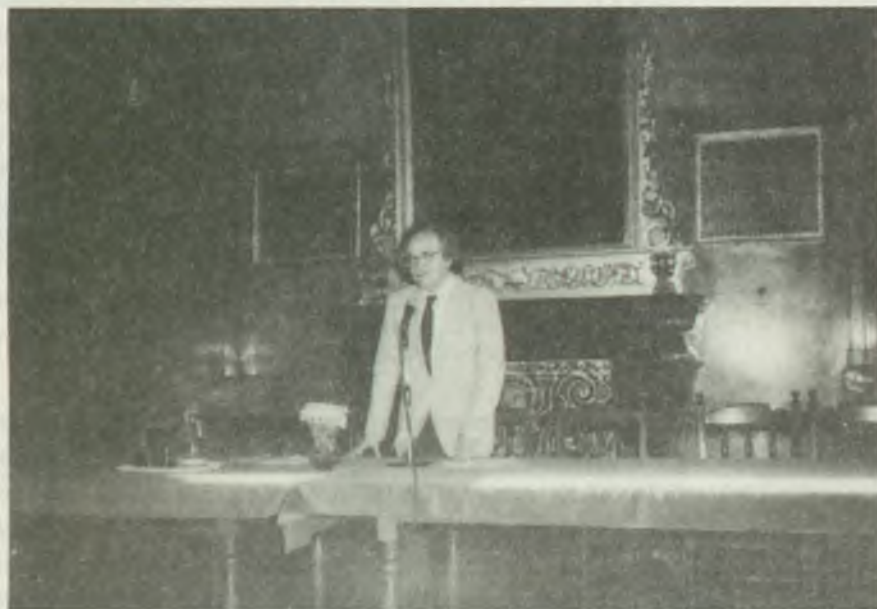
KERECSÉNYI EDIT

KERECSÉNYI EDIT nyugalmazott múzeumigazgató, a néprajztudomány kandidátusa. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán végezte egyetemi tanulmányait, ott szerzett bölcsészdoktori oklevelet. Szakmai munkáját Nagykanizsán kezdte, és ott működött egész élete során. Hatalmas néprajzi gyűjteményt hozott létre, kutatásai kiterjedtek a földrajzi nevekre, a ház- és lakásberendezésekre, a népi textiliák sokrétű feldolgozására, a fehérhímzésre, a szomszédos Hetés, Szlovénia és Horvátország magyarlakta területeire. Eredményeit a Zalai Közleményekben, a Zalai Múzeum, a Néprajzi Értesítő, az Ethnographia stb. hasábjain, illetve önálló kötetekben jelentette meg. Állandó és időszakos kiállításokat rendezett, hazai és nemzetközi szakmai tanácskozásokon egyaránt részt vett.

*K. Kovács László korelnök levezeti a választást
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

*Kósa László, a Magyar Néprajzi Társaság új elnöke köszönti a közgyűlést
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

GALAMBOS IRÉNEUSZ

GALAMBOS IRÉNEUSZ bencés szerzetes, plébános Alsóőrben. 1957 óta él Németországban, illetve Ausztriában, és az ottani magyarság összefogásával, kultúrájának ápolásával felbecsülhetetlen szolgálatot tett ügyünknek. Alsóőrön egyedülálló hungarológiai könyvtárat hozott létre, tanfolyamok, táborok szervezésével, az ottani néprajzi kutatások támogatásával meghatározó egyénisége a burgenlandi magyarok anyaországi kapcsolatainak. Rendezvényeink gyakori látogatója, mindenben készségesen állt és áll munkatársaink rendelkezésére.

SOŇA KOVAČEVIČOVÁ

SOŇA KOVAČEVIČOVÁ a szlovák néprajztudomány egyik legtekintélyesebb képviselője. Ő teremtette meg a szlovák műemlékvédelmen belül a népi műemlékek, elsősorban a népi építészeti műtárgyak védelmét. A szlovák néprajzi atlasz tervének kidolgozója és főszerkesztője. Nagyon szoros volt a kapcsolata a magyarországi néprajzkutatókkal, elsősorban ORTUTAY GYULÁval, BALASSA IVÁNnal és BARABÁS JENŐvel. Részt vett az első magyar–szlovák közös néprajzi kutatásokban, és ettől kezdve kollégáit a magyarországi szlovák nyelvszigetek kutatására ösztönözte.

SZENIK ILONA

SZENIK ILONA népzene-tudományi ismereteit KODÁLY ZOLTÁN tanítványától, JAGAMAS JÁNOSTól nyerte a Kolozsvári Zeneakadémián, ahol 1951-ben kapott diplomát. Attól kezdve napjainkig ugyanott etnomuzikológiát tanít. Az ötvenes évek elején gyűjtőként és lejegyzőként tagja volt annak a hivatásos munkacsoportnak, amely terepkutatásokat végzett Moldva és Erdély magyarlakta falvaiban. Évtizedeken keresztül vezette a Kolozsvári Zeneakadémia magyar folklórkörét, amely jelentős archívumi anyagot halmozott föl. Publikációi közül legjelentősebb az *Erdélyi és moldvai magyar siratók, siratóparódiák és halottas énekek* címmel nemrég megjelent kötet. Tagja a Kriza János Néprajzi Társaságnak, a Romániai Magyar Zenetársaságnak, valamint a Kolozsvári Zeneakadémia doktori bizottságának. A román népzene-kutatók körében is nagyra becsült személyiség.

POZSONY FERENC

POZSONY FERENC a fiatalabb erdélyi néprajzkutató-nemzedék tagja. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezte, ugyanott most készül a doktori fokozat megszerzésére. Érdeklődése széles körű, mind a folklór, mind a társadalom, mind az anyagi kultúra területén végez eredményes kutató- és feldolgozó munkát. Oktatótevékenysége a kolozsvári egyetemen nagy jelentőségű. A Kriza János Néprajzi Társaság elnökeként egyik vezető egyénisége az erdélyi magyar néprajzkutatóknak. Az Illyefalván megrendezett VIII. Néprajzi Szeminárium szervezésével jeles eredményeket ért el. A magyarországi néprajztudománnyal, művelőivel, valamint intézményeivel gyümölcsöző kapcsolatokat ápol.

ANNA-MARIA ÅSTRÖM

ANNA-MARIA ÅSTRÖM egyetemi tanulmányait Helsinkiben végezte, ugyanott szerzett doktori fokozatot, a Finn Tudományos Akadémia kutatója. Fő kutatási területe a városi néprajz, a nemesi birtok intézménye, valamint az ifjúsági kultúra. Elsősorban Finnország svédlakta területein folytat kutatásokat, svéd nyelvű kiadványokban teszi közzé eredményeit. Aktív résztvevője a magyar–finn néprajzi konferenciáknak. Az Ethnos finn néprajzi egyesület elnöke.

TEPPO KORHONEN

TEPPO KORHONEN egyetemi tanulmányait Helsinkiben végezte, ugyanott szerzett doktori fokozatot 1992-ben. Kutatóként a Suomen Museovirasto építészettörténeti osztályán dolgozott. MATTI RASÄNEN professzor nyugállományba vonulása óta vezeti a turkui néprajzi tanszéket. Fő kutatási területe az építőműveltség, innen választotta doktori értekezése témáját is. Behatóan foglalkozott a gazdálkodás kérdéseivel, az utóbbi időben pedig szokás-kutatással is. Jó szakmai és baráti kapcsolatokat teremtett sok magyar kutatóval. Az Ethnos néprajzi egyesület korábbi elnökeként szervezője volt az V. Magyar–Finn Néprajzi Konferenciának.

URPO VENTO

URPO VENTO a Finn Irodalmi Társaság főtíkára, tanulmányait a helsinki egyetemen végezte. Munkásságát a *Finn néprajzi atlasz*nál kezdte mint asszisztens. 1963-tól a Finn Irodalmi Társaság kutatója, 1972-től előbb a kiadásért felelős főtíkára, majd a társaság főtíkára. Munkássága kiterjed az irodalom, a folklór és az etnológia különböző területeire. Szorosabb értelemben vett néprajzi munkássága vázlatosan: foglalkozott az erdőmunkások életmódjával, a fafeldolgozással, a narratívokkal, a finn–oroszlaború emlékeivel, a finn karneváli szokásokkal, maszkokkal, a jeles napi szokásokkal, legutóbb a karácsonyi szokásokkal. E munkái részben többszerzős kötetek, részben szerkesztések, amelyek az ő iniciatívái alapján készültek. Fontos tudományos népszerűsítő munkák is vannak köztük. A finn–magyar tudományos kapcsolatok egyik fő támogatója, a közös néprajzi, folklorisztikai rendezvények előadója, tanulmányköteteinek kiadója, a magyar néprajzi, folklorisztikai kutatási eredmények finnországi népszerűsítője. URPO VENTO több évtizedes, sokszor kevésbé látványos, ám mindig nagyon hatékony háttérmunkájának is köszönhető, hogy a magyar és finn szaktudományi kapcsolatok magas szintűek napjainkban is.

IV.

Főtíkári jelentés

A biztató májusi ragyogásban – mikor ezt írom, nyári tavasz tombol aszályosan a Nagykunság felett –, amikor minden ígéretesnek látszik, hiszen a megújuló természet reménységgel tölti el az embert a hosszú, hideg tél után, Társaságunk mindennapjait is hajlamosak vagyunk színesebbnek, jobbnak, tartalmasabbnak látni, mint amilyen valójában. Tavaly ilyenkor bizonytalanságról, a jövő kilátástalanságáról, tagtársaink mindennapi kenyér-

gondjáról, az intézmények anyagi ellehetetlenüléséről szólva vázoltam szervezetünk nehézségeit. Sajnos, a helyzetünk azóta sem javult. Tanúi lehetünk egy akkulturációs folyamatnak, a médián keresztül nem a nemzeti értékek megbecsülése, a múlt örökségének vállalása jut el az emberekhez, hanem valami egészen más értékrend, amelyben nem a tudás, a hagyomány örökségének vállalása játssza a főszerepet. A mindenfelől szorító pénztelenség nemcsak a kutatást hátráltatja, de gátja a konferenciákon, társasági rendezvényeken, szakmai programokon való részvételnek.

Ezeknek a nehézségeknek a számbavételével Társaságunk arra törekedett, hogy szakosztályain keresztül a gyarapodó tagságnak lehetőséget teremtsen mind előadások tartására, mind azokon való részvételre, szakmai vitára. Rendezvényeink anyagi háttérét elsősorban pályázatokkal próbáltuk előteremteni, de meg kell mondani, hogy nem mindig teljes sikerrel. Madáchoz idézve sok az eszkimó, és kevés a foka. De pénzhány miatt nem maradt el egyetlen tervezett rendezvényünk vagy kiadványunk megjelenése sem.

Mielőtt azonban az év történéseinek ismertetésébe belefognék, emlékezzünk meg elhunyt tagtársainkról. Két tiszteleti tagunk költözött el az élők sorából. NAGY JENŐ az erdélyi viseletkutatás legkiválóbbja volt, KÓS KÁROLY-lyal közösen több, addig kevésbé ismert néprajzi táj és csoport (Küküllő mente, Szilágyság, Kászonszék, Kalotaszeg, moldvai csángók) megismerésében segített, és kiváló nyelvészként az *Erdélyi magyar szótörténeti tár* munkacsoportjának meghatározó személyisége is volt. A másik tiszteleti tag, MOLNÁR ISTVÁN tanár úr a székelykeresztúri múzeum megalapítója, a hatalmas értékű, nagyon gazdag gyűjtemény létrehozója volt, de sok kiváló tudományos cikkel gazdagította ismereteinket az udvarhelyszéki székelyek kultúrájáról is. Elvesztettük BÉRES FERENCet, a virágénekek, a magyar népdal egyik legkiválóbb tolmácsolóját, aki a világ minden táján megszerettette, terjesztette ezt a csodálatosan gazdag kincsünket. Ugyancsak elment közülünk MOLNÁR BALÁZS, aki Győrffy-tanítványként a két Sárrét népi kultúrájában volt otthon, munkássága a Néprajzi Múzeumhoz kötődött. Gyászoljuk még HAVASNÉ BEDE PIROSKA tagtársunkat is. Elhunyt tagtársaink emlékének egyperces néma felállással adózunk!

Az elmúlt esztendőben huszonkilenc újonnan belépő taggal gyarapodott Társaságunk. Ezek az új tagok jórészt fiatalok, diákok. Belépésükkel azokat az értékeket vállalták velünk együtt, amelyek a múlt örökségének megismerésében, megbecsülésében, továbbadásában fejeződnek ki. Csak remélni lehet, hogy új tagtársaink szellemükkel is gazdagítják a néprajztudományt, aktivitásukkal, kutatásaikkal, írásaikkal hasznára lesznek múltunk megismerésének – és jelenlétükkel színesebbé, tartalmasabbá és látogatottabbá teszik rendezvényeinket.

Társaságunk változatlanul kilenc szakosztállyal működik. A szakosztályok rendezvényeinek száma az elmúlt esztendőhöz viszonyítva kiegyenlítettebb képet mutat. Az Ethnographica Pannonica Szakosztály továbbra is keresi a helyét a megváltozott történelmi szituációban. A pannon térség országait tömörítő egykori összefogás felbomlott, helyébe még nem sikerült valamilyen tartalmas, új összefogási formát találni. Az Anyagi Kultúra Szakosztály és az Etnológiai Szakosztály három-három, a Nemzetiségi, a Népzenei és Néptánc, valamint a Társadalom-néprajzi Szakosztály egy-egy, a Folklór Szakosztály négy, a Film- és Fényképészeti Szakosztály hét rendezvényt tudhat magáénak, az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály pedig két sikeres rendezvénnyel járult hozzá a Társaság életének gazdagításához. Ezek között négy konferencia volt. A Folklór Szakosztály áprilisban háromnapos tanácsko-

zást szentelt a *Nők a populáris kultúrában és a folklórban* témának. Másik ülésüket a hetvenötödik születésnapját ünneplő Katona Imre tiszteletére szervezték. Sikeres volt a Népzenei és Néptánc Szakosztály rendezvénye is, amelyet *Erdélyi és moldvai népzene az újabb kutatások tükrében* címmel tartottak meg. A Társadalom-néprajzi Szakosztály szinte a fél Jászoknapot aktivizáló rendezvénnel emlékezett meg a jászoknap redempció kétszázötvenedik évfordulójáról. A konferencia a néprajz egyik sarkalatos kérdését feszegette: az etnikai és a csoporttudat megjelenési formáinak változását vizsgálta. A rendezvény *Van-e a Jászoknapnak önálló arculata?* címmel szerepelt a programunkban. A szakosztályi ülésekről el kell mondanunk, hogy nagyon változatos a látogatottságuk. A néhány érdeklődőtől a telt házas rendezvényekig széles a skála. Sajnos most sem sikerült elérni, hogy a rendezvények egy részét a szakosztályok ne a fővárosban, hanem vidéken tartsák. Változatlanul az a meggyőződésünk – és ezt a pénzügyi megszigorítások alátámasztani látszanak –, hogy szét kellene húzni az előadások mezőnyét, és egy-egy rendezvényt a legilletékesebb területre kellene vinni. Ezzel azt is el lehetne érni, hogy a Társaság szélesebb tagsága – különösen a vidéken élők – jobban bekapcsolódjanak a rendezvényeinkbe, a társasági életbe.

A két közgyűlés közötti időszakban a fenti konferenciákon túl is több jelentős rendezvénye volt Társaságunknak. Elsősorban a VIII. Néprajzi Szemináriumot kell kiemelnem. Ez a forma születésekor azt vállalta fel, hogy a hazai és a határainkon kívül dolgozó etnográfusokat egy-egyhetes konferencián összehozza egy-egy tudományos kérdés megvitatására, és egyúttal a közös gondolkodás, a szakmai követelményrendszerek azonos szinten tartására törekedjen. A tanácskozáson egyrészt hazai és határainkon túli kutatók számoltak be tudományos eredményeikről egy-egy meghatározott témában. Ezenkívül kialakult az a gyakorlat, hogy a múzeumlátogatások során a gyakorlati muzeológia helyi eredményeiről és gondjairól is képet kaptak a szeminárium résztvevői, a gondosan megszervezett tanulmányi kirándulásokon pedig részben az adott néprajzi tájjal, részben az ottani kulturális értékekkel ismerkedtek meg a résztvevők. Ezek alapján ez a rendezvényi forma egyre népszerűbb, és a szervezőknek komoly gondot okoz a nagyszámú jelentkezőből a szűkös létszám kiválasztása. Az elmúlt nyáron 1996. július 22–28. között az erdélyi Illyefalván tartottuk meg a konferenciát. A kitűnő házigazda a Kriza János Néprajzi Társaság volt. A szervezők gondoskodtak arról, hogy az erdélyi történet- és társadalomtudomány legkiválóbbjaival (pl. IMREH ISTVÁN, EGYED ÁKOS, PÉNTEK JÁNOS – hogy a néprajzos kollégákat ne is említsem) megismerkedhessünk, előadásait meghallgathassuk. A tartalmasság konferenciát még feledhetetlenebbé tette a sokfelé irányuló tanulmányi kirándulás.

A másik nagyszabású rendezvény a VI. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia volt 1996. október 2–4. között. A tanácskozásnak, mint eddigi történetében mindig, most is Békéscsaba adott otthont. A szervezőbizottságnak is az volt a Társasággal egyetértő megállapítása, hogy jóllehet, eredetileg mindig más-más országban került volna megrendezésre a konferencia, azonban senki nem vállalta a szervezést, így végül ránk maradt. Szellemiségénél, tartalmánál fogva viszont fel kell vállalnunk tovább is ennek a megrendezését. Most az eszmecsere alap gondolata *Az együttélés évezrede a Kárpát-medencében* volt. Amikor a témát kialakítottuk, még hittünk abban, hogy az ország, a magyarság méltón megünnepelheti a honfoglalás ezregyszáz éves évfordulóját, és mi ezzel a témával kapcsolódunk volna be az ünnepségsorozatba. Békéscsaba most is vendégszerető házigazdának bizonyult, gondosan szervezte meg a konferenciát. Tartalmas előadások hangzottak el, csak sajnálni lehet, hogy mind a hazai, mind a külföldi érdeklődés mérsékelte volt. A tanácskozás anyaga

– mint eddig is – kötetbe szerkesztve megjelenik. Hisszük, hogy így a hatását, a kitűzött célt sikerül elérnünk.

Új kezdeményezése a Társaságnak, a néprajzi könyvek propagálása – úgy tűnik – kezd beérni. A Néprajzi Könyvestár a tárgyévben két alkalommal mutatkozott be a nagyközönség és a sajtó nyilvánossága előtt: 1996 októberében és 1997 áprilisában. A rendezvény könyvárusítással volt egybekötve. Mind a hazai, mind a határainkon kívüli jelentős néprajzi könyvek seregszemléje, reméljük, egyik formája lesz ebben az értékvesztett könyvdzsungelban az etnográfiai teljesítmények bemutatásának és elismertetésének. A könyvbemutatóra a Társaság információs magazinja, a Néprajzi Hírlevél is felhívja tagtársaink figyelmét.

A Társaság gondozásában több kiadvány látott napvilágot. Az Ethnographiának két terjedelmes száma jelent meg (1994. 1. és 1994. 2.). Ugyancsak megjelent a Néprajzi Hírek 1993. 1–2. és 1993. 3–4. száma. Az 1994. 1–2. szám és az Ethnographia itt a közgyűlésen átvethető! Azonban még mindig nagy a lemaradás. A nemzetiségi kiadványok közül 1997-ben jött ki a nyomdából az 1994. évi szlovák, illetve az 1995. évi szlovák és német kötet. A Néprajzi Hírlevél (három száma jelent meg) rendszeres megjelenését nehezzé teszi, hogy a kollégák nemigen segítik a szerkesztők munkáját a pontos, gyors információk eljuttatásával. Így sokszor rendkívüli erőfeszítésükbe kerül az anyag összegyűjtése.

A Társaság kiadásában előkészületben van a mondagyűjtő pályázat anyagából szerkesztett kötet. Az 1996. évi nemzetiségi kötetek és a békéscsabai VI. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia anyagából összeállított kötet is a szerkesztők kezében van. Anyagiak hiányában nem sikerült még tető alá hoznunk az 1995. évi Kecskemét–lakitelki néprajzi vándorgyűlés anyagát.

A tervekről szólva: az idei néprajzi szemináriumot a Kiss Lajos Néprajzi Társasággal közösen Szabadkára, a Vajdaságba szervezzük. A program összeállt, reméljük, onnan is gazdag élményekkel térünk haza.

Szervezeti életünket illetően három választmányi ülésünk volt a tárgyévben: 1996 októberében, 1997 januárjában és áprilisában. Nem tartottunk viszont elnökségi ülést.

A Társaság taglétszáma 1320 fő, ebből azonban mindössze 559 fizetett tagdíjat. Ez a szám ugyan az elmúlt évihez képest nőtt, azonban még így is nagyon sok tennivaló van ezen a téren.

BELLON TIBOR
főtitkár

V.

Pénztárosi jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 109. Közgyűlésének az 1996. május 1.–1997. április 30. közötti gazdálkodásáról

Indulótőke

Bankszámla	2 615 465 Ft
Betétkönyv	10 000 000 Ft
Pénztár	94 006 Ft
Összesen	12 709 471 Ft

Bevételek**Rendezvényekre kapott külső támogatások**

VIII. Néprajzi Szemináriumra (Illyefalva)

Illyés Alapítványtól 150 000 Ft

Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól 130 000 Ft

Magyar Tudományos Akadémiától 100 000 Ft

Pro Renovanda Cultura Hungariæ Alapítványtól 100 000 Ft

Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők XVI. Országos Találkozására (Vác)

Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól 150 000 Ft

Művészeti és Szabadművelődési Alapítványtól 90 000 Ft

Magyar Tudományos Akadémiától 60 000 Ft

Illyés Alapítványtól 40 000 Ft

Vallási néprajzi konferenciára (Szeged)

Magyar Tudományos Akadémiától 30 000 Ft

Részvételi díjak 128 000 Ft

Kiadványokra kapott támogatások

Nemzetiségi kötetekre a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól 5 194 000 Ft

Szlovák nemzetiségi kötetre a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségétől 46 400

Ethnographiára

Magyar Tudományos Akadémiától 1 308 000 Ft

Néprajzi Múzeumtól 50 000 Ft

A nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia kötetére

Millecentenáriumi Emlékbizottságtól 500 000 Ft

Működési költségek támogatása

Magyar Országgyűléstől 800 000 Ft

Magyar Tudományos Akadémiától 539 000 Ft

Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól 500 000 Ft

Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól a Nemzetiségi Szakosztály működési költségeire 200 000 Ft

Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítványtól a Nemzetiségi Szakosztály működési költségeire 120 000 Ft

Tagdíjak 350 770 Ft

Kamatok 2 025 646 Ft

Kiadványok árusítása 568 897 Ft

Összesen 13 180 713

Kiadások**Rendezvények költségei**

VIII. Néprajzi Szeminárium (Illyefalva) 484 020 Ft

VI. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia (Békéscsaba) 531 977 Ft

Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők XVI. Országos Találkozója 394 306 Ft

Nők a populáris kultúrában és a folklórban című konferencia 61 260 Ft

Vallási néprajzi konferencia (Szeged) 30 000 Ft

Kiadványok költségei	
Ethnographia	2 735 389 Ft
Néprajzi Hírek	431 342 Ft
Néprajzi Hírlevél	25 954 Ft
Nemzetiségi kötetek	
Német kötet	365 000 Ft
Szlovák kötet	645 748 Ft
Horvát kötet	523 850 Ft
Vegyes nemzetiségi kötet	606 065 Ft
Magyar válogatáskötet	750 200 Ft
Sorozatszerkesztés, ügyintézés	210 000 Ft
Nyomdaköltség	974 400 Ft
Békéscsabai konferencia kötete (Kultúrák találkozása – kultúrák konfliktusai)	135 000 Ft
VI. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia kötetére	500 000 Ft
Történeti mondák a Kárpát-medencében című kötetre	212 000 Ft
Gaál Károly-köszöntőkötetre	50 000 Ft
Működési költségek	
Jankó János-díj, emlékérmek	29 250 Ft
Telefon-, telefaxköltségek	104 914 Ft
Munkabérek és járulékaik (ügyintézés, könyvelés, segédmunka)	715 237 Ft
Postaköltség, bankköltség	259 453 Ft
Irodaszerek, nyomtatványok, rendezvények protokollköltségei, útiköltségek, meghívók, nevezési díjak stb.	951 625 Ft
Támogatások	
Néprajzi Múzeum önkéntes néprajzi és nyelvjárásgyűjtő pályázata	20 000 Ft
Cigány Hagyományokat Kutató Egyesület találkozója	25 214 Ft
Összesen	11 772 204 Ft

A Magyar Néprajzi Társaság vagyona 1997. április 30-án

Bankszámlán		664 215 Ft
Ebből: Ethnographiáé	58 639 Ft	
Nemzetiségi Szakosztályé	158 271 Ft	
Lekötve		13 200 000 Ft
Ebből: Ethnographiáé	3 800 000 Ft	
Nemzetiségi Szakosztályé	2 500 000 Ft	
Pénztárban		65 753 Ft

Budapest, 1997. május 1.

KECSKÉS PÉTER
pénztáros

VI.

A Számvizsgáló Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 109. Közgyűlésének

Alulírottak mint a Magyar Néprajzi Társaság 109. Közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőr jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását a mai napon megvizsgáltuk, és miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 1997. május 6.

BARNA GÁBOR
ellenőr

FORRAI IBOLYA
számvizsgáló

GYÖRGYI ERZSÉBET
számvizsgáló

Első Bacsai Hengermalom.

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG RENDKÍVÜLI KÖZGYŰLÉSE

Budapest, 1997. szeptember 24.

Jegyzőkönyv

A Magyar Néprajzi Társaság 1997. szeptember 24-én a Néprajzi Múzeum előadótermében tartotta meg rendkívüli közgyűlését.

KÓSA LÁSZLÓ elnök megnyitotta a rendkívüli közgyűlést és megállapította a határozatképességet. A jegyzőkönyv hitelesítésére felkérte TOMISA ILONÁT és HÁLA JÓZSEFET, majd ismertette a napirendet. A közgyűlés megszavazta a napirendi pontokat.

Második napirendi pontként a választmányi tagok megválasztására került sor az 1997–2000 közötti időszakra (ez formai hiba folytán az 1997. május 21-ei tisztújító közgyűlésen nem történt meg). A közgyűlés egyhangúlag, nyílt szavazással a következő harminc személy választmányi tagságát, illetve póttagságát hagyta jóvá.

Választmányi tagok: ANDRÁSFALVY BERTALAN, BALASSA M. IVÁN, BÁRTH JÁNOS, BARTHA ELEK, BELLON TIBOR, BODÓ SÁNDOR, CSERI MIKLÓS, FÜGEDI MÁRTA, FÜZES ENDRE, HOFER TAMÁS, KAPROS MÁRTA, KISBÁN ESZTER, KNÉZY JUDIT, KRÍZA ILDIKÓ, KÜLLŐS IMOLA, LACKOVITS EMŐKE, MOHAY TAMÁS, NAGY ILONA, PALÁDI-KOVÁCS ATTILA, PÁLL ISTVÁN, PETERCSÁK TIVADAR, SZILÁGYI MIKLÓS, UJVÁRY ZOLTÁN, VIGA GYULA.

Póttagok: FEJŐS ZOLTÁN, FLÓRIÁN MÁRIA, FÜVESSY ANIKÓ, KOCSIS GYULA, SZABADFALVI JÓZSEF, SZÚCS JUDIT.

Harmadik napirendi pontként a *Magyar néprajz IV. – Életmód* című kötetét mutatta be SELMECZI KOVÁCS ATTILA és CSOMA ZSIGMOND, akinek ismertetését GRÁFIK IMRE olvasta fel.

KÓSA LÁSZLÓ elnök megköszönte a két előadónak az ismertetést, a megjelenteknek a részvételt és bezárta a közgyűlést.

Budapest, 1997. szeptember 24.

TOMISA ILONA
jegyzőkönyv-hitelesítő

HÁLA JÓZSEF
jegyzőkönyv-hitelesítő

KÓSA LÁSZLÓ
elnök

KÁDÁR NATÁLIA
jegyzőkönyvvezető

TÁRSASÁGOK, EGYESÜLETEK, SZERVEZETEK

Megalakult a Magyar Molinológiai Társaság

1997. március 6-án a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban megalakult a Magyar Molinológiai Társaság. Az előzmények igen messzire nyúlnak vissza. Egy, a magyar malmok, molnárság történetével foglalkozó társaság megalakításának a gondolata az 1930-as években vetődött fel először. A SCHMIDT JÓZSEF (1874–1934) javaslatára 1932-ben létrejött Magyar Molnárcéh „a régi molnárhagyományok és szokások jegyében társas összejöveteleket, szakelőadásokat tartott, malomipari szakkérdésekre pályázatokat tűzött ki. Malomipari könyveket adtak ki, gyűjtötték a leendő molnárarchívum anyagát, molnáriskola és szakkönyvtár létrehozásán fáradoztak.”

Egy évtizeddel korábban jött létre az első, hasonló célokat maga elé tűző társaság, a holland malomvédő egyesület, a De Hollandsche Molen. A második világháborút követően alakultak azok a nemzeti társaságok, egyesületek, amelyek az előzőekben megfogalmazott célok mellett feladatuknak tekintették a megmaradt malmok számbavételét, felújítását, védelmét a pusztulás ellen, illetve működtetését is, ahol a körülmények ezt lehetővé tették: az angol SPAB (Society for the Protection of Ancient Buildings) szélmalomszekciója, a Portugál Malombarátok Egyesülete, a német Deutsche Gesellschaft für Mühlenkunde und Mühlenbau stb.

Az angol REX WAILES – jó néhány kitűnő szakkönyv szerzője – szakmai kapcsolatot épített ki Európa-szerte, JOÃO MIGUEL DOS SANTOS SIMÕES portugál kutató pedig egy nemzetközi társaság megalakításán fáradozott. A Portugál Malombarátok Egyesülete által 1965-ben Casciasban megszervezett I. Nemzetközi Molinológiai Találkozóan fogalmazták meg a Nemzetközi Molinológiai Társaság alapszabályát, s jött létre a társaság. Akkor határozták meg a *molinológia* terminust mindarra a tevékenységre, amely a vízi-, szél-, illetve emberi, állati erővel működő malmok történeti, technikatörténeti kutatásával összefügg.

A társaság négyévente nemzetközi konferenciát szervez, ahol a tagok számára lehetőség nyílik előadások tartására, szakmai megbeszélésekre, illetve az adott ország malmainak megismerésére. A találkozót követően jelenik meg az előadásokat és a vitákat, véleményeket is tartalmazó kiadvány, a Transactions. A nemzetközi találkozók helyszínei Portugália (1965), Dánia (1969), Hollandia (1973), Anglia (1977), Franciaország (1982), Belgium (1985), Németország (1989) és Wales (1993).

Jelen sorok írója 1985 óta vesz részt a társaság munkájában, s az 1989-ben megrendezett szimpóziumot (Nyugat-Németország, Sankelmark) követően a Gabonai parban mutatta be egyrészt a nemzetközi, majd a német nemzeti társaságot, illetve javasolta a magyar társaság megalakítását. Az 1993-ban Walesben, Aberystwyth városában tartott szimpóziumon e sorok íróját a közgyűlés a társaság elnökségi tagjává választotta és megbízta a kilencedik szimpózium megszervezésével Budapesten, 1997-ben. Ezzel vált ma, a nemzetközi tanácskozás évében időszerűvé a magyar társaság megalakítása.

Az alakuló közgyűlés megválasztotta a társaság elnökségét. Elnök BALÁZS GYÖRGY, titkár VAJKAI ZSÓFIA, elnökségi tag PÉNZES ISTVÁN lett. Az ellenőrzőbizottság elnök-

ke TÓTH ÁRPÁD, tagjai MOSONYI ÁGOTA és OSZTER KÁROLY. A Magyar Molinológiai Társaság PONGRÁCZ PÁL-t a magyar molinológia terén elért kimagasló színvonalú munkásságáért tiszteletbeli elnökévé választotta.

A megalakulás és a nemzetközi szimpózium alkalmából és tiszteletére jelent meg a kiváló magyar malomkutató, LAMBRECHT KÁLMÁN eddig még publikálatlan, *Szélmalomharc a szélmalmokért – Rádiósorozat a magyar alföldi városokhoz* (1933) című írása, amelyet HÁLA JÓZSEF tett közzé (Magyar Múzeumok, 1997. 1. 22–24.).

BALÁZS GYÖRGY

A Magyar Molinológiai Társaság alapszabálya

amelyet a Magyar Köztársaság Alkotmányában biztosított alapvető jogok, valamint az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvényben foglaltak alapján a jelen egyesület alapítói az alakuló közgyűlésen az alábbi rendelkezések szerint fogadtak el.

I) Az egyesület neve, székhelye és célja

- 1) Az egyesület neve: Magyar Molinológiai Társaság.
- 2) Az egyesület székhelye: Budapest XIV. kerület, Városliget, Vajdahunyadvár.
- 3) Az egyesület célja:

Az egyesület jogi személy, amely önkéntesen létrehozott, önkormányzattal rendelkező szervezetként nyilvántartott tagsággal rendelkezik és az alábbiakban meghatározott célok elérése érdekében szervezi tagjai tevékenységét.

- a) Az egyesület tömöríti azokat a szakembereket, akik a magyarországi malmok és a malomipar történetével foglalkoznak. Célja a malomtörténeti kutatók és kutatások adatbázisának kiépítése és nyilvánossá tétele.
- b) Az egyesület adatbázist és dokumentációs gyűjteményt hoz létre a még működő, múzeumként megtekinthető, műemlékként nyilvántartott malmokról.
- c) Az egyesület felkutatja a számba nem vett malmokat, azokat és arra érdemes berendezéseinek megmentését, megőrzését kezdeményezi.
- d) Az egyesület történeti adatokat gyűjt a malmok múltbeli tevékenységéről és a molnarmesterségről (írott, szóbeli és ábrázolt források).
- e) Az egyesület lehetőségeihez mérten elősegíti tagjai publikációs tevékenységét.
- f) Az egyesület törekszik fiatal szakemberek bevonására pályázatok kiírásával, diplomamunkákhoz molinológiai témák ajánlásával.
- g) Az egyesület fenti céljainak megvalósításához szponzori támogatást keres.

Az egyesület politikai tevékenységet nem folytat, pártoktól függetlenül működik, azoknak anyagi támogatást nem nyújt, nem állít országgyűlési képviselőt.

II) Az egyesület tagjai

- 1) Az egyesület tagsága rendes és pártoló tagokból áll.
- 2) Az egyesület rendes tagja lehet minden olyan belföldi és külföldi magánszemély, jogi személy, valamint ezek jogi személyiséggel nem rendelkező szervezete, aki, illetve

amely támogatja az egyesület céljainak megvalósítását, elfogadja az alapszabályt, és ezt belépési nyilatkozatával tanúsítja.

- 3) Az egyesület pártoló tagja lehet:
- minden olyan természetes személy, aki az alapszabályt elfogadja és vállalja az egyesület erkölcsi és anyagi támogatását;
  - minden olyan jogi személy, amely belépéskor megállapodás keretében kötelezettséget vállal az egyesület erkölcsi és anyagi támogatására. A pártoló tagok által nyújtott támogatás felhasználásáról az egyesület közgyűlése dönt.

III) A tagsági viszony keletkezése

1) Az egyesületi tagsági viszony keletkezhet:

- az egyesület alapításával;
- belépéssel;
- pártolói tevékenységgel.

Ha az egyesület tagja az egyesületi tevékenység gyakorlásában tartósan (legalább egy évig) akadályozva van, kérelmére a tagsági viszony szüneteltethető.

Az egyesület lehetőséget biztosít külföldi állampolgároknak az egyesületbe történő belépésre.

A tagfelvétel kérdésében az elnökség dönt.

IV) A tagsági viszony megszűnése

1) A tagsági viszony megszűnik:

- kilépéssel;
- kizárással;
- elhalálózással.

2) Az egyesület tagja saját elhatározásból bármikor, indoklás nélkül kiléphet a szervezetből, azonban köteles előzetesen az elnökséget kilépési szándékáról írásban értesíteni.

3) Kizárható az a tag:

- aki az alapszabály előírásait megsérti;
- aki súlyosan vét a hivatás etikája ellen;
- aki súlyosan vét a magyar törvények ellen;
- akinek egyéves tagdíjhátraléka van.

A rendes és pártoló tagok kizárásáról az elnökség dönt.

V) Az egyesületi tagok jogai és kötelezettségei

1) A tagnak joga van arra, hogy:

- részlet vegyen az egyesület tevékenységében, az alapszabály célkitűzéseinek megvalósításában, ezek érdekében megfelelő tájékoztatást kapjon, véleményét és javaslatát szóban vagy írásban megtegye és azokra választ kapjon. Ha álláspontja kisebbségben marad, joga van véleményének fenntartására és különvéleményként való megjelenítésére.
- az egyesület egészének és szerveinek működésével, célkitűzéseinek, terveinek megvalósításával, anyagi, pénzügyi helyzetével összefüggésben az egyesület szerveihez, tisztségviselőihez kérdéseket intézzen és azokra érdemi választ kapjon;

- c) az egyesület által megállapított feltételek mellett igénybe vegye az egyesület szolgáltatásait és eszközeit.
- 2) A rendes tag szavazati joggal rendelkezik, az egyesület minden vezető testületébe és tisztségére jelölhető és választható.
- 3) A pártoló tag tanácskozási joggal rendelkezik, tisztségre nem választható.
- 4) A rendes tag köteles:
- az alapszabály rendelkezéseit betartani, az egyesület vezető szervei határozatának végrehajtását elősegíteni;
  - tagtársaival együttműködni;
  - a közgyűlés által meghatározott tagdíjat fizetni.
- 5) A pártoló tag köteles az alapszabály rendelkezéseit megtartani.
- 6) A tag az egyesületnek okozott károkért a polgári jog szabályai szerint felel.

VI) Az egyesület szervei

- 1) Az egyesület szervei:
- közgyűlés;
  - elnökség;
  - ellenőrzőbizottság.
- 2) Az egyesület szervei a demokratikus önkormányzat, a nyilvánosság és a szolidaritás elvének tiszteletben tartásával működnek.

A közgyűlés

- 1) Az egyesület legfőbb szerve a közgyűlés, amely a tagok összességéből áll.
- 2) A közgyűlést szükség szerint, de évente legalább egyszer össze kell hívni. Rendkívüli közgyűlést kell összehívni, ha:
- a tagok negyede az ok és cél megjelölésével írásban kezdeményezi;
  - a bíróság elrendeli.
- 3) A közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozik:
- az alapszabály megalkotása, elfogadása és módosítása;
  - az egyesület évi költségvetésének meghatározása és a pénzügyi terv jóváhagyása;
  - az egyesület feloszlásának kimondása, más társadalmi szervezettel való egyesülés, illetve kilépés elhatározása, továbbá más országos szervezethez, szövetséghez való csatlakozás, illetve kilépés kezdeményezése;
  - az elnökség évi beszámolójának elfogadása;
  - az egyesület vezető szerveinek és tisztségviselőinek megválasztása, illetve visszahívása;
  - a molinológia területén hosszú időn át magas színvonalú munkásságot kifejtő tagjának tiszteletbeli elnökké választása;
  - a tagsági díjak megállapítása;
  - az egyesületi tagok és az egyesület szervei (tisztségviselői) között keletkezett viták elbírálása;
  - az egyesület jelképrendszerének kialakítása;
  - döntés az egyesület jogutód nélküli megszűnése esetén az egyesület vagyonáról;
  - döntés a hatáskörébe vont egyéb ügyekben.
- 4) A közgyűlés a tagokra kötelező hatályú döntését határozatba foglalja, megsemmisíti vagy megváltoztatja az elnökség törvénytörtő határozatát.

Az elnökség

- 1) Az egyesület ügyintéző szerve az elnökség, amely legalább három főből áll:
  - elnök;
  - titkár;
  - elnökségi tag.
- 2) A közgyűlés az elnökség tagjait három évre választja. A két választás között megüresedő helyet pótválasztással kell betölteni.
- 3) Az elnököt, titkárt és elnökségi tagot az egyesület közgyűlésének rendes tagjai választják.
- 4) Az elnökségen belüli munkamegosztásról az elnök javaslatára az elnökség dönt.
- 5) Az elnökség szükség szerint ülésezik. Az elnökség üléseit a titkár, akadályoztatása esetén az elnökségi tag hívja össze az ülést megelőzően legalább három nappal, a napirend egyidejű közlésével.
- 6) Az elnökség hatáskörébe tartozik:
  - a közgyűlések között irányítja az egyesület munkáját;
  - javaslatokat készít az egyesület tevékenységét, gazdálkodását meghatározó kérdésekre és ezeket jóváhagyásra a közgyűlés elé terjeszti;
  - pénzügyi szakember bevonásával kezeli az egyesület működése során felhalmozódott vagyont;
  - intézi a tagsági viszony keletkezésével és megszűnésével kapcsolatos ügyeket, a tagokról nyilvántartást vezet, dönt a kizárásokról;
  - összehívja a közgyűlést és javaslatot tesz annak napirendjére, évente beszámol a közgyűlésnek;
  - végrehajtja azokat a feladatokat, amelyekkel a közgyűlés megbízta;
  - dönt mindazokban a kérdésekben, amelyek nem tartoznak a közgyűlés kizárólagos hatáskörébe.
- 7) Az elnökség üléseiről emlékeztetőt készít. Az érdemi véleményeket, javaslatokat írásban rögzíti. A tagokra is kötelező döntését határozatba foglalja.
- 8) Az elnökség ülései az egyesület tagjai számára nyilvánosak. Fontos közérdekből, illetve magánérdekből – az érintett kérelmére – a nyilvánosságot kizárhatja.

Az ellenőrzőbizottság

- 1) A közgyűlés az egyesület vagyonának, illetve ügyvitelének évenkénti vizsgálatára három évre háromtagú ellenőrzőbizottságot választ. Az ellenőrzőbizottság tagjai nem lehetnek tagjai az elnökségnek, megbízásuk idején az egyesületben más funkciót nem láthatnak el.
- 2) Az ellenőrzőbizottság munkájáról évente a közgyűlésnek tartozik beszámolni.

A tisztségviselők

- 1) Az egyesület tisztségviselői:
  - a) elnök;
  - b) titkár;
  - c) elnökségi tag.
- 2) A tisztségviselők feladataikat társadalmi megbízatásként látják el.
- 3) Az egyesület tevékenységét a közgyűlés hatáskörébe tartozó kérdések kivételével az elnök irányítja.

- c) az egyesület által megállapított feltételek mellett igénybe vegye az egyesület szolgáltatásait és eszközeit.
- 2) A rendes tag szavazati joggal rendelkezik, az egyesület minden vezető testületébe és tisztségére jelölhető és választható.
- 3) A pártoló tag tanácskozási joggal rendelkezik, tisztségre nem választható.
- 4) A rendes tag köteles:
  - a) az alapszabály rendelkezéseit betartani, az egyesület vezető szervei határozatának végrehajtását elősegíteni;
  - b) tagtársaival együttműködni;
  - c) a közgyűlés által meghatározott tagdíjat fizetni.
- 5) A pártoló tag köteles az alapszabály rendelkezéseit megtartani.
- 6) A tag az egyesületnek okozott károkért a polgári jog szabályai szerint felel.

VI) Az egyesület szervei

- 1) Az egyesület szervei:
  - a) közgyűlés;
  - b) elnökség;
  - c) ellenőrzőbizottság.
- 2) Az egyesület szervei a demokratikus önkormányzat, a nyilvánosság és a szolidaritás elvének tiszteletben tartásával működnek.

A közgyűlés

- 1) Az egyesület legfőbb szerve a közgyűlés, amely a tagok összességéből áll.
- 2) A közgyűlést szükség szerint, de évente legalább egyszer össze kell hívni. Rendkívüli közgyűlést kell összehívni, ha:
  - a tagok negyede az ok és cél megjelölésével írásban kezdeményezi;
  - a bíróság elrendeli.
- 3) A közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozik:
  - az alapszabály megalkotása, elfogadása és módosítása;
  - az egyesület évi költségvetésének meghatározása és a pénzügyi terv jóváhagyása;
  - az egyesület feloszlásának kimondása, más társadalmi szervezettel való egyesülés, illetve kilépés elhatározása, továbbá más országos szervezethez, szövetséghez való csatlakozás, illetve kilépés kezdeményezése;
  - az elnökség évi beszámolójának elfogadása;
  - az egyesület vezető szerveinek és tisztségviselőinek megválasztása, illetve visszahívása;
  - a molinológia területén hosszú időn át magas színvonalú munkásságot kifejtő tagjának tiszteletbeli elnökké választása;
  - a tagsági díjak megállapítása;
  - az egyesületi tagok és az egyesület szervei (tisztségviselői) között keletkezett viták elbírálása;
  - az egyesület jelképrendszerének kialakítása;
  - döntés az egyesület jogutód nélküli megszűnése esetén az egyesület vagyonáról;
  - döntés a hatáskörébe vont egyéb ügyekben.
- 4) A közgyűlés a tagokra kötelező hatályú döntését határozatba foglalja, megsemmisítő vagy megváltoztatja az elnökség törvénysértő határozatát.

Az elnökség

- 1) Az egyesület ügyintéző szerve az elnökség, amely legalább három főből áll:
  - elnök;
  - titkár;
  - elnökségi tag.
- 2) A közgyűlés az elnökség tagjait három évre választja. A két választás között megüresedő helyet pótválasztással kell betölteni.
- 3) Az elnököt, titkárt és elnökségi tagot az egyesület közgyűlésének rendes tagjai választják.
- 4) Az elnökségen belüli munkamegosztásról az elnök javaslatára az elnökség dönt.
- 5) Az elnökség szükség szerint ülésezik. Az elnökség üléseit a titkár, akadályoztatása esetén az elnökségi tag hívja össze az ülést megelőzően legalább három nappal, a napirend egyidejű közlésével.
- 6) Az elnökség hatáskörébe tartozik:
  - a közgyűlések között irányítja az egyesület munkáját;
  - javaslatokat készít az egyesület tevékenységét, gazdálkodását meghatározó kérdésekre és ezeket jóváhagyásra a közgyűlés elé terjeszti;
  - pénzügyi szakember bevonásával kezeli az egyesület működése során felhalmozódott vagyont;
  - intézi a tagsági viszony keletkezésével és megszűnésével kapcsolatos ügyeket, a tagokról nyilvántartást vezet, dönt a kizárásokról;
  - összehívja a közgyűlést és javaslatot tesz annak napirendjére, évente beszámol a közgyűlésnek;
  - végrehajtja azokat a feladatokat, amelyekkel a közgyűlés megbízza;
  - dönt mindazokban a kérdésekben, amelyek nem tartoznak a közgyűlés kizárólagos hatáskörébe.
- 7) Az elnökség üléseiről emlékeztetőt készít. Az érdemi véleményeket, javaslatokat írásban rögzíti. A tagokra is kötelező döntését határozatba foglalja.
- 8) Az elnökség ülései az egyesület tagjai számára nyilvánosak. Fontos közérdekből, illetve magánérdekből – az érintett kérelmére – a nyilvánosságot kizárhatja.

Az ellenőrzőbizottság

- 1) A közgyűlés az egyesület vagyonának, illetve ügyvitelének évenkénti vizsgálatára három évre háromtagú ellenőrzőbizottságot választ. Az ellenőrzőbizottság tagjai nem lehetnek tagjai az elnökségnek, megbízatásuk idején az egyesületben más funkciót nem láthatnak el.
- 2) Az ellenőrzőbizottság munkájáról évente a közgyűlésnek tartozik beszámolni.

A tisztségviselők

- 1) Az egyesület tisztségviselői:
  - a) elnök;
  - b) titkár;
  - c) elnökségi tag.
- 2) A tisztségviselők feladataikat társadalmi megbízatásként látják el.
- 3) Az egyesület tevékenységét a közgyűlés hatáskörébe tartozó kérdések kivételével az elnök irányítja.

- 4) A tisztségviselők megbízatása megszűnik:
- a tagsági viszony megszűnésével;
  - lemondással;
  - visszahívással.

VII) A döntéshozatal

- 1) Az egyesület szervei döntéseiket általában nyílt szavazással, egyszeri szótöbbséggel hozzák. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt. A határozatképességhez a rendes tagok több mint felének a jelenléte szükséges. Határozatképtelenség esetén az azonos napirenddel összehívott következő közgyűlés a jelenlévők számára tekintet nélkül határozatképes.
- 2) Az alapszabály elfogadásához, módosításához és kiegészítéséhez, az egyesület szerveinek megválasztásához, visszahívásához, más társadalmi szervezettel való egyesüléshez, kiváláshoz, az egyesület feloszlásához a rendes tagok több mint kétharmadának a jelenléte szükséges.
- 3) Az egyesület szerveibe a jelölés nyíltan, a szavazás titkosan történik. Az adott tisztségre azt a személyt kell megválasztani, aki a szavazatok egyszerű többségét megkapta.

Azokban a kérdésekben, amelyeket a jelen alapszabály nem érint, az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény rendelkezései az irányadóak.

Budapest, 1997. március 6.

KUTATÁSOK

Román nemzetiségi néprajzi ifjúsági táborok (1976–1997)

A magyarországi románok történetének és néprajzának kutatása az 1970-es évektől a Békés megyei múzeumi szervezet hatáskörébe tartozik országos gyűjtőkörrel. A megyei fenntartású intézmény Békés, Hajdú-Bihar és Csongrád megye román közösségei történeti múltjának, népi kultúrájának vizsgálatát, néprajzi tárgyak, történeti dokumentumok, valamint a szellemi kultúra emlékanyagának gyűjtését, a hazai románság különböző történeti és néprajzi területeinek publikációkban való feldolgozását, kiállításokon és előadásokon való bemutatását, népszerűsítését kapta feladatul. A minisztériumi döntést feltehetőleg az indokolta, hogy Békés megyében élnek a legnagyobb számban románok. A leltárkönyvek adatai szerint azonban az 1970-es évek elejéig a megyei múzeumi szervezet néprajzi gyűjteményeiben a románságra vonatkozó tárgyak és adatok száma igen csekély volt.

Az utóbbi évtizedek társadalmi, gazdasági változásai nem hagyták érintetlenül a nemzetiségi közösségek paraszti kultúráját sem. A hagyományos paraszti kultúra mindennapi életből kiszorult tárgyi emlékeinek nagy része megsemmisült. A felgyorsult átalakulási folyamat, valamint a magángyűjtők felvásárlásai miatt egyre sürgetőbb és fontosabb feladat lett az etnikus jegyeket hordozó tárgyak gyűjtése.

A Magyarországi Románok Szövetsége és a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága által kezdeményezett román nemzetiségi néprajzi táborok eredeti célkitűzése az volt, hogy minden olyan településen történjenek néprajzi, történeti kutatások, ahol román nemzetiségű lakosság él.

A nemzetiségi kutatás elindításának elsődleges célja volt, hogy a gyűjtemények anyaga román néprajzi tárgyakkal bővüljön. A munka 1973-ban kezdődött el, amikor három Békés megyei településen végeztek gyűjtést a megyei múzeum munkatársai. Az ebben az időszakban Kétegyházában, Méhkeréken és Battonyán végzett terepmunka, a településeken gyűjtött kétszáz néprajzi tárgy igazolta, hogy a gyűjtést folytatni érdemes. Így került sor elsőként 1976-ban a kétegyházi román néprajzi ifjúsági tábor megrendezésére, majd a szervezett kutatás 1976 és 1997 között tizennyolc településen folytatódott. Azokba a falvakba, ahol nagyobb számban élnek románok és ahol erősebb a román közösség identitástudata, már több alkalommal visszatértünk. Az elmúlt huszonkét évben a következő helyszíneken végeztünk néprajzi, történeti kutatásokat a táborok keretében: Kétegyháza (1976), Battonya (1977), Elek (1978), Méhkerék (1979), Bedő (1980), Kétegyháza (1981), Körösszegapáti (1982), Magyarcsanád (1983), Körösszakál (1984), Pusztaottlaka (1985), Zsáka (1986), Battonya (1987), Pocsaj (1988), Létavértes (1989), Mezőpeterd (1990), Darvas (1991), Vekerd (1992), Sarkadkeresztúr (1993), Nyíradony (1994), Elek (1995), Csorvás (1996), Méhkerék (1997).

A néprajzi táboroknak kiemelkedő szerepük lett a nemzetiségi kutatásban. A tudományos és közművelődési szempontból komoly jelentőséggel bíró táborok keretében végzett munka alapozta meg az országos gyűjtőkörű bázisintézmény román történeti és néprajzi gyűjteményét, mely napjainkra több ezer tárgyból és dokumentumból áll.

A táborok célja kettős. Feladataik közé tartozik a néprajzi tárgyak gyűjtése és a szellemi hagyományok rögzítése mellett a hagyományos népi kultúrának, a történeti múlt emlékei-

nek, a román nyelv helyi sajátosságainak népszerűsítése, a részt vevő fiatalokkal való megismertetése.

A táborokban román szakos főiskolai hallgatók és középiskolás tanulók végezték a munkát a román bázismúzeum, majd megalakulásától – az 1990-es évek elejétől – a Magyarországi Románok Kutatóintézete munkatársainak irányításával (kutatók, muzeológusok, restaurátor, fényképész, gyűjteménykezelő). A munkát segítették a táborokba meghívott hazai és romániai szakemberek is. A résztvevőknek lehetőségük volt elsajátítani a terepmunka módszereit, közelebbi kapcsolatba kerültek a múzeumokkal, megismerhették az ott folyó munkát. A fiatalok tehát elméleti és szakmai képzést kaptak, ugyanakkor munkájukkal jelentős segítséget nyújtottak az intézménynek.

A táborok első napjaiban előkészítő, felkészítő előadásokra került sor, melyek keretében a résztvevők bővíthették ismereteiket a hazai román kultúra több területével kapcsolatosan (településtörténet, egyháztörténet, néphagyományok), s módszertani útmutatót is kaptak a gyűjtéshez. Ezeket követte az anyaggyűjtés, melyet a szakemberek irányításával csoportosan végeztek a résztvevők. A tárgyi gyűjtésen kívül minden egyes csoport egy-egy meghatározott témakört dolgozott fel. Ezek kijelölése a helyszínen történt, a fellelhető emléksanyag függvényében. Célszerűnek látszott az előzőleg szakemberek által összeállított kérdőívek felhasználása a gyűjtés során, de az emléksanyagot minden esetben hangszalagokon is rögzítettük.

A történeti anyag főként az egyes települések történetére, jeles személyiségeinek tevékenységére vonatkozó dokumentumokból áll. A néprajz területén az anyagi lehetőségek függvényében igyekeztünk minden fellelhető tárgyat (gazdálkodási eszközök, bútorok, viseletdarabok, népi textíliák, archív fényképek, kerámiák stb.) megvásárolni a múzeum számára. Az anyag konzerválása, restaurálása és leltárba vétele minden esetben a helyszínen történt.

A több ezer tételt számláló néprajzi gyűjteményben különös értéket képviselnek a szőtt, hímzett textíliák, hiszen ezeket még az utóbbi évtizedekben is házilag készítették, így előállításuk módját, motívumaikat kevésbé befolyásolták külső tényezők. Említésre méltóak a gyűjtött archív fotók, amelyek egy-egy közösség viseletéről, a paraszti élet rendjéről, jeles eseményeiről hordoznak fontos információkat.

A gyűjtések során a megyei múzeum gyulai és békéscsabai gyűjteményeibe került tárgyak lehetővé teszik a hazai románság népeletének kiállításokon való bemutatását. A tárgyak mellett igen fontos szerepet kapnak a településeken készült fényképek, amelyek megőrkítik a népi kultúra minden maradványát, a hagyományos módon épült lakóházakat, gazdasági építményeket, bútorokat, temetőket, szokáselemeket, munkafolyamatokat, a településeken élők mindennapjait, valamint a falvak mai képét.

A szellemi hagyományok gyűjtése szinte kizárólag kérdőívek felhasználásával, magnetofonkazettára való rögzítéssel történik, ugyanis ily módon a hagyományok mellett megőrződnek a tájnyelv helyi sajátosságai is. A gyulai múzeum 206 magnetofonkazettából álló hangzótára több ezer perces hangfelvételt tartalmaz. A vizsgált témák közé tartoztak a jeles napi szokások, a családi élet szokásai, a hiedelemalakok és mágikus eljárások, a népi gyógymódok, a ragadványnevek, a hagyományos paraszti öltözet, a kenderfeldolgozás munkafolyamata, a népi táplálkozás, valamint a népi textíliák. A hangzóanyag lejegyzése és feldolgozása folyamatosan zajlik, a lejegyzések a gyulai múzeum ezer tételt számláló, külön e célra létrehozott román adattárába kerülnek.

A feldolgozó munka eredményeit önálló kötetekben, tanulmányokban és népszerűsítő cikkekben publikáltuk. Ezek között említhetjük a hazai románok betelepüléséről, a naptári ünnepekről, a családi élet szokásairól, a ragadványnevekről, a fonóról, a táncházról, a népi gyógyászatról és a hiedelemalakokról szóló nagyobb lélegzetű írásokat.

1998-ban a Hajdú-Bihar megyei Bedő községben szeretnénk munkánkat folytatni. A településen 1980-ban már kísérletet tettünk a tárgyi néprajzi anyag, illetve az emlékezetben fellelhető szellemi hagyományok összegyűjtésére. Az 1998-ban rendezendő tábor jó alkalmat kínál arra, hogy a településen végbemenő, a hagyományos kultúrát érintő változásokat feljegyezhessek. A néprajzi és történeti vizsgálódásokon kívül célszerűnek látjuk kutatásainkat kiterjeszteni ezen a településen is a tájnyelvi sajátosságok és a nyelvállapot rögzítésére, majd elemzésére. Az előzetes felmérések és a korábbi helyszíni gyűjtések alapján feltételezhető, hogy a népszokások, hitvilág, népi táplálkozás, építészet, viselet, történeti emlékek (nyomatványok, dokumentumok, feljegyzések) gyűjtése eredménnyel járhat a településen.

MARTYIN EMÍLIA

Etnológiai Központ kezdte meg tevékenységét a szlovákiai Révkomáromban

Az alapítványi finanszírozású Fórum Társadalomtudományi Intézet 1996 őszén a korábbi Fórum Alapítvány átalakításával Dunaszerdahelyen jött létre, non-profit intézményként működik, és jelenkutatással, gazdasági, szociológiai, ökológiai, etnológiai, önkormányzati, valamint regionális kutatásokkal foglalkozik. 1997. október 1-jével létrehozta a szlovákiai Révkomáromban Etnológiai Központját. Ezen új néprajzi kutatási központ célkitűzéseit, eddigi eredményeit az alábbiakban közöljük.

Program és célkitűzések

A Fórum Társadalomtudományi Intézet Etnológiai Központjának fő célkitűzése és feladata:

- 1) a szlovákiai magyar népesség népi kultúrájának tudományos igényű néprajzi kutatása;
- 2) az eredmények dokumentálása és
- 3) közzététele.

A tudományos kutatómunka fő súlypontjai

A néprajztudomány hagyományos kutatási területeinek vizsgálata mellett az Etnológiai Központ kutatási prioritásai között elsősorban az interetnikus kapcsolatok vizsgálata, a változásvizsgálatok, valamint a szakrális néprajz kutatása szerepel. A néprajztudomány (etnológia) legfrissebb elméleti, módszertani eredményeinek – kulturális antropológiai szempontok, oral history, interkulturális kommunikáció stb. – figyelembevételével és alkalmazásával az európai etnológia modern szlovákiai magyar műhelye kíván lenni. Céljai elérése érdekében országhatárokon is átnyúló kutatási programokat dolgoz ki és bonyolít le, illetve ilyen tervezetekbe bekapcsolódik.

Az Etnológiai Központ az alábbi kutatási projektumokat indította már be, illetve megkezdésüket tervezi.

Interetnikus kapcsolatok a Kárpát-medence északnyugati részén (1998–1999). Mivel a mai Szlovákia déli határ menti sávjában, elsősorban falvakban és kisvárosokban lakó, több mint félmillió magyar az elmúlt évszázadok során szomszédságban, állandó kölcsönhatásban élt más etnikumokkal – elsősorban szlovákokkal, németekkel, horvátokkal, ruszinnal, zsidókkal és romákkal –, népi kultúránk lényege egyszerűen nem érthető meg az ezekkel az etnikumokkal való interetnikus kapcsolatok feltárása nélkül. A kutatási terv ezen kapcsolatok történeti gyökereit éppúgy vizsgálja, mint mai megnyilvánulási formáit a mai Délnyugat-Szlovákia kijelölt kutatási pontjain.

Interetnikus kapcsolatok a Pozsony környéki német, szlovák és magyar népesség között (1998). A pozsonyi és a Pozsony környéki etnikumok – németek, szlovákok, magyarok, horvátok – együttélésének konkrét megnyilvánulási formáit kutatja 1945-ig, kérdőíves módszerrel, illetve mélyinterjúk készítésével. A kutatás eredményeként talán megválaszolhatóak azok a kérdések, hogy vajon valóban idilli volt-e a térség más nyelvű, részben más kultúrájú népeinek az együttélése, s ha igen, akkor ezt mi idézhette elő? Ha nem, akkor a konfliktushelyzetek feltárása a cél, illetve annak felderítése, hogy ennek ellenére miért és hogyan alakult ki a békés egymás mellett élés sztereotípiája?

A mindennapok kultúrája a (cseh)szlovákiai magyarság életében (1998–1999). A hagyományos népi kultúra teljes mértékű felbomlása előtt a magyarok (is) lakta, egykori felső-magyarországi területek Csehszlovákiához kerültek. Tanulságos eredményeket hozhat annak vizsgálata, hogyan hatottak az impériumváltozások (1918, 1936, 1945), majd a szövetkezetesítés, illetve egész máig hatóan az 1989-es változások az amúgy is egyre alakuló népi kultúrára. Az Etnológiai Központ hosszú távon egy olyan néprajzi összefoglalás létrehozására vállalkozik, amely egyrészt megkísérli rekonstruálni Szlovákia magyarok lakta területeinek népi kultúráját századunk első évtizedeiben, másrészt bemutatja azokat a hatásokat, változásokat, amelyek e népi kultúrát az elmúlt nyolc évtized alatt érték. Jelen projektum e hosszú távú tervezet első lépcsőfokának a megvalósulása, bibliográfiai munkálatok, könyv- és adattári kutatások, valamint terepmunka egybeötvözésével.

Szagrális néprajzi kutatások; résztéma: Dél-szlovákiai római katolikus regionális búcsújáróhelyek néprajzi kutatása (1998). Míg Európa számos részén a népi vallásosság emlékeinek kutatása, dokumentálása, bemutatása nagy múltra tekint vissza és ma is intézményes keretek között működik, addig Kelet-Közép-Európában ennek nincsenek hagyományai. Az egész magyar nyelvterületen, valamint Szlovákiában nincs egyetlen olyan intézmény, múzeum, szervezet, amely e fontos egyház- és kultúrtörténeti, néprajzi és művészettörténeti jelentőséggel bíró emlékcsoporttal foglalkozna. A népi vallásosságnak, a magánánhitatnak pedig éppen ezen emlékei a legveszélyeztetettebbek, s ha nem lépünk időben, pótolhatatlan veszteségekkel számolhatunk! Az Etnológiai Központ ezért hosszú távon egy komplex kutatási program megvalósítását tűzte ki céljául.

A települések belterületén, illetve határában, az utak mentén álló feszületekről, képoszlopokról, a fák törzsére erősített képekről, szentek szobraitól, valamint kis kápolnáiról, továbbá a temetői sírjelekről van szó, amelyek dokumentálásával, védelmével mind ez ideig gyakorlatilag senki nem foglalkozott. Az elérendő cél egy olyan adatbázis létrehozása, amely tartalmazza az adott térség lehetőleg összes szabadterei szagrális kisémlékét, a maga történetiségében és változásaiban. Az ily módon kialakított adatbázist egyrészt a műemlékvédelmi szakemberek hasznosíthatják, például a térség önkormányzatai számára településfejlesztések, illetve egyéb alkalmak során nyújtandó szakértői véleményezések

keretében, de emellett legalább olyan fontos forrása lehet a folklórkutatóknak és a néprajz művelőinek is.

Ugyancsak ide tartoznak a hivatalos egyházi gyakorlatnak részint a perifériáján elhelyezkedő közösségi és magánáhitat tárgyi emlékei (hordozható Mária-szobrok, betlehemek, rózsafüzérek, énekes- és imakönyvek, aprónyomtatványok, búcsúi emlékek stb.), amelyeknek összegyűjtésére és a hozzájuk kapcsolódó kultusz feltárására szintén nem fordítottak ez ideig gondot. A részleg egyik jövőbeni fontos feladata egy olyan népivallásosság-múzeum létrehozása komáromi székhellyel, amely a szóban forgó szakrális néprajzi emlékeket állandó jelleggel tudná bemutatni a nagyközönség számára is.

A fentebb nagy vonalakban vázolt komplex kutatási program egyik első állomása a dél-szlovákiai regionális búcsújáróhelyek néprajzi kutatása. Az alábbi lokalitásokról van szó: Bacsfa–Szentantal (Csallóköz), Pozba (Zsitva mente), Bény (Garam mente), Barka (Gömör), Debrőd (Kassa vidéke).

Az eredmények dokumentálása

Az Etnológiai Központ

- gondozza és továbbfejleszti a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság könyvtárát;
- gondozza és továbbfejleszti a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság által létrehozott általános szlovákiai magyar néprajzi adattárát;
- kialakítja a szakrális kisémlékek teljességre törekvő adatbázisát (Szakrális Kisémlék Archivum);
- létrehozza a Népi Vallásosság Múzeumát.

Az eredmények közzététele

Az Etnológiai Központ

- Acta Ethnologica Danubiana címen tudományos évkönyvet jelentet meg, elsősorban, ám nem kizárólagosan német vagy angol nyelven, magyar és szlovák összefoglalókkal;
- általános szlovákiai magyar, illetve lokális és regionális néprajzi bibliográfiatorozatokat ad ki a Bibliotheca Hungaricával;
- Notitia historico-ethnologica címen könyvsorozatot indít útjára; első kötete – LISZKA JÓZSEF szerk.: *Szolgálatban. Folklorisztikai tanulmányok a 70 esztendő Ág Tibor tiszteletére.* – megjelenés előtt áll;
- a Fontes sorozat útjára bocsátásával a néprajzi kutatás eddigi, mind ez ideig feltáratlan forrásainak a közzétételére vállalkozik;
- szakmai szemináriumokat, (nemzetközi) tudományos tanácskozásokat rendez;
- a Népi Vallásosság Múzeumának megalakításával állandó és – már azt megelőzően is – időszaki kiállításokat hoz létre.

Az Etnológiai Központ Révkomárom belvárosában, három helyiséget bérelve rendezkedett be. Címe: Etnologické centrum, Župná 16, SK–945 01 Komárno 1, P.O. Box 154. Telefon: 421/(0) 819–732–854. E-mail: etmo@ba.telecom.sk.

LISZKA JÓZSEF
igazgató

A Vajdaság néprajzi atlasza

Az önállósult Kiss Lajos Néprajzi Társaság hosszú távú tervei között szerepel a *Vajdaság néprajzi atlaszának* elkészítése. Az eddigi gyakorlattól eltérően néprajzosaink intézményi keret nélkül, de mindenféleképp közös akarrattal és koncepcióval lépnek fel a régióban rendhagyónak számító vállalkozással.

Módszertani előzményként kezeltük a lengyel, a jugoszláv, a magyarországi szlovák, de közvetlenebbül a *Magyar néprajzi atlaszt* és a *Magyar nyelvjárások atlaszát* (a továbbiakban MNA és MNYA). Az utóbbiak kutatópontjai kiterjedtek a Vajdaság területére is, de azt – az atlaszok célkitűzése más lévén – nem teljességében dolgozták fel.

Egy regionális atlasz – ilyen lenne a *Vajdaság néprajzi atlasza* (a továbbiakban VNA) – teljesebb és árnyaltabb képet nyújthatna (erre láthattunk remek példát *Szolnok megye néprajzi atlaszának* eredményeit figyelembe véve).

Célunk elsősorban a vajdasági magyarság jelen és közelmúlt állapotának rögzítése lenne, a mellettük élő nemzetiségekkel kialakított kapcsolatrendszer figyelembe véve, azzal együtt vizsgálva.

A vizsgálat elején hangsúlyosnak tekintett időszakok két szempontot követnek: a közvetlen módszertani előzményként elkönyvelt MNA 1910-es, és a szinkronvizsgálatnak tekinthető MNYA-val való összhangba állítása, annak folytatása, valamint a régió fejlődésének három, jól elkülöníthető szakaszhatára lényeges. Az eredeti célt nem tévesztve szem elől, azzal összhangban:

- az 1948-at megelőző szakasz: az államosítás, a gazdasági struktúraváltás még nem teljes, a demográfiai változás megtörtént (a németek kitelepítése, a gazdaságilag elmaradott vidékek lakosságának északra települése), a bennünket érdeklő interetnikus hatások minimálisnak tekinthetők, illetve új helyzet állt elő;
- 1968: az „aranykor”, a legnagyobb méretű asszimiláció, uniformizálódás, gazdasági fellendülés időszaka;
- 1988: az előző szakasz második hullámhegye, a polgárháborút, a rohamos demográfiai változásokat eredményező eseményeket közvetlenül megelőző időszak. A későbbi évek vizsgálatát az tehetné lehetetlenné, hogy csak bizonyos nemzetiségek (elsősorban a magyarra gondolok) körében van előzményként és összehasonlítási alapként használható kutatás.

A témaköröket két rendezőelv alakította. Egyrészt az MNA és MNYA immár hagyományosnak tekinthető kérdéskörei közül választanánk ki a területen vizsgálható témaköröket. Ezzel folytonosságot és összehasonlíthatóságot kölcsönzünk az eddig elvégzett és az elvégzésre váró atlaszmunkálatoknak. Másik szempontunk az olyan kérdéscsoportok kiválasztása, melyekre feldolgozható és értékelhető válaszokat kapnánk figyelembe véve a vizsgált időszakot. Ilyen kettős szűrőn keresztül, a területi adottságokat és gazdasági tényeket figyelembe véve, választottunk ki tizennyolc témakört.

A kutatópontok a telepítéstörténeti ismérvekkel már felvértezett MNA-, illetve MNYA-munkacsoport által kiválasztottakkal megegyeznek, és ha arra szükség van – szórványok és szigetek esetében (Dél-Bácska, Szerémség, Dél-Bánát) –, újabakkal bővülnek. Mindezt tennénk annak érdekében, hogy a tömbben, szigetben és szórványban élő magyarság is megfelelően reprezentálva legyen. Ennek alapján a kutatópontok kiválasztási szempontjai a következők.

- Minden, az MNA Vajdaságban kijelölt kutatópontját átvettük.
- Az MNyA kutatópontjainak előfordulása, illetve a helyi nyelvjárási atlaszok kutatópontjainak bevétele.
- A *Jugoszláv néprajzi atlasz* (JEA) Vajdaságban elvégzett gyűjtésének lehetséges beemelése, a közös kérdéseknél az összehasonlítás reményében. Ezért azok a települések, ahol szándékaink szerint kutatni szeretnénk, nemritkán egybeesnek azokkal, ahol már elvégezték a más nemzetiségűek kutatását. (A rövidítések: sz – szerb, m – magyar.)

Több kutatópont lett kijelölve a magyarok által sűrűbben lakott és kevesebb a ritkábban lakott területeken (Bácska 24, Bánát 18, Szerémség 4). Továbbra is igyekeztünk egy négyzethálós rendszernek eleget tenni, de ez helyenként legjobb igyekezetünk ellenére is lehetetlenné vált, ugyanis nagy területeken egyáltalán nem található magyar ajkú lakosság.

	Település	MNA	MNyA	JEA (nemzetiség, fűzet)
1.	Bácsfeketehegy (Feketić)	+	helyi	
2.	Bácsgyulafälva (Telečka)		helyi	
3.	Bácskertes (Kupusina)	+	+ és helyi	m I, II
4.	Bajmok (Bajmok)		helyi	
5.	Bajsa (Bajša)		+ és helyi	sz I, II, III, IV
6.	Bezdán (Bezdan)		helyi	
7.	Csantavér (Ćantavir)	+	helyi	
8.	Doroszló (Doroslovo)	+	helyi	m I, II
9.	Felsőhegy (Gornji Breg)			m I, II
10.	Gombos (Bogojevo)		helyi	m I
11.	Kishegyes (Mali Idoš)	+	helyi	m I
12.	Kula (Kula)		helyi	sz I, II, III, IV
13.	Ludas (Ludaš)		helyi	m I, II
14.	Martonos (Martonoš)	+	helyi	
15.	Mohol (Mol)	+	helyi	sz I, II, III, IV
16.	Óbecse (Bečej)		helyi	
17.	Órszállás (Stanišić)			
18.	Pacsér (Pačir)	+	helyi	sz I, II, III, IV
19.	Péterréve (Bačko Petrovo Selo)		+ és helyi	sz I, II, III, IV
20.	Piros (Rumenka)	+	+ és helyi	m I, II
21.	Szenttamás (Srbobran)		helyi	sz I, II, III, IV
22.	Temerin (Temerin)	+	+ és helyi	m I
23.	Tizsakálmánfalva (Budisava)			
24.	Topolya (Bačka Topola)	+	helyi	

25.	Alsóittebe (Novi Itebej)		+ és helyi	
26.	Bóka (Boka)			m I, II
27.	Csóka (Čoka)		helyi	m I, II, III, IV
28.	Feketető (Crna Bara)		helyi	
29.	Hertelendyfalva (Vojlovica)	+	helyi	
30.	Magyarcsernye (Nova Crnja)		helyi	
31.	Magyarmajdány (Majdan)		helyi	m I, II
32.	Magyarszentmihály (Mihajlovo)		helyi	m I, II
33.	Padé (Padej)		helyi	
34.	Susara			
35.	Szaján (Sajan)	+	helyi	m I, II
36.	Székelykeve (Skorenovac)	+	helyi	
37.	Tamásfalva (Hetin)		helyi	m I, II
38.	Tóba (Toba)		helyi	
39.	Torontáltorda (Torda)	+	+ és helyi	
40.	Torontálvásárhely (Debeljača)	+	+ és helyi	m I, II
41.	Udvarszállás (Dobričevo)			
42.	Ürményháza (Jermenovci)	+	helyi	
43.	Erdővég (Erdevik)		helyi	
44.	Maradék (Maradik)		helyi	
45.	Platics (Platičevo)		helyi	
46.	Vogány (Voganj)		helyi	sz I, II, III, IV

A kérdésekre adott válaszok jelentős része nem vetíthető térképre; ezek egy később létrehozandó adattár alapját képeznék. A VNA megvalósítását – az ötlettől a kivitelezésig – négy szakaszra bonthatjuk: előmunkálatok (1997); a tulajdonképpeni adatgyűjtés (1998); feldolgozás (1999); az eredmények közzététele, az atlasz elkészítése (2000).

A munkálatoknak nemcsak a témakörök feldolgozására, de a könnyen kezelhető és tetszetős információhalmaz kialakítására is törekedniük kell. Ennek érdekében az adatok nemcsak a kérdésekre adott válaszok lennének, hanem a vizsgált terület lehetőségeihez mért legátfogóbb bemutatása is. A technikai felkészültség függvényében tehát audiovizuális adatok is felvételt nyernének.

A témakörök a következők: földművelés, település, építkezés, lakás, demográfiai változások, táplálkozás, családi élet, jeles napok szokásai, gyógyítás, lokális kapcsolatok, néphit, népi vallásosság, népzene, néptánc, állattartás, népköltészet, identitás, ipar.

A számítógépes adatrögzítés lehetőségeit kiaknázva az atlasz nemcsak egymásra vetíthető térképlapokat, de nagyszámú korabeli és újonnan készült, összehasonlításra alkalmas fényképfelvételt is tartalmazna.

A kutatópontokként kiemelt települések demográfiai bemutatásán túl azok rövid és tárgyilagos történeti leírását is elvégeznénk. Ez a területre vonatkozó összefoglaló tanulmányt egészítené ki.

Az összegyűjtött anyag CD-ROM-on lesz hozzáférhető. Az így elkészült lemez oktatási, demonstrációs és kutatási célokra egyaránt felhasználható lenne, ugyanakkor a jugoszláviai magyarok jól körülhatárolható és jelentős hányadáról is kellően pontos képet nyújthatna.

A négyéves program 1997-ben indult és szándékaink szerint 2000-ben zárul.

PAPP ÁRPÁD

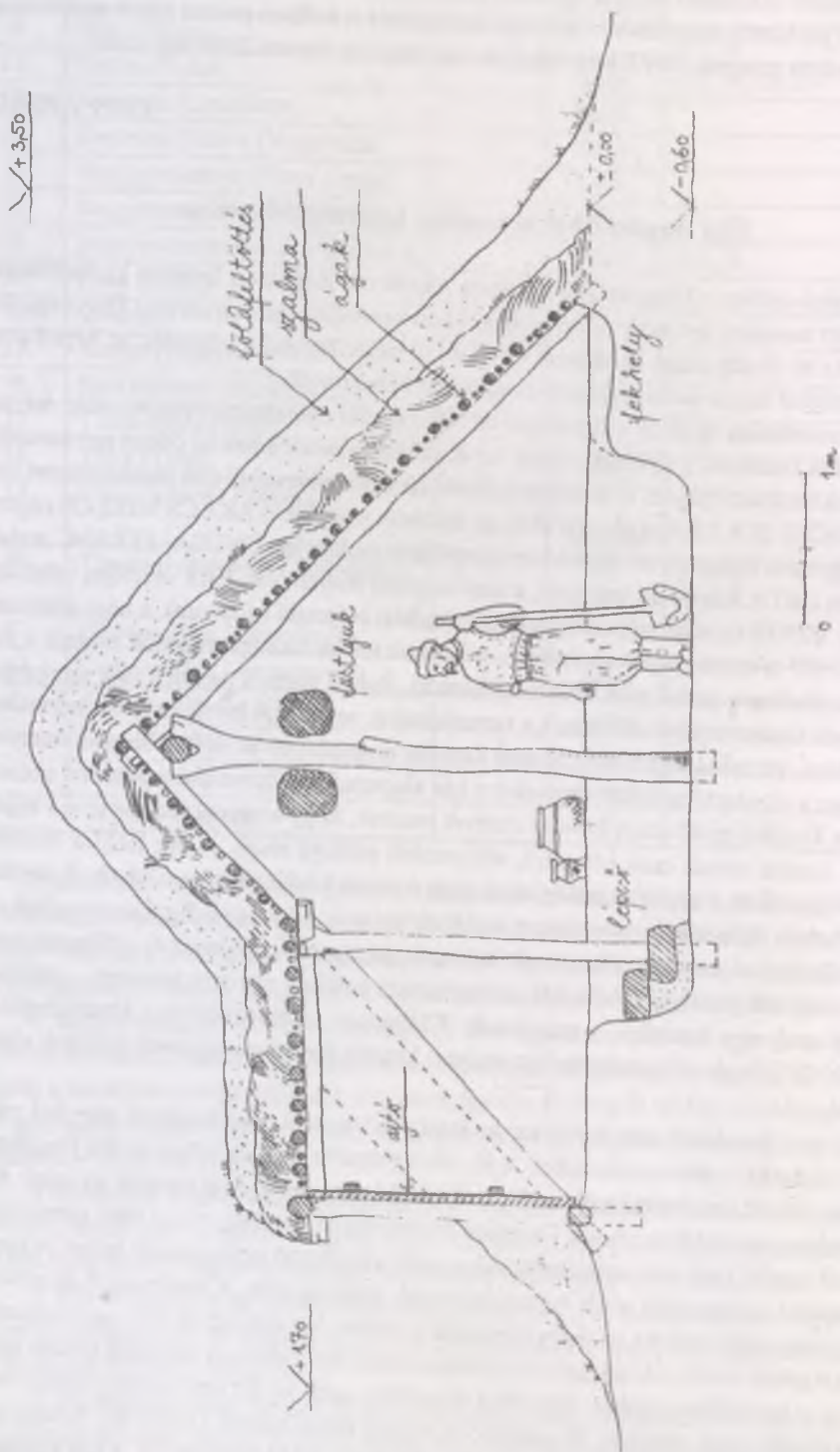
Egy Árpád-kori veremház kísérleti felépítése

1997 novemberében a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete kirándulással egybekötött tanácskozást rendezett *Egy Árpád-kori veremház rekonstrukciója Szarvasgedén* címmel. Az itt elhangzottak és látottak merőben új megvilágításba helyezték az Árpád-kori veremházakkal kapcsolatos régészeti és néprajzi ismereteinket.

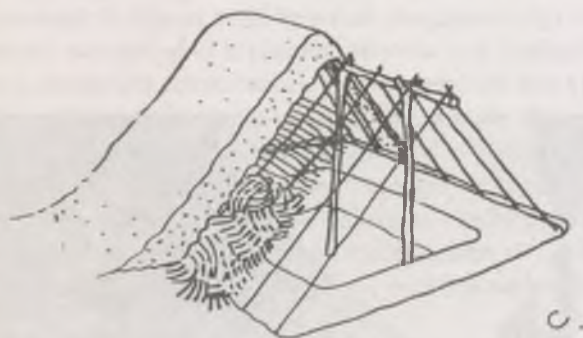
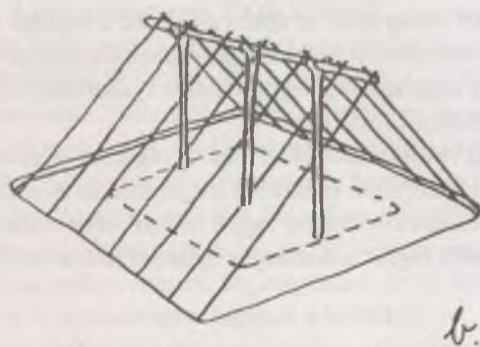
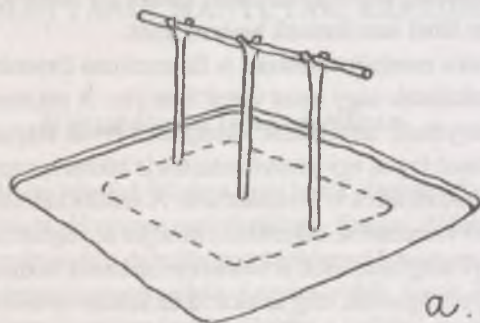
A rekonstrukciós munkák előzményei az M0-s autótú északkeleti nyomvonalán folytatott régészeti kutatásokig nyúlnak vissza. Az itt feltárt épületek adták az ötletet egy korabeli lakóház rekonstrukciójához. A feladatra különböző szakemberekből álló munkacsoport jött létre. BENCZE ZOLTÁN régész (BTM), az ásások vezetője, TAKÁCS MIKLÓS régész (MTA Régészeti Intézete), az Árpád-kori települések szakértője, GYULAI FERENC archeobotanikus (MTA Régészeti Intézete), a szarvasgedei Biohistoriai Park vezetője, valamint SABJÁN TIBOR építész, néprajzkutató (Szabadtéri Néprajzi Múzeum), a népi építészet ismerője 1997 tavaszán látott munkához. A konkrét tervek kidolgozása előtt először a veremházak általános problémáit kellett áttekinteni. Ennek során a méretek és a szerkezeti megoldások szempontjából elemezték a veremházakat, segítségül hívva a néprajztudomány földházakkal, veremházakkal kapcsolatos kutatási eredményeit is. A korábbi tudományos felfogásban a régészetileg feltárt vermeket a ház alaprajzával, illetve alapterületével azonosították. A kutatók most arra a következtetésre jutottak, hogy a verem nem azonos a teljes területtel, hanem annak csak központi, süllyesztett padlójú része. A ház tehát a vermen kívül is folytatódott, a néprajzi analógiák alapján a verem körüli padkákon fekvő- és tárolóhelyek lehettek. A hasonló elven épített hajlékok egészen a 20. századig fennmaradtak az időszakos lakhelyek körében. Dinnyések, halászok, pásztorok, kubikusok és erdőmunkások hasonló, mélyített padlójú, földön ülő építményeket emeltek egy-egy szezorra – néhány évre vagy csak egy évszakra – maguknak. Különösen jó ábrázolásokat köszönhetünk HERMAN OTTÓnak, aki a magyar ház eredetét kutatva fordult az egyszerű hajlékok vizsgálata felé.

Az elvi megfontolások után került sor az ásás 363. számú objektumának, egy 4×4 méteres veremháznak a rekonstrukciójára. A kb. 60 centiméter mélyen leásott gödör tengelyében három, 10–12 centiméter mély cölöplyuk sorakozott: az egykori ágasfák nyomai. Az egyik sarokban egy sárból készült kemence maradványai kerültek elő, a vele szemközti oldalon két kisebb lyuk volt: értelmezésünk szerint a bejáratot tartó ágaspár helye. A nyeregtes épület szelemenjét tehát három hosszabb ágas tartotta. A szelemenre akasztott szarufák, vagy helyesebben mondva horogfák a földre támaszkodtak, kb. egy méterrel túlnyúlva a gödör szélén. A néprajzi leírásokból ismert földfedést az alábbiak szerint építettük meg: a horogfákra ágakat, vesszőket fektettünk, erre 30–35 centiméter vastag szalmaterítés került, majd mindezt 30 centiméter vastag földterítéssel fedtük be. A bejáratot elöl-hátul két-két ágasfa tartotta, tetejét szalmával, földdel fedtük be. A ház kemen-

A szarvasgedei ház keresztmetszete
 (Rajzolta: SABJAN TIBOR)

céjét vesszővázra tapasztott sárból készítettük, feke alá cseréptöredékeket terítettünk. A gádor elejére hasított fából ácsoltattunk bejárati ajtót.

A ház rekonstrukciós munkáit a feltárást is finanszírozó Betonút Rt. anyagi támogatásával végeztük. A munkálatok négy hetet vettek igénybe. A rekonstrukció elsődleges célja az volt, hogy bebizonyítsuk: az általunk kidolgozott elvek alapján az épület egyszerűen megépíthető, méreteinél fogva egy család számára is lakható, szerkezete és építésmódja a régészeti leletekre támaszkodva is kivitelezhető. A fentiekből adódóan nem törekedtünk technológiai (korabeli szerszámok használata) és teljes anyaghasználati hűségre. Ez utóbbi szempontba pénzügyi megfontolások is belekényszerítettek bennünket, hiszen a tölgy nehezen beszerezhető és drága volt, míg az akácfa az ásatási területről ingyen rendelkezésre állt.

Az építéssel kapcsolatos legjelentősebb felismerésünk az volt, hogy rájöttünk: a ház gödrét, vagyis a vermet utólag ásták az épület alá. Ezzel a fogással a ház építése jóval egyszerűbb, nem kell a szerkezeteket olyan magasra emelni, a kiásott föld pedig a tetőre dobható. Ez az építésmód magyarázza, hogy az ágasok lyukai miért oly sekélyek, mélységük ugyanis a gödör kiásásakor csökken le.

A szarvasgedei ház rekonstrukciójával a hazai régészeti gyakorlatban először sikerült egy Árpád-kori veremházat teljes egészében megépíteni és használhatóságát bizonyítani. A továbbiakban a lakóház a kísérletezni vágyó szakemberek rendelkezésére áll, 1998 nyarán már régész hallgatók fogják tudományos igénnyel használatba venni.

SABJÁN TIBOR

Nagytálya
vizi malma.

KÜLFÖLDI TANULMÁNYUTAK, EXPEDÍCIÓK

Kutatóúton a Duna-deltában

A József Attila Tudományegyetem 1992-ben újjáalakult Néprajzi Tanszékén komoly hagyománya van a határainkon túl végzett gyűjtőutaknak. Szeged földrajzi helyzetének megfelelően elsősorban a romániai és a délszláv országokban élő magyarság körében zajlottak a tanszék oktatói által irányított terepmunkák (Lendva-vidék, Észak-Bácska, Máriaradna). 1996 óta, hallgatói kezdeményezésre került előtérbe a balkáni régió távolabbi, kevésbé ismert területeinek kutatása. Az első, albániai utat 1997 nyarán követte a Duna-delta vidékére indított expedíció. A terv szülőatyja FODOR FERENC muzeológus, másodéves néprajz szakos hallgató volt. Vele együtt a tanszék két másodéves és egy végzett hallgatója – CSÖSZ LÁSZLÓ, TÖRÖCSIK ISTVÁN, illetve OZSVÁTH GÁBOR – kelt útra.

A kutatást a Pro Renovanda Cultura Hungariæ Alapítvány *Duna-táji népek kutatása* szakalapítványa, valamint csólyospálosi vállalkozók – GÉMES IMRE, PATYI ISTVÁN és PAPLÓGÓ IMRE, aki gépkocsiját rendelkezésünkre bocsátva szintén részt vett a gyűjtőúton – támogatták. Felvettük a kapcsolatot a Tulceában működő Institutul de Cercetari Eco-Muzeale Delta-Dunarii vezetőségével, SIMION GAVRILA igazgatóval és STELUTA PARAU tudományos igazgatóhelyetessel. Segítségükkel három éjszakára ingyenes szállást, valamint térképeket és információkat kaptunk a területről.

A Duna-delta, tágabban Dobrudzsa elzártága miatt – a Kaukázushoz hasonlóan – a történelem során a népek végső menedékhelye volt, ezért etnikailag rendkívül heterogén. A területet törökök, görögök, tatárok, macedónok, haholok (ukránok), lipovánok és románok lakják. Terepmunkánk fő célja az itt élő lipovánok megismerése egy hosszabb távú kutatási program keretében, melynek ez az út csak első állomása volt. Hatnapos kinttartózkodásunk jelentős részét a lehetőségek felmérése és a kapcsolatteremtés tette ki, de emellett várakozásunkon felüli gyűjtőmunkát is sikerült végezni. Ennek során több mint háromszáz színes és fekete-fehér fényképfelvételt, valamint háromórányi videofilmet készítettünk. Bejártuk a Duna déli ága mentén és a Razim-tó partján fekvő lipován és vegyes lakosságú településeket (Sarichioi, Jurilovca, Mahmudia, Murighioi). A delta belsejében fekvő falvak (Periprava, Sfistofca) kutatása alaposabb előkészületeket és több időt igényel (mivel csak vízi úton közelíthetőek meg), ezért ez egy következő, jóval hosszabbra tervezett gyűjtőút feladata lesz.

A lipovánok kutatásával nagyrészt adós még mind a román, mind a nemzetközi néprajztudomány. Még a térség központjában, Tulceában sem jelent meg a lipovánok történetét és néprajzát részletesebben tárgyaló kiadvány. Az egyetlen jelentősebb munka az ELENA SECOŞAN és STELUTA PARAU által szerkesztett, a Duna-delta Múzeum kiadásában 1980-ban megjelent, *Die rumänische Volkstracht des Kreises Tulcea* című, túlnyomórészt textíliákkal foglalkozó kötet. A múzeum néprajzi kiállításán is mindössze a lipován viselet néhány darabja látható. Néhány jellegzetes építményük – szélmalom, halásztanya, halhasító (*cherhana*), jégverem – megtalálható Románia legnagyobb skanzenjében, a nagyszebeni Astra Múzeumban.

Az eddig áttanulmányozott szakirodalom adatain túl orosz, román, német, angol és magyar nyelvű interjúkon keresztül próbáltuk bővíteni a népcsoport történetére, életmódjára

és kultúrájára vonatkozó ismereteinket. Tulceában felkerestük a helyi közösség pópáját, Georgiu bátyuskát, aki kérésünkre bemutatta a templomot, valamint a 17. századi szerkönyveket és ikonokat. Sarichioiban a lipován kisebbség parlamenti képviselője, SEBASTIAN FENOGEN vendégei voltunk, aki a szóbeli információk mellett a lipovának történetéről írott disszertációjának egy példányát is nekünk ajándékozta. Az ANDREJ IVANOV által szerkesztett kétnyelvű folyóirat, a Zori ('Reggel') – melynek néhány példányát szintén megszereztük – gyakran közöl a népcsoport múltjával és mindennapi életével foglalkozó cikkeket.

A lipovának története a 17. századi orosz egyházszakadásig (*raszkol*) nyúlik vissza. Oroszországban az eredeti, görög liturgikus szabályok a századok folyamán módosultak

Hálót javító lipován halász a Razim-tó partján
(Fotó: CSÓSZ LÁSZLÓ)

és sajátos szláv vonásokat vettek fel. A 16. században több nemzeti zsinat próbálkozott a liturgikus könyvek és szertartási szokások egységesítésével, de eredménytelenül. Az 1654-ben Nikon pátriárka által elrendelt reform ellenkezést váltott ki a közpapság és a nép egy részéből, akik ragaszkodtak a „nemzeti jellegű” liturgiához. Avvakum pópa vezetésével kiváltak az orosz egyházból, s ők lettek az óhitűek. A szakadárók, raszkolnyikok később két csoportra szakadtak. Egy részüknek megmaradtak papjaik (az ő nevük *popovci*), míg másik csoportjuk papjaik elhunytá után lelkipásztorok nélkül maradt (őket *bezpovcinnak* nevezték).

Az 1730-as években egy Fotij nevű nincstelen sztrelec Filipp álnéven az arhangelszki és olonci kormányzóságban az utóbbi csoport egy részéből szektát alapított. Ezt később róla *filippovcsinának*, követőit *filippovciknak*, *filippovánoknak* nevezték el; innen ered a lipován elnevezés. E szélsőséges szekta célja a hagyományos ortodoxia előírásainak minél tökéletesebb teljesítése volt, ennek érdekében sokan még az öngyilkosságot is vállalták. A hagyomány szerint, mikor Filippet a katonák elfogták, hetven társával együtt az önkéntes tűzhálalt választotta. Követői az üldöztetések elől a Krím-félszigetre menekültek, de onnan a tatárok kiszorították őket. II. József idején egy részük Bukovinában telepedett le, majd innen kerültek a Duna-deltába. Utóbbiak egy csoportja 1846-ban a szarajevói metropolitához csatlakozott, őket *ausztriaiaknak* hívták. Így például az egyik legnagyobb lipovánok lakta település, Sarichioi két részre szakadt, melyek egymás között nem házasodtak. A faluban ma is két templom áll, a szertartások külön zajlanak. A lipovánok egyébként magukat elsősorban oroszoknak tartják, elnevezésük számukra inkább gúnynév.

A népcsoport fő megélhetési forrása a halászat. A hagyományos halászcsoporthoz hús főből állt, vezetője az *ataman*, akinek rangját hálóból font öv jelezte. Maguk nem kereskedtek, a kifogott halat megérkezéskor, a parton árverésen értékesítették, melyen a helyi halha-

Oromzatsz Sarichioiban
(Fotó: FODOR FERENC)

sító tanyák tulajdonosai mellett távolabbi vidékek kereskedői is részt vettek. A nyereség egyik felét a bárka tulajdonosai kapták, a másik fele a többi résztvevőt illette. A halhasítókban a legszegényebbek dolgoztak, ők készítették a halászeszközöket is. Ez a halászati üzemforma mára erősen bomlófélben van. A Razim-tó partján alkalmunk volt megfigyelni a varsák szárítását és javítását hagyományos hálókötöző módszerekkel. Széles körben alkalmazták a kishalászat archaikus eszközét, a merítőhálót is.

A halfeldolgozó épületet *cherhanának* nevezték, itt gyűjtötték össze a napi fogást. Közvetlenül a vízparton, tölgyfa oszlopokra építették, fala fenyődeszkából volt, tetejét nád borította. Két helyiségből állt: az egyik az irodai rész volt, a másik a tulajdonképpeni *cherhana*, ahol a halakat átvették, sózták és tisztították. Itt tartották a mérleget, valamint a só és a jég vágásához szükséges szerszámokat is. Az épület előtt egy nagy terasz volt, amely rakodóhídként szolgált, de jó időben gyakran ezen végezték a halfeldolgozást is.

A jégvermet magasabban fekvő helyre építették, hogy védve legyen a víz beszivárgásától. A mély gödröt náddal vastagon fedett nyeregtető borította. A 10–20 centiméter vastagú jégtáblák közé szalmát tettek. Az itt tárolt jeget a halak tartósítására és szállítás közbeni hűtésére használták.

A kutatóút rövidsége ellenére a mindennapi élet és a gazdálkodás egyes jellemzőire is fényt vetett, így például szemtanúi voltunk a cséplés egy sajátos formájának: a szárával együtt leszedett babot az úttestre szórták és azt az arra haladó kocsik és autók „csépelelték ki”.

Építkezésük alapanyagai a nád, a fa és a vályog. Első látásra szembetűnőek a faragott díszítésű házoromzatok és az oromzat csúcán lévő, gyakran hal vagy madár alakú széljelzők. A díszítményeket ma már sok helyen fa helyett bádoglemezből alakítják, de a motívumok nagyrészt változatlanok. Jellegzetes lipován építmény a fürdő. Aki házat épített, először ezt készítette el. Vályogtéglából építik, mint a házakat. Két helyiségből áll: egy öltözőként használt előtérből és egy gőzkamrából. Utóbbiban van a kőből rakott kemence (*kamenyka*), a vízforralásra használt kazán és az izzasztópad, melyen ülnek vagy fekszenek. Két típusa van: a *feketefürdő*, ahol a füst nem távozik el a helyiségből, és a *fehértürdő*, amelyben már van kémény. A kazán mellett egy kis kádban hideg víz van, ezzel hűtik magukat. Rituális tárgynak számít a tölgy- vagy nyírfaágakból kötött seprő. Ezzel egyenletes ütemben csapkodják magukat, miközben öntenek egy-két mericske forró vizet az áttűzesedett kövekre; testüket az ezekről felszálló gőz melegíti át. A leveles gallyakat meghatározott időben és helyen szedik, de házáló árusoktól is meg lehet vásárolni. A fürdőbe minden szombaton és a nagyobb ünnepek előtti napon gyűjtanak be. Az itt zajló rituális mosakodás része volt az esküvői szertartásnak is. Használatának átengedése a vendég számára a tisztelet jelének számított.

Mint a felsorolásból is kitűnik, a Duna-delta vidéke tematikailag sokrétű és nagyrészt feltáratlan néprajzi anyagot rejt. Az eddig elvégzett gyűjtőmunka jó alapot nyújt a következő, 1998 augusztusára tervezett kutatóúthoz, melynek fő célja a delta külvilágtól szinte teljesen elzárt mocsárvidékén fekvő Periprava és Sfistofca lipován, valamint a szomszédos – a haholok lakta Letea, illetve a román Rosetti és Cardon – települések felkeresése lesz.

CSÖSZ LÁSZLÓ
TÖRŐCSIK ISTVÁN

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

Transition and social change

Adaptive processes and strategies from an anthropological perspective

(Stará Lesná, 1997. szeptember 25–27.)

1997. szeptember 25–27. között a szlovákiai Stará Lesnában rendezték meg azt a nemzetközi tanácskozást, melynek középpontjában térségünk, a közép-kelet-európai régió gazdasági és társadalmi átalakulásának kérdése szerepelt. A tudományos program címével összhangban a társszervezők, a Szlovák Tudományos Akadémia Etnológiai Intézete és a Cambridge-i Egyetem Szociálandropológiai Tanszéke, igyekeztek olyan előadókat meghívni és részvételüket elfogadni, akik különböző esettanulmányok és mikrovizsgálatok példáin keresztül, elsősorban néprajzi-antropológiai megközelítéssel a régió poszt-szocialista államaiban a rendszerváltást kísérő gazdasági, társadalmi értékrend- és mentalitásváltozás példáit elemezték. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetéhez érkezett felhívásra válaszolva négyen juttatták el jelentkezésüket a konferenciára, akik közül végül BALI JÁNOS és BALOGH BALÁZS utazott el a helyszínre, míg FÜLEMILE ÁGNES és JÁVOR KATA betegség miatt nem tudtak az eseményen részt venni, így előadásuk szövegét küldték el a szervezőknek.

A meghívott huszonegy előadó közül végül tizenheten érkeztek meg Stará Lesnába és tartottak előadást. A konferencia helyszíne a festői környezetben, a Magas-Tátra lábainál elterülő sápadicsom egyik csöndes panziója volt, ahol egyben a résztvevőket is elszállásolták. A tanácskozás első két napján került sor az előadásokra, majd az azokat követő vitákra, melyek nyelve az angol volt. A résztvevők a harmadik napon a konferencia főszervezője, JURAJ PODOBA vezetésével szakmai autóbussz-kirándulást tettek a Szepesség tájaira, Lőcsére és Késmárkra, ahol e történelmi városokkal, az etnikumok együttélésének történetével és jelenével ismerkedtek.

A háromnapos tanácskozást DUŠAN RATICA, az Etnológiai Intézet igazgatója nyitotta meg, ezt követték az egyes előadások. Az angol, szlovák, magyar, német, svájci és lengyel résztvevők előadásainak középpontjában az alábbi témakörök álltak. A makroszintű átalakulások és változások kérdése voltaképpen JURAJ PODOBA bevezető előadása (*Social change, values and economic models – Adaptive strategies in the century of discontinuity*) és az azt követő vita kapcsán fogalmazódott meg. A vidéki társadalom Közép-Kelet-Európában vajon csak elszenvedője és adaptálója, vagy maga is aktív formálója a makroszintű társadalmi, gazdasági és politikai folyamatoknak? Az elhangzott hozzászólások azt mutatják, hogy bármennyire is hasonlóak a régió államainak társadalmi átalakulását kísérő jelenségek, az egyes nemzetek társadalomfejlődésében már jelentős eltérések tapasztalhatóak. Míg hazánkban a főváros, Budapest központi szerepe elvitathatatlan e folyamatokban, addig Szlovákiában éppen egy ilyen jelentős centrum hiányában sokkal inkább rurális jellegűek.

A következő problémakört az újrainduló farmgazdaságok, a magángazdák rétege, gazdasági stratégiái és a vállalkozói mentalitás vonatkozásában elhangzott előadások alkották. A szlovák IVETA NAMEROVÁ (*Commercial farming outside post-socialist cooperative*

farms in the Slovak Republic) egy projektből idézett, mely arra tesz kísérletet, hogy megragadja és definiálja a szlovákiai úgazdák és farmgazdaságaik legfontosabb jellemzőit. Szempontjai között szerepelt az a kérdés, hogy milyen feltételek (életkor, iskolázottság, családi minta stb.) vezetnek egy ilyen gazdaság beindításához, illetve miért kezdenek az emberek farmerkedni (földjük van, idegenkedtek a kollektív nagyüzemi munkától, nem riadnak vissza az „állami alkalmazott” értelemben vett munkanélküliségtől stb.). OLGA DANGLOVÁ (*Entrepreneur's strategies in agriculture*) ugyanezt a témát a továbbélő mezőgazdasági szövetkezetek kérdésén keresztül mutatta be, hogy az agrárpolitika aktuális tészkonceptiója a jogszabályok és támogatások rendszerén keresztül milyen mértékben befolyásolhatja az agrártársadalom fejlődését. NIGEL SWAIN (*Adapting to post-socialist agriculture in a community near lake Balaton*) egy Veszprém megyei település vállalkozóinak típusait mutatta be. Rámutatott e csoport heterogenitására, illetve arra a tényre, hogy a helyi társadalom megítélése irányukban ambivalens. SUE BRIDGER (*Gender issues in a Russian village*) oroszországi példája egy olyan térségről szólt, ahol az egyéni gazdálkodás és a vállalkozói magatartás mintája sokkal gyengébb, mint a többi posztszocialista ország falvainak esetében. Így a válságos átmeneti évek jóval hosszabban és mélyebben érintették az embereket, akik a krízishelyzetben az emelkedő alkoholfogyasztással és különböző túlélési technikákkal igyekeztek könnyíteni sorsukon. BALOGH BALÁZS (*Economic changes of agrarian entrepreneurs in a Transdanubian village since 1990*) tápi példája utalt arra, hogy a falusi társadalom régió- és nemzetszintű átalakulásának kérdését nem lehet homogénnek venni, mivel még egyetlen településen belül is számos mintával, gazdálkodási stratégiával találkozhatunk. Az általa kutatott földrajzi területen új jelenség a földárak ugrásszerű növekedése, a külföldiek ún. zsebszerződésekkel vásárolják föl a termőföldet, aminek a helyi társadalmat érintő veszélyeire is felhívta a figyelmet az előadó. BALI JÁNOS (*Microeconomic strategies in a Northern Hungarian raspberry producing village since the collectivization in 1950s*) egy málnatermelő település példáján keresztül azt mutatta be, hogy a kollektív gazdaság idején is kialakulhattak olyan sikeres mezőgazdasági ágazatok, melyek megfeleltek a helyi ökológiai adottságoknak és jól illeszkedtek a helyi hagyományokba. Ezekben a településeken a helyi társadalom folytatja a „harmadik utat” és nem áll szándékában nyugati típusú, egész munkaidős farmgazdaságokat beindítani.

A következő nagyobb témakört a változó identitások, változó értékrend kérdése képviselte. ZUZANA KUSA (*We were taught in that way – who will help you, if not your own people? – I remind my own children to stick together, help each other all time, when necessary...*) kutatása olyan interjúk készítésén alapul, melyek a családi kereten belüli nevelési stratégiák változó irányát és törvényszerűségeit, az össztársadalmi értéktrendekhez való gazdását mutatják. BIRGIT MÜLLER (*Culture, poverty and the German unification in the enterprise*) egy felvonógyár, míg MICHAEL RICHTER és MILAN STANEK (*Berlin without the wall – Individual psychic disorders in the context of transition*) egy deviáns magatartású kisfiú pszichiátriai esetén keresztül foglalkoztak a német újraegyesítés problémáival. Mindkét eset bizonyíték arra, hogy a politikai (makro) változásokat sokkal lassabban követik a mélyebb tudati és mentális (mikro) szintű változások. EUGENIUS KLOSEK (*Social and political changes and the ethnic identity of the Higher Silesia original inhabitants*) a felső-sziléziai települések lakosságának önazonosság-tudatát elemezte. Példája az identitás politikafüggőségét jellemezte, a német–lengyel határ változása erősen befolyásolta az ott élők etnikus és nemzettudatát. NORA LABADYOVÁ (*Institution of matrimony and morale of the partner-relationship in the Slovak village community, 19–20. century*)

a párkapcsolatok és a házasság intézménye, míg DEEMA KANEFF (*Why people don't die "naturally" anymore – Changing relations between "the individual" and "the state" in post-socialist Bulgaria*) a halál és a temetés szokásainak változásait elemezte. Mindkét előadás egy-egy hagyományos intézmény „modernizálódását” ismertette, azon belül is azt a folyamatot, melyben az állam egyre inkább részt vesz és uniformizálja a szokásokat, a hagyományos értékrend alapján szerveződő közösségeket. FRANCIS PINE (*Gender issues in the transition – Problems of theory and methodology*) lengyelországi példákkal színesített teoretikus előadásában a női szerepek antropológiai kutatásának megközelítési lehetőségei közül elsősorban a nő nemzeti szimbolikájának kérdéskörével foglalkozott, melynek gazdag magyar párhuzamait ismerjük. A nemzetek saját magukról alkotott sztereotípiáinak nemzetközi kutatásáról tartott előadást GABRIEL BIANCHI (*Values and evaluation of rapid social change – Slovak teachers and students*), amelyben a szlovákiai eredményeket részletesen is ismertette. A nemzeteket karakterológiai szempontból egy összesített koordináta-rendszerben helyezte el, amelyből kiderült például, hogy egy társadalom értékpreferenciái mely másik nemzethez teszik hasonlatossá.

A tanácskozás előadásai egy önálló kötet keretében látnak napvilágot, melyet a Cambridge-i Egyetem ad ki. E három nap tanulságai közül talán a legfontosabb, hogy a jelenkutatások konjunktúráját éljük, amelyben a magyar néprajznak is szerepet – az eddigieknél sokkal nagyobb szerepet – kell vállalnia. Az elmúlt fél évszázad gazdasági és társadalmi szerkezetváltozásai térségünket az ilyen irányú kutatások lehetőségének gazdag tárházává tették. Ezt támasztja alá a külföldi, elsősorban a nyugatról érkezett kutatók régióink és Magyarország iránt megnyilvánuló érdeklődése, melynek intézményes keretekbe helyezése – gondolva itt elsősorban közös kutatások, publikációk, egyetemek és kutatóhelyek közötti megállapodásokra stb. – a hazai tudományosságra is serkentőleg hathat.

BALI JÁNOS

Mass media, folklore and mythology

(Tartu, 1997. november 12–14.)

A fenti címmel rendezett konferenciát 1997. november 12–14-én a Balti Folklórintézet (Baltic Institute of Folklore), valamint az Észt Tudományos Akadémia Irodalmi Intézetének Népzenei Osztálya. A Balti Folklórintézet fizikailag nem létező, virtuális kutatóhely, amelynek munkatársai a három balti állam valamelyik intézményében dolgoznak. Székelye az említett népzenei kutatóintézet (postacím: EE–24000, Tartu, Vanemusie 42.).

Amikor a Tartuban működő népzenei kutatóintézetben körülnéztem, első látásra meglett, hogy valamennyi munkatárs a saját asztalánál hozzá tud férni a számítógépes lehetőségekhez, tehát van mindenkinek szövegszerkesztője, e-mail-kapcsolata, amit használnak is, és a legtöbben a Windows 95 operációs rendszert alkalmazzák. Érződik a felszabadult, polgári légkör, a havonta megrendezett konferenciákon, a kiegyensúlyozott munkavégzés gyümölcsein látszik, hogy ott nem mostohagyermek a kutatás. Jóllehet, a Tartui Egyetem is új épülettömböket, modern előadótermeket és nem utolsósorban szakmai infrastruktúrát kapott, egyáltalán nem a kutatás rovására fejlesztik az észt felsőoktatást. Abban a poszt-szocialista országban, amelynek állami önállóságát és lakóinak egyharmadát vette el a sztálini rezsim, és ahol a rendszerváltás kezdetén gyakori jelenség volt, hogy rozsdás szögeknél egyebet nemigen lehetett kapni a piacon – ott így értelmezik a polgárosodást.

Ami ebből a szakmai munka jellegén és eredményein lemérhető, azt jól mutatja a konferencia témaválasztása. *Mass media, folklore and mythology* ('Tömegkommunikáció, folklór és mitológia') címmel a modern urbánus társadalom jelenségeit, az Internet-használat és a folklór kapcsolatát, a show-műsorok, televíziós vetélkedők, szappanoperák elemzését kísérelték meg az észti, angol, litván, lett, finn, mordvin, magyar és más nemzetiségű kutatók. Szó esett a televízióról mint kihívást képviselő jelenségről a hagyományos népi kultúra kereteiben, vagy éppen a televíziós vetélkedők folklórkutatói metodikával való elemzéséről a városi polgári társadalom közegében. A gazdag programból kiemelve néhány előadást, az alábbiakkal jellemezzük a rendezvényt.

INGRID RÜÜTEL, az észti néprajztudomány klasszikusa is részt vett ezen a modern médiajelenségekkel foglalkozó konferencián. A népzenei intézet vezetője – akinek a „daloló forradalom” idején a Baltikum-folklórfesztiválok szervezésében oroszánrésze volt, és akit az oroszországi finnugorok közül többen mágikus tisztelettel vesznek körül – előadásában egy filmet mutatott be, amely Kihnu szigetén készült, ahol ortodox, félrevezető kifejezéssel pravoszláv^o vallású észtek élnek (*Burial ceremony in the Kihnu Island as a subject of the visual anthropology*).

AHTO RAUDOJA (Tartu) *Television and radio in the Setu tradition in 1944–1997* című előadásában azt vizsgálta, hogyan fogadják a rendkívül tradicionális viszonyok közt élő szetuk a modern tömegtájékoztatói eszközöket. Mint ismeretes, a szetukat az észtek csángóinak lehet tekinteni, ortodox vallásúak. Észtország délkeleti csücskén kívül élnek, századokon át a mindenkori közigazgatási beosztás alapján elszakítva az anyanemzettől, annak nyelvi és folklórhagyományait híven őrzik. A rádió, és különösen a televízió misztikus, érthetetlen és csodálatos. Nem is nézik sokat, még az urbanizáltabb munkáslakásokban sem, mert ha bekapcsolják, az ördög a tévéből ki találna mászni!

ANU VISSSEL (Tartu) az Észtországban is igen népszerű televíziós vetélkedőket elemezte nézőik szociológiai megoszlása, tematikájuk és más szempontok alapján (*Influence of media on games*).

LEEN RAHNU előadása (*Computer mediated communication as a tool for intercultural interaction*) igen érdekes kutatásokról számolt be az e-mail-kommunikáció terén. Azt vizsgálta, hogyan lehet a számítógép által közvetített kommunikáció (*computer mediated communication*) a különböző kulturális típusok közti közvetítő, a kultúrák közti kommunikáció (*intercultural communication*) eszköze. Már több éve folyik a Tartui Egyetemen a Babel nevű kutatóprojekt, amely ezt vizsgálja; ennek működéséről már egy évvel korábban is beszámolt LEEN RAHNU a dániai Ålborgban, a Nordic Network for Intercultural Communication (Kultúrák közti Kommunikáció Északi Hálózata, NIC) harmadik éves szimpóziumán. A kutatóprojektet skandináv szakemberek egy csoportja – élükön JENS ALLWOOD-dal, a Göteborgi Egyetem nyelvészprofesszorával – 1994-ben hozta létre. A NIC elsősorban a balti és a skandináv kultúrák komplex vizsgálatával, az önállóságukat visszanyert balti államok szellemi támogatásával, európai integrációjuk problémáinak elemzésével foglalkozik. Negyedik alkalommal Észtországban, a patinás Tartui Egyetemen került sor a 4th An-

Mint ismeretes, a *pravoszláv* szó félrefordítása a görög *ortho-doxa* összetett szónak, amely helyesen dicsérőt, Istent helyesen imádót is jelent, a *doxa* harmad- vagy negyedleges jelentésében. Használták is ilyen értelemben Bizáncban, ám elsődleges jelentése a hitbeli tudás, tehát az *ortodox* igazhitűt jelent. A finn vagy a magyar ortodox egyházat sem hívjuk magyarul *finn pravoszláv*, pláne *magyar pravoszláv egyháznak*. Maradjunk tehát a keleti kereszténység megnevezésénél a nemzetközi *ortodox* szónál, amely a magyar nyelvben is meghonosodott.

nual Nordic Symposium on Intercultural Communication and National Identity rendezvényére. Minthogy ennek egyik szervezője éppen LEEN RAHNU volt, házigazdai szerénységből ott nem tartott előadást, ám a következő héten megrendezett folklórkonferencián szerepelhetett a programban, hiszen éppen az Internet-használat elemzésével foglalkozik. Ez is mutatja az észti tudományos élet példás szervezettségét és gördülékenységét.

A litván vendégek közül hárman az óhitűkről tartottak előadást. Az orosz *raszkol* után az orosz ortodoxok óhitű csoportjainak több évszázados üldözése vette kezdetét, gondoljunk Avvakum protopópa önéletrajzában is megörökített sorsukra. A kegyetlenségek ellenére fennmaradt a régi hit, és Litvániában is megtalálni képviselőiket. Magától értetődően kutatásuk a legutóbbi időkig igen nehéz volt. A zárt, endogám közösség bizalmába férkőzni csakis azután lehetett, hogy a modern társadalom kezdte feloldani minden tradicionális csoport zártságát, s ezzel persze hagyományörző erejét. Kiemelendő RENATA JELENSKYTÉ (Vilnius) előadása az óhitűek vallásos énekeiről (*Spiritual songs of Russian old believers in Lithuania in the process of modern change*), hiszen a vallásos énekek a zárt közösségen belül is a hagyományokat legsajátosabban őrző belső magot képviselik, és máshol is kevésbé kutatók (gondoljunk például a Kárpát-medence vonatkozásában KÜLLÖS IMOLA tanulmánygyűjteményeire, PETRASEVICS NIKEFOR dolgozataira a kárpátaljai unitárius vallási népekekről stb.).

Remélhetőleg a példákából is látható, hogy a közismerten hagyományörző, magyar irodalomtörténeti kifejezéssel élve népnemzeti észtek egyáltalán nem idegenkednek a modern témák vizsgálatától sem. Minden piacgazdasági és rendszerváltásbeli nehézség közepette is talpon marad, sőt, látványosan fejlődik Észtországban a nemcsak infrastruktúrájában, hanem vizsgálati módszereiben és főként tárgyában is megújuló társadalomtudomány. Felesleges bizonygatnia hasznosságát, annyira kézzelfogható az észti kollégák napjaink aktuális témáihoz kötődő, mégis magas szintű alapkutatásnak tekinthető munkássága. A konferencia teljes anyaga megjelenik a Balti Folklórintézet periodikájának soron következő kötetében.

FÖLDVÁRI SÁNDOR

Kutatások Pest megyében

(1997. március 12–13.)

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága 1997. március 12–13-án kétnapos tudományos tanácskozást rendezett, amelyen a megyében dolgozó muzeológusok és restaurátorok ismertették kutatási eredményeiket. A nagyszabású konferencia előadásai tudománysszakok szerinti szekciókban hangzottak el, így a különböző érdeklődésű szakemberek megismerhették egymás tevékenységét. A néprajzi szekción kívül népes előadótábora volt a művészettörténészeknek, túlnyomórészt Szentendréhez kapcsolódva, a restaurátorok jobbára a váci domonkosok templomából előkerült 18. századi kriptalelet szakfeladatait ismertették, a régészek körében leginkább a 2. számú főút nyomvonalának leletmentő feltárásai kerültek központi helyre, míg a történészszekcióban változatos helytörténeti témákat vitattak meg.

A néprajzi szekcióban tizenkét előadás szerepelt meglehetősen változatos témával. Az előadások sorát NOVÁK LÁSZLÓ, a néprajztudomány doktora, nagykovácsi múzeumigazgató nyitotta meg az alföldi mezővárosok jogállásáról nyújtott tömör áttekintéssel, melyben

elsőrendűen a mezővárosok szabadalmas állapotának történetileg változó helyzetét értékelte Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét példáján. CSUKOVITS ANITA, a váci múzeum munkatársa a 18–19. századi váci koporsók színvilágáról szól, az APOR PÉTER által is leírt, textillel bevont koporsó díszítési divatjához számos konkrét adattal járult hozzá a váci Fehérek temploma kriptájából előkerült gazdag tárgyi anyag alapján. Ennek az országos viszonylatban is jelentős történeti leletnek, mely egy évszázadnyi időszakot és több mint háromszáz főt fog át, egyik sajátos emlékanyagát, a koporsókba helyezett olvasókat, azok típusait rendszerezte ZOMBORKA MÁRTA, a váci múzeum igazgatója. A vegyes felekezetű Abony város vallásosságát, a reformátusok és katolikusok egymáshoz viszonyított vallásgyakorlási sajátosságait, valamint a helyi zsidó közösségeket mutatta be MADAR ILONA, az abonyi múzeum munkatársaként végzett kutatásai alapján. NAGY VARGA VERA, a ceglédi Kossuth Múzeum munkatársa az abonyi református templom 18. század közepén készített, festett mennyezetének vizsgálata alapján a festőasztalosok egykori Pest megyei tevékenységét vette számba. A múlt század végén Pilisszántón működött bútorfestőasztalos műhely munkáját és stíluskorszakait elemezte IKVAINÉ SÁNDOR ILDIKÓ, a szentendrei múzeum munkatársa. KOC SIS GYULA mint a ceglédi Kossuth Múzeum munkatársa a múlt századi parasztpolgár fogalmát igyekezett meghatározni az 1820-as évektől a jobbágy-felszabadításig terjedő időszakból, a ceglédi ingatlanforgalom értékelése alapján. A rozmaryingnak a Galga menti népszokásokban betöltött, hagyományosan jelentős szerepét értékelte KORKES ZSUZSA, a szentendrei múzeum munkatársa, megyei igazgatóhelyettes. MOLNÁRNÉ HAJDÚ MARGIT, a nagytarcsai falumúzeum munkatársa az újszülött családi és egyházi befogadásának, a település keresztelei szokásainak alakulását tekintette át a századfordulótól napjainkig. TÓTH JUDIT Budakalászon végzett terepkutatásaiából a táplálkozási szokások alakulására vonatkozó fontosabb megfigyeléseit ismertette. VI-SÓCZKY ILONA, az abonyi múzeum etnográfusa pedig korábbi kutatásai alapján a Bódva völgye néprajzi körülhatárolásának szempontjait vette számba.

A konferencia teljes anyaga példamutató módon rövid idő alatt napvilágot látott (KORKES ZSUZSA szerk.: *Kutatások Pest megyében. Tudományos konferencia. I. Pest megyei múzeumi füzetek, 4. Szentendre, 1997. 381 p.*).

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

Martin György-emlékülés és legényesverseny

(Budapest, 1997. április 25–26.)

1997. április 25–26-án került sor a Martin György-emlékülésre, amely már hagyományosnak mondható, valamint az I. Nemzetközi Legényesverseny – MARTIN GYÖRGY és MÁTYÁS ISTVÁN emlékére – megrendezésére „Tedd ki a pontot!” mottóval. A rendezvénysorozat lebonyolításához spirituális és anyagi segítséggel a Martin György Alapítvány, az MTA Zenetudományi Intézet Néptáncosztálya, a Magyar Művelődési Intézet Népművészeti Osztálya, a Magyar Néprajzi Társaság Népzenei és Néptánc Szakosztálya, az Európai Folklórközpont, valamint a Budapesti Művelődési Központ (BMK) járult hozzá.

A rendezvénysorozat első elemeként április 25-én 10 órától az MTA Zenetudományi Intézet lovagtermében kerekasztal-beszélgetés zajlott le *Az informatika szerepe a néprajzi*

és folklorisztikai kutatásokban II. címmel, minthogy 1996-ban is volt hasonló alkalommal egy azonos című eszmecsere.

A második és harmadik eseménysorra 26-án, párhuzamosan került sor a Budapesti Művelődési Központban. Az egyikre – a Martin György Alapítvány 1996. évi pályázatának eredményhirdetésére és a díjazottak előadásaira – a BMK Művészklubjában került sor, 10 órai kezdettel. Ezen a díjazott pályamunkák jelen lévő alkotói ismertették pályamunkájuk lényegét, azaz rövidített változatát (kivétel a távolmaradó BALOGH SÁNDOR volt). A Martin György Alapítvány kuratóriuma a következő döntést hozta a korábban, április 23-án megtartott ülésen a beérkezett pályamunkák tekintetében, az alapítvány szakmai bizottságának javaslata alapján:

II. díj (a vele járó 25 000 forinttal), megosztva:

BALOGH SÁNDOR: *Moldvai csángómagyar furulyás dallamok és énekek;*

BENKE LÁSZLÓNÉ: *Kinetográfia az általános iskolában;*

JÁNOSI ANDRÁS: *A barokk zene előadásmódjának élő hagyománya Magyarországon;*

LÉVAI PÉTER: *A testész-szólamok viszonya és szerepe három erdélyi lassú férfitanásban és*

SZERÉNYI Béla: *A dél-alföldi tekerőmuzsika stílusjegyei* című dolgozatokért.

III. díj (a vele járó 20 000 forinttal):

DÁNIELISZ ENDRE: *Bihardiószegi táncalkalmak* című dolgozatért.

Az I. díjat kiemelkedően magas színvonalú pályamunka hiányában az idén nem adták ki. A kuratórium jelen lévő tagjai – BORBÉLY JOLÁN, HÉRA ISTVÁNNÉ és FELFÖLDI LÁSZLÓ – a KALLÓS ZOLTÁN részére javasolt életműdíjat, a vele járó emléklappal és 50 000 forinttal, elfogadták.

Az I. Nemzetközi Legényesverseny díjazottjai a következők lettek:

- a Duna Televízió díját SÁNDOR ANDRÁS (Méra);
- a Magyar Kollégium által felajánlott kalotaszegi bujkát GAZSÓ TIBOR (Csóka);
- a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség által felajánlott közönségdíjat BOTH JÓZSEF (Csíkszereda);
- a Magyarok Világszövetsége díjait BOTH JÓZSEF, GAZSÓ TIBOR és KOCSÁN LÁSZLÓ (Jászberény);
- a Martin György Alapítvány Martin-emlékérmét KÖNCZEI ÁRPÁD (Budapest–Kolozsvár);
- a Budapesti Művelődési Központ díját a III. helyezett HAJDU FLÓRIÁN;
- a Martin György Alapítvány nevében adakozók díját pedig a megosztott I. helyezett FITOS DEZSŐ (Zalaegerszeg) és LAJKÓ LEVENTE (Üllés) nyerte.

PÁLFY GYULA

**Régész–néprajzos párbeszéd
a középkori paraszti építkezésről és táplálkozásról
(Budapest, 1997. május 8.)**

A népi táplálkozáskutatók 1995. évi kalocsai találkozóján felmerült, hogy jó lenne nagyobb hangsúlyt fektetni a történeti adatok feltárására és elemzésére. Kiindulásként a régészekkel

kellene párbeszédet folytatni a középkori magyarországi paraszti építkezés, tüzelőberendezés és táplálkozás legújabb feltárt adatairól és tárgyi emlékeiről. Mivel munkahelyemen, a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban tevékenykedik egy ún. környezeti régészeti csoport – két középkoros régész (PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS, MOLNÁR ERZSÉBET), egy archeobotanikus (TORMA ANDREA) és egy archeozoológus (SOMHEGYI TAMÁS) közreműködésével, és éppen egy középkori falu, Szentkirály ásatási eredményeinek kiállításon való bemutatásán fáradoztak –, önként adódott, hogy itt rendezzük meg az első ilyen párbeszédet egynapos felolvasóülés keretében, középkoros régészek, valamint népi építkezéssel, lakáskultúrával, kerámiával és táplálkozással foglalkozó néprajzosok meghívásával.

Kezdetként PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS mutatta be az egykori Szentkirály, kun eredetű falu feltárásáról – több mint két évtizedes tevékenységének eredményeként a szakma és az érdeklődő közönség számára – készített impozáns kiállítást, majd diavetítéses előadáson összegezte elért eredményeit. Az eddigi faluásatásokhoz képest abban hozott újat, hogy a paraszti telek és az egész település szerkezetének, tagolódásának teljes kiderítésére törekedett. Mind a lakó-, mind a gazdasági építmények legjellegzetesebb típusait feltárta, a lakóházak közül kettőt makettekben is bemutatott. Eredeti méretben látható a közép-magyar háztípusra jellemző, a házfalon kinyúló, de a konyhából fűthető kemence, valamint az eredeti leletek és a feltárt kályha alaprajza alapján rekonstruált, mázatlan kályhaszemekből álló, nagyméretű szobai kályha is. A sütő-, főzőedényekről, a viselet bőr- és fémrészeiről, a fagerendákkal bélelt kútról is képet nyerhetett a kiállítás látogatója, éppúgy, mint a településen talált növényi és csontleletekről. PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS a régészeti leleteket írásos források adataival egyeztetve arra megállapításra jutott, hogy az idetelepült lakosság aránylag jómódú volt, és mind az állattartás, mind a földművelés területén a kor alföldi településeinek színvonalán állt. Sajnos a török hódoltság végén a falu elpusztult, de a török kincstári defterekből még kiderül, mit termeltek, mivel adóztak. A hozzászólók – többek között KISBÁN ESZTER – is arra kérdeztek rá, miben hozott újat az ásatás.

TORMA ANDREA részben kapcsolódott a kezdő előadáshoz, részben kiegészítette azt más középkori ásatások archeobotanikai leleteinek tanulságaival. Sorra vette mind a termesztett, mind a gyűjtögetett növényeket, mind a lakótelepüléseket övező természeti környezet flórájának adatait. Ismertette, milyen élelmiszer-alapanyagok, illetve ételmaradványok adataival lehet számolni: szentült, aszalt, pörkölt, vízzel telítődött, sóvegyületek által konzervált, illetve csak lenyomatait (pl. a házfalban a szalma, toklász) hátrahagyó növényi maradványok. Azt is ismertette, hol található mindezen leletek: szemégtödrök, kutak, tárolóvermek, telepek, sírok. Az egyes fennmaradt növényi maradványok közül elemezte a régi gabonaféléket (pl. alakor, tönke, hüvelyesek, olaj- és rosnövények, kerti növények, termesztett és gyűjtögetett gyümölcsök). A hüvelyesek közül például a lencse, a borsó, a lóbab, az olaj- és rosnövények közül a len és a kender volt fontos, a len magjából olajat is préseltek. A kertben tökfélék, dinnye, uborka, káposzta, kapor, fokhagyma, mák és mustár termelt.

SOMHEGYI TAMÁS ismertette az archeozoológiai középkori kutatások eddigi eredményeit a Kárpát-medencében. A 14–15. században indult meg a tudatos állattenyésztés, mely új fajták kialakításával is foglalkozott. A marhatartás elsősorban az igázás és a húsfogyasztás céljait szolgálta. Egy kisebb testű, rövid fejű, hullámos fejélű típus (*Bos europaeus brachycelos* Adametz) mellett – az előadó megállapításai alapján – már egy nagyobb testű marha (*Bos primigenius frontosus*) is jelen volt. A csontanyagon számos vágás, hossz- és

keresztirányú trancsírozás és égésnyom figyelhető meg. A táplálkozásban mennyiség tekintetében a marhahús vezetett a húsfélék között. A sertést már kifejlett állatként vágta le, koponyájukon ugyancsak megfigyelhető a keresztirányú és hosszanti darabolás, a megégett sertésfogak a levágott állat pörkölésére utalnak. A juhok közül a vízszintes ívekben csavarodó szarvú típus volt elterjedve, ennek húsát is nagymértékben fogyasztották. A lóhús fogyasztásáról jelentős leletek tanúskodnak a szentkirályi kunok telepásatásából. Zömében keleti eredetű fajtákat tartottak. A lócsontokon számos jele maradt a hiedelemvilágnak (karcolással megjelölt csüdcsontok, lókoponya karóra tűzése stb.). A baromfiak közül a magyar parlagi tyúk és lúd csontjai már a 14–15. században a testmagyság növekedésére utalnak. Paraszti telepeken előfordulnak még halcsontok, kevés vadcsont, vársátásokból sokkal több hús, hal és vad fogyasztására vannak adatok.

TAKÁCS MIKLÓS a honfoglaláskor sütő, főző, tároló és tálaló cserépedényeinek használatáról, tipizálásáról és terminológiájáról tartott előadást *Kisfazék, bögre, csupor* címmel. E megjelölések is azt mutatják, hogy az elnevezéseknél a néprajzi kutatásokból ismert funkciókat is figyelembe vett a meghatározásoknál. Előadásában kifejtette, milyen fontos egy-egy téma interdiszciplináris vizsgálata oly módon, hogy a szomszédos, illetve rokon szakterületek eredményeit belülről lássuk. Ilyen számára a néprajz is. Az Árpád-kori, 10. századi edényhasználatra oly jellemző, mélyebb és laposabb változatban is használatos, gömbölyű aljú függesztett cserépbográcsról megállapította, hogy egyértelműen szabadtűz feletti sütés-főzésre, és nem tárolásra használt edény volt. Külön szolt arról, hogy az átlagos méretű főzőfazéktól meg kell különböztetni a kisfazekat, illetve a tálalásra szolgáló bögrét, ezek elnevezésével együtt. A terminusok kiválasztásánál fontos szempontnak tartotta, hogy idegen nyelvre is jól lefordíthatók legyenek. Szolt a datálás gondjairól, hogy nehéz megállapítani – ha nincs elegendő jól datálható más lelet is –, hogy egy-egy edénytípus mely korszakban általános a magyarságra. A cserépbogrács a 14. század után eltűnt. A 10–11. századra jellemző volt még a hengeres nyakú edénycsalád: közepes vagy kisméretű fazekak, amelyeknek nyakát vízszintes bordák tagolják vagy nem, némelyik vállain két kis fül is ül – ezek sírokból kerültek elő. Nem tudni, tárolóedények-e vagy főzőedények. Széles körben vannak tőlünk délre és keletre párhuzamok, nagyobb méretű edények. A kérdésben archeobotanikai leletek szolgálhatnak bizonyossággal. Az előadó külön beszélt az átlagosnál kisebb méretű kisfazekakról, illetve bögrékről, amelyek nagyobb részben lehettek tálalóedények, de némelyiken korom is maradt, tehát főzésre, ételmelegítésre is szolgáltak.

Több hozzászólás arról tanúskodott, hogy a számítógépes feldolgozásban milyen fontos az egyértelmű technológiák használata. ISTVÁN ERZSÉBET kérdése arra vonatkozott, lehet-e, van-e kideríthető régészeti adat arra, hogy férfiak sütés-főzéséhez is kötődhetnek egyes edényfélések, például távol lévő legeltetőhelyek, szármegyok, szőlőbeli építmények vagy éppen az alföldi ún. tüzelős ólak telepásatásaiból. Utóbbira ismerünk néprajzi párhuzamokat: itt az állatokra ügyelő férfiak ún. gömri kantákban – melyek elsősorban víztároló edények, de tűzálló agyagból vannak – főztek a szabadtűzhelyen.

SABJÁN TIBOR késő középkori kályhák típusait kísérlete meg felvázolni – mint maga is jelezte –, egyelőre nem kielégítő mennyiségű és adatú lelet alapján, elsősorban alföldi, de dunántúli példákat is sorra véve. Feltevései további kutatások előkészítését célozták.

CSOMA ZSIGMOND a középkori kertekről szolt korabeli feljegyzések, növényntani munkák, ikonográfiai adatok és főképp a fennmaradt eszközkészlet alapján. Előadásának aktualitását az is adta, hogy épp megjelent kertészeti könyvének is témája e fenti előadás,

részben folyamatban lévő, számítógépes kertészeti ikonográfiai munkálatai többek között e korszakot is átölelik. Elemezte a középkorban termesztett növények fajtáit, a kertek elhelyezkedését, műveltetőit és művelőit is sorra vette, valamint részletezte az eszközkészletet és annak változásait.

A nagy érdeklődéssel kísért konferencia tagjai kifejezték azon óhajukat, hogy szeretnék, ha az ilyenfajta megbeszéléseknek további alkalmai lehetnének.

KNÉZY JUDIT

Népek a Mura mentén (Nagykanizsa, 1997. május 15–17.)

A Zala megyei múzeumi szervezet az elmúlt tíz évben gyümölcsöző kapcsolatokat alakított ki a környező országok, Ausztria, Szlovénia és Horvátország tudományos intézményeivel. E kapcsolatok kereteiben rendezzük meg két évente más-más országban, *Népek a Mura mentén* címmel a régió tudományos kutatóinak konferenciáját, amelynek eredményeit azután külön kötetekben jelentetjük meg.

Első alkalommal Lendván, másodszor pedig 1997-ben Nagykanizsán ültek össze a Mura-vidék kutatói, hogy beszámoljanak egymásnak és a meghívottaknak a régióban végzett, különböző témájú munkáik pillanatnyi állásáról, már meglévő eredményeiről, segítve, esetleg továbbléndítve ezzel a többiek kutatásait. Az előadások témájuk szerint nagyjából kronologikus rendben követték egymást. A régészeti témájú szekcióban OTHMAR PICKL professzor, a Stájerországi Történeti Társulat elnöke, MÜLLER RÓBERT keszthelyi és VÁNDOR LÁSZLÓ zalaegerszegi múzeumigazgatók töltötték be a levezető elnöki tiszteket. A témák a rézkortól a késő középkorig nyúltak.

Elsőként BÁNFFY ESZTER (Budapest) foglalta össze a Kerka-völgyi mikrorégió kutatási eredményeit, majd JÖRG OBEREDER (Graz) Közép-Stájerország rézkori, illetve BONDÁR MÁRIA (Budapest) a Délnyugat-Dunántúl kora bronzkori problémáit taglalta. Hosszú korszakokat ölelt fel előadásában DIETHER KRAMER (Graz), aki régészeti adatok alapján elemezte a mai Stájerország, valamint a Délnyugat-Dunántúl és a szlovén területek közötti határok alakulását az őskortól egészen a középkorig. A római témájú előadások kerámiáról (IVAN ŽIŽEK, Ptuj), síremlékekről (ERWIN POCHMARSKI, Graz), illetve halomsírokról (HORVÁTH LÁSZLÓ, Nagykanizsa) szóltak.

A műemléki szekcióban beszámoló hangzottak el a šenkoveci Szent Ilona-kápolna 1990 és 1996 között folyt régészeti kutatásairól, restaurálásáról a csáktornyai JOSIP VIĐOVIĆ és IVAN ŠRŠA előadásában, majd JANEZ BALAŽIC (Muraszombat) elemezte a Szent László-legenda nemrég Türjén napvilágra került freskóit. Végül BERNHARD HEBERT-től (Graz) hallhattunk összefoglalást a Mura-vidék műemlékvédelméről. A szekció munkáját egy helységnévelemző előadás zárta, amelyben KARL SPREIZHOFER (Graz) Kelet-Stájerországot és Nyugat-Magyarországot ábrázoló 16–18. századi térképeket dolgozott fel.

Külön szekcióban foglalkozott a tanácskozás a bajcsai témájú előadásokkal. A Nagykanizsa környékén fekvő kis várat a stájerok építették és használták a magyar és horvát katonákkal közösen egy rövid ideig, a török elleni küzdelmek során. A vár régészeti ásatását VÁNDOR LÁSZLÓ (Zalaegerszeg) és KOVÁCS GYÖNGYI (Budapest) végzi, a hozzá

kapcsolódó levéltári kutatásokat pedig LEO TOIFL a grazi levéltárban. Mindannyian beszámoltak kutatásuk eddigi eredményeiről, LEO TOIFL-tól pedig érdekességeket is hallhattunk, amelyeket a magyar–török küzdelmek hétköznapjairól a grazi levéltári forrásokból olvasott ki.

Erről a korról szóltak még a következő előadások. PETER KRENN (Graz): *Kanizsa visszavételének sikertelen kísérlete és annak hatásai a grazi fegyvertárra*; KOVÁCS GYÖNGYI–RÓZSÁS MÁRTON: *A barcsi palánkvár régészeti kutatása (a bajcsai várral párhuzamba állítva)*; ANDREJ HOZJAN (Maribor): *A katonai postahálózat kialakulása a 16. században a Rába, a Mura és a Dráva között*. Végül OTHMAR PICKL elemezte a török ellen harcoló katonaság és a háborúban részt vevő népek mentalitását, nemzeti sajátosságait, hadimorálját.

Az újkori szekció témaválasztását tekintve elég vegyes volt. Elhangzott benne művészettörténeti előadás a szécsiszigeti Szapáry-donációról KOSTYÁL LÁSZLÓtól (Zalaegerszeg), a Muraköz iparosodásának kezdeteit bemutató gazdaságtörténeti előadás VLADIMIR KALŠANTól (Csáktornya), a Csáktornyai Tanítóképző Intézetéről és a nemzetiségi tanítóképzésről HALÁSZ IMRÉtől (Zalaegerszeg). A hadtörténetet CSIKÁNY TAMÁS (Budapest) előadása képviselte, amelyben Jelačić altábornagynak a magyar szabadságharcban játszott szerepével foglalkozott. Ezt követte JOSEPH E. DESPUT (Graz), aki előadásában elemezte Stájerország határviszonyait az első világháború után.

Ebben az újkori szekcióban hangzott el a három néprajzi témájú előadás is. Az elsőt NATASA KONESTABO, a muraszombati múzeum fiatal kutatója a néprajzi övezetek létrejöttének körülményeit vizsgálta, a Mura-vidék példájából általános következtetéseket is igyekezvén levonni. A másodikban KERECSENYI EDIT, a nagykanizsai múzeum nyugalmazott igazgatója a Lendva-vidéki kivándorlókról beszélt, bemutatva a kivándorlók családjai és a visszatértek körében végzett gyűjtéseit. Harmadikként SMILJANA PETRMARČEC a szentmáriai (Muraköz) csipkeverést állította a hallgatóság elé, keletkezésének körülményeit, a csipkeverőasszonyokat, a felhasznált szerszámokat és mintákat, a minták párhuzamait és elterjedésüket is elemezve.

A konferenciát a harmadik nap tanulmányi kirándulás zárta.

MARX MÁRIA

A Balaton-felvidék népi építészet (Balatonfüred, 1997. május 21–23.)

Újabb állomásához érkezett a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum által két évente megrendezésre kerülő konferenciasorozat. Elindításával a Kárpát-medencei népi építészet-kutatás fellelőként működő szentendrei múzeum egy-egy mezotáj népi építészetének sokoldalú vizsgálatát tűzte ki célul.

Alapvető szempontként szolgált az eddigi konferenciák szervezésénél, hogy különböző tudományágak szakembereit – régészeket, történészeket, levéltárosokat, geológusokat, művészettörténészeket, szociológusokat stb. – bevonva a kutatásba sokkal árnyaltabb kép rajzolódjon ki egy adott terület népi építészetének változásáról, amit természetesen nemcsak az adott régióban és a Szentendrén dolgozó szakemberek, hanem a szélesebb közvélemény is hasznosíthat, hiszen az utóbbi évtizedekben érzékelhetően megnőtt az érdeklődés

a népi műemlékek iránt. Falvainkban megfigyelhetők azok a folyamatok, amelyek a százszázötven éves lakóházak, gazdasági épületek szakszerű felújítására törekednek.

Különösen indokolt volt tehát, hogy a Balaton-felvidék népi építészetének vizsgálatát tűzze ki a múzeum, hiszen az országban található védett népi műemlékek számához viszonyítva a Balaton-felvidék (Veszprém megye) népi műemlékállománya számottevő. Az országban található védett 1784 népi műemlék közül 469 található a megyében. Indokolta továbbá a konferencia megrendezését az a tény is, hogy Szentendrén a következő felépülő tájegység éppen a Balaton-felvidék lesz.

Az 1989-ben indított konferenciasorozat (Miskolc 1989, Pécs 1991, Győr 1993, Velem 1995) ötödik helyszíne Balatonfüred lett, ahol a társrendező a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum volt. A háromnapos rendezvénynek Balatonfüreden a SILOMAN Otthon (Honvéd u. 6.) adott helyet, megteremtve az optimális körülményeket a konferencia lebonyolítására.

A Veszprém Megyei Közgyűlés elnöke, ZONGOR GÁBOR megnyitászavait követően CS. DAX MARGIT megyei múzeumigazgató, valamint CSERI MIKLÓS főigazgató köszöntötte a konferencia résztvevőit. Ezt követően megemlékeztek a tíz éve elhunyt VAJKAI AURÉLről, aki munkásságával elévülhetetlen érdemeket szerzett a Bakony és a Balaton-felvidék népi kultúrájának megismerésében.

SIMONFFY EMIL előadásában a vizsgált területre vonatkozóan a 18–20. századi társadalmi, gazdasági viszonyok sajátosságaira hívta fel a figyelmet, történetileg megalapozva a három nap előadásorozatát. Külön kiemelte Zala vármegye, ezen belül a Balaton-parti járások azon jellegzetességét, hogy a nagybirtok sokkal kisebb részt foglalt el, mint a Dunántúl többi részén. Megállapította azt is, hogy a kisbirtokosok módosabb rétegei, az 50 kataszteri holdnál nagyobb területen gazdálkodók mindhárom Balaton-parti járásban a földterületnek csak csekély részét foglalták el. Külön kiemelte az egyedi vizsgálatok fontosságát, hiszen csak ezek mutatják meg a tipikus kisbirtokosfalvak kismemesi közösségeinek gazdálkodási stratégiáit a vizsgált időszakban.

FUTÓ JÁNOS geológus a Balatontól északra elterülő térségek népi építészetével kapcsolatban megállapította, hogy a Bakony-vidék változatos geológiai felépítése következtében jó minőségű építőkő szinte minden falu határában található. Ily módon az építőkövek színének függvényében változik az épületek falazatának színe is. A különböző földtörténeti korokban képződött kőzetek általában a lelőhelyek mintegy tíz kilométeres körzetében találhatóak meg.

H. CSUKÁS GYÖRGYI *A kőépítkezés múltja a Bakonyban és a Balaton-felvidéken* című előadásában több évtizedes kutatási tapasztalatait foglalta össze, kiemelve azokat a sajátosságokat, amelyek a vizsgált terület népi építkezését jellemzik. Arra a következtetésre jutott, hogy a Balaton-felvidék és a Bakony népi építészetünk rendszerében a nyugat-dunántúli háztérület részének tekinthető, ami szervesen összefügg a tájegység ökológiai, történeti, sajátos társadalmi és etnikai viszonyaival. A kő építőanyag elterjedése sajátos arculatot eredményez, amely a lakóházaknál, melléképületeknél, a szőlőhegyi épületeknél egyaránt megfigyelhető.

A Laczkó Dezső Múzeumban dolgozó régész, REINER PÁL összefoglalta a megyében eddig folytatott középkori falusi épületmaradványok régészeti feltárásainak tapasztalatait. Megállapította, hogy az ezek nyomán levonható következtetések nem térnek el az országosan ismertektől, persze elsősorban a Dunántúl más vidékeivel mutatnak szorosabb kapcsolatot. SABJÁN TIBOR *Történeti és régészeti adatok a Balaton-felvidéki tüzelőberendezések kialakulásához* című előadásában a régészeti leletek adatait hasonlította össze a népi

gyakorlatról feltárt adatokkal. Megállapította, hogy a Balaton-felvidék szemes kályháinak díszítményei, formakincse középkori eredetű. Gazdagon illusztrált előadásában külön foglalkozott a keszthelyi Festetics-uradalom építészeti terveiben szereplő kályhatípusokkal, amelyek a 18–19. századi változásokat mutatják meg az éles szemű kutatók számára. A takaréktűzhelyek elterjedése tehát szervesen összefügg a füstmentes konyhák kialakulásával, ami már a múlt század közepe táján adatolható a mezővárosi épületeknél. BALASSA M. IVÁN a középkori Sarvaly község régészeti feltárásait összegezte és olyan összefüggésekre hívta fel a figyelmet, amelyek a népi építészeti értelmezést, annak a recens anyaggal való összehasonlítását teszik lehetővé. Kiemelte azonban, hogy Sarvaly lakóházainak értékelésénél kellő óvatossággal kell eljárni és óvakodni kell az elhamarkodott következtetések levonásától.

LUKÁCS LÁSZLÓ *A lakóházak külső megjelenése a Káli-medencében* című előadásában sokéves kutatómunkájának tapasztalatait foglalta össze. Elsősorban a lakóházak reprezentációs pontjain, az udvari és utcai homlokzaton megjelenő formavilággal és díszítményekkel kapcsolatos sajátosságokra hívta fel a figyelmet. Külön kiemelte a nagy műépítészeti korszakok stílusjegyeinek nagyszámú előfordulását a vizsgált területen.

Kisnemesi társadalom és építészeti a Bakonyban és a Balaton-felvidéken című előadásában HUDI JÓZSEF nagyon izgalmas témát tárt hallgatósága elé. A vizsgált terület társadalmi sajátosságain belül a nemesi jogállás helyi, tagolt mikrostruktúráinak vizsgálata kapcsán külön kitért azokra a forrástípusokra, amelyek segítségével megbízható adatsorokat kaphat a kutató a nemesi, kisnemesi építészeti jellemzőiről.

ÁCS ANNA *Közök a Bakonyban és a Balaton-felvidéken* című előadásában az e tájra is jellemző építészeti sajátosságra hívta fel a figyelmet. Külön elemezte a közök kialakulásának folyamatát és azokat az ökológiai sajátosságokat, társadalmi, gazdasági folyamatokat, amelyek előidézheték megjelenésüket. Előadásában kitért a közök, közös udvarok főbb típusainak bemutatására is.

A Canonica visitációk leírásainak alapján elemezte KÖRMENDY JÓZSEF a Balaton-felvidéken található római katolikus plébániaépületeket, külön figyelmet szentelt a paplak méreteire, falazatának anyagára, akkori állapotára és a melléképületekre is.

LACKOVITS EMŐKE a református parókiák építéséről és típusairól adott elő. Reprezentatív adatsorokkal tárta hallgatósága elé a parókiaépületek 18–19. századi történetét és sajátos helyét a Balaton-felvidék népi építészetiében. *Kálváriák a Bakonyban és a Balaton-felvidéken* című előadásában MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA nemcsak bemutatta, hanem elemezte is a vizsgált terület gazdag kálváriaépítészetiét.

A Balaton-felvidék településtörténetének egyik sajátosságára mutatott rá LICHTNECKERT ANDRÁS, amikor *Szőlőhegyek, hegyközségek a 16–19. században* című előadásában elemezte a szőlőhegyi szórványtelepülések kialakulását, a sajátos szőlőhegyi önkormányzatok létrejöttét. Ugyancsak ezzel a témával foglalkozott BENDA GYULA, aki főként hagyatéki leltárak, valamint vagyonösszeírások segítségével mutatta be a Keszthely környéki szőlőhegyek lakóinak társadalmi összetételét, a szőlőhegyi épületek típusait, berendezési tárgyait, az ott élő emberek tárgyi környezetét. KECSKÉS PÉTER korábbi szőlőhegyi kutatásait foglalta össze diaanyaggal gazdagon illusztrált előadásában. A falusi és szőlőhegyi épületek hasznosításának változását elemezte SCHILDMAYER FERENC. Külön szempontként tárgyalta az épületek korát, építészeti értékeit, az épületfalazatok, a fődém- és tetőszerkezetek anyagát, annak változásait az utóbbi száz évben.

SELMECZI KOVÁCS ATTILA a Káli-medencében található lakóporták gazdasági építményeit vizsgálta. Megállapította, hogy a hagyományos paraszti gazdálkodás és a vele szorosan összefüggő gazdasági építkezés arculatát az ökológiai sajátosságok nagyban befolyásolták. Olyan jellegű építményeket találhatunk a vidék falvaiban, amelyek hűen tükrözik az ott tevékenykedő családok életmódját.

JUHÁSZ KATALIN és G. SZABÓ ZOLTÁN a térség forrásokra épült építményeit, ezek közül is elsősorban a mosókat tekintették át. Építészeti szempontból a mosóknak, illetve forráskutaknak három fő típusát különböztették meg: 1) a legkezdetlegesebb kút és mosó kialakítása a természetes környezet minimális átalakításával, azaz a forrás kimélyítésével és kövel való kibélelésével történt; 2) az egyszerű kutakat kútgyűrű és kútkáva kialakításával, vízkiemelő szerkezet elhelyezésével létesítették; az egyszerű mosótípusokhoz sorolták a szabályos, általában négyszög alakú, fedetlen kő- vagy betonszegélyű medencéket; 3) a mosók és forráskutak legfejlettebb formái az egyszerű típusok fölé emelt épületek, amelyek között a vizsgált területen kőboltozatos és szelemenes tetőszerkezettel épültek is előfordultak. Előadásukban a vizsgált területen lévő valamennyi építménytípust bemutatták a helyszínen végzett adatgyűjtés alapján, a jelenlegi állapotot dokumentáló fotókkal illusztrálva.

A műemlékvédelmi előadások közül GILYÉN NÁNDOR a népi építészeti szempontú műemléki topográfiák jelentőségére hívta fel a figyelmet. Vázlatosan összefoglalta a magyar műemlékvédelem kialakulását, a topográfiai kutatások eddigi eredményeit. Külön foglalkozott a két tudományág kapcsolatainak lehetőségeivel, a kutatások összehangolásának szükségességével. SISA BÉLA hasonló szempontok alapján tekintette át a Balatonfelvidék népi műemlékeinek jelenlegi helyzetét. Felhívta a figyelmet azokra a problémákra, amelyek az utóbbi évtizedben a rendezetlen tulajdonviszonyok következtében előálltak. Úgy vélte, a további kutatások rendkívül fontosak, mivel a megye műemléki adottságai népi építészeti szempontból – minden nehézség ellenére – komoly tartalékokkal rendelkeznek.

SZABÓ ZOLTÁN

A Nemzetközi Molinológiai Társaság IX. Szimpóziuma

(Budapest, 1997. augusztus 2–9.)

E jelentős nemzetközi szakmai társaságnak jelenleg több mint háromszáz tagja van, akik szinte kizárólag a nyugat-európai, illetve tengerentúli országokból verbuválódtak. Ennek korábban elsősorban anyagi okai voltak, hiszen, bár a tagdíj nem túlságosan megerőltető, az érdemi munkában, a találkozókra való részvétel már az. Közép- és Kelet-Európát egy cseh, szlovák, román, lengyel, magyar tag reprezentálta a legutóbbi időkig.

A Nemzetközi Molinológiai Társaság IX. Szimpóziumának a Budapesti Műszaki Egyetem adott otthont, ahol az előadások helyszínén túl a szállást és az ellátást is biztosítani lehetett elfogadható áron. Tekintve, hogy a társaság önfenntartó, találkozóit a befizetések-ből szervezi meg, működését pedig a tagdíjából, a takarékoság döntő szempont volt a színhely kiválasztásánál.

A konferencián (4-én, 5-én és 8-án) közel harmincan tartottak előadást, köztük három magyar kutató, BALÁZS GYÖRGY, OZSVÁTH GÁBOR DÁNIEL és VAJKAI ZSÓFIA.

*A Magyar Molinológiai Társaság elnöksége a konferencián
Balról jobbra: Balázs György, Berthold Moog, Geralt D. Nash, Yolt Ijzerman (elnök), Gerd
Odenthal, Annie Candoré, Kenneth J. Major, Lindsay T. Baker*

*A konferencia résztvevői a karcagi szélmalomban
(Fotó: BALÁZS GYÖRGY)*

A konferencianapokat szakmai kirándulások követték. Műemlékmalmaink meglehetősen szétszórva találhatóak, így egy nap alatt négy-öttnél többet nem lehetett megtekinteni, illetve el kellett állnunk olyan távol eső malmok meglátogatásától, mint például a tarpai szárazmalom vagy a túristvándi vízimalom. A dunántúli malmok megtekintését követően (Tés, Csopak, Örvényes, Orfű) az alföldi szélmalomokat (Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Karcag) és a szarvasi szárazmalmost látogattuk meg. J. KENNETH MAJOR, a társaság korábbi elnöke, az állati erővel működő malmokról szóló áttekintő könyv és több tanulmány szerzője itt és most szembesült valódi szárazmalommal.

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban augusztus 8-án konferencianapot tartottunk, s az áttelepített malmokat (vamosoroszi szárazmalom, mosonszentmiklósi tiprómalom, pázmándfalusi, robbanómotorral meghajtott daráló) őrlési bemutatókon, működés közben tekintettük meg. Alternatív lehetőségként a távolabbi vagy félreeső helyen lévő malmok megtekintését javasoltuk azoknak a résztvevőknek, akik korábban Magyarországon járva a fentebb említetteket látták (Velem, Kács, Mátrafüred, Túristvándi, Tarpa, Nagybörzsöny stb.).

A konferencia előtt egy kétnapos szakmai kirándulás során a csallóközi Kis-Duna cölöpös malmait (Tallós, Pozsonyepérjes, Jóka), a pándorfalui szélmalmost és a velemi vízimalmost tekintették meg az érdeklődők (mintegy huszonöt résztvevő). A tanácskozást követően egy erdélyi utat szerveztünk, amelynek során a torockói vízimalmokat, a nagyszabasi Szabadtéri Technikatörténeti Múzeum majd húsz malmát – köztük vízi-, szél- és hajómalomokat – tekintettük meg azokkal, akik további érdeklődést mutattak. Eljutottunk Alsócernátonba, ahol a kis patak völgyén valaha harminckét vízimalom működött, s ma is örül még négy. Jártunk Szentegyházásfalun s Lovétén, láttunk kallómalmost és Ganz-féle hengerszékkel működő gabonaörlő malmost, a Fogarasi-havasból jövő patakokon gabonát örlő malmok mellett egy vízikerekkel hajtott fűrészmalmot. A számtalan élmény, malomtörténeti ritkaság mellett is felejthetetlen marad Ógerlistye, ahol több mint húsz kanalas malmost mutattunk meg az effélét csak képeskönyvekből ismerő nyugat-európai szakembereknek.

A szervezőmunkában OZSVÁTH GÁBOR DÁNIEL, SIMÉN ANDRÁS és VAJKAI ZSÓFIA segítettek.

BALÁZS GYÖRGY

A VI. Magyar–Finn Néprajzi Szimpózium

(Pécsvárad, 1997. augusztus 18–23.)

A finn néprajzkutatók, több magyar kutató véleményének meghallgatása után, javasolták kétoldalú szimpóziumok szervezését, külön a folkloristák már korábban elindított, hasonló szimpóziumaitól. Finn részről a szervező feladatát az Ethnos Finn Néprajzkutatók Egyesülete vállalta, a Turkui Egyetem Néprajzi Tanszékének támogatásával. Magyar részről a Magyar Néprajzi Társaság végezte el az együttműködő fél feladatait, az MTA Néprajzi Kutatóintézetére – akkor még Kutatócsoportjára – támaszkodva. Az első tanácskozást a finn fél szervezte Turkuban, 1984. augusztus 14–18. között (vö. Ethnographia, 1985. 158.). A megállapodás értelmében háromévenként rendezünk szimpóziumot előre kijelölt témák köré csoportosuló előadásokkal és megbeszélésekkel, felváltva Finnországban, illetve Ma-

gyarországon. A tanácskozások nyelve angol, valamint német. A szimpózium főleg azon a téren kíván együttműködést teremteni a finn és a magyar néprajzkutatók között, hogy egymást ne csak jobban ismerjék, hanem jobban meg is értsék. A szervezők mindig a két együttműködő számára időszerű kérdéseket kínálnak megvitatásra. Az előadások és megbeszélések fontos módszertani ismereteket is nyújtanak. A szimpózium tehát kezdeményezés és lépés volt a mai Európa jobb megértésére. Az eddig megvalósult öt szimpóziumon elhangzott előadások önálló kötetekben is megjelentek. Az együttműködést felvették a magyar–finn kulturális munkatervbe is. A tanácskozások háromévenkénti ciklusa egy alkalommal a nemzetközi finnugor kongresszus ideje következtében két évre rövidült.

A VI. Magyar–Finn Néprajzi Szimpózium előkészítésekor az MTA Néprajzi Kutatóintezettel egyeztettük a tervezett témacsoportokat, valamint a helyszínt. A finn Ethnos egyesületnek azt javasoltuk, hogy az egyik tárgykör a *nép*, valamint a *néprajz* fogalmának mai értelmezése, a másik pedig a népviselet-kutatás kérdéseinek és eredményeinek bemutatása legyen. Miután finn munkatársaink elfogadták a javaslatot, kiválasztottuk az előadójelölteket és felkértük őket a részvételre. A szimpózium helyszínétül a pécsváradit vártuk, s a benne működő szállodat választottuk. 1996 őszén személyesen megbeszéltem a hotel vezetőjével a feltételeket.

Finnországból tíz kutatót hívtunk meg, abban bízva, hogy a Művelődési és Közoktatási Minisztérium a magyar–finn kulturális munkaterv értelmében négy finn kutató fogadását támogatja, az MTA pedig az akadémiai egyezmény értelmében, a korábbi gyakorlat szerint hat néprajztudósét. Az utóbbi reményünk nem teljesülhetett, mivel az egyezmény fogadási lehetőségei kimerültek. Az MTA a lehetőségeihez mérten mégis támogatta a szimpóziumot.

A tanácskozásra az Ethnos tizenöt finn résztvevő érkezését és előadási tervét jelezte, ám végül tizenegyen érkeztek meg, s tartottak előadást. Magyar részről tíz kutató vett részt, ám felolvastuk a távol lévő FLÓRIÁN MÁRIA referátumát is.

A finn résztvevők augusztus 18-án érkeztek a Ferihegyi repülőtérre a Finnair járatával. A repülőtéren FÜLEMILE ÁGNES és én fogadtuk a vendégeket, majd az Erzsébet téri autóbusz-pályaudvarra irányítottuk őket. Mind a finn, mind a magyar résztvevők – kevés kivétellel – a Volán járatával utaztak Pécsváradra.

A szimpózium augusztus 19-én 9 órakor nyílt meg. KAKAS SÁNDOR, Pécsvárad polgármestere köszöntötte a résztvevőket, ezután én tartottam finn nyelvű megnyitóbeszédet. (A magyar résztvevők megkapták a beszéd magyar szövegét.) Ezután MATTI RÄSÄNEN professzor elnöklétével megkezdődtek az előadások és a megbeszélések. A szimpózium résztvevői 18 órakor jelen voltak a városi képviselő-testület ünnepi ülésén. 20-án délelőtt zajlott le a tanácskozás, 21-én pedig a szimpózium egész napos ülést tartott.

Mellékelem a szimpózium programját, azzal a megjegyzéssel, hogy NINA SÄÄSKILAHTI előadása a referáló távolmaradása miatt nem hangzott el, magam finnül tartottam előadást, SÁRKÁNY MIHÁLY előadásának a tárgya pedig megváltozott: a magyar népi-urbánus mozgalomról, vitáról stb. tartott angol nyelvű beszámolót. Meg kell említenem azt is, hogy az előadások sorrendjében némi változtatásokat kellett végrehajtanunk. A felszólalásokat kérdések, megbeszélések követték.

Két kirándulást szerveztünk a szimpózium résztvevőinek. 20-án délután bérelt autóbusszal a Sárközbe utaztunk. Decsen a Sárközt mutattuk be, majd a szekszárdi szőlőhegyet látogattuk meg. 22-én reggel autóbusz-kirándulást tettünk Pécsre, ahol elsőnek a Janus Pannonius Múzeum új néprajzi kiállítását, valamint gyűjteményeit tekintettük meg. Ezt

követően a város néhány történeti és kulturális nevezetességét kerestük fel angol nyelvű szakvezetéssel. Délután az Ormánságba folytattuk utunkat, megnéztük a sellyei Ormánsági Múzeumot, a drávaiványi református templom festett mennyezetét és karzatát, valamint Drávasztáránál a Dráva-partot. Kirándulásunkat Vajszló felé folytattuk, és Pécsen át vizs-
szatértünk Pécsváradra.

Zárülésünkön megvitattuk a szimpózium tanulságait, beszélgettünk az előadások anyagának kiadásáról, valamint a tervekről. Egyöntetű vélemény alakult ki arról, hogy helyes kezdeményezés volt a szimpóziumok szervezése, a két ország néprajzkutatóinak együttműködése gyümölcsöző és példaértékű. Az Ethnos továbbra is vállalja a szervezési feladatokat.

A finn résztvevők 23-án reggel autóbusszal visszatértek Budapestre, 24-én pedig repülőgéppel elutaztak Helsinkibe. Budapesti tartózkodásuk idejére szállásukról, ellátásukról gondoskodtunk.

6th Finnish–Hungarian Symposium in Ethnology

19th August

RÄSÄNEN, MATTI: *Is there a 'people' anymore?*

SAVOLAINEN, HANNELEENA: *Who are the 'people' as represented in museums.*

KODOLÁNYI, JÁNOS: *Ethnographic museum collections.*

ANDRÁSFALVY, BERTALAN: *Volkskunde. Soziologie oder Altertumwissenschaft?*

SPOOF, SANNA KAISA: *Ethnology and Finnish folk costume.*

RUOTSALA, HELENA: *The use of the Sami costume.*

NIEMINEN, AILA: *The performers apparel at the wine-harvest feast in Szcságissa.*

HORVÁTH, TERÉZIA: *Die ungarische volkstümliche Schmuckkultur in gesamtvergleich zu den europäischen Schmuckformen (XIX–XX. Jahrhundert).*

FLÓRIÁN, MÁRIA: *Embourgeoisement of Hungarian commoners wear in the 18th century.*

20th August

LEIMU, PEKKA: *New and old ethnology in Sweden and Finland.*

LUKÁCS, LÁSZLÓ: *Zur Frage einer ungarischen ethnographischen Paradigma.*

OLSSON, PIA: *Societies and organisations as ethnological research topics.*

GRÁFIK, IMRE: *Nation, Nationalität, ethnische Minderheit.*

LANTOS, MÁRIA: *„Tradition und Erneuerung“. Trachtenwechsel im Kreis der ethnischen Gruppen Süd-Transdanubien.*

21st August

KIRVEENNUMMI, ANNA: *Ethnology and the concept of culture.*

SÁRKÁNY, MIHÁLY: *Social anthropology. Research traditions in future terms.*

SÄÄSKILAHTI, NINA: *The ordinary people and ethnology.*

ÁSTRÖM, ANNA-MARIA: *Ordinary people in an urban setting. Popular urban culture in Helsinki in the 1950s.*

- SNELLMAN, HANNA: *Symbols of society identity. Lumberjacks as an example.*
 SIIVONEN, KATRIINA: *People's outfits as expressions of ethnicity and otherness.*
 FÜLEMILE, ÁGNES: *Court costumes in national style in Europe in the 19th century.*
 FERENCZI-SEDLMAYR, KRISZTINA: *Volkskunst in der bürgerlichen Kleidung der dreiziger Jahren in Ungarn.*
 FÜGEDI, MÁRTA: *Aktionen, Bewegungen für Bewahrung und Konservierung der Volkstracht in Zwischenkriegsjahren.*

ifj. KODOLÁNYI JÁNOS

Sors – áldozat – divináció

(Budapest, 1997. szeptember 12–14.)

Az MTA Néprajzi Kutatóintézet a Magyar Néprajzi Társaság Folklorosztályával, valamint az ELTE Folklore Tanszékével és a Magyar Vallástudományi Társasággal közösen a fenti címen háromnapos tudományos konferenciát szervezett a Néprajzi Kutatóintézetben. A tanácskozás az 1993-as *Extázis – álom – látomás*, valamint az 1995-ös *Lélek – halál – túlvilág* című konferenciák folytatásaként került megrendezésre. Választott témái az egyetemes emberi mentális tapasztalatokra és technikákra vonatkoztak, Európa és a magyarság vallás- és művelődéstörténetének, folklorisztikájának is fontos fejezeteit képezik, de ez ideig – legalábbis a magyar néprajzban – nem voltak kellőképpen kutatottak. Különösen hiányzott a kitűzött témák komplex megközelítése, kapcsolatainak, rendszereinek vizsgálata. A szervezők szakmaközi párbeszédet vártak a konferenciától, törekedtek az antropológiai, folklorisztikai, kultúrtörténeti, vallástudományi, pszichológiai stb. nézőpontok párhuzamos és együttes szerepeltetésére. A konferencia tematikus gerincét a címben jelzett három téma kapcsolatai adták, amelyeket az előadások megkíséreltek magyar és európai, elit és népi, vallásos és laikus, keresztény és nem keresztény kettősségeiben, összefüggéseiben feltárni.

A változatos tematikájú harminc előadás között a néprajzi megközelítésük a kutatásban eddig ismeretlen hiedelmekről, divinációs eljárásokról adtak hírt, mint például KESZEG VILMOSnak a mezőségi jóslótechnikákról, vagy BALÁZS LAJOSnak a csíkszentdomokosi „holdfogyatkozásra született gyermek”-ről szóló felolvasása. ZSIGMOND GYŐZŐ az égitestek divinációban betöltött funkciójáról beszélt, TÁTRAI ZSUZSANNA a házasságjósó eljárásokról adott összefoglaló áttekintést. Mások a jóslás mai formáinak funkcionális vagy szociálpszichológiai megközelítésével, egy-egy jós, szentember divinációs gyakorlatának, közösségi szerepének elemzésével nyújtottak újat, így DERJANECZ ANITA két csiki falu anyagának, GAGYI JÓZSEF, IMRE ANNA és HARANGOZÓ IMRE egy-egy székelyföldi és dél-alföldi jós, látó, szentember hagyományainak elemzése során.

A kitűzött témák történeti megközelítése a különböző kereszténység előtti mitológiák folklórhagyatékainak, kereszténységben való továbbélésének vizsgálatával kapott helyet. SZIGETI JENŐ az ószövetségi papok sorssal, áldozattal és divinációval kapcsolatos szerepéről beszélt, PÓCS ÉVA az antik sorsistennők hagyományairól a kelet-közép-európai hiedelmekben, KATONA IMRE pedig általános összefoglalást adott a kereszténység előtti sorsképzetekről. Az ókori hiedelem- és rítusrendszerek régészeti, művelődéstörténeti emlé-

keit, illetve az e hagyományokat őrző középkori, újkori szinkretisztikus formákat több régészeti, művelődéstörténeti előadás vizsgálta: PETŐ MÁRIA egy gellérthegyi kelta–római kultusközpontról, MOSKOVSZKY ÉVA a kockajátékok művelődéstörténeti múltjáról, FARKAS ATTILA MÁRTON a késő antik divinációk kulturális szemantikai értelmezéséről beszélt, SZEPE ERIKA az antik jóshiedelmek kapcsolatát vizsgálta az alvilággal.

Az Európán kívüli etnológiai kutatásokról szóló beszámolók, a „tisztább” vallásetnológiai példák élesebb fényben láttatták az európai problematikát és az áldozat általános elméleti, tipológiai kérdéseit; így VARGYAS GÁBOR előadása a divinációról és áldozatról a vietnami brúknál, BIRTALAN ÁGNES a mongol lapockajóslásról szóló előadása, vagy NAGY ZOLTÁN összehasonlító elemzése az obi-ugor véres áldozatok modelljéről. HOPPÁL MIHÁLY egy eurázsiai tipológiához hozott adalékokat, nemcsak előadásával, hanem ARANYOSI ÉVÁval közösen készített filmjében is, amely egy Bajkál-parti bárányáldozatot mutatott be.

A nyelvészet és irodalom egy-egy aspektusa is teret nyert a konferencián. VOIGT VILMOS a nyelvészet és folklorisztika határmezsgyéjén elemezte az *áldozat* és *áldomás* szavak jelentésváltozásait, BÜKY LÁSZLÓ a stilisztikát képviselte FÜST MILÁN és ADY sorsábrázolásáról szólván. Az irodalmi és történelmi hősök sorsbeteljesítő életútjáról SÁRDI MARGIT és RÉTHEY PRIKKEL MIKLÓS szolt, míg DEMÉNY ISTVÁN PÁL ARANY műveit mint irodalmi forrást elemezte némely népi jóslóeljárással kapcsolatában. A konferencia kitzűzött témáinak a folklórban betöltött szerepéből is kaptunk, sajnos, csak némi ízelítőt: BENEDEK KATALIN a mesei jóslatok tér-, időjellemzőiről adott elő, KÁMÁN ERZSÉBET pedig a sors fogalmáról az orosz rítusokban és folklórban.

Örvendetes volt a filozófusok és teológusok szereplése, ha csak egy-egy előadás erejéig is: SOLNAY DÉNES *Ciklikus idő és eszkatológia* címen, HERCEG PÁL *Okos istentisztelet – A test mint élő és szent áldozat* címen járultak hozzá a sors és áldozat sokoldalú problematikájához. Végül KRISTON VÍZI JÓZSEF PÁLFFY LÁSZLÓ matematikussal közösen a *Sorsvetés – sorsazonosulás* kérdéskörében írt matematikai, aktuálszociológiai számvetése, valamint egy általuk szervezett sorsjáték – valódi nyereményekkel és egy valódi dobókocka-gyűjtemény bemutatásával – zárta a konferenciát.

Az előadásokat általában élénk vita követte, a remélt szakmaközi párbeszéd a konferencia legjobb pillanataiban megvalósulni látszott, s a résztvevők egyetértettek a hasonló tematikájú „párbeszéd” folytatásának szükségességében. A sorozat következő konferenciáját 1999 tavaszán reméljük megrendezni.

PÓCS ÉVA

Korszakok és határok

A népi építészeti kutatások és a megvalósítás a szabadtéri néprajzi múzeumokban (Szentendre, 1997. november 3.)

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum létrejötte óta feladatának tekinti a hazai népi építészeti kutatások összefogását, valamint szakmai segítséget kíván nyújtani az ország szabadtéri néprajzi múzeumaiban, a megyei és tájmúzeumokban, a műemlékvédelem területén kutató és dolgozó kollégák számára. A Magyar Tudomány Napján több mint harminc

muzeológus, valamint az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMVH) kilenc munkatársa – köztük az intézmény igazgatóhelyettese – látogatott el múzeumunkba, hogy a vitaülés részese legyen. CSERI MIKLÓS főigazgató megnyitószavai és rövid tájékoztatója után FÜZES ENDRE nyugalmazott főigazgató értő irányításával a következő négy témakörben hangzottak el rövid referátumok:

- Meddig tart a múltunk? A népi építészeti kutatási irányjai napjainkban.
- Hol a határ? Elefántcsonttorony és/vagy élő múzeum.
- Mi a nehezebb: felépíteni vagy megtartani?
- Van-e élet a házban? Az életmód bemutatásának lehetőségei a szabadtéri múzeumokban.

Az előre jelzett hozzászólásokat követően a résztvevőknek lehetőségük nyílt az elhangzottakhoz hozzáfűzni mondandójukat, aminek eredményeként élénk vita bontakozott ki. A hozzászólók többsége egyetértett abban, hogy a népi építészeti kutatások nem állhatnak meg a századforduló vagy az 1930–1940-es évek időszakánál, újabb és újabb korszakoknak is a kutatás homlokterébe kell kerülniük. Ez érinti a szabadtéri néprajzi múzeumok telepítési koncepcióját és a megvalósítást, beleértve az épületek berendezését is. Felvetődött, hogy miképpen illeszthető be egy egységes megjelenésű faluképbe egy ötven vagy száz évvel későbbi épület. A kérdésekre megnyugtató felelet azonban csak újabb kutatások, tárgygyűjtések nyomán adható.

A vitaülés másik hangsúlyos témája a múzeum és a látogatók viszonya volt: meddig mehetünk el a látogatók igényeinek kiszolgálásában úgy, hogy a tudományos és szakmai koncepció épen maradjon. Mindezt egy olyan, a múzeumokra kényszerített helyzetben, amikor a költségvetésben fontos tétel a kötelező bevétel. Nem ritka napjainkban az a szituáció sem, amikor a múzeumokban sokszor csak a jegyeladásból, rendezvényekből, kiadványokból származó bevételek szolgálják a szakmai célok megvalósítását.

A hozzászólók közül többen – az OMVH munkatársai is – felhívták a figyelmet az országban meglévő tájházállomány rendkívüli értékére, s egyúttal figyelmeztettek arra a veszélyre, amely ezeket az épületeket és berendezéseket a tulajdonosváltások következtében fenyegeti. Az OMVH munkatársai kezdeményezték egy újabb ülés összehívását ebben a témakörben.

A vita lezárása után a résztvevők közösen megebédeltek, majd a Szabadtéri Néprajzi Múzeum muzeológusainak kalauzolásával végigjárták a Kisalföld és a Nyugat-Dunántúl tájegységeket, valamint megtekintették az alföldi állattartó tanyát.

1997. november 3-án rendkívüli nyitva tartás mellett a látogatók ingyenesen tekinthették meg a Szabadtéri Néprajzi Múzeumot.

T. BERCZKI IBOLYA

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

Százhuszonöt éves a Néprajzi Múzeum

Százhuszonöt évvel ezelőtt, 1872. március 5-én nevezték ki XÁNTUS JÁNOST a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának őrévé. A tudománytörténet ezt az időpontot a Néprajzi Múzeum születésnapjaként tartja számon. Az évforduló alkalmat adott arra, hogy az 1991-ben meglehetősen viszontagságos körülmények között megnyílt magyar állandó kiállítást teljes mértékben felújítsuk. A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával két hónap alatt megvalósuló átrendezés a teljes installációt érintette, több teremben célszerű átalakításokat, a látványt, a bemutatott anyag jobb érthetőségét és áttekinthetőségét szolgáló változtatásokat, helyenként eltérő színű háttérrel alkalmaztunk. Felújítottuk és pontosítottuk a kétnyelvű feliratokat, továbbá a kiállítás informatívabbá tételét szolgálja a több helyen felállított cédé- és videolejátszók, valamint hangzóanyag biztosítása. A felújított kiállítás évfordulós megnyitására készült el *A magyar nép hagyományos kultúrája* című, negyvenöt perces videokazetta magyar és angol nyelven, SZACSVAY ÉVA és SELMECZI KOVÁCS ATTILA szakmai közreműködése alapján TARI JÁNOS operatőri és rendezői munkája eredményeként.

Az évfordulós ünnepelés előkészületei sorába tartozó további eredmény, hogy a SZABÓ GÉZA szegedi éremverdejével való együttműködés és támogatás keretében elkészült a Múzeumi Emlékérem, melynek egyik oldalán a Kossuth téri épület főbejárati része, másik oldalán egy múlt század végi debreceni cifraszűr hímzésmotívuma, a jellegzetes cimerrózsa látható az alapítás és az évforduló évszámaival. Az igényes kivitelű emlékérmét FRITZ MIHÁLY szobrászművész tervezte.

1997. március 5-én az évforduló alkalmából múzeumi nyílt napot rendeztünk egész napon át tartó műsorokkal, filmvetítéssel, szakmai kiállítás-vezetéssel, ingyenes belépéssel és kedvezményes, félárú kiadvány-árusítással. Rendezvényünket meglepően nagy érdeklődés kísérte. Délután tudománytörténeti emlékülésre került sor, melyen HOFER TAMÁS az európai néprajzi múzeumok múlt századi létrejöttének körülményeit tekintette át, majd SELMECZI KOVÁCS ATTILA új megvilágításban ismertette XÁNTUS JÁNOS muzeológiai felfogását, törekvéseit, WILHELM GÁBOR XÁNTUS kelet-ázsiai gyűjteményének szakmai jelentőségét értékelte, GRÁFIK IMRE pedig az első magyarországi nagyszabású tárgygyűjtésről nyújtott számos új adattal kísért áttekintést. A múzeumteremtés másik nagy egyéniségének, JANKÓ JÁNOSnak szibériai kutatásait ifj. KODOLÁNYI JÁNOS foglalta össze, majd SZEMKEŐ ENDRE a Csillag utcában létrehozott intézmény viszontagságos körülményeit, JANKÓ JÁNOS muzeológiai koncepcióját értékelte, végezetül BALASSA IVÁN a Néprajzi Értesítő megindításának eddig kevésbé ismert részleteivel egészítette ki a tudománytörténeti képet. Az emlékülést követően került sor a múzeum kötelékében hosszabb szolgálati időt töltött egykori és jelenlegi munkatársak köszöntésére: HOFER TAMÁS főigazgató több mint félszáz munkatársnak adta át a Múzeumi Emlékérmét. A felújított kiállítás megtekintése után jó hangulatú fogadáson vettek részt a jelenlévők.

Az évforduló adott alkalmat a Magyar Múzeumok szakmai folyóirat 1997. 3. számában való bemutatkozásra, melynek hasábjain a múzeum történetétől a gyűjteményi ismertetőn át a közművelődési tevékenységig, kiadványszemléig kilenc írás foglalkozik a múze-

ummal. Ennek az anyagnak az összeállításában BALOGH BALÁZS szerkesztőbizottsági tag vállalt oroszlánrészt. A Néprajzi Értesítő 1997. évi kötete adta közre az évfordulós emlékülésen elhangzott előadások publikálásra átdolgozott változatait, melyek kiegészültek egy VIKÁR BÉLÁRÓL szóló írással – OLSVAI IMRE tollából –, továbbá ez a kötet tartalmazza az előző évben a hang- és képrögzítés témakörében rendezett szakmai konferencia terjedelmes anyagát.

Csak az év végén látott napvilágot a felújított magyar állandó kiállításhoz kapcsolódó reprezentatív kiállítási vezető, WINTER ERZSI hetvenöt színes fényképével, magyar és angol nyelven (SELMECZI KOVÁCS ATTILA–SZACSVAY ÉVA: *A magyar nép hagyományos kultúrája*. Budapest, 1997. 64 p.), a Vízio Művészeti Alkotóközösség gondozásában. A nagy példányszámú kiadvány megjelentetését a kiadó támogatásán túl a Nemzeti Kulturális Alap Múzeumi és Népművészeti Szakmai Kollégiuma, a Soros Alapítvány és a Népi Hagyományok Alapítvány hozzájárulása tette lehetővé. A kedvező áron hozzáférhető színes katalógus mind a hazai, mind a külföldi látogatók régi igényének színvonalas kielégítését teszi lehetővé.

Az évforduló zárórendezvényének tekinthetjük azt a nagyszabású időszaki kiállítást, amely *Kalotaszeg – a népművészet felfedezése* címmel nyolc teremben tárja a látogatók elé az elsőként megismert tájegység népművészetének időbeli alakulását, értelmezésének koronkénti változásait. A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült kiállítás szakmai vezetését SZACSVAY ÉVA múzeumi főtanácsos valósította meg nagyszámú közreműködő segítségével. Az 1997. december 12-én. K. CSILLÉRY KLÁRA által megnyitott Kalotaszeg-kiállítás stílusos lezárását jelentette a múzeum évfordulós eseményeinek.

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

Békésszentandrás.

KIÁLLÍTÁSOK

A „Kalotaszeg – A népművészet felfedezése” című kiállítás megnyitója*

Tisztelt Megjelentek, Vendégek, Kollégák, Barátok!

A kiállításnak, melynek ünnepélyes megnyitójára itt egybegyűltünk, címe *Kalotaszeg – A népművészet felfedezése*. Jogos hangsúllyal fejezi ki ez a cím Kalotaszeg elsőrendű jelentőségét abban, hogy Magyarországon a köznép körében élő, általuk művelt és elfogadott művészet általánosan ismertté és elismertté vált, arisztokratáktól a polgárokig, festőktől az építészekig, rajztanárokig, kézimunka-oktatókig. Márpedig a kalotaszegi népművészet igen korán magára hívta a figyelmet. Több mint egy évszázaddal ezelőtt, némi előzmények után, az 1885. évi Országos Általános Kiállításon kirobbanó sikert aratott.

Kalotaszeg varázsa: a saját szükségletükre, önmaguk örömeire létrehozott hímezések, faragások változatossága, no meg a kézművesek által az itteni elvárásoknak megfelelően diszitett használati tárgyak, bútorok, cserépedények, a háztartások sokféle mives kiegészítője, a Néprajzi Múzeum kutatóira és ezáltal a múzeum gyarapodására is erőteljesen hatott. 1900-ban JANKÓ JÁNOS, a Néprajzi Múzeum részére addig megszerzett tárgyak számát jellemezve, azt jelenti, hogy Kolozs megyéből, lényegében Kalotaszegről 875 tárgyat őriz a magyar gyűjtemény. Napjainkra azután mintegy ötször ennyire növekedett a Néprajzi Múzeum Kalotaszegről származó darabjainak a száma.

A Néprajzi Múzeum minden átfogó jellegű kiállításába bőven jutott válogatás ebből a hatalmas emlékanyagból. A jelenlegi állandó kiállítás, a magyar nép hagyományos kultúrájának nagy ívű tárlata az emberi élet jeles alkalmának, a lakodalom pompájának példáját idézi Kalotaszegről, megjelenítve a menyasszony kelengyéjének ott szokásos, a lakóház előtt, az utcán történő bemutatóját, nemkülönben az esküvőt, a kalotaszegi Kispetri és Magyarókereke református templomának múzeumba került, megillető szépségű, festett berendezési tárgyai között.

Szinte hihetetlen: eddig még egyszer sem került sor olyan kiállításra, amelyet egyedül Kalotaszegnek vagy akár pazar gazdagságú és igen sokrétű népművészetének szenteltek volna. Alighanem úgy tűnt: Kalotaszeg, Kalotaszeg népművészetét már mindenki nagyon jól ismeri.

De vajon ismerjük-e igazán? 1892 óta, amikor JANKÓ JÁNOS *Kalotaszeg magyar népe* című könyve – az első magyar tájmonográfia – megjelent, és 1907, a MALONYAY DEZSŐ által *A kalotaszegi magyar nép művészete* címmel, szintén első ilyen nemű összefoglalásként közzétett kötet kiadása óta több mint száz esztendő, illetve közel egy század telt el. Sok igen hasznos részletmunka, beható elemzés jelent meg azóta, egy-egy tárgykörből vaskos kötetek, másokból kisebb-nagyobb tanulmányok, nemkülönben szemet gyönyörködtető és elgondolkodtató képeskönyvek. Újabb, teljességre törekvő összegzésre – és vele az eddig figyelmen kívül hagyottak vagy nem kellően vizsgáltak pótlására – azonban mindeddig nem akadt vállalkozó kutató vagy kutatói közösség, úgy, ahogy ez idáig ilyen nagyszabású Kalotaszeg-kiállításra sem.

Pedig csupán a tárgyi népművészet anyaga is megannyi új szempontot kínálna. A történeti alakulás megrajzolását például. Igaz – noha szövegében nem keresi a levonható tanul-

* Elhangzott a Néprajzi Múzeumban 1997. december 12-én.

ságokat – már MALONYAY kötetében ott látható a bánffyhungyadi református templom egy 1681-ben hímezett úrasztali abroszának jellemző, virágmintás részlete és a további táblák egyikén az előbbi motívumok elnépiesedésének korai példája, ugyancsak Hunyadról: egy 1752-ből való, szalán varrott, virágbokros hímezés, Juhász Istvánné Kiss Anna keze munkája. Egyes tanulságokra más célkitűzéssel írt tanulmányaikban későbbi kutatók utalnak ugyan, így PALOTAY GERTRUD az 1681-es évszámú terítő keretmintájának török hatásról valló jellegére, mégis hiányzik egy olyan áttekintés, amely részleteiben és minden díszítőműfajt átfogva szólna arról, hogy mikor, hogyan, miféle kezdeményezésekre épültek be az idők folyamán mind az újdonságok, miként bontakoztak ki újabb és újabb minták tehetséges alkotók kezén, majd miként módosultak, dúsultak vagy koptak követőik ujjai nyomán.

A stílusváltozás vizsgálatához jó példát szolgáltatnak a bútorok, lévén, hogy gyakran örökítették meg rajtuk a készítés évszámát. Ezen a kiállításon is ott szerepel két 18. századi menyasszonyi láda; egyikük 1768-ban a magyargyerőmonostori Finta Ilona számára készült, míg a másik 1781-ben a zentelki Kalló Erzsóknak. Mindkettő a kalotaszegi református templomok 18. századi festett berendezését sorra felvállaló kolozsvári Umling asztalosdinasztia egyik tagjának kezét dicséri. Városi mintákon csiszolódott stílusban, barokkos virágcsendéleteket formált rájuk a mester a kelengyeládákon szokásos virágkompozíciókból. Az Umlingoktól nem egy hasonlóképp díszített falusi bútor darab maradt fenn, a legkorábbi ismert, 1750-ből datált példány még egészen egyszerű, szinte szikár megfogalmazású. Magától értetődőnek tűnne, ha ezt az idővel mind dúsabban áradó barokkos stílust kísérelték volna meg valamiképp folytatni azok a maguk képezte falusi bútorművesek, akik azt követően vállalták fel az eladó lányok ládáinak és más bútoroknak a készítését, hogy a kolozsvári mesterek, miután a templomok színes virágos kifestése kiment a szokásból, elhagyták a terepet. De nem: a falusi bútorfestők sokkal régiesebb, ám a paraszti megrendelők ízléséhez hihetőleg jóval közelebb álló példákhoz nyúltak vissza, miként azt különösen jól szemlélteti a jelen kiállításban egy 1817-es évszámot viselő, biztos kézzel, szigorú rend szerint szerkesztett mintázatú, bánffyhungyadi tulipános láda. Az, hogy milyen korábbi példák ihlethették ezt a remek teljesítményt, további kutatásra vár. Ahogy megrajzolásra vár a folytatás is, a minták elaprózódása a század derekára, majd ugyanezeknek a kompozícióknak, mintaelemeknek összefogott, festői megjelenítése az 1880-as évek körül, tehát az akkoriban országosan érvényesülő stílusmódosulások sajátos kalotaszegi megnyilvánulásai. Minderre nem egy példát láthatunk a kiállítási termekben, akárcsak a 20. század elejéről a virágcsokrok fellazítására. Így követik egymást sorra a stílusváltások, sokféle körülménytől, de nem utolsósorban a művek megalkotóinak adottságaitól és tudásától meghatározva.

Érdemes lenne elmélyülten és széles körűen tanulmányozni a mai kalotaszegi házakban létesíteni szokott, úgynevezett *cifra szobát*, bennük a dúsán virágzótt *cifra bútorral*, dokumentálni azt a találékonyságot, ahogy az alkotók a hagyományos mintakincset átfogalmazzák, hogy a kompozíciók kitöltsék a városok mai kínálatából átvett modern tárolóbútorokon, a természetes, üveges vagy zárt ajtajú, sokféle fiókos szekrényeken adódó eltérő felületeket, szélesen szétárasztva vagy kisebb-nagyobb kazettákba rendezve a virágbokrokat.

A változás az élet természetes velejárója, nem kerüli el Kalotaszeget sem. A mai kalotaszegiek nem laknak az úgynevezett *kalotaszegi szobákban*, azaz a *cifra szobákban*. A minden napokra modern gyári bútorral berendezett szoba szolgál, ahol készen vett terítő takarja az asztalt, bolti huzatok öltöztetik az ágyat, és a falat nyomtatott mintás papír falvédő óvja.

A nem kevés anyagi áldozattal, munkabefektetéssel berendezett *kalotaszegi szobának* más a rendeltetése. Ünnepi alkalmak színhelye ez, a család büszkesége, amit az idegenből jöttek feltétlenül látnia kell. Múltjuk, kalotaszegi magyar voltuk tudatos vállalása testesül meg benne, saját hagyományuk megbecsülése. Itt a díszlepedők, párnahajak, kendők, abroszok mintái, a hímzés kivitelezése egészen más, mint a megélhetés érdekében készített, a piac kívánalmi és kényszere szerint módosított, egyszerűsített rajzú, sietősen varrt, eladásra szánt holmié. A mai valóság egymást kiegészítő képe: a kenyeret adó hímzett áru kínálata és a nagy műgonddal megalkotott, mai parádés szobák fényképeken megidézett látványa kíséri a most megnyíló kalotaszegi kiálltásról távozókat, akik sorában hihetőleg, remélhetőleg ott vannak Kalotaszeg múltjának és jelenének eljövendő monográfusai is.

K. CSILLÉRY KLÁRA

EPERJES.

Alsó malom részlet.

OKTATÁS

A XXIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia

(1997. március 24.–április 12.)

Az Országos Tudományos Diákköri Tanács a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, valamint a Magyar Tudományos Akadémia védnökségével 1997. március 24. és április 12. között rendezte meg tizennégy szakmai szekcióban, tizenkét felsőoktatási intézményben a XXIII. Országos Tudományos Diákköri Konferenciát (OTDK). A kétvétenként megrendezett OTDK a tudományos munkát végző egyetemisták és főiskolások legjelentősebb bemutatkozási lehetősége. A doktori ösztöndíjas hallgatók több mint nyolcvan százaléka diákkörösként kezdte a kutatói pályát. A humán-, a természettudományi, a kémiai, a pedagógiai, az orvostudományi, az informatikai, a közgazdaság-tudományi és a társadalomtudományi szekciókban negyvenöt határon túli magyar diák is részt vett. Az alábbiakban közreadjuk a Miskolci Egyetemen a SZABADFALVI JÓZSEF vezetésével az etnográfiai alszekcióban zsűrizett, illetve az UJVÁRY ZOLTÁN, PÓCS ÉVA és KÜLLÖS IMOLA által a folklorisztikai alszekcióban kiértékelt, helyezést elért előadások listáját.*

Az etnográfiai alszekció helyezettjei

- I. • BOLEGA JUDIT (KLTE): *A vallás és a vallási endogámia szerepe az etnikai megmaradásban egy Pest megyei szlovák településű faluban.*
- MÓD LÁSZLÓ–SIMON ANDRÁS (JATE): *Az avasi magyarság szülőikultúrája.*
- II. • KISS RÉKA (ELTE): *Egyházfegyelmzés a 19. században két felső-baranyai református egyházközségben.*
- SÁNDOR ÉVA (KLTE): *A koldulás mint életstratégia az 1990-es években.*
- III. • JUHÁSZ ÁGNES (ÚE): *Népi gyermekjátékok Csantavéren.*
- LIPTÁK ORSOLYA (ELTE): *Az életmód és a világnépvizsgálata a 20. századi szakácskönyvekben.*
- TÖRŐCSIK ISTVÁN (JATE): *Dinnyetermesztés a Jászság északi részén.*
- IV. • BOGNÁR ANIKÓ (JATE): *Ünnepi táplálkozás Szentkirályon.*
- CSISZÁR ATTILA (ELTE): *Közművesek és cserepezők a Sopron megyei Gartán.*
- V. • KOVÁCS FLÓRA ESZTER (Kölcsey Református Tanítóképző Főiskola): *A Bodrogzug gyermekvilága.*
- MÉSZÁROS BORBÁLA (ELTE): *Barlanglakások Budafokon.*
- VI. • CSEKŐ CSILLA (JPTE): *Egy család vegetáriánus táplálkozása.*
- VII. • KISS JUDIT (ME): *Madárdal. A roma identitás tükröződése egy romungró asszony életén és „alkotásain” keresztül.*
- VIII. • KUPÓ JENŐ–SIMON ANDRÁS (JATE): *A gúzsos szőlőprés (film).*

* A rövidítésekhez: ACSJTF – Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola (Budapest); BGYTF – Bessenyei György Tanárképző Főiskola (Nyíregyháza); ELTE – Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest); ELTE TF – ELTE Tanárképző Főiskola; JATE – József Attila Tudományegyetem (Szeged); JPTE – Janus Pannonius Tudományegyetem (Pécs); KLTE – Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen); ME – Miskolci Egyetem; ÚE – Újvidéki Egyetem.

- IX. • BOGNÁR ANIKÓ (JATE): *Bözsi néni pörkött-tortája (film)*.
 • SZÜCS ATTILA (ACSJTF): *Szénégetés a Bükk-hegységben*.
- X. • ANDÓ PÁL (Körösi Csoma Főiskola): *A kenderfeldolgozás emlékei Szarvason*.
- XI. • PÁNTYA JULIANNA (KLTE): *A hentes- és a mészárosmesterség hagyománya Nagylétán a nagyüzemi vágás elterjedéséig*.
- XII. • KUN ISTVÁN (BGYTF): *Halfogási módok a Keleti-főcsatorna balmazújvárosi szakaszán*.
 • MISLOVITS ANDREA (KLTE): *Pázkaterítők Hajdúdorogon*.
 • MÓD LÁSZLÓ–SIMON ANDRÁS (JATE): *Prédikáció Kőszegremetén (film)*.
- XIII. • ANTAL ÁRPÁD–KOVÁCS LÁSZLÓ–GÖDRI IRÉN (Babeş–Bolyai Tudományegyetem): *Egy Brassó megyei község néprajzi megközelítése*.
- XIV. • BÓCSI KRISZTIÁN (ME): *A csend békéje a „csend”*.
- XV. • HATVANI GÁBOR (JATE): *Megoldás lehet-e a falusi turizmus?*

A folklorisztikai alszekció helyezettjei

- I. • FRAZON ZSÓFIA (JPTE): *Az ördög alakja és az ördögszövetség motívuma*.
- II. • DERGANECZ ANITA (JPTE): *Jóslások és előjelek két csiki faluban*.
 • LIPPAI LÁSZLÓ LAJOS (KLTE): *„A titkolódzó kisfiú és az ő kis kardja”*. *Egy magyar népmese ericsoni analógiái*.
 • TELENKÓ BAZIL MIHÁLY (KLTE): *A szenteltvíz előállításának és használata*.
- III. • FÁBIÁN GABRIELLA (ELTE): *Vallásos kisközösségek egy erdélyi faluban*.
 • GRAF ORSOLYA (JPTE): *A hiedelmek szerepe ma, két csiki falu példáján*.
- IV. • GYÖRGYDEÁK ANITA (JPTE): *A boszorkányság-hiedelemrendszer Csikkarcfalván*.
 • SÁRI ZSOLT (KLTE): *„Mert én erre születtem”*. *Egyéniségvizsgálat egy bodrogközi vallási közösségben*.
 • TAMÁS ILDIKÓ JUDIT (JATE): *Arhiplogi Jojka-dallamok. Improvizáció vagy tudatos szerkesztés?*
- V. • BORBÉLY ÉVA (Babeş–Bolyai Tudományegyetem): *Cenzúrázott bolondünnep*.
 • HOPPÁL MIHÁLY HUNOR (KLTE): *Sokrétű tudás a hagyományos közösségben*.
 • IZSÁK MÓNICA (JPTE): *Az obi-ugorok lélekképzetei*.
 • KORDÉ TÜNDE (ELTE): *Történeti rétegzettség egy hiedelemként alakjában. A kedd asszonya*.
 • KOVÁCS ESZTER (KLTE): *A karácsonyi ünnepkör szokásai Görömbölyön*.
 • MÉRI EDINA (JATE): *Építőáldozati emlékek Sopronban*.
- VI. • BECZE ZSUZSANNA (Csikszereda): *Jézus alakja a magyar népmondákban*.
 • CSIZMADIA ORSOLYA (ACSJTF): *Sváb női népviselet és népszokások Magyarországon az 1920-as évektől*.
 • JANCSÓ KATALIN–MÓD PÉTER (JATE): *Latin-amerikai eredetű gyógynövények az orvostudományban*.
 • LŐRINCZ EDINA (ACSJTF): *Apátfalván végestelen-végig*.
 • MÁRI ZSUZSANNA (Körösi Csoma Sándor Főiskola): *Babonák és szokások rituáléja napjainkban*.
 • OBERMAUER GRÉTA IMOLA (ELTETF): *Erdővidéki temetkezési szokások*.

Egy honti hetünk

Az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszéke által szervezett nyári gyűjtési gyakorlatról

Talán mi sem fogjuk elfelejteni azt az első pillanatot, amikor gátlásainkkal küzdve, az idegen helyzettől remegve próbáltuk megszólítani a szécsénkei templomból távozó embereket 1997. augusztus 24-én, reggel kilenc órakor. Kicsit úgy éreztem magam, mint amikor a metrófeljáróban a közvélemény-kutató odamegy a saját útjukat járó emberekhez, és megállítja őket.

Első gyűjtőtáborunk volt az az egy hét, amelyet a történelmi Hont megye kicsiny magyarlakta falvaiban: Ipolyszécsénykén, Kelenyén és Ipolyfödemesen töltöttünk 1997. augusztus 22–29. között. Együtt menni gyűjteni, lehet, nem mindig a legcélravezetőbb, de akkor nekünk nagyon is hasznos volt. Azokon a holtponatokon segített átlendülni, amelyek csak a kezdő gyűjtők esetében frusztrálóak annyira, hogy a munka folytatását veszélyeztetnék volna. Így gyorsabban, nagyobb hatásfokkal tudtunk dolgozni. Sokféle félelem jön elő a néprajzosból, amikor megkezdí az első valódi terepmunkát, hiszen tudja: mégiscsak felemás helyzet az övé, semmiképpen nem természetes viselkedés, hogy folyton csak kérdez, s a szeme előtt az emberek részben új megvilágításban, „adatközlökként” jelennek meg. Ebbe a szerepbe, ebbe a vágyott, de nehéz szerepbe kényszeríti magát a gyűjtő, hogy értelmes, hasznos munkát végezhesen.

Nagy segítségünkre volt, hogy itthon már előre megbeszéltük a gyűjtéssel kapcsolatban szinte valamennyi felmerülő problémát. Ez adta meg azt a biztonságot, melynek segítségével szinte bármilyen kínos vagy esetlen találkozásnál tisztában voltunk a szerepünkkel, tudtuk, hogyan viszonyuljunk a gyűjtésből adódó újfajta helyzetekhez. Volt persze prózaibb oka is annak, hogy így, együttesen vágtunk bele – tanáraink irányításával – a szlovákiai gyűjtésbe, mégpedig az, hogy az NR-180-as kódszám alatt meghirdetett kötelező gyűjtési gyakorlatot még az első szigorlat előtt teljesítsük. Az ok prózai, de talán van értelme, hiszen csoportunk, az évfolyam tagjai egytől egyig budapestiek, vagy valamelyik vidéki város lakói. Így, ha „vidékélményünk” volt is már, a terepi gyűjtésbe való belekóstolás mégis elengedhetetlen a szakirodalom igazán értő elsajátításához. Persze nem szándékom a helyzet jelentőségét felnagyítani, de egy kis határvonalat átléptünk, így nyári gyűjtési gyakorlatunk eredményesen zárult.

Mindez persze nem valósulhatott volna meg, ha nem előzi meg a táborot egy féléves felkészülés (szigorúan csak a gyűjtésre vonatkozó tevékenységeket számítom ide, hiszen szinte valamennyi bevezetőkurzusunk hasznosnak bizonyult kintlétünk során). Hogy miért éppen a történelmi Hont megye területére mentünk, azt nem mi, hallgatók döntöttük el, hanem a tanszék oktatói ajánlották fel lehetőségként. A választásuk minden szempontból logikus volt, mert MOHAY TAMÁS és HÁLA JÓZSEF már korábban is számos alkalommal jártak ezen a terepen, így bevezetést adhattak a régió kultúrájáról is.

Előzetes egyetemi felkészülésünknek négy sarkos eleme volt. HÁLA JÓZSEF speciális kollégiumot tartott *Hont megye néprajza* címmel, amelyen egyrészt a honti érdekeltségű szakirodalomról tájékozódunk, s egy bibliográfia összeállításában segédkeztünk, másrészt bevezetést kaptunk a megye gazdálkodási rendszereinek ismeretébe, harmadrészt pedig helyi néprajzkutatót hívott tanszékünkre a kelenyei születésű CSÁKY KÁROLY személyében, aki érdekes betekintést nyújtott a vidék kulturális képéről, ahogy azt „belülről” látni lehet. A MOHAY TAMÁS vezette etnográfiai szeminárium hasonlóképp hasznos volt. Részletesebben megismerkedtünk a különböző gyűjtési módszerekkel, áttekintettük a gyűj-

tési útmutatók tekintélyes hányadát, és ami a legfontosabb, megbeszéltük a különböző gyakorlati problémákat, különös tekintettel azok etikai momentumaira. Fontosak voltak persze azok a délutáni összefüggések is, melyeket MOHAY TAMÁS és KOCSIS GYULA vezetett, amikor is a kiutazás időpontjáról, a technikai részletekről, a pénzügyi alapokról esett szó, és ezek az ankétok is alkalmat adtak a gyűjtéssel kapcsolatban felmerülő egyéb kérdések megvitatására. Az egyéni felkészülést a gyűjtésünk témájával kapcsolatos szakirodalom áttekintése, valamint saját kérdőívünk összeállítása adta. A témákat mi magunk választottuk érdeklődésünknek megfelelően, így a hagyományos néprajzi témák mellett – mint a juhászat, a szőlőtermesztés, a földhasználat – az eddig kevésbé kutatott kultúrjelenlések is helyet kaptak, mint például a kerékpárhasználat, a falu tömegkommunikációs eszközei, a konyhai berendezések változása stb. Kis szerencsével és mérsékeltnek tűnő költségvetéssel a pénzt is megkaptuk az ELTE BTK Hallgatói Önkormányzata Közművelődési Kuratóriumához benyújtott pályázattal. Fogadóintézményünk az Ipolysági Honti Múzeum volt.

A kiutazó csoport tagja volt tanszékünk két oktatója, KOCSIS GYULA és MOHAY TAMÁS, a hallgatói gárdát az akkor éppen első évét befejezett évfolyam adta. Mivel honti utunk nemcsak a gyűjtésről szólt, hanem a vidék más kulturális szegmenseinek megismerése is némiképp tárgya volt, ezért néhány más jellegű utazást is megengedhettünk magunknak. Annál is inkább, mivel a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága egy kisbusz kölcsönadásával segítette kintlétünk eredményesebb eltöltését. Mindenekelőtt az ipolysági múzeum anyagát néztük meg, hogy itt megvitatván a szükséges teendőket, gyűjtésünk lehetséges céljait még jobban artikuláljuk. PÁLINKÁS TIBOR, a múzeum munkatársa segített minket ebben, s persze a város múltjáról is sokat megtudtunk.

Hasznos tanulmányi kirándulás keretében látogattunk el egy szlováklakta faluba, Hrušovba (Magasmajtény), ahol módunkban állt megfigyelni, hogy a szlovák népi kultúra bizonyos részei miképpen transzformálódnak a nemzeti kultúra erősen szlogenszerű elemeivé egy faluünnep keretében. Az ügyesen, jól megszervezett parádé számunkra különösen tanulságos volt, hiszen láthattuk, hogyan lesz a gabonából kenyér (mindezt sajátosan szlovák módra), valamint egy népzenei fesztiválnak is részesei lehettünk. De talán a legizgalmasabb az volt, amikor csekély orosz tudásunkat előszedve megpróbáltunk körülnézni a magyarul meg nem szólaló szlovák emberek házaiban.

Másik kirándulásunk inkább történelmi jelleget öltött, hiszen a megye jelentősebb történelmi emlékhelyeit jártuk végig. Ebbe ugyanúgy belefért Szklabonyán (Sklabiňa) a Mikszáth Múzeum, Csábon (Čebovce) Szeder Fábián emléktáblája, mint a múlt rendszer szomorú relikviájának, a szinte a semmiből kinőtt Nagykürtös (Vel'ký Krtíš) „városának”, ma már járási székhelynek a megtekintése. Nem mentünk el persze a nagyobb várak mellett sem. Közülük talán legkalandosabban a Balassiak sásfészkének, Kékkőnek (Modrý Kameň) a sorsa alakult. A vár míves szobái közt a néprajzi anyag mellett – amely döntően a vidék századfordulós paraszti kultúráját mutatja be – nagyszámú bábot felvonultató, valamint jelentős fogászattörténeti kiállítást is láthattunk. Csábrág (Čabrad') vára meglepően nagy méreteivel és vadregényes elzártságával jelezte a régebben erre vezető kereskedelmi és hadiutak szerepét; ide közel fekszik Bozók (Bzovík) látványosan restaurált reneszánsz erőssége. Ipolyság (Šahy) felé már csak a bányavárosok előtt kiváltságokat kapott – ma már középkori hangulatot nem idéző – Korpona (Krupina) városát néztük meg, és láttuk, milyen módon telepednek rá egy kis falura a helyi gyógyforrásra épülő vendéglátó-ipari komplexumok Gyúgyön (Dudince). Ennek a néhány pontnak megemlítése persze korántsem adja

A gyűjtés résztvevői a csábrági várban

teljes képét a körutazásunknak, de mindenképp érdemes volt rá időt áldozni, mert a környék kulturális jellemzői így jóval plasztikusabban rajzolódtak ki szemünk előtt.

Természetesen az előbb kiemelt részprogramok mellett elsődleges feladatunk és legfőbb tevékenységünk a saját témáink szerinti néprajzi gyűjtés volt. Ez, mint már említettem, meghatározóan három faluban folyt: Ipolyszécsénykén (Sečianky), Kelenyén (Kleňany) és Ipolyfödemesen (Ipeľské Úľany). A településeket közutak kötik össze a fenti sorrendben, tengerszintfeletti magasságuk 170 méterről Ipolyfödemesig 363 méterre emelkedik. A falvak lakossága 300–400 fő körül mozog, harminc perc sétával el lehet érni egyikből a másikba, korábban egy JRD (termelőszövetkezet) alá tartoztak, de emellett még számos szempontot figyelembe véve elmondható, hogy meglehetősen szoros kapcsolatban álltak és állnak egymással. A gyűjtésvezetői előfeltevés az volt, hogy Budapesten még ne határozzuk meg a kutatandó falvak listáját, mivel a helyszínen tapasztaltak ezt igen jelentősen megváltoztathatják; az elgondolás nem is bosszulta meg magát. Választásunk azért is esett ezekre a falvakra, mert DOBOS PÉTER, a három település plébánosa munkánkat sok szempontból segítette, és vendégszeretetével is marasztalt bennünket. Emellett az ipolysági szálláshoz viszonylag közeli községekről van szó, amelyek egymáshoz viszonyítva is könnyen elérhetőek voltak. Mindezek a feltételek alkalmassá tették a tizenegy hallgató és a két tanár számára, hogy a gyűjtőkkel és gyűjtőpontokkal ésszerűen „gazdálkodjanak”.

A falvakba általában kilenc-tíz órára érkeztünk ki, s este hét óra felé vitt vissza bennünket a busz a szállásra. Egy községre egy tanár és négy-öt hallgató jutott. Voltak, akik rendszeresen párban jártak gyűjteni, jórészt azonban egyedül jártuk a falvakat, de alkalmilag is összeálltunk, ha ez meggyorsította a munkát. A tanárok, ha velünk tartottak, megfigyel-

ték munkánkat, és közvetlenül az interjú után tanácsokat is adtak. A megfelelő adatközlők felkutatása a mi feladatunk volt; esténként a szálláson rendszeresen megbeszéltük az aznapi eredményeket, és ekkor persze egymásnak is ajánlottuk a megfelelő személyeket. Így aki olyan tárgyban kutatott, amelyhez az adatközlő speciális ismeretére volt szükség, az már egy nap alatt megtalálta a „témaszpecialistáját”, és azután már nála folytatta a gyűjtést. Aki ismeretanyaghoz kevésbé kötött témát választott magának, szembesülnie kellett azzal a helyzettel, hogy a faluról, a falu életéről legtöbb ismerettel rendelkező személyt megkeresvén, saját gyűjtőtársát találta nála, hiszen szívesen beszélő, ráérő, sokat tudó, mondhatni ideális adatközlő csak kevés található egy faluban. Szűkös időnk miatt ugyancsak át kellett gondolnunk, hogy kihez fordulunk – jól használható adat reményében – a gyűjtés folyamán, mivel egy nap három-négy nagyobb interjúnál többet nem lehetett, nem tudtunk végigcsinálni.

Az a fajta sietség, amellyel végighaladtunk e napok alatt a falvakon, sok tekintetben felelőtlenség tette munkánkat, és a részletek iránti figyelem sínylette ezt meg leginkább. Bizonyos szempontból az is hátráltató tényező volt, hogy szinte minden háznál vendégként kezelve bennünket, elvárták, hogy együnk-igyunk, ami ugyan jólesett, de nem engedte, hogy egyről a kettőre jussunk, csak akkor, ha keményen a sarkunkra álltunk. A falvak vendégszeretete mindamellett, egészében szemlélve a gyűjtést, hathatós segítsége volt a hallgatóknak.

A gyűjtés eredményeiről sokféle tekintetben lehet beszélni. Beléptünk egy számunkra idegen közegbe, s egy hétig ott tartózkodtunk, így felmerülnek az egyszerű kérdések: mit hoztunk el onnan és mit hagytunk ott magunkról?

A hallgatók gyűjtésének eredménye átlagosan, személyekre lebontva két-három tekercs adatolt film, fejenként ugyanennyi órányi hangfelvétel, három-négy betelt gyűjtőfüzet és hetven-nyolcvan tematikus cédula. Az ipolysági múzeumnak leadtunk megközelítőleg húsz, változatos funkciójú, beszerzési helyű, értékű és állapotú tárgyat. Az eredményekhez sorolható a gyűjtésen alapuló szemináriumi dolgozatok sora, valamint két tudományos ösztöndíj-pályázat. Mégis úgy vélem, a gyűjtés igazi rangját tanulmányaink során nem ezek az adatok jelölik ki, hanem az a látens élménycsomag, amely ezután segíteni fog, hogy jövőbeni terepmunkáinkat már jóval nagyobb eredményességgel végezhessük el. Köszönettel tartozunk KOCSIS GYULÁnak és MOHAY TAMÁSnak, hogy egy hetet ránk áldoztak idejükből, valamint az ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszékének, hogy ahol kellett, szervezte, ahol meg kellett, koordinálta a gyakorlat lebonyolítását.

És hogy milyen képet hagytunk ott magunkról? Az ősz folyamán páran visszamentünk a falvakba, a plébános úrhoz. Nem vágtak hozzánk semmit...

MÉSZÁROS CSABA

TÉKA

Könyvbemutató Átányon

Fölösleges is ideírom, hogy milyen könyv bemutatója! Ez a dél-hevesi falu ma már úgyis a magyar – s hozzátehetjük: még inkább az európai, sőt, a tengerentúli – etnográfusok, antropológusok számára a *magyar falu* szinonimája, s automatikusan két néprajzkutató nevét, FÉL EDITét és HOFER TAMÁSét hívja elő. Kettejüknek három terjedelmes kötetet, számos rész tanulmányt eredményező, s egy múzeumi raktárat megtöltő évtizedes „terepmunkája” a magyar falusi társadalom belső viszonyainak, a faluközösségekben létezés erőterének és a parasztek tárgyi környezetének, eszközhasználatának, nemkülönben a munkáról, az értékekről, a haszonról s az életszabályozó normákról gondolkodásának – túlzás nélkül állíthatjuk – örök érvényű viszonyítási alapjává: a bárhonnán származó és bármikori néprajzi megfigyeléseink nélkülözhetetlen „etalonjává” avatta Átányt. A volt Átányt, a végérvényesen a múltba tünt falut természetesen, hisz a parasztként létezés legutolsó szakaszában, ám még a visszamenőleges érvényű következtetésekre alkalmas állapotában talált rá az 1950-es évek legelején éppen erre a sem túl nagy, sem túl kicsiny, népművészete okán el nem híresült, tehát a szó szokványos értelmében „nem érdekes” falura FÉL EDIT. Akkor kezdtek el tehát közös kutatásaikat, amikor a kommunista programú kényszermodernizáció ellenében mind reménytelenebbnek tündek a mindenkori hatalommal dacoló paraszti védekezés, ellenállás évszázadok során bejártott reflexei. Akkor azonban, amikor maguk az átányi parasztek is ösztönösen átérezték – mert bíztak az „urak világából” hozzájuk érkezett kutatók sorsközösség-vállaló érdeklődésének őszinteségében – a lerombolásra, elpusztításra ítélt paraszti létállapotról való emlékhagyás jelentőségét: hajlandóak voltak önzetlen, a legbensőbb titkaikat is megvalló „munkatársakul” odaszegődni egy számukra beláthatatlan hasznú vállalkozáshoz.

Természetesen FÉL EDIT és HOFER TAMÁS Átány-monográfiájának végre magyarul is olvasható, a Balassi Könyvkiadó megjelentette egyik kötete (*Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban*. Budapest, 1997) ünneplésére, a legilletékesebb olvasóknak – a hajdani adatszolgáltatóknak, s fiaiknak, unokáiknak – szóló figyelemfelhívó ismertetésére, méltatására gyűltünk össze helybeliek, elszármazott átányiak, és a kiadóban, illetve különböző tudományos műhelyekben dolgozó vendégek 1997. június 28-án az átányi református templomban.

A bensőséges, s a hely szelleméhez igazodóan zsoltárekléssel bevezetett ünnepi délután szervezője, házigazdája, TÍMÁR PÁL nagytiszteletű úr – aki nyugdíjba vonulván a rákövetkező napon köszönt el gyülekezetétől – ezt a falu s az egyházközség életében különösen emlékezetes, régen várt alkalmat arra is felhasználta, hogy a templom előterében már korábban elhelyezett FÉL EDIT-emléktáblát ünnepélyesen felavatottnak nyilvánítsa. FÉL EDITről szólva nemcsak a kutatás idején a faluval együtt élő s együtt érző nagy tudós emléket idézte, hanem az átányi egyházközséget élete végéig, s végakaratóba befoglaltan is segítő, gyámolító hívő reformátust is.

HOFER TAMÁS, akinek szerzőtársa helyett is szólania kellett, az elérzékenyülésre okot adó múltidézt és a higgadt, tárgyyszerű műértelmezést elegyítő emlékezésében szintén FÉL EDITet – munkamódszerének, a falu lakóival kialakított kapcsolatának bemutatását

– helyezte a középpontba. (Olyan kutatástörténeti jelentőségű adalékokat is felemlít, hogy először az ólaskertek életének megfigyelése, hiteles dokumentálása kedvéért vonta be őt FÉL EDIT az eredetileg „egyszemélyesnek” elgondolt átányi kutatásba. Lévén, hogy rutinos kutatóként is elháríthatatlan akadályba ütközött, amikor a férfiklubszerepű ólaskertekben akart beszélgetést kezdeményezni, néprajzi megfigyeléseket végezni.)

A frissen megjelentetett magyar nyelvű változat keletkezési körülményeiről, s a kiadó minden munkatársa által számon tartott szaktudományi jelentőség szolgálatának megtisztelő voltáról KŐSZEGHY PÉTER, a Balassi Könyvkiadó igazgatója szólt. PETNEKI ÁRON – a kiadást lehetővé tevő OKTK *Kulturális hagyományaink feltárása, nyilvántartása és kiadása* elnevezésű kutatási főirányának titkára, képviselvén az ügyet különösen szívén viselő BENDA KÁLMÁN néhai elnököt is – arról tájékoztatta a honi könyvkiadás kulisszatitkait nem ismerő egybegyülteket, hogy hiába volt a könyv széles körűen számon tartott tudományos jelentősége, sokféle pénzalap, céltámogatás kurátorainak egyetértő segítsége, s a kiadói munkatársak lelkesedése volt szükséges a megjelentetéshez.

TÓTH ZOLTÁN az eddig csak németül, illetve angolul olvasható Átány-monográfia iskolateremtő jelentőségére hívta fel az egybegyültek figyelmét. Ifjúkora személyes élményként idézte első találkozását az átányi paraszttal, mely találkozás azután eszmélető hatásának bizonyult a magyar társadalomról, ebben a paraszti létről gondolkodása kiformalódásakor. SZILÁGYI MIKLÓS a könyvben következetesen használt nyelvtani jelen időtől indítván fejtegetését, a jórészt már nem élő átányiakra, de a hajdanvolt magyar parasztságra általában is érvényes megannyi információ nagyon is konkrét történeti érvényességére mutatott rá. A megnevezett személyek, a felidézett történetek, esetek – tehát a bizonyító érveként felsorakoztatott konkrétumok – kapcsán pedig az átányiaktól a *magyar paraszt* – s tovább: az *európai paraszt* – felé elmozduló, tehát az önmagánál mindig többet jelentő példa nemcsak szaktudományi, hanem emberi tanulságainak folyton növekvő jelentőségét hangsúlyozta.

A méltatások, elemzések és a köszöntések, köszönetnyilvánítások után a parókián folytatódott a vendéglátók és vendégeik ismerkedése, barátkozása. Az átányi önkormányzat s a polgármester asszony, illetve a presbitérium biztosították, hogy ezt a néhány órás baráti együttlétet a szíves kínálás tegye még barátságosabbá és fesztelenebbé.

E jóízű beszélgetés közben azért azt is meg tudtuk figyelni, hogy nem voltak haszontalanok a méltató szavaink: azon nyomban több száz példányt megvásároltak a könyvből az átányiak.

SZILÁGYI MIKLÓS

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Kétszáz évvel ezelőtt jelent meg Robert Townson „Travels in Hungary” című könyve

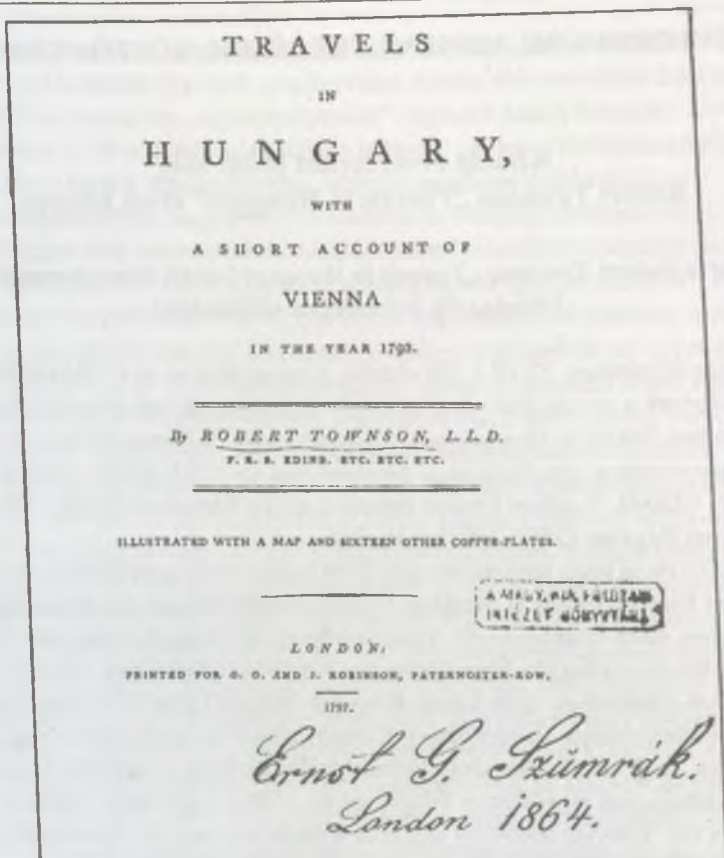
Konferencia Robert Townson „Travels in Hungary” című könyve megjelenésének kétszázadik évfordulója alkalmából

1797-ben egy terjedelmes, XVIII + 506 oldalas, tizenhat ábrával és KORABINSZKY MÁTYÁS térképének a szerző által némileg módosított változatával illusztrált könyv jelent meg Londonban *Travels in Hungary, with a short account of Vienna in the year 1793 (Utazások Magyarországon, egy rövid bécsi beszámolóval, az 1793. évben)* címmel, ROBERT TOWNSON tollából. A művet később francia nyelven Párizsban (1799, 1800, 1803) és német nyelven Hágában (1800, 1801) is kiadták.

TOWNSON rövid bécsi tartózkodás után 1793 május elején lépte át Magyarország határát és október közepén hagyta el hazánkat. Gyalog és szekérrel járta be az országot a következő útvonalon: Bécs–Sopron–Győr–Tata–Komárom–Esztergom–Visegrád–Szentendre–Buda, Pest–Hatvan–Gyöngyös–Eger–Debrecen–Nagyvárad–Debrecen–Tokaj–Kassa–Aggtelek–Rozsnyó–Szomolnok–Igló–Lőcse–Késmárk–Magas-Tátra–Wieliczka–Krakkó–Deménfalva–Besztercebánya–Selmecbánya–Körmöcbánya–Nyitra–Galgóc–Nagyszombat–Pozsony–Bécs. Ezek voltak utazásának fontosabb állomásai, de az említettekén kívül, azok környékén számos más települést is felkeresett és – főleg hegyvidéki területeken – több kirándulást is tett. Könyvét főként úti jegyzetei alapján írta meg, de felhasználta Magyarországról megjelent műveket is.

Az angol utazót elsősorban a természettudományos érdeklődés vonzotta hazánkba, de érdekelté őt történelmünk és a mindennapi élet is, ahogy az *Előszó*ban megfogalmazta: „Bár az utóbbi időben sok útleírás jelent meg, Magyarország egyiknek sem volt tárgya, noha ez az ország, jóllehet oly helyzetbe került, hogy Britanniához képest csekély politikai jelentőséggel bír, megérdemli figyelmünket: alkotmánya, népei és azok szokásai, természeti kincsei mind figyelemre méltóak.” (IX. old.). Bécsben igyekeztek őt lebeszélni az utazásról, azonban az elszánt kutató tervéről nem tett le: „Csak remek időben okos dolog ellátogatni egy olyan országba, ahol, az általánosan elfogadott bécsi vélemények szerint, a körülmények alig jobbakk, mint a természetes állapot, s amelynek lakói félig vadak, az időjárás pedig hideg és barátságtalan maradt még a fagy elmúltával is. E népet néhányan tényleg annyira barbárnak festették le, hogy sok, nálam kevésbé tapasztalt utazó teljesen feladta volna a tervét, s én is, ha nem tanultam volna meg, hogy nem kell teljesen hitelt adni a közhiedelmeknek, aligha indultam volna el egy zászlóaljnyi gránátos védelme nélkül. Azt mondták, hogy szerencsém lesz, ha élve visszakerülök.” – írta a II. fejezetben (32. old.). Bár utazása során sok bosszúság is érte őt, nagyon megszerette Magyarországot, amint ez a könyve végén olvasható sorokból is kiderül: „Itt [Wolfsthal osztrák határállomáson] istenhozzádot mondtam kedves Magyarországomnak, s bár a Duna partjai mentén előttem elnyúló vidék rendkívül szép volt, s gyönyörű kilátásokkal kecsegtetett, a mögöttem lévő földet nem tudtam fájdalom nélkül elhagyni. Sokszor vissza-visszafordultam, hogy köszönetet mondjak nemes lelkű lakosainak a barátságos fogadtatásért, amelyben

Robert Townson könyvének címlapja

részesítettek, s hogy mindenben szerencsét kívánjak nekik. A magyar nemes fajta, s azon nemzetek sorában, amelyek közt eddig utaztam, őket becsülöm a legtöbbre. Tartozom nekik a dicséret e csekély fizetségével, s e tartozást örömmel fizetem meg.” (452. oldal).

A tizenkilenc fejezetből álló, rovtartani és növénytani függelékkal és mutatóval is ellátott könyv legnagyobb része Magyarországról szól, de figyelemre méltó leírások olvashatók benne Bécsről és Lengyelország déli részéről (Wieliczka, Krakkó és környéke) is. Az egyes fejezetek az utazás vonalát követik és annak időrendjében íródtak, két rész kivételével: a IV. fejezetben az ország társadalmi és politikai viszonyait (az osztrákokkal szembeni nemzeti ellenszenv; a királyság alkotmányja; a nemesek, a polgárok és a parasztok helyzete; az urbárium; a klérus helyzete; II. József újításai; a visszaállított régi rend; az 1790. évi diéta; a protestánsok helyzete) mutatta be, az V. fejezetben pedig statisztikai adatokat (népesség és lakosság; állami bevételek; kereskedelem; hadsereg) közölt.

A széles látókörű és művelt ROBERT TOWNSON a szakszerű és olvasmányos, szellemes stílusban megírt könyvében reális képet rajzolt a korabeli Magyarországról és igyekezett a külföldi olvasókban rokonszenvet kelteni hazánk iránt. Pontos megfigyeléseit és leírásait, amelyek közül nem egy forrásértékkel és tudománytörténeti jelentőséggel bír.

több tudományág nyilvántartja és hasznosítja. Ezt bizonyította az az emlékülés is, amelyet könyve első kiadása megjelenésének kétszázadik évfordulója alkalmából tartottak meg.

A konferenciát a Magyarhoni Földtani Társulat Tudománytörténeti Szakosztálya és Alföldi Területi Szakosztálya, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Debreceni Akadémiai Bizottságának (DAB) Meteorológiai Szakbizottsága rendezte meg 1997. szeptember 26-án a DAB debreceni székházában. Az ülésen DUDICH ENDRE, a Tudománytörténeti Szakosztály vezetője elnökölt.

A két bevezető előadásban ROBERT TOWNSON életét és munkásságát HUGH TORRENS professzor (University of Keele, Nagy-Britannia) mutatta be, RÓZSA PÉTER (Kossuth Lajos Tudományegyetem

[KLTE], Debrecen) pedig a magyarországi tudományosság 18. századi helyzetét tekintette át. Ezt követően az alábbi előadások hangzottak el. MERKL OTTÓ (Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest): *Townson „Entomológia”-ja*; PLIHÁL KATALIN (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest): *Korabinszky Magyarország-térképe*; SZÉKELY KINGA (Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium–Természetvédelmi Hivatal, Budapest) és ZBIGNIEW WÓJCIK (Lengyelország): *Townson látogatása a wieliczikai sóbányában*; HADOBÁS SÁNDOR (Izsó Miklós Művelődési Ház és Könyvtár, Izsófalva): *Townson könyvének barlangtani vonatkozásai*; SZŐÖR GYULA (KLTE): *A Townson könyvében közölt geokémiai adatokról*; PINCZÉS ZOLTÁN (KLTE): *Townson kirándulásai a Magas-Tátrában*; NAGY MIKLÓS (KLTE): *Townson „Regnum Vegetabile”-ja*; RÓZSA PÉTER és TAR KÁROLY (KLTE): *Townson magyarországi meteorológiai megfigyelései*; SZAKÁLL SÁNDOR (Herman Ottó Múzeum, Miskolc) és RÓZSA PÉTER (KLTE): *Townson mineralógiai kirándulása a Tokaji-hegységben*; VICZIÁN ISTVÁN (Magyar Állami Földtani Intézet [MÁFI], Budapest): *Teleki Domokos eddig ismeretlen levele Robert Townson könyvéről*. Az alábbiakban olvasható mutató bizonyítja, hogy ROBERT TOWNSON könyve számos néprajzi adatot és több leírást is tartalmaz. Erről beszélt HÁLA JÓZSEF (MÁFI) *Townson néprajzi megfigyelései* című előadásában, amelyben FELFÖLDI LÁSZLÓ (tánc), TÁTRAI ZSUZSANNA (leányjáték), BALASSA IVÁN (egri és tokaji szőlészet-borászat), FLÓRIÁN MÁRIA (viselet), KISBÁN ESZTER (debreceni kenyér) és saját (debreceni szappanfőzés) értékelését ismertette.

A konferencia megszervezéséért RÓZSA PÉTERt illeti köszönet. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Ásvány- és Földtani Tanszékének adjunktusa elkészült ROBERT TOWNSON művének magyar fordításával, jelenleg ennek kiadásra való előkészítésén dolgozik és tervezi az emlékülés előadásainak megjelentetését is.

*Illusztráció Robert Townson könyvéből:
magyar paraszt és nemes nemzeti öltözetben*

Néprajzi mutató Robert Townson „Travels in Hungary” című könyvéhez

Agyagbányászat: 296; ágynemű: 72–73; alföldi pásztorviselet: 236; alföldi salétromtermelés: 229–230; állattenyésztés: 46–47, 50, 59, 72, 93–94, 207, 217, 222, 228, 230–231, 233, 236, 246, 256, 356–358, 380; állatviadal: 80–81; alvási szokások: 234; „aranyat termő szőlők”: 269; árpatermesztés: 369; aszú: 265–268.

Bábolnai állami ménes: 50; babona: 237; bányászat: 37, 40, 53, 59, 62, 70, 211, 213, 221, 232, 296, 303, 305, 307–310, 311, 323, 324–325, 326, 385–395, 407–410, 421–425, 430–431, 433; Bányászati Akadémia: 421–422; bécsi piac: 11–15, 36; besztecebányai ércbányászat: 407–410; besztecebányai piac: 407; „bikaviadal”: 80–81; bírók: 41–43; bivalytenyésztés: 217; borászat: 40, 54, 223–225, 437; borkereskedelem: 37, 268; borospincék: 40; bőrkereskedelem: 87; bőrkikészítés: 221; brennbergi szénbányászat: 40; búcsújárás: 36; budai fürdők: 82–84; budai iparosok: 88; burgonyatermesztés: 294; búzatermesztés: 35, 94, 218, 258, 294, 369.

Cigány nyelv: 248; cigányok: 50, 67, 77, 190, 248, 259–260, 441.

Csapdás vadászat: 352; csigatenyésztés: 222.

Debrecen kerítettsége: 238; debreceni bor: 248; debreceni gubakészítés: 240, 243–245; debreceni kenyérikészítés: 240, 242–243; debreceni népi építkezés: 238; debreceni pipakészítés: 240; debreceni salétromtermelés: 245–246; debreceni szappanfőzés: 240–241; debreceni szőlőművelés: 248; debreceni vásár: 240, 246; deménfalvi „sárkánycsontok”: 404; dohánykereskedelem: 87, 218; dohánytermesztés: 218; duda: 67; dunabogdányi bor: 71, 72, 224; dunabogdányi kőbánya: 70.

Egri bor: 223–224, 232; egri csigatenyésztés: 222; egri fürdő: 222; egri szattyánbőrkészítés: 228; egri szőlőművelés: 221; egri viaszkészítés: 228; egyedi népi építkezés: 46; eke: 34; ércbányászat: 213, 323, 324–325, 326, 407–410, 421–425, 430–431, 433; esküvő: 367; esztergomi kőbánya: 62; esztergomi magnéziatermelés: 61–62.

Fakereskedelem: 232; falusi bírók: 41–43; farkaskúti fürdő: 40; fazekasság: 54–55; felsőtárkányi kőbányászat: 221; férfi viselet: 42–44; fertőszentmiklósi leányjáték: 44–45; fertőszentmiklósi népviselet: 43–44; Fertő-tó környéki kőbányák: 37; fonás: 54; „forespan” (forspont): 41, 42, 211; földművelés: 34, 35, 45, 51, 94, 207, 218, 229, 230, 235, 236, 258, 294, 311, 326, 369, 439, 440; föld trágyázása: 230; fürdők: 40, 82–84, 222, 252–255, 305, 425–426.

Gabonatermesztés: 35, 45, 51, 94, 218, 229, 236, 294, 311, 326, 369, 439, 440; gabonaverem: 235; geletneki malomkőkészítés: 434; görögök: 88, 190; gubakészítés: 240, 243–245.

Gyógyászat: 321; gyógynövény-gyűjtögetés: 352; gyógynövény hideglelés ellen: 321; gyöngyösi kőbánya: 211; gyöngyösi szőlőművelés: 216–217; gyűjtögetés: 351, 352.

Hajdúk: 161, 258; hajóhid: 77; hajviselet: 45; halászat: 55; hidaskomp: 57–58.

Időjósítás: 341; iglói ércbányászat: 326; indigókészítés: 368–369; ipar: 54–55, 61–62, 88, 89, 212–213, 217, 221, 228, 229–230, 233, 240–241, 243–246, 257–258, 368–369, 433–434.

Jászok: 161; jobbágság: 47, 102, 106–136, 138, 140, 144, 162, 169, 175, 202, 297; juhaskutyák: 72; juhkereskedelem: 87; juhtenyésztés: 46–47, 233, 357–358.

Kallómalom: 54; kapus-hidas játék: 44–45; Karbunkulus-szikla mondája: 346; kassai kőbánya: 303, 311; katonatoborzás: 88; kenyér: 240, 242–243; kenyérikészítés: 242–243;

kerámiakészítés: 54–55; kereskedelem: 11–15, 36, 37, 85–88, 218, 231–232, 240, 246, 268, 273, 295, 383, 407, 437; késmárki vászonszövés: 368; kincskeresés: 352, 358–359, 360–361, 362, 363, 365; kismarjai széksótermelés: 240, 257–258; kocsi: 445–452; komáromi hidaskomp: 57–58; komlótermesztés: 207; komp: 57–58; kompolti bivalytenyésztés: 217; kőbányászat: 37, 53, 59, 62, 70, 211, 221, 303, 311; Köpcseny mint a kocsi névadója: 445–452; körmöcbányai ércbányászat: 430–431; közlekedés: 41, 42, 57–58, 77, 211, 232, 445–452; kukoricatermesztés: 258, 294, 311; kunok: 161–189.

Leányjáték: 44–45; leányok hajviselete: 45; leányviselet: 44–45; „lengyel szél”: 341; lentermesztés: 369; lentörés: 369, 431–432; lentörő: 369; lókereskedelem: 86–87; lótenyésztés: 50, 207, 228, 230–231.

Magashegységi pásztorkodás: 356–358; magas-tátrai kincskeresés: 352, 358–359, 360–361, 362, 363, 365; magnéziatermelés: 61–62; „magyar ló”: 230–231; „magyar nadrág”: 89, 328; „magyar nyereg”: 89, 233; Magyarország népessége: 182–190; „magyar ruha”: 89–90, 152, 154, 251; „magyar szél”: 341; „magyar viselet”: 89–90, 152, 154, 251; malomkőkészítés: 433–434; máramarosi sóbányászat: 232; Mária Terézia urbárium: 109–131; Mariazellbe tartó búcsújárók: 36; mátrai ércbányászat: 213; medvevadászat: 371.

Nádfedél: 46; nagyváradai fürdő: 252–255; németek: 70, 88, 189–190; népesség: 182–190; néphit: 237, 269, 341, 346–347, 352, 358–359, 360–361, 363, 365, 404; népi építkezés: 46, 70, 238, 357; népi hangszer: 67; népi társadalom: 41–43; népi vallásosság: 36; népmonda: 346; népszokás: 36, 44–45, 265, 266; népszórakozás: 80–81; néptánc: 88, 351, 367–368, 383; népviselet: 43–44, 89–90, 236, 328; népzenc: 66–67; női viselet: 43–44.

Nyeregkészítés: 233; nyitrai piac: 437; nyugat-magyarországi szőlőművelés: 36; nyúl a néphitben: 237.

Opálbányászat: 305, 307–310.

Örmények: 88, 190.

Pannonhalmi bor: 51; pannonhalmi szőlőművelés: 51; parádi savanyúvízforrás: 213; parádi timsótermelés: 212–213, 217; parádi üveghuta: 213; parasztság: 106–136, 138, 140, 144, 162, 169, 175, 202, 297; pástorépitmény: 357; pest-budai hajóhid: 77; pest-budai népszórakozás: 80–81; pesti vásár: 85–88; piac: 11–15, 36, 37, 407, 437; piacozás Bécsbe: 36; pipakészítés: 240; poroszlói fatelep: 232; poroszlói sóraktár: 231.

Rabkai vásár: 383; rablók: 326–327; rákászat: 405; ránci fürdő: 305; románok: 190, 256–257; rozsnyói ércbányászat: 323; rozstermesztés: 369.

Sajtkészítés: 357; salétromtermelés: 229–230, 245–246; sárfal: 46; „sárkánycsontok”: 404; sátoraljaújhelyi agyagbányászat: 296; sátoraljaújhelyi vásár: 295; savanyúvízforrás: 213; selmebányai Bányászati Akadémia: 421–422; selmebányai ércbányászat: 421–425; selyemhernyó-tenyésztés: 256; sertésenyésztés: 59; sóbányászat: 232, 385–395; sókereskedelem: 231–232, 273–274; sónyeres sós vízből: 395; soproniak borkereskedelme: 37; soproni bor: 37, 40; soproni piac: 37; Sopron kereskedelme: 37; sós víz: 395.

Szántás: 34; szappanfőzés: 240–241; szarvasmarha-kereskedelem: 86–87, 94; szarvasmarhák sózása: 321; szarvasmarha-tenyésztés: 93–94, 231, 233, 236, 246, 380; szattyánborkészítés: 228; szekér: 42; széksótermelés: 240, 257–258; szénbányászat: 40; szklenói fürdő: 425–426; szlávok: 188–190; szokás: 36, 44–45, 234, 265, 266, 367, 436; szomolnoki ércbányászat: 324–325; szőlőművelés: 36, 51, 216–217, 221, 248, 261–270, 289, 292, 436, 437; szövés: 54, 368; szüret: 265, 266.

Tánc: 88, 305, 351, 367–368, 383; tanyák: 94; táplálkozás: 240, 242–243; tatai fazekaság: 54–55; tatai halászat: 55; tatai kallómalmok: 54; tatai kőbányászat: 53; tatai textíliakészítés: 54; tavaszi leányjáték: 44–45; tejgazdálkodás: 357; település: 94, 238; timsótermeletés: 212–213, 217; tiszafüredi gabonavermek: 235; tiszafüredi nyeregkészítés: 233; toborzás: 88; tokaji aszú: 265–268; tokaji bor: 261–270; tokaji borkereskedelem: 268; tokaji sóraktár: 273; tokaji szőlőművelés: 261–270; tokaji szüret: 265, 266; trágyakerítés: 231; trágyázás: 230; tutajozás: 232; tűzgújítás: 351.

Újbányai ércbányászat: 433; újbányai malomkőkészítés: 433–434; uradalmi bivalytenyésztés: 217; uradalmi gazdálkodás: 38, 46, 47, 50, 217, 228, 230–231; uradalmi lótenyésztés: 50, 228, 230–231; uradalmi szarvasmarha-tenyésztés: 231; urbárium: 109–131; úrvölgyi ércbányászat: 407–410.

Üveghuta: 213.

Vadászat: 352, 359, 371; városi iparosok: 88; városkapu: 238; városkerítés: 238; vásár: 85–88, 240, 246, 295, 383; vászonszövés: 368; vendégfogadó: 43, 64, 66–67, 70–71, 72–73, 207, 224–225, 232, 234, 235, 248, 261, 302–303, 304, 324, 329, 384, 421, 437; veresvágási opálbányászat: 305, 307–310; viaszkészítés: 228; vihnyei fürdő: 425; visegrádi népi építkezés: 70; viselet: 43–44, 89–90, 152, 154, 236, 251, 328; „vlachok”: 190, 256–257.

Wieliczka-i sóbányászat: 385–395.

Zabtermesztés: 369; zergevadászat: 352, 359.

Zsidók: 76, 88, 163, 190, 291–292, 302–303, 397, 441; zsüpfedél: 238.

HÁLA JÓZSEF

Robert Townson (1762–1827)

Robert Townson

ROBERT TOWNSON utazó, polihisztor, nyelvész, a hullók élettani és földtani kutatásának úttörője 1762 elején született Richmondban (Surrey County), a londoni kereskedő, JOHN TOWNSON és SARAH SHEWELL legkisebb gyermekeként. JOHN TOWNSON 1773-ban Hackney-ben meghalt. Szomszédjuk, JOHN WITTS 1774-ben feleségül vette ROBERT testvérét, ANNT, s amikor 1777-ben Cardingtonban (Shropshire County) beiktatták lelkésznek, a TOWNSON család a Lawley alá költözött. Ez a gyönyörű vidék nagy hatással volt ROBERT későbbi életére és karrierjére.

ROBERT TOWNSON kb. 1777-től 1783-ig Manchesterben inaskodott, de miután rájött, hogy nincs benne kereskedői hajlam, elkezdett utazni: főképp gyalogosan Franciaországon és Itálián át Sziciliába ment. 1787-ben, útban hazafelé a párizsi École des Mines-ben kémiát és fémmeghatározást tanult BALTHASAR GEORGES SAGE-tól.

1788-ban beiratkozott az Edinburghi Egyetemre, ahol orvosi és kémiai tanulmányokat folytatott, később botanikát is tanult. Először sebésznek készült, majd elhatározta, hogy

természettudós lesz. 1790-ben joggal választották meg az Edinburghi Természettudományi Társaság elnökévé és 1791-ben, JAMES HUTTON geológus javaslatára az Edinburghi Királyi Társaság tagjává.

1791-ben nem kapta meg sem a felső-kanadai új gyarmat, sem a Sierra Leone Társaság állami természettudósi állásait. 1792-ben, miután otthagya az Edinburghi Egyetemet, a *Megfigyelések a növények érzékeléséről* című írását felolvasták a londoni Linné Társaság tagjainak.

1791-ben beiratkozott a Göttingai Egyetem természettudományi szakára, mivel éppen arra felé járt Uppsalába és Koppenhágába tartva. Göttingában halasztott egy évet, 1793-ban Bécsbe ment és beutazta Magyarországot. Miután visszatért Göttingába, 1794-ben és 1795-ben kiadta első műveit a hullók élettanáról.

1795-ben hazatért és 1796-ban az Edinburghi Egyetemen a jogtudományok doktora lett. Shropshire-ben telepedett le újra és ott írta meg az *Utazások Magyarországon* című könyvét is.

Mivel tervezett indiai ásványtani kutatásaihoz nem kapta meg a Kelet-Indiai Társaság támogatását, Shropshire-ben maradt és megalkotta nagy fontosságú műveit: *Az ásványtan filozófiáját* (1798), az *Egy szegény ember erkölcsstanitóját* (1798, 1804-ig öt kiadásban jelent meg) és legfőbb munkáját, az *Értekezések és megfigyelések a természettudományban* (1799) címűt. Az utóbbi könyv betetőzte a hullók fiziológiai vizsgálatának során tett úttörő tapasztalatait és Shropshire földtanáról is kiváló leírást adott.

TOWNSONT letörte a sorozatos kudarc, hogy nem talált patronálót magának, ezért újra elkezdett utazni Angliában és Európa-szerte. 1802 és 1805 között sok időt fordított arra, hogy összeállítsa *Yorkshire történetét*, amely egy nagyszabású megyetörténetnek indult, de előfizetők híján kiadása meghiúsult.

1805 májusában édesanyja meghalt és TOWNSON úgy döntött, hogy emigrál: katonatiszt bátyja nyomába eredt Ausztráliába. Összeszedte Shropshire-ben gyűjtött természettudományi kollekciónak – kéziratait nem, mert azok sajnos elégtek – és 1806 decemberében útnak indult. Ausztráliában nem tudta kibontakoztatni tudományos ambícióit és a természettudományt sem sikerült tanulmányoznia. A Sydney közelében lévő, varroville-i birtokán telepedett le és tudományos módszereit felhasználva – amelyek iránt kortársai olyannyira közömbösek voltak –, sikeres farmer és bortermelő lett. 1820-ban vissza akart térni Angliába, de mivel birtokait nem sikerült eladnia, ottmaradt és élt teljesen megkeseredve egészen 1827 júniusában bekövetkezett haláláig. Parramattában temették el.

HUGH TORRENS

Fordította: RÓZSA PÉTER

A hetvenöt éves ifj. Kodolányi János köszöntése*

Nemrégiben a pécsi Néprajz Tanszékkal tanulmányi kiránduláson voltunk Burgenlandban. Ott, Vasvörösváron (Rotenturm an der Pinka) láttunk egy hatalmas plakátot, ünnepi eseményre való felhívást a helyi kocsmáig elvezető úton: „Kaum zu glauben aber wahr, Unser Franzl ist 60 Jahr“ (azaz: „Alig hihető, de igaz: a mi Franzlunk hatvanéves lett”). Ahogy

* Elhangzott a Magyar Néprajzi Társaság Etnológiai Szakosztálya 1997. december 16-án, a Néprajzi Múzeumban megrendezett ünnepi ülésén.

az szakmánkban illik, az adatot rögzítettük, lefényképeztük, felgyűjtöttük, bizonyosságként annak, hogy a születésnap számontartása másutt is ünnep. Olyan esemény, amely a család, a magánélet szűk szféráján túlnöve a barátok, a pályatársak, az ismerősök, a tisztelők, egy szóval a társadalom szélesebb köreit is érinti.

Ez jutott először eszembe, amikor a részemül jutott megtisztelő feladaton, KODOLÁNYI JÁNOS köszöntésén kezdtem gondolkodni. Igen, bármilyen hihetetlen is, KODOLÁNYI JÁNOS, mindannyiunk kedves Jánosa, sokaknak János bácsija, egykori tanárunk, igazgatónk és kollégánk hetvenöt éves. Ám, ha szabad egy rossz szójátékkal élnem, mégis *ifjú*, vagy legalábbis *ifjabb*. A születésnap köszöntők iratlan forgatókönyve szerint ilyenkor úgy illik, hogy a szónok bemutassa az ünnepelelt életútját, méltatva egyben tudományos eredményeit, múlthatlan érdemeit, a tudomány fejlődéséhez való el nem évülő hozzájárulását, és más hasonlókat. Megilletődötten hát én is megköszörülöm torkomat, hogy röviden előszámoljam a gazdag életpálya néhány fontos állomását.

Az 1922-ben született KODOLÁNYI JÁNOST minden bizonnyal a nem mindennapi családi háttér – édesapja, id. KODOLÁNYI JÁNOS, a magyar népi, illetőleg egyszerűen jelző nélküli irodalom egyik legnagyobb írója – is motiválta abban, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészkarára beiratkozva néprajzi, finnugrisztikai, magyar és finnugor nyelvészeti, őstörténeti, művelődéstörténeti és szociográfiai tanulmányokat folytasson. Tanulmányai befejezését rövid világháborús intermezzo, katonáskodás késleltette, de már 1945-ben ott találjuk a Néprajzi Múzeumban, ahol pályájának nagy részét, közel harmincöt évet tölt majd, s ahol a szakmai ranglétra összes fokát végigjárja. Kezdetben (1945) próbaszolgálatos díjtalan gyakornok, majd havidíjas alkalmazott (1946), végül asszisztens (1948). 1949-ben nyolc éves kitérő következik: mint több szempontból is gyanús embert, áthelyezik Pécsre, a Janus Pannonius Múzeum munkatársa lesz muzeológusi, később osztályvezetői beosztásban. 1957-ben aztán visszakerül a Néprajzi Múzeumba, ahol 1961-től osztályvezetői kinevezést kap, először az Egyetem Néprajzi, majd 1963-tól az Anyagi Kultúra Osztályon. 1967-től megbízott, 1969-től pedig kinevezett főigazgató-helyettes, s ezt a posztot egészen 1987-es nyugdíjazásáig tölti be. Közben egyetemi karriert is befut: 1969-ben docenssé nevezik ki a József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszékére, de erről személyes okok miatt lemond. Később, 1976-ban az ELTE-n kap majd címzetes docensi címet. Hosszú múzeumi pályafutása alatt számtalan tanulmányutat tesz Európa szinte összes országába és az Egyesült Államokba, még Egyiptomba is eljut, előadásokat tart Finnországtól Bulgáriáig. 1966 óta kandidátus, 1997-től akadémiai doktor. A Finn Fehér Rózsa Rend lovagkeresztjének tulajdonosa; a Nemzetközi Finnugor Kongresszusok Szervezőbizottságának (ICFUC) tiszteletbeli tagja; a magyar–finn kulturális vegyesbizottság magyar albizottságának volt tagja; a magyar–finn néprajzi konferenciák szervezője; az MTA Doktori Tanácsa Néprajzi Szakbizottságának elnöke; az MTA Néprajzi Bizottságának és Magyar Őstörténeti Bizottságának tagja; 1982-től egészen mostanáig a Magyar Néprajzi Társaság alelnöke, közben 1994–1997 között ügyvezető alelnök is; e Társaság és az Ethnos Finn Néprajzkutatók Egyesületének tiszteleti tagja; a helsinki Finnugor Társaság, Kalevala Társaság, Finn Régészeti Társaság és Finn Irodalmi Társaság külső tagja; az ELTE aranydiplomás; végül, de nem utolsósorban ötven éve boldog férj – nemrég ünnepelték teljes visszavonultságban aranylakodalmukat –, négy gyermek apja és tizenkét unoka nagyapja.

Íme, pontokba foglalva a száraz adatok, amelyek azonban keveset árulnak el a lényegről, KODOLÁNYI JÁNOS-ról, a kutatóról és az emberről. Kutatói munkássága négy témakörre csoportosítható:

- 1) Pályája elején a magyar folklóron belül a hitvilág, a táltoshiedelmek, a temetkezési szokások és a népművészet iránt érdeklődött. Még egyetemi hallgatóként részt vett az Erdélyi Tudományos Intézet Borsa-völgyi és hargitai gyűjtéseiben. Egyetemi doktori értekezését 1945-ben *A táltos a magyar néphagyományban* címmel írta meg (ennek egy fejezete jelent meg az Ethnographiában). Ezen túlmenően kisebb publikációkat tett közzé a temetkezés és a népművészet tárgykörében.
- 2) Pécsi muzeológusként főleg a magyar anyagi kultúra kérdései kerültek érdeklődése középpontjába, mindenekelőtt akkori szűkebb pátriája, a Dél-Dunántúl és az Ormánság viszonylatában (állattartás, szőlőművelés, borászat, viselet).
- 3) Munkássága fókuszában azonban egy életen keresztül valójában egyetemes néprajzi, etnológiai kérdések álltak: finnugor, sőt, uráli nyelvű rokonaink néptörténetével, etnikus kapcsolataival és anyagi kultúrájával foglalkozott. A Néprajzi Múzeumba kerülve a feldolgozatlanul maradt – és nyugodtan mondhatjuk: egyedülállóan gazdag – régi finnugor gyűjtemények: REGULY ANTAL, PÁPAI KÁROLY, PÁPAY JÓZSEF, MUNKÁCSI BERNÁT, JANKÓ JÁNOS és mások anyagának közzétételére és feldolgozására kötelezte el magát. Ennek eredményei a REGULYra, és újabban a JANKÓra vonatkozó publikációk. Finnugor témában írta meg kandidátusi disszertációját (*Az obi-ugor népek anyagi kultúrája a 19. században*) és akadémiai doktori értekezését is (*Uralisztikai etnológiai tanulmányok*). Az obi-ugor népekkel foglalkozva kutatásai végül általános észak-eurázsiai távlatúakká bővültek: a zsákmányoló kultúra, a rénszarvastartás, a nomadizálás, a viselet kérdéseinek vizsgálata révén végső soron arra a kérdésre kereste a választ, hogy az egykori zsákmányoló uráli népcsoportok életformát váltva hogyan váltak gazdálkodó népekké?
- 4) Múzeumi munkájához kapcsolódóan rendszeresen szembe kellett néznie muzeológiai kérdésekkel is. Ennek megfelelően sokat foglalkozott a Néprajzi Múzeum történetével, a múzeumi gyűjtemények kialakulásával, a műtárgyak őrzésének, feldolgozásának és bemutatásának kérdéseivel – ez utóbbihoz kapcsolódóan pedig múzeumi kiállítások szervezésével.

E rövid, tematikus számbavétel után kellene következnie a méltatásnak. Ez azonban több okból is nehezemre esik. Nem lévén finnugrista, „csak” etnológus, érthető módon zavarban érzem magam akkor, amikor egy általam jószérével alig ismert tudományszakban kellene KODOLÁNYI JÁNOS gazdag életművét elhelyeznem. Engedtessek meg hát nekem, hogy ezt a feladatot másokra, finnugristákra, vagy talán épp a „szakmabeli” finnugrista néprajzosokra testáljam, akik közül nem egy az ő irányítása alatt és segítségével indult el a pályán. De zavarban vagyok azért is, mert KODOLÁNYI JÁNOS közismerten szerény, csöndes és visszahúzódo egyéniségétől valahogy távol áll a nyilvános ünneplés és szembedicséret. Nem mintha róla szólva ne jutna nekem is azonnal eszembe az, hogy „a magyarországi finnugor etnológia doyenje”, vagy „a magyar–finn néprajzi kapcsolatok tartóoszlopa”, esetleg az, hogy „két lábon járó, megtestesült muzeológia”. De nagyon nehéz számomra azt az embert szembedicsérni, akit apró gyermekkoromban még mint a szüleim baráti körébe tartozó *János bácsit* ismertem meg, és úgy néztem fel rá... S noha e megszólításból időközben többszöri felszólítás és erőltetés után tegeződésre, kollegiális *Jánosra* váltottunk át – a mi generációnk számára a *János bátyám* típusú megszólítás valahogy már idegenné

vált –, bizony még élénken emlékszem arra a pillanatra, amikor először ejtettem ki *bácsi* nélkül, egyszerűen a *Jánost*.

Így én inkább KODOLÁNYI JÁNOS-ról, az emberről szeretnék most beszélni. Arról az igazgatóhelyettesről, akinek ajtaja a Néprajzi Múzeum egy számunkra sok szempontból nehéz periódusában előttünk mindig nyitva állt; akihez mindig oda lehetett menni, hogy problémáinkat megbeszéljük vele; akiről tudtuk, hogy ugyanazt tartja fontosnak, amit mi: a gyűjtemények gondozását, gyarapítását és tudományos feldolgozását; aki bennünket, akkori kezdő fiatalokat – a köztünk lévő korkülönbség ellenére is – partnereknek tekintett mindebben, a közös cél megvalósításában. Ezekre az időkre, amikor együtt, KODOLÁNYI JÁNOS főigazgató-helyettesi irányítása alatt dolgoztunk – személy szerint én, de úgy gondolom, mások is –, nosztalgiával emlékszünk vissza mint a Néprajzi Múzeum egy talán soha többé vissza nem térő szép korszakára, amikor egymásra figyelő és egymást segítő muzeológusok különbségeken túlemelkedő, baráti csoportja dolgozott együtt.

„A hetvenöt év önmagában nem érdem” – mondta nekem többször is az ünnepelt, mintegy elhárítván az ünnepelést magától. Meglehet. Viszont ha nem is érdem, alkalom – alkalom arra, hogy végiggondoljuk, hol áll az a tudomány, a finnugor néprajz és muzeológia, amelynek művelésében KODOLÁNYI JÁNOS fél évszázadot töltött el? Mik azok a témák, amelyek a mostani fiatal kutatókat foglalkoztatják, hogyan épülnek kutatásaik elődeik munkáira, milyen lehetőségek nyíltak meg előttük a politikai változások következtében, egyáltalán, milyen kilátásai vannak ma Magyarországon a finnugor néprajz folytatásának és megújításának? Ezért gondoltuk úgy, hogy erre az alkalomra a lehetséges tisztelgők hosszú sorából itt, az Etnológiai Szakosztályban olyan előadókat fogunk felkérni, akik témájukon, illetve személyükön keresztül a legszorosabban kapcsolódnak KODOLÁNYI JÁNOShoz, illetve a finnugor néprajzhoz.

Mindezen túlmenően azonban a hetvenötödik születésnap alkalom arra is, hogy rájövünk, sokszor épp arra nincs időnk, ami a legfontosabb. Személyi ellentétekkel, széthúzással terhes szakmánkban, az örökös rohanás vagy a közönyös unalom közepette jobban egymásra kellene figyelnünk, megbecsülni azt, ami van és aki van, hogy később ne lehessen lelkifurdalásunk: másképp is lehetett, másképp kellett volna csinálni. Én, abbéli minőségemben is, mint e tisztelgő ülés házigazdája, nagyon örülök, hogy ezt a nevezetes évfordulót jó egészségben, velünk ünnepelheted. Adja Isten, hogy még hosszú ideig közöttünk lehess, és fontos művekkel gyarapíthasd a magyar etnológiát! Ehhez kívánok mindannyiunk nevében alkotóerőt és mindenekfelett jó egészséget, szeretettel!

VARGYAS GÁBOR

Kodolányi János irodalmi munkássága II.

KODOLÁNYI JÁNOS 1945–1992 közötti irodalmi munkásságát MERVEL MYRA közölte a Néprajzi Hírekben (XXI. 1992. 1–4. sz. 129–132. old.).

- 1989 • Unkarilaiset kansatiedettä tutkimassa Suomessa; suomen kansatieteen opetus Unkarissa. *Specimina Fennica* I. 111–124.
- 1991 • A VII. Nemzetközi Finnugor Kongresszus. Debrecen, 1990. *Néprajzi Hírek* XX. 2–3.:63.

- Hegyi Imre hetven éves. *Néprajzi Hírek* XX. 2–3.:131–132.
- 1992 • Az obi-ugorok halászati kultúrájának néhány kérdése. In *Emlékkönyv Rédei Károly 60. születésnapjára*. Wien. 291–298.
- 1993 • JANKÓ JÁNOS: *Finnországi jegyzetek*. [Szerkesztette.] Budapest.
  - A IV. Finn–Magyar Néprajzi Szimpózium. *Néprajzi Hírek* XXII. 1–2.:80–81.
  - Jankó János és Európa. *Néprajzi Hírek* XXII. 1–2.:10–17.
  - Jankó János Finnországban. *Ethnographia* CIV. 345–358.
  - Az obi-ugorok prémvadászatának néhány kérdése. In *Hajdú Péter 70 éves*. Budapest. 187–191.
  - Opening remarks. In *Studies on some aspects of migration and urban ethnology. The Fourth Finnish–Hungarian Symposium on Ethnology*. Budapest. 9–13.
- 1994 • Uráli nyelvű vadászok Észak-Euráziában. *Studia Comitatensia* XXIV. 187–200.
- 1995 • The Finno-Ugric peoples in Europe and their culture. In KORHONEN, Teppo (ed.): *Encountering ethnicities. Ethnological aspects on ethnicity, identity and migration*. (Studia Fennica ethnologica, 3.) Helsinki. 27–31.
  - Viljo Tervonen. *Széphalom* VII. 239–240.
- 1996 • *Urálisztikai etnológiai tanulmányok. Doktori tézises összefoglaló. Kézirat*. Budapest.
  - Finnugor népek a zsákmányoló kultúrától a földművelésig. *Ethnographia* CVII. 1–2.:391–404.
  - Kommentare zu dem Vortrag von István Fodor ‘The anniversary of the Hungarian conquest’. In LESKINEN, Heikki–SEILENTHAL, Tõnu (red.): *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum, Jyväskylä 10.–15.8.1995. VIII. Oratio plenaria et commentarii & symposia & orationes officiales*. Jyväskylä. 14–15.
  - Molnár Balázs halálára. *Néprajzi Hírek* XXV. 1–4.:75–76.
  - Pohjois–Euraasian uralilaiskansojen metsästäjät. In *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum 1995*. Jyväskylä. 148–151.
- 1997 • Gróf Zichy Jenő harmadik ázsiai expedíciója és Jankó János. *Néprajzi Értesítő* LXXIX. 47–56.
  - A Néprajzi Múzeum finn kapcsolatai. *Magyar Múzeumok* 1997. 3.:47–48.
  - Zsákmányolás–vadfogás, méhészet, gyűjtögetés. In KOVÁCS LÁSZLÓ–PALÁDI-KOVÁCS ATTILA (szerk.): *Honfoglalás és néprajz*. (A honfoglalásról sok szemmel, 4.) Budapest. 47–60.

Huszonöt éves a táncházmozgalom

Gazdag programmal ünnepelték meg a táncházmozgalom kibontakozásának huszonöt éves évfordulóját a budapesti Almássy Téri Szabadidőközpontban 1997. május 2-án. Az Élet és Irodalom 1997. március 14-i számában a hetilapban megjelent régi írásokból közölt válogatást, többek között a mozgalom „hőskoráról” egykor megjelent cikkeket (21. old.). A negyed évszázados évforduló kapcsán talán nem minden tanulság nélkül való ezeket újraolvasni.

Gondolatok a táncházban

Miért éppen most érkezett el az idő arra is, hogy a néptánc ismét megpróbálhasson mindennapi tánchelyi szórakozássá válni?

Hallottam már a kérdésre olyan választ, amely a narodnyikizmus újjáéledését, a nacionalizmus fellángolását gyanítja mögötte. S nem tagadom, ennek is van szerepe, olyan ideológiáról van szó, amely ma is széles körben hat, s a nemzeti eszme minden megnyilvánulására ráakaszkozik. Nagyon rossz szolgálatot tenne azonban a nacionalizmus elleni harcnak, ha a népművészetnek a mai életbe beáramlásában pusztán vagy elsősorban ennek hatását látánk. [...]

Mindezzel együtt: pozitív jelenség a népművészet iránti érdeklődés, de éppen azért fontos, mi a további sorsa. Megmarad kis szektának (ami voltaképpen ma is), vagy országos mozgalommá fejlődik? S ha ez utóbbi következik be, mivé válik a fejlődés következtében? Nem süllyed-e mégis egy szűk körű népieskedésbe, vagy ellenkezőleg: nem oldódik-e fel túlságosan? Most még van idő megfontolásra. Sok nagy lehetőség kínálkozik.

Vitányi Iván

(eredeti megjelenés: 1972. december 23.)

Szélfújás, avagy homok a szájban

A harmincas évek nagy „néptánc divatja” óta ez a mostani hullám csapott a legmagasabbra. Érzékenység, szakértelem, kedv és ráadásul az alkalmassá vált idő megannyi mozdulata ebben a mostaniban kezdi kiforogni lenyűgöző formáit. Ami a nép kultúrájában – azaz életében – egység volt, de szétvált, ma ismét egyesülni törekszik. Az egyre-másra alakuló zenekarok és táncházak tehát nemcsak mennyiségi változást hoztak, hanem minőségi is. Nyugodtan írom le, hogy a néptánc történetében ma újra történelmi pillanatot élünk át. A megelőző az volt, amikor a csűrökből, a pajtákból, a falusi táncházakból kikopott néptánc felkerült a színpad deszkáira. A mostani történelmi pillanat viszont az, amikor visszakerül ismét a földre. S nem a földolgozott, az átgúrt tánc, hanem az eredeti.

Talán túlságosan is fölfújt léggömbnek látszanak ezek a szavak. A levegőjárók bele is ütköznek mindenképpen. De aki abból indul ki, hogy a nemzet történetét nem ismerhetjük meg a nép története nélkül, amelynek végül is leghitelesebb és legteljesebb a kultúrája – az ugyanúgy örül ennek a mostani folyamatnak, mintha, mondjuk, történészeink egy eledig ismeretlen összefüggésrendszert fedeztek volna föl történelmünkben.

Csoóri Sándor

(eredeti megjelenés: 1974. július 13.)

IN MEMORIAM

Búcsú Ecsedy Csabától

Ecsedy Csaba

(Munkács, 1942. április 25.–Budapest, 1995. június 20.)

1942. április 25-én született a Bereg megyei Munkácson. Általános iskoláit Ercsiben, Zalaegerszegen, Szekszárdon és Budapesten végezte el és a budapesti Körösi Csoma Sándor tizenkét osztályos iskolában érettségizett 1960-ban, kitűnő eredménnyel. 1962 augusztusáig a budapesti Rádiótechnikai Gyárban dolgozott segédmunkásként. 1962 szeptemberétől az ELTE Bölcsészettudományi Kar néprajz–magyar szakára járt és 1967-ben jelesre diplomázott. 1968-ban védte meg doktori disszertációját (*Termelési viszonyok és tradicionális állam Fekete-Afrikában*). 1967-ben megnősült és a Néprajzi Múzeum Nemzetközi Osztályán dolgozott 1979-ig. 1976-ban született Áron nevű fia. 1979-től 1995. június 20-án bekövetkezett haláláig az MTA Nyelvtudományi Intézete Orientalisztikai Munkaközösségének tudományos munkatársa volt.

Ecsedy Csaba

1972 februárjától júliusáig néprajzos terepmunkát végzett a hegyi burunok között Szudánban. A rendkívül nehéz körülmények (polgárháború, éhínség, mind a mai napig meghatározhatatlan trópusi betegségek) ellenére mintegy 1800 szóból álló hegyi burun szótárt állított össze, leíró nyelvtannal egyetemben, 1200 fekete-fehér és 500 színes néprajzi fényképet készített, tíz órányi monografikus jellegű népzenei magnetofon-felvételt, komplett írásos, rajzos, fotós dokumentációval, néprajzi tárgyakat hozott haza a Néprajzi Múzeum számára. Egy kötetre való burun mítoszt és népmesét gyűjtött, valamint tíz tanulmányra alkalmas néprajzi adatokat jegyzett gyűjtőnaplójába, amelyekből azóta számos cikk jelent meg. 1975-ben tanulmányúton volt Ghánában és előadásokat tartott Nigériában. 1982-ben Vietnamban és Laoszban, majd 1985-ben Indiában és Thaiföldön tett tanulmányutat.

Fontosnak tartotta a magas színvonalú ismeretterjesztést, ugyanolyan szintű előadásokat tartott a TIT-ben, mint az ELTE Bölcsészettudományi Karán vagy barátai, ismerősei körében. Népszerű lapokban, mindenki számára élvezhető stílusban írt egész életén át, elsősorban szudáni terepmunkájáról szóló cikkeket. Vibráló, fantáziadús előadásaival éppúgy magához vonzotta és Afrika szerelmeseivé tette egyetemista diákjait, mint barátait, ismerőseit. Szerencsétlenül alakult magánélete, de legelsősorban Szudánban szerzett betegsége következtében megszakadt az addig meredeken felfelé ívelő életpálya, hihetetlenül értékes és egyedülálló szudáni gyűjtése feldolgozás nélkül maradt.

Személyében egy rendkívül tehetséges, széles látókörű, a néprajztudomány értékeinek feltárását mindenek elé helyező embert ismertünk meg, aki kortalan örökifjúként tanított valamennyiünket az emberi élet méltóságára. Hiánya elmélkedésre, életünk átértékelésére kényszerít minket.

Önéletrajzi adatok alapján összeállította:
az MTA Nyelvtudományi Intézetének
Orientalisztikai Munkaközössége

Ecsedy Csaba ravatalánál*

Kedves Csaba!

Azok nevében búcsúzom Tőled, akik barátainak mondhatták magukat életednek szomorúan szűkre szabott felnőtt szakaszán.

Tudtuk, hogy nagyszerű képességek lakoznak Benned.

Láthattuk, amint céltudatos buzgalommal készültél pályádra: a mindig valahová siető, ha éppen nem olvasmányai fölé görnyedő, jegyzetelő és jegyzeteit a következő évfolyamokkal önzetlenül megosztó egyetemista ECSEDY CSABA feledhetetlen alakja a budapesti néprajzi tanszéknek.

Szurkoltunk, hogy messze vezető terveid megvalósuljanak, hiszen a körülmények nyüge oly nyilvánvaló volt.

És mégis, kezdetben úgy látszott, hogy eszed és energiád mindenén átsegít.

Pályakezdeded ritkán sikeres volt: idejében eljutottál a kontinensre, amelynek társadalmi viszonyait kutatásaid tárgyául választottad, és nagyszerű terepmunkát végeztél. Mélyen-szántó és ugyanakkor elegánsan könnyed tanulmányokká formáltad éveken át kiérlelt felismeréseidet; tetted ezt egy nagyszerű munkaközösségben, amelynek erjesztő légköréhez Magad is hozzájárultál. Tudóssá váltál a szó igazi értelmében, akinek gondolatai érdemesek arra, hogy az ember tudományának alkotórészét képezzék. Eközben szeretet és növekvő tisztelet vett körül, akárhol fordultál meg. Otthon boldog család várt, értő társ, feleség és egy remek fiú.

Azután valami eltörött. Hogy pontosan mi, mikor és hogyan, azt aligha mondhatja meg bárki – és Te erről nem beszéltél. Csak a következmények voltak nyilvánvalók: a küszködés, a kitörési kísérletek az enerváltságból, a gyengülő nekirugaszkodások. És nem akadt senki, aki rájött volna, hogy valójában mi is volna a segítség.

Csaba herceg – így hívtak valamikor munkatársaid a Néprajzi Múzeumban –, és ezt a titulust roppant találónak érzem. A jövőt látták Benned, varázslatos intellektusodban, büszke tartásodban, nagyvonalúságodban, abban a képességedben, hogy mindenkivel megtaláld a hangot és össze tudtál békíteni olyanokat is, akik egymással nehezen értettek szót. A *herceg* jelzőben benne volt a törekenység, az esendőség előérzete is. Pedig akik kiöltötték, nem sejtették, hogy milyen alattomos kór leselkedik Rád, és teszi földi pokollá utolsó éveidet. Nem ismerték ennek a kórnak igazi természetét azok sem, akik mindent elfogadó szeretettel, értetlen tehetetlenséggel vagy az „érted haragszom” indulatával kísérték gyöt-

* Elhangzott ECSEDY CSABA temetésén 1995. június 30-án, a budapesti Megyeri úti temetőben.

relmes vergődésedet – és akik most döbbenet és riadtan néznek a sárga színű ló és szörnyű lovasa után.

SÁRKÁNY MIHÁLY

Ecsedy Csaba irodalmi munkássága

- 1961 • Szaúd-Arábia közelről. *Fiúk Évkönyve* 1962. 166–169., ill.
- 1962 • Aranypart múltja és jelene. *Fiúk Évkönyve* 1963. 369–371., ill.
• A háromezer sziget országa. *Fiúk Évkönyve* 1963. 315–319., ill.
- 1969 • Magyar László, 1818–1864. *Ethnographia* LXXX. 4.:557–564., bibl. a jegyz.
- 1970 • Afrika. [KATONA IMRÉvel.] In BODROGI TIBOR et al.: *Mitológiai ábécé*. Budapest, Gondolat. 9–42.
• A társadalmi struktúra kutatása a mai angol szociálintropológiában. *Népi Kultúra–Népi Társadalom* IV. 357–365., bibl. a jegyz.; Deutsche Zsf.
- 1971 • Afrika és Óceánia törzsi művészete. [Boglár Lajossal.] Budapest, Népművelési és Propaganda Iroda. 16 p., 8 t.
• Az ősök birodalma: Benin. *Fiúk Évkönyve* 1972. 156–163., ill.
- 1972 • Fekete-Afrika művészete. *Köznevelés* XXVIII. 4.:17.
• Some questions of the political evolution of the traditional state in Africa, south of the Sahara. *Néprajzi Értesítő* LIV. 189–215., bibl. 213–215.
- 1972–
- 1973 • Szudáni utazás. *Nők Lapja* XXIV. 1972. 53.:14–15., XXV. 1973. 1.:16–17., 2.:14–15., ill.
- 1973 • An unknown people of the Sudan. *The New Hungarian Quarterly* XIV. 49.:143–150.
• Aspects of hunting among the Maiak of the Hill Burun, Sudan. *Acta Ethnographica* XXII. 3–4.:293–318., ill.
• A szavannák menekültjei. *Lányok Évkönyve* 1974. 255–262., ill.
• Termelési viszonyok és tradicionális állam Fekete-Afrikában. Az állam fejlődésének és meghatározó vonásainak kérdése. In Tálasi István (szerk.): *Dissertationes Ethnographicae. Tanulmányok az anyagi kultúra köréből. I.* Budapest, ELTE Tárnyi Néprajzi Tanszék. 57–111., bibl. 100–109.; Deutsche Zsf.
- 1975 • A közösségi földtulajdon szerepe a fekete-afrikai uralkodó csoportok kialakulásában. *Magyar Filozófiai Szemle* XIX. 3–4.:446–454.
• A vadászat szerepe a hegyi burunok maiak törzsénél. *Ethnographia* LXXXVI. 1.:70–90., ill., bibl. 88–89.; English summ., русское закл.
- 1976 • Földtulajdon és államszervezet Fekete-Afrikában. In TÖKEI FERENC (szerk.): *Őstársadalom és ázsiai termelési mód.* (Elvek és utak.) Budapest, Magvető. 233–342., bibl. 335–342.
• Zanzibártól Eritreáig. *Múzsák* 1976. 2.:30–31., ill. [Teleki Sámuel.]
- 1978 • Magyar László (1818–1864). In BODROGI TIBOR (szerk.): *Messzi népek magyar kutatói. Az egyetemes néprajz magyar előfutárai és művelői. I.* (A magyar néprajz klasszikusai.) Budapest, Gondolat. 216–217.

- Teleki Sámuel (1845–1916). In BODROGI TIBOR (szerk.): *Messzi népek magyar kutatói. Az egyetemes néprajz magyar előfutárai és művelői. II.* (A magyar néprajz klasszikusai.) Budapest, Gondolat. 33–34.
- Torday Emil (1875–1931). In BODROGI TIBOR (szerk.): *Messzi népek magyar kutatói. Az egyetemes néprajz magyar előfutárai és művelői. II.* (A magyar néprajz klasszikusai.) Budapest, Gondolat. 190–191.
- 1980 • Hagyományosság és törzsiség a mai Fekete-Afrikában. In BORGOS GYÖRGY-NÉ-KOVÁCS GÉZA (szerk.): *Merre tart Fekete Afrika? A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Hadtudományi, Közgazdasági, Nemzetközi-Politikai, Néprajzi és Történelmi Választmányai által 1979. június 14–15-én Pilisszentkereszten rendezett tudományos konferencia jegyzőkönyve.* (Nemzetközi tájékoztató.) Budapest, TIT. 18–38.
- 1981 • The Asiatic mode of production in Africa. *Acta Orientalia* XXXV. 2–3.:365–372.
- Együttes ülés a fejlődő országok társadalomtudományi problémáiról. *Magyar Tudomány* XXVI. 9.:680–684.
- A középső guineai-partvidék magaskultúrái. In BODROGI TIBOR (szerk.): *Törzsi művészet. I. Ausztrália, Óceánia, Afrika.* Budapest, Corvina. 188–209., ill.
- A sziklaművészet. In BODROGI TIBOR (szerk.): *Törzsi művészet. I. Ausztrália, Óceánia, Afrika.* Budapest, Corvina. 166–174., ill.
- 1982 • *Hogyan közlekednek?* [URAI ERIKÁval.] Budapest, Móra. 50 p., ill.
- *Az ázsiai termelési mód a történelemben. Tanulmányok, vitacikkek.* [Válogatta.] Budapest, Gondolat. 563 p.
- Az ázsiai termelési mód Fekete-Afrikában. In TÖKEI FERENC (szerk.): *Őstársadalom és ázsiai termelési mód.* (Elvek és utak.) Budapest, Magvető. 713–729.
- Földtulajdon és államszervezet Fekete-Afrikában. In TÖKEI FERENC (szerk.): *Őstársadalom és ázsiai termelési mód.* (Elvek és utak.) Budapest, Magvető. 589–712., bibl. 704–712.
- 1983 • A nomádok történeti mozgásának formái és szerepe Fekete-Afrikában. In TÖKEI FERENC (szerk.): *Nomád társadalmak és államalakulatok. (Tanulmányok).* (Kőrösi Csoma kiskönyvtár, 18.) Budapest, Akadémiai. 153–166., bibl. a jegyz.
- 1984 • An African Hungarian: László Magyar (1818–1864). *Africana Budapest* 1984. 1.:9–23., bibl. 22–23.
- 1985 • *How do people travel?* [URAI ERIKÁval és PAUL STEELE-lel.] Budapest, Corvina. 26 p., ill.
- A hagyományos kultúra a mai Fekete-Afrikában. In BOGLÁR LAJOS (szerk.): *Kultúrák sorsa a fejlődő világban.* (Történelem és kultúra, 1.) Budapest, MTA Orientalisztikai Munkaközösség. 80–86.
- Politico-economic types and processes of transition from monarchic tribe to traditional state in Africa. *Jahrbuch des Museums für Völkerkunde zu Leipzig* XXXVI. 56–64.
- 1986 • Hagyományos kultúra a mai Fekete-Afrikában. *Helikon* XXXII. 3–4.:348–358.
- 1987 • Burun orális történelem. In BOGLÁR LAJOS-FERENCZY MÁRIA (szerk.): *Tanulmányok 1986.* (Történelem és kultúra, 3.) Budapest, MTA Orientalisztikai Munkaközösség. 50–61., bibl. 61.
- Joint session on the sociological problems of developing countries (Budapest, 1981). *Acta Ethnographica* XXXII. 1983. 1–4.:195–198.

- 1988 • *Hagyományos kultúra a mai Fekete-Afrikában.* (Studia Africanistica Hungarica, 3.) Budapest, ELTE. [Separatum ex *Helikon* XXXII. 3–4.]
- Traditional culture in modern Africa. *Acta Ethnographica* XXXIII. 1984–1985. 1–4.:113–121.
- 1989 • Formation of state and landownership in Africa. In TÓKEI, FERENC (ed.): *Primitive society and Asiatic mode of production.* Budapest, MTA Orientalisztikai Munkaközösség. 143–200., bibl. 196–200.
- 1990 • *Etnológiai tanulmányok. Boglár Lajosnak ajánlva.* [Szerkesztette BORSÁNYI LÁSZLÓval.] (Történelem és kultúra, 5.) Budapest, MTA Orientalisztikai Munkaközösség. 150 p., ill.
- A burun gyógyítóemberek szervezeteiről. In BORSÁNYI LÁSZLÓ–ECSÉDY CSABA (szerk.): *Etnológiai tanulmányok. Boglár Lajosnak ajánlva.* (Történelem és kultúra, 5.) Budapest, MTA Orientalisztikai Munkaközösség. 107–114., bibl. 114.
- 1992 • Dél-Afrika 500 évvel ezelőtt. *História* XIV. 5–6. 27–29., ill.

Összeállította:
TERBÓCS ATTILA

Ján Mjartan

(1902. május 5.–1996. december 16.)

JÁN MJARTAN a 20. századi szlovák néprajztudomány első generációjának volt kiemelkedő tagja, s nem tévedünk, ha azt írjuk, hogy fő szervezője, alapítója is. Mint tudós kutatónak kiváló kapcsolatai voltak a magyar néprajz művelőivel. Ehhez minden bizonnyal hozzásegítette az is, hogy a szlovákon kívül jól beszélt a magyar és a német nyelvet.

Sokgyermekes parasztcsaládban született a Nyitra megyei Szebed (ma Sebedražie) falucskában. Már gyerekkorában mint vízholdó fiú megismerkedett a magyar népi kultúrával, mikor szüleivel együtt részes aratáson vett részt a Dél-Alföldön. Nyaranta a vasútnál is dolgozott, hogy segítsen szülein, s hogy részben fedezze tanulmányi költségeit.

A szülőfalujához közeli Privigye (Prievidza) gimnáziumában tanult, s 1919-ben érettségizett. 1925-ben a pozsonyi egyetemen végzett földrajz–történelem–néprajz szakon. Egy ideig néprajzprofesszora, KAROL CHOTEK mellett tanársegéd, majd gimnáziumi tanár volt Privigyén, Trencsénben és Zsolnán. Ezáltal megismerkedhetett több szlovákiai néprajzi tájjal, s ezek néphagyományai meg is jelentek munkáiban. Eközben bizonyította nagyszerű tuda-

Ján Mjartan

mányos szervezőképességét: 1926-tól dolgozott a Matica Slovenská néprajzi osztályában, 1937-ben kiadta az első szlovák néprajzi folyóiratot (Národopisný Slovnik), s 1944-ben megszervezte az első szlovákiai komplex néprajzi kutatást. Nem véletlen, hogy az 1949-ben létrejött Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének vezetésével őt bízták meg mint alapítót, s ennek élén 1958-ig állt. Igazgatóként kidolgozta és elfogadtatta az intézet kutatási koncepcióját, alkalmazta a legjobb néprajzkutatókat. Ezáltal az intézet a szlovák néprajz igazi összefogójává, irányítójává vált, s magas szintű tudományosságával más tudományokhoz viszonyítva és nemzetközi méretekben is rangot, elismerést szerzett.

Ebben az időszakban alakult ki jó munkakapcsolat a magyar és a szlovák néprajz között. Szlovák részről JÁN MJARTAN, magyar részről BALASSA IVÁN irányította azt a közös akadémiai, múzeumi kutatást, amelyet 1955-ben a szlováklakta Tótkomlóson kezdtek, majd a gömöri Rudná (Rozsnyórudna) és Kružná (Berzétékörös) településeken folytattak. A kutatásban szlovák részről SOŇA KOVAČEVIČOVÁ, SOŇA ŠVECOVÁ, BOŽENA FILOVÁ, EMÍLIA ČAJÁNKOVÁ (HORVÁTHOVÁ), a magyar néprajzosok közül VAJKAI AURÉL, TÁBORI GYÖRGY, DIÓSZEGI VILMOS, MANGA JÁNOS, BOROSS MARIETTA, PESOVÁR ERNŐ, valamint KIRÁLY PÉTER vett részt. Maga MJARTAN három héten át vizsgálódott Tótkomlóson, illetve más hazai szlovák helységeben (Kisnána, Nyiregyháza, Szápár). A tótkomlósi kutatás részeredményeit a békéscsabai Munkácsy Múzeum közleményeiben jelentették meg.

A békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségtudományi Konferencia első rendezvényén, 1975-ben is megjelent, s a rendezvényt egy időben felavatta a szarvasi szlovák tájházat.

Röviden szólnunk kell sokirányú tudományos munkásságáról is. Számos tanulmányában foglalkozott a népi építészettel, lakáskultúrával, településformákkal, népi mesterségekkel, szállítással, teherhordással, méhészettel, vadászattal és különösen a halászattal. Említésre méltóak a szokásvilágról, a néphitről szóló írásai és szerkesztői tevékenysége is. Néhány fontosabb tanulmánya: *Príspevky k národopisu Hornej Nitry* (1929, 1935; 'Felső-Nyitra néprajzáról'), *Ludové rybárstvo v Liptove* (1952; 'Népi halászat Liptóban'), *Vámpirske poverý v Zemplíne* (1953; 'Zempléni vámpírhiedelmek'), *Ludové staviteľstvo* (1956; 'Népi építészet'), *Materiál k ľudovému poľovníctvu* (1963; 'A népi vadászat anyagából'), *Posledné sochové domy na južnom Slovensku* (1963; 'Az utolsó ágasfás házak Dél-Szlovákiában').

Közel kilencvenöt évet élt meg. Gazdag és hosszú életpályája mély nyomokat hagyott a szlovák tudományban. Őszinte kapcsolatteremtése erősítette a magyar és szlovák néprajzkutatók alkotó közeledését, mely által maradandó eredmények születtek. Távozása ezért nagy veszteség a magyar néprajztudomány számára is.

KRUPA ANDRÁS

In memoriam Molnár István

(Bordos, 1910. december 17.–Székelykeresztúr, 1997. január 10.)

„[...] Dr. Molnár István ny. múzeumigazgató életének nyolcvanhetedik, özvegyiségének tizenhatodik évében, 1997. január 10-én, türelemmel viselt betegség után elhunyt. [...] Földi maradványait 1997. január 12-én, vasárnap délután 2 órai kezdettel helyezük örök nyugalomra az unitárius egyház szertartása szerint, a Városi Múzeumból a Timafalvi temetőbe. [...]”

Így szólt a gyászjelentés, amelyből kiemeltem a konkrét információkat tartalmazó részeket. A szomorú hírt azonnal közölte az írott és az elektromos média, hogy aki közel érezte magát a nagy eltávozotthoz, megjelenhessen a végtisztességtévén. Ott is voltak az általa alapított székelykeresztúri Városi Múzeumban elhelyezett ravatalnál, s a legendás Timafalvi temetőben a nyitott sírnál közvetlen hozzátartozóin kívül a volt munkatársak, barátok, tanítványok, a város és a vidék kegyelettel adózóinak népes gyülekezete.

Az a mondat, amelyet szándékosan kihagytam a fenti gyászjelentésből – a bevezető és a harmadik bekezdés – sztereotip szövegnek tűnik, csak a család, az övéi, szeretteinek, csodálóinak és követőinek serege tudja igazán megtölteni meleg érzelmi tartalommal, amely

MOLNÁR ISTVÁN konkrét magánéletét jelenti számunkra. Nekem is többet jelent, mint amit az átlagos gyászjelentésben mindenkire rá lehet mondani, mert egy élő és soha meg nem szűnő kapcsolatot jelent, a példaadást jelképezi számomra, amelyet ajándékképpen kaptam tőle mint tanítványa.

A gyászjelentés következő része sűrített pályakép, amelyből a közösségi ember portréja rajzolódik ki. „Messze földön ismertté tette a város múzeumát. Egyházköri gondnok, az unitárius egyház érdekeinek képviselőjében szerzett elévülhetetlen érdemeket, s oktatói, nevelői, tudományos, közéleti és kulturális eredményeier.” Nem csoda, hiszen MOLNÁR ISTVÁN nem mindennapi jelenség volt, bár látszatra nem vehető észre rajta szembeötlő különbözőséget, amely elválasztotta volna őt sok egyszerű és szerény székely embertársától.

A búcsúztatókból, a tisztelettevő orációkból és egyházi gyászbeszédekből kihámozható életrajzi adatok egy dinamikus életutat rajzolnak ki előttünk. Életfája mélyen gyökerezik a maroknyi, sokat szenvedett székely unitárius közösség talajában. Nemzedékekig visszamenően unitárius lelkészek az elődjai, akik Torockó környékén, a Nyárad, a Küküllők, a Fehér-Nyikó, a Kis- és Nagy-Homoród vidékén megmaradásunk reménységének bátor fáklyahordozói voltak gyászos, sötét évszázadokon át. Ezzel a „keresztel” vagy talán „áldással” indult életútjára a székely Partiumból MOLNÁR ISTVÁN.

1910. december 17-én Molnár Kálmán (Molnár Miklós pap fia) unitárius lelkész és neje, Sárosi Juliánna (Sárosi József pap leánya) fiúgyermekáldásnak örvendve várják a karácsonyt a kicsiny bordosi – Udvarhely vármegye nyugati peremén lévő – parókián. Az új esztendő ajándéka lesz aztán, hogy a Székelykeresztúr melletti unitárius egyházközség, Újszékely meghívja lelkészének a még pályakezdőnek számító, de ígéretes tehetségű papot. MOLNÁR ISTVÁN számára csak anyakönyvi adat Bordos, mert őt boldog kisgyermekévé Újszékelyen töltötte. Csoda-e hát, hogy az újszékelyiek magukénak tartják őt? De ISTVÁN számára sem közömbös a falu, mert itt dőlt sírba 1915. december 17-én ifjan, tragikus hirtelenséggel elhunyt édesapja.

Molnár István

Az elárvult kis család Sárosi József nagyapával Ravában, Bordos szomszéd falujában talál menedéket. A szerető nagyszülői védőszárnyak pótolni próbálják az elveszített családi otthon melegségét és biztonságát. Itt, Ravában nyiladozó fogékony értelmű mohón issza magába és raktározza el lelke mélyére a népelet gazdag világának színes képeit, hogy ezeket egy-két évtized múlva Szentgericén – ahova 1928-ban, a nyugalomba vonuló nagyapával kerül – újabb szaktanulmányok formájában maradjanak megörökítve az utókor számára. Ravában dönt el MOLNÁR ISTVÁN sorsa, hogy a könyv és az iskola lesz az ő élethivatása. Sárosi tiszteletes értett ahhoz, miként lehet rákapatni a gyermeket az olvasásra, s miként lehet megszerettetni a szellemi értékeket. Igaz, hogy ebben nem kis része volt a ravai unitárius kántortanítónak, Péter Józsefnek, aki a mezőn talált, eke kifordította régiségeket iskolájába gyűjtötte, a hozzájuk fűzött történetekkel megidézte az őseket, és az irántuk való tisztelet és szeretet érzését mélyen tanítványai szívébe véste. Az itt tanult rend, fegyelem és iskolaszeretet MOLNÁR ISTVÁNt elkísérik egész életútján, mint a székely meshőst a fel-tarisznyált, hamuban sült pogácsa.

Életének következő állomása lesz Székelykeresztúr, ahová Sárosi nagyapa lovas szekéren érkeznek. S mit ad az Isten: az első tanár, akivel találkozunk, s akinek aztán a gondjára bízva unokáját Sárosi tiszteletes, az éppen a főgimnázium neves földrajz–természettan tanára, SZOLGA FERENC, akinek szép szertárát megbámulja az ifjú tanítvány.

Mindig hálával és tisztelettel beszélt Pista bácsi SZENTMÁRTONI KÁLMÁN történelemtanáról, aki az erdélyi fejedelemség és a vidék történetét kutatta, és hálásan emlékezik – valahányszor a múzeumalapítás kerül szóba – NAGY LAJOS rajztanára, aki a néprajzra irányította a figyelmét, amikor a szertárába rajzmodellnek népművészeti anyagot gyűjtött be. A vakációra nagyszüleikhez hazatérő gimnazista diák új megfigyelési szempontot kap. Lám, a falusi ember szerszámai, edényei és környezete nem csupán gyakorlati célt szolgálnak. Rádöbben, hogy ezek az ősök cserépbe, fába, kőbe, vasba és textíliába rögzített üzenetei, amelyeket meg kell őrizni és tovább kell adni a következő nemzedéknek. A ravai *oskolamaster* után itt éri a második serkentő hatás a néprajzi tárgyak irányába. A ravai vakációk majd a szentgericeiekkel gazdagodnak és tartalmasodnak. Átéli a karácsonyi kántáló legények örömet, a húsvéti locsolók pajkos jókedvét. Részt vesz a kalákában, beüti magát a fonóba és megbámulja a farsangolók színes világát, pajzánkodását, s aztán Újszékely után a szentgericei temető is a halottak napi kegyeletadózás színhelye lesz Sárosi József 1946-os halála után.

Erős a papi elődök hívó üzenete, tudatosan vagy a tudatalattiban működik. Az újabb életút-elágazásnál, az 1929-es keresztúri unitárius főgimnáziumi érettségi sikeres letétele után ennek a családi sugallatnak köszönhető, hogy a kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémia felé veszi az irányt, ahol el is végzi az első évet. De a keresztúri feltöltődés sem hatástalan, jóllehet nem ellentétes az előbbi indítással, sőt, egyazon forrásból ered, mert míg a teológia a vallásos hit által nyújtott remény és biztatás által megtartásra készíti fel a hallgatóit, addig a világi egyetem néprajzi és filológiai előadásainak hallgatása az anyanyelv és a néphagyományok megőrzésére és gondozására készíti fel az egyetemistákat. Így indul MOLNÁR ISTVÁN a tanári hivatás felé, mert 1929-től a kolozsvári I. Ferdinánd Tudományegyetem földrajz–történelem szakán is hallgatja az előadásokat, többek közt, s talán nem véletlenül éppen TRAIAN VUIA etnográfiai kurzusát, amelyből vizsgázik is.

Első néprajzi közleményeit egyetemistaévei alatt írja. Nem véletlen, hogy a székely anyaváros tudós természet- és néprajzbúvára, BÁNYAI JÁNOS által alapított lapban, a

Székelységben debütál, hogy aztán a szerkesztő neve majd MOLNÁR ISTVÁN élete alkotmány mint életműdíj jutalmazza, fémjelezze a megtett utat.

1935-ben tanári oklevéllel tér haza, ami nem kis dolog azokban a kisebbségfaló, nehéz időkben, amikor a nyelvvizsgálóval állítják vakvágányra a magyar anyanyelvű és felekezeti iskolák tanfőnökéi és tanárainak jó hányadát. Természetes, hogy az alma mater örömmel és szeretettel fogadja a frissen – ráadásul román egyetemen – végzett földrajz–történelem szakos tanárt. Volt történelemtanára, SZENTMÁRTONI KÁLMÁN boldogan testálja MOLNÁR ISTVÁNra, a méltó utódra a történeti filológiai katedrát és szertárat, s elülteti az ifjú tanár lelkébe az iskola szakszertárat egyesítő, önálló iskolai múzeum létesítésének gondolatát. Szövetségesre talál ezen nemes ügy véghezvitelében NAGY LAJOS, a tapasztalt rajztanár személyében, hiszen ő hozta létre az iskolai népművészeti rajzszerteret.

1936-ban rendes tanári székfoglaló beszédében MOLNÁR ISTVÁN hitet tesz eszményképe, báró ORBÁN BALÁZS mellett, s ezzel kitűzi a zászlót a keresztúri múzeumért folyó küzdelem csataterén. (A beszéd ORBÁN BALÁZS halálának ötvenedik évfordulóján, 1940-ben jelenik meg az Unitárius Egyházban.) Közben nemcsak a gimnáziummal és ORBÁN BALÁZS-zsal, de a várossal is „vérszerződést” köt MOLNÁR ISTVÁN, amikor 1935. szeptember 17-én örök frigyre lép a helybeli születésű Péterffy Erzsébet ifjú takácsmesternővel, aki az új házasságba három kisgyereket – Török Magdát, Lászlót és Jucikát –, egy jól működő kis textilüzemet hoz, és biztonságos, szeretetteljes, meleg családi otthont teremt mindnyájuk számára. Az utóbbiak nem lebecsülendők egy eljövendő tudós és közösségéért ügyködő kisebbségi tanár számára sem.

Az első házassági évfordulót már az egyhetes Molnár Kálmánka is köszönti a maga zsenge hangján. Sem a válságokban fulladozó harmincas évek, sem a vérzivataros negyvenes évek eleje nem kedveztek a kultúra napszámosságainak. MOLNÁR ISTVÁNnak is – akár a többi tanár-, tanítóembernek – többször ott kell hagynia a meleg családi fészket, a szűkös kenyeret adó katedrát, és az átképzések, mozgósítások után a harctéren találja magát. A gondviselés, amelyet nemcsak az egyházi ügy odaadó szolgálata által akart meghálálni hátralévő életében, hazarendeli 1945 elején a hön óhajtott keresztúri családi otthonba.

1944 kora tavaszától a háború miatt kényszervakációzó gimnázium számára az 1945 elején hazakerülő tanár megjelenése nagy nyereség, mert éppen nagy tanárhiánnyal kínlódnak. Az újra katedra mellé álló ifjú kollégáját így köszönti NAGY LAJOS:

– Űgy-e, István, megcsináljuk a múzeumot?

Az igenlő válasz után megindult MOLNÁR ISTVÁN háborús tapasztalatokkal terhes lelkében az egymást kergető kérdések kaján vigyorgása: ugyan kivel, mivel és miből ebben az inséges, nyomorult világban? Ezt nem kishitűsége diktálta, hanem a valósággal való tárgyilagos, józan szembenézést és felmérést, a lehetőségek meg a célravezető utak vizsgálódó keresését jelentette. Amikor a reményvesztettek csalódott serege otthont, hazát elhagyva menekül egy békésebbnek és biztonságosabbnak hitt „boldogabb hazába”, MOLNÁR ISTVÁN helyben marad, az újrakezdés és a továbbfolytatás gondolatát dédelgeti és táplálja barátai és környezete szívében.

Sokan szerencsés embernek mondják MOLNÁR ISTVÁNt, s felsorolják életének jól sikerült mozzanatait, de én tudom, éppen személyesen tőle, hogy sohasem volt „sült galamb-ra” pályázó passzív szerencsejátékos. Ő mondta, hogy „a szerencsénknek elébe kell mennünk, fiam, mert az erővel nem ront ránk. A szerencsét fel kell ismernünk és nyakon kell csipnünk, mert ha nem, köszönés nélkül elrohan mellettünk.”

Szerencse-e az, ha valaki egy olyan iskolához kerül, mint a székelykeresztúri Unitárius Főgimnázium, amelyet Keresztúr környéke és Erdély minden áldozatra kész, maroknyi unitárius népe hozott létre és kemény kiállással tartott fenn ellenséges századokon keresztül, ahol az épületfalak még ma is erővel árasztják a közjóért való áldozatvállalás önmegtartó szellemét. A múzeumalapítás nemes gondolata ebben a termékeny humuszban csírázott ki és szökken szárba, mert a közösségért való áldozatvállalásnak olyan őrző angyalai díszítették az intézet fehér falait, mint KRIZA JÁNOS, MAROSI GERGELY, ORBÁN BALÁZS, KOZMA FERENC és BALÁZS FERENC. S ez utóbbinak – mily szerencse! – angolai tanulmányi útján vándor útítarsa volt az újrainduló gimnázium igazgató paptanára, LŐRINCZI LÁSZLÓ. Itt találjuk az eljövendő Petőfi-szobrok megálmodóját és alkotóját, az ifjú rajztanárt, MÁRKOS ANDRÁSt. Sorolhatnám a fogságból sorra hazakerülő és az újonnan érkező, tettere kész embereket, akik lelkes közösségként zárkóznak fel MOLNÁR ISTVÁN köré, akinek karmesteri beintését nem várják, de sürgetik. Akár, mint évszázadokkal ezelőtt, a keresztúri „középtanoda” építéskor a kollektáló diákokra, most is elsősorban a tanulóifjúságra, a város lakosságára és környéke székelységére számít a szervezés.

A gimnazisták az Éhségcsillapító Szövetkezet (iskolai bcl!) megalakításával válaszolnak a múzeum anyagi alapjainak előteremtésére szólító felhívásra. A város néhány kereskedője haszonmentes áruszállítással járul hozzá, hogy e vállalkozás jövedelmező legyen, s a múzeum javára forduljon a bevétel. A megválasztott diákvezetők maguk járnak elől jó példával, s a gyűjtőívekre felvezetik társaik pénzbeli és téglamegajánlásait, hogy aztán a városban és környékén is elrendezzék, s adakozásra serkentsenek mindenkit. Az ifjúsági kulturális rendezvények jövedelme, a „falumunkára” járó diákok összegyűjtött pénzcsekéje és vasárnapi régiséggyűjtő vidéki kirándulásai meghozzák a várt eredményt, nemcsak anyagiakban, de lelkiekben is, mert mozgósították a Gagy, a Nyikó, a Küküllők és a Homoródok vidékének lakosságát a múzeum ügye melletti összefogásra.

1946 szeptemberében a gimnázium tornaterme felé vezető tágas folyosó és a tornaterem karzata megtelik a begyűjtött tárgyakból rendezett kiállítás ígéretes, szép anyagával. Ezt tekinthetjük a báró ORBÁN BALÁZS nevét viselő iskolai múzeum megalakulásának. Újabb profilú kiállításra is szükség lett, hogy a begyűjtött anyagot láthassák az adakozók és a beszerzők is. Már ekkor nyilvánvalóvá válik, hogy a múzeumszervezés itt nem állhat meg, máris túllépte az iskolai múzeum kereteit a gyűjtött anyag mennyisége és minősége.

Az iskola vezetősége, felmérve a kialakult helyzetet, 1946. március 8-án kéri a felettes szerveket, hogy az önálló, különálló múzeum létesítési tervét terjessze fel jóváhagyás végett, amelyet meg is adnak azzal a kikötéssel, hogy érte MOLNÁR ISTVÁN felel, aki aztán lássa, hogy mit és miből állít elő, mert állami anyagi támogatásra nincs kilátás a közeljövőben.

A múzeum fennállásának huszonötödik évfordulóján, 1971-ben mondott ünnepi beszédében MOLNÁR ISTVÁN megnevezi a lelkes ifjúság vezetőit, az áldozatkész keresztúri mesterembereket és a város elöljáróit, akik önzetlen segítségükkel és tevékenységükkel hozzájárultak, hogy a gimnáziumi múzeum a város főterén, a volt Flórián-féle üzlet és a mellette lévő városi kaszinó épületében a célnak megfelelő otthont és elrendezést nyerjen.

1950 első felében a gimnáziumból át lehetett telepíteni a gyűjteményt új otthonába, és így megnyithatta első kiállítását a látogatók előtt a keresztúri Városi Múzeum, az eljövendő tájmúzeum magja. És azt mondják, szerencsés MOLNÁR ISTVÁN, akinek egy olyan élettársa van, mint Bözsi néni, aki nemcsak a család ezernyi gondjában, de a múzeumszervezés millió bajában is nem csupán élettársi, de munkatársi minőségben is mellette áll. És

ott áll az idős önkéntes adminisztrátor, a mindenes NAGY LAJOS bácsi, aki a „szentháromság” nélkülözhetetlen tagja. 1950. augusztus 23-án megnyílik az első régészeti, történelmi kiállítás. 1951-től sikerül a Minisztertanács mellett működő Kulturális Intézmények Főigazgatóságával is elismertetni az újonnan létesített intézményt, és költségvetési támogatást kérni a számára, amelyet 1952-től „rajoni múzeum” besorolással meg is kap. Most már *gestionar* címen – múzeumörnek hívta magát MOLNÁR ISTVÁN – fizetést is utalnak ki neki és két társának: NAGY LAJOS bácsi és Bözsi néni is állami juttatásban részesül (először életében, amióta szövődését államosították).

Lassacskán a múzeumszervezés harmadik szakaszába vezeti át munkaközösségét és a múzeumbarátok csapatát MOLNÁR ISTVÁN. A természetrajzi osztály megszervezésével (1956–1960) elérik a múzeum tájjellegének kiteljesítését. Eközben a fő megélhetési forrást a tanári állás jelentette. A felekezeti iskolák államosítása után, 1948-tól a helyi állami tanítóképzőbe kap kényszerű áthelyezést. Itt folytatja a gimnáziumban elkezdett városi múzeumszervezést, a tanítójelöltek bevonásával egészen 1956-ig, a tanítóképző Székelyudvarhelyre való áthelyezéséig.

1956-tól mint múzeumigazgatót alkalmazza a rajoni, illetve tartományi művelődési osztály. Így teljes felszabadult idejét és energiáját a múzeum vezetésének és hivatása kiteljesítésének, a múzeum tudományos alkotóműhelyi rangra emelésére fordítja. A néprajzi anyag szakszerű kezelésére behozza a múzeumba MOLNÁR KÁLMÁNT, édesfiát, aki konzervátori átképzésben részesült betegség miatt félbehagyott egyetemi tanulmányai után. A tudományos osztályozás és igényes kiállítás – UGHY ISTVÁN festőművész hozzájárulásával – után sor kerül a vidékkel állandó, élő kapcsolatot fenntartó kutatások nyomán felfedezett és megmentett, kallódó népi ipari szerkezeteknek a múzeumba való behozatalára és szakszerű szabadtéri elhelyezésére. Az eltűnőben lévő régi székely kapukból és falusi házakból sikerül a múzeum udvarán felállítani a kecseti házat.

Mint hivatalosan működő állami intézményvezető, múzeumigazgató az eddigi baráti kapcsolataira építve bekapcsolódhatik az országos múzeumhálózat tudományos kutatótevékenységébe. Így együttműködik a székelyföldi, az udvarhelyi, majd a kolozsvári, a szebeni és a bukaresti falumúzeum kutatóival és vezetőségével. Állandóan leveleződik KÓS KÁROLY-lyal, SZÉKELY ZOLTÁNNal, GAZDA KLÁRÁVAL, TARISZNYÁS MÁRTONNAL, CORNEL IRIMIÉVEL, GHEORGHE FOCSÁVAL, NICOLAE DUNĂREVAL és más tudományos dolgozókkal.

Közös Keresztúr és Udvarhely vidéki ásatásokat szerveznek Énlakán, a Firtos várában, Zetevaránál, Kisgalambfalván, Nagymedeséren, Csekefalván és helyben SZÉKELY ZOLTÁNNal és CORNEL IRIMIÉVEL, hogy a régészeti anyag, a történelmi kiállítás és tudományos kutatás nyersanyaga legyen. MOLNÁR ISTVÁN is részt vesz a Sepsiszentgyörgy környéki mintegy tizenkét régészeti telep és néprajzi zóna feltárásában és kutatásában. Ezek kiváló továbbképzési lehetőségek, amelyek ugyanakkor az 1946–1948 között GUNDA BÉLÁNál megszerzett néprajzi doktorátushoz méltó tanulmányok, közlemények megszületésére adnak alkalmat. Így jut el MOLNÁR ISTVÁN és az általa vezetett intézmény is a tudományos világ széles horizontjához. Valamikor a helyi Székelységben indult (1934), aztán eljutott az Erdélyi Múzeumhoz (1947), a *Miscellanea Ethnographica*-hoz (1947), a *Néprajzi Közlemények*hez (1957) és az *Ethnographiá*hoz. Felekezeti, anyanyelvi, román nyelvű, napi és időszakos kiadványokban és kötetekben száznál több írása jelenik meg.

Hány kutatót ihlet és biztat írásra, segít tanácsaival, azt nem könnyű megmondani, mert közlékenysége és természetes emberi jóindulata őt erre „predesztinálta”. Többet törődik a más ügyének előmenetelével, ezért történhet meg, hogy saját önálló kötetek megszerkesztésére már alig került sor.

1979-es múzeumigazgatói nyugdíjazásától várt „szabadidő-milliomosi” reménye nem hozza meg a várt eredményt. Ebben ludas a korral járó betegségének megjelenése, fokozatos előretörése és drága élettársának elvesztése (1981) súlyosbítja a helyzetet. Bár szüntelenül tervez és számon tartja adósságait, törleszteni valóit, de nincs már az a fiatalos lendülete és elmarad a termékenysége annak ellenére, hogy végig megőrzi szellemi képességeit. KÁLMÁN fiával együtt jelentetik meg a *Sóvidéki keresztzemesek* (1971), és múzeumi munkatársával, UGHY ISTVÁNNal a *Csontkarcolatok, porszaruk rajzai* (1975) című köteteket.

Adósság marad – s ezt már mi fogjuk az iránta való hálánk és tiszteletünk jeléül törleszteni – életművének gondozása és kiadása. A múzeum azoké lett, akik létrehozták, a tanulóifjúságé és a városé, valamint a látogatók széles tömegeié. A múzeumbarátok, akiknek élén ott állt a már néhai kollégája és jó barátja, GÁLFALVI SÁNDOR tanár, az intézménynek a történelmi, társadalmi tudatformálás mellett új funkciót adtak, amikor a város polgárainak és tanulóinak, ifjúságának esztétikai nevelési műhelyévé tették azt a képzőművészeti, népművészeti tárlatok, zenei és író–olvasó találkozók, kiállítások múzeumban való megszervezésével.

Az Erdélyi (Romániai) Unitárius Egyház úgy emlékezik meg MOLNÁR ISTVÁNról, mint aki őseihez híven minden körülmények között vállalta a rá váró feladatokat. Akkor is, amikor mások az ilyen „föls tehertől” igyekeztek megszabadulni, hogy léghajójuk meredeken a magasba emelkedhessen. MOLNÁR ISTVÁNNak nem kellett pirulnia az „úr színeváltozásai” miatt, mert népéhez és vallásához hű emberként élt és fáradozott mindhaláláig.

Eszményképe, ORBÁN BALÁZS sorsával ellentétben MOLNÁR ISTVÁN abban a szerencsében részesült, hogy Székelykeresztúr önkormányzata 1995. január 18-án érdemei elismeréséül a „város első díszpolgára” címet adományozta neki. A gondviselés azt is megengedte MOLNÁR ISTVÁNNak, hogy bár betegen, de átvehesse 1996 novemberében gazdag életművéért az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Bányai János-díját. Talán nem lenne egyszerű felsorolni az elismerő méltatások, újságcikkek és riportok címét és számát, amelyek már életében megjelentek, és amelyeket ő is boldog meglepéssel olvashatott és láthatott (példának okáért a Duna TV portréfilmje).

Azzal a megnyugvással távozatott a földi életből, hogy élete főműve, a székelykeresztúri tájmúzeum, az önazonosságunk megőrzése rangos tudományos műhelyének sorsát jó irányító kezekbe sikerült letennie, amikor azt FÜLÖP LAJOSra testálta.

Talán az sem lehetett közömbös az örökkévalóságba készülő számára, hogy azok, akiket tanítványainak nevezett (A Hét, 1978. 39. sz.): BORBÁTH KÁROLY, FODOR LÁSZLÓ, ZOLTÁN ALADÁR, SZABÓ GYULA – a nagy múzeumalapító nemzedék –, valamint PAP FERENC, KARDALUS JÁNOS és csekélységem nem hazudtoljuk meg volt mesterünk Jézustól kölcsönzött igéjét: „Senki sem igazi tanítvány, csak aki követő.”

Molnár István irodalmi munkássága

- 1934 • Karácsonyi népszokások Gáláteni–Szentgerice községben. *Székelység* IV. 3–4.:19–20.
- 1937 • Didergés. (Húsvéti népszokások Szentgericén). *Székelység* VII. 3–4.:25.
- 1938 • Anyák napja. *Unitárius Egyház* XXXI. 1–2.:35.
- 1939 • Húsvéti szokás Szentgericén. *Székelység* IX. 3–4.:27–28.
- 1940 • Br. Orbán Balázs halálának ötvenedik évfordulójára. *Unitárius Egyház* XXXIII. 6.:65–66.
- Mátyás király születésének 500-ik évfordulójára. *Unitárius Egyház* XXXIII. 5.:50–55.
- 1944 • Serlegbeszéd az Orbán Balázs serleggel a Kaszinó 1944. évi február hó 2-án tartott közgyűlésén. *Unitárius Egyház* XXXIII. 3.:5–6.
- 1947 • Adatok a Hargita nyugati részének gyűjtőgető gazdálkodásához. *Miscellanea Ethnographica* 1947. 49–57.
- Sarlókészítés a marostordai Szentgericén. *Erdélyi Múzeum* LII. 1.:125–129.
- 1955 • Népi vadfogási módok az Ivó patak környékén. *A Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve* 1955. 67–76.
- Tavaszi „csorgó újítás” Gyalakuta községben. *A Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve* 1955. 77–82.
- 1956 • A néprajz jelentősége és a néprajzi gyűjtés alapkövetelményei. *Művelődés* IX. 12.:22–23.
- 1957 • Az állattenyésztés, teherhordás, közlekedés, híradás anyagának gyűjtése. *Művelődés* X. 8.:57–60.
- A gyűjtőgető és zsákmányoló gazdálkodás tárgyi emlékeinek gyűjtése. *Művelődés* X. 3.:47–49.
- Hogyan gyűjtjük a néprajzi tárgyakat? *Művelődés* X. 1.:33–35.
- A középnyarádminti kacor. *Néprajzi Közlemények* II. 1–2.:95–103.
- A népi építkezés, lakásberendezés múzeumi anyagának gyűjtése. *Művelődés* X. 11.:63–65.
- A népi földművelés tárgyi hagyatékának a gyűjtése. *Művelődés* X. 4.:56–58.
- Tegyük a középületek a falut szebbé, harmonikusabbá. (Hozzászólás. Milyen legyen a falusi középület?) *Művelődés* X. 7.:35–36.
- 1958 • A székely lakodalom jelképes süteménye: a prémes. (Adatok az „életfa” elterjedéséhez). *Néprajzi Közlemények* III. 4.:27–43.
- 1962 • Zászlós hajnalozó-öntöző húsvéti népi játék Tordátfalván. *Néprajzi Közlemények* VII. 1.:3–17.
- 1963 • A Libellusok adatai a Nyikómente gazdaságnéprajzának tanulmányozásához. *Néprajzi Közlemények* VIII. 2–4.:194–216.
- A nyikómenti kézcicséplés. *Ethnographia* LXXIV. 3.:474–492.
- 1965 • Imblatitul de odinioara în comunele de pe valea pîrîului Nico. *Studii și Materiale* I. 63–91.
- 1967 • Keresztúri szitaszövők. *Vörös Zászló* 1967. 74.
- 1968 • Megyénk szőlőseinek régi dicsérete. (Tiboldi Istvánra emlékezve). *Hargita* 1968. máj. 26.

- A népművészet szerelmese volt. (Haáz F. Rezső halálának 10. évfordulójára emlékezve). *Hargita* 1968. aug. 3.
- 1969 • Aspecte ale agriculturii țărănești din județul Harghita în secolele XVIII și XIX. *Terra Nostra* I. 65–70.
- Szita- és rostakéreg készítése Körösön. *Aluta* I. 291–308.
- Valorificarea datelor arhivistice locale în cercetarea agriculturii populare vechi. In *Sesiunea de comunicari științifice a muzeelor de etnografie și arta populara, decembrie 1964*. București. 172–180.
- 1970 • Falu, iskola, múzeum, de így is fogalmazhatjuk: a nagymedeséri példa. *Hargita* 1970. aug. 12.
- Forgácskalap kötése a Kovászna megyei Körösön. *Aluta* II. 331–366.
- Nagymedesér. *Hargita* 1970. okt. 4.
- Szentersébet. *Hargita* 1970. dec. 20.
- 1971 • *Cusaturi din Tinutul Ocnelor. Sóvidéki keresztzemesek*. [MOLNÁR KÁLMÁN-nal.] Csíkszereda. 10 p., 50 t.
- *Székelykeresztúri Múzeum*. Csíkszereda. 12 p.
- A Csernáton vize mentén. (A csernátoni patakmalomról). *Megyei Tükör* 1971. jún. 6.
- Egy népnevelő dolgoz életútja. (Megemlékezés a 90. életévét töltött Nagy Lajos tanárról). *Hargita* 1971. máj. 29.
- Háziipar, kézműipar a régi Keresztúron. *Hargita Kalendárium* 1971. 164–168.
- A kő feldolgozása Kézdi-Polyánban. *Aluta* III. 347–377.
- La al 25-lea an de activitate. Muzeul din Cristuru-Secuiesc. *Informația Harghitei* 1971. 1132.
- 1972 • Elemi csapások emlékei egy évszázad (1785–1891) feljegyzéseiben. *Hargita Kalendárium* 1972. 186–188.
- Noua expoziție etnografică a muzeului din Cristuru Secuiesc. *Informația Harghitei* 1972. jan. 12.
- 1973 • Confecționarea sitelor din par de cal în Secuime. *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei* 1971–1973. 326–346.
- Etnografia este o știință despre popor și trebuie să servească poporul. *Biharea* I. 181–182.
- Firtosvára. *Hargita* 1973. szept. 16.
- A firtosvára. torony építésének verses krónika-töredéke az 1840-es évek elejéről. *Keresztény Magvető* LXX. 2.:88–91.
- Hasznos múzeumi tapasztalatcsere. *Hargita* 1973. ápr. 21.
- Kályhacsempék vallomásai. *Hargita* 1973. febr. 25.
- A keresztúri Petőfi-legenda hív hordozója. (Farkas Gábor 1885–1973). *Hargita* 1973. jan. 20.
- Problematika muzeelor etnografice cu expunere pavilionară și în aer liber. *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei* 1971–1973. 115–116.
- 1974 • A hazai zsidófaragás térbeli-időbeli alakulásának áttekintése, egykori és mai termelési sajátosságainak néhány vonása. In *A Székelykeresztúri Múzeum emlékkönyve. A múzeum 25 éves évfordulója ünnepi tudományos ülészakán elhangzott tanulmányok, közlemények 1971 októberében*. Csíkszereda. 327–346.
- Keresztúri sokadalmakról. *Hargita Kalendárium* 1974. 186–189.

- Szemelvények negyedszázad történelméből. In *A Székelykeresztúri Múzeum emlékkönyve. A múzeum 25 éves évfordulója ünnepi tudományos ülészakán elhangzott tanulmányok, közlemények 1971 októberében.* Csíkszereda. XV–XXII.
- 1975 • *Modele de incizie pe os. Csontkarcolatok. Porszaruk rajzai.* Csíkszereda. 20 p., 43 t.
- A marhát őrző gyermekek játékaik Énlakán. *Művelődés* XXVIII. 1.:45–47., 2.:45–46.
- Népi vadfogás a Borszéki-medencében. *Aluta* VII–VIII. 1974–1975. 205–234.
- 1976 • A kórispataki szalmafonás. In KÓS KÁROLY–FARAGÓ JÓZSEF (szerk.): *Népismereti dolgozatok 1976.* Kolozsvár. 92–96., 2 t.
- Népi gyógyászati eljárások a hajdani Udvarhelyszéken. *Hargita Kalendárium* 1976. 76–77.
- Rolul activat muzeului în formarea unei concepții înaintate despre lume și viața. *Informația Harghitei* 1976. 2131.
- Tájékoztató a néprajzi tárgyak gyűjtéséhez. In KÓS KÁROLY–FARAGÓ JÓZSEF (szerk.): *Népismereti dolgozatok 1976.* Kolozsvár. 56–68.
- 1977 • Adalék Udvarhelyszék XIX. század eleji népi gyógyászatának ismeretéhez. *Aluta* VIII–IX. 1976–1977. 317–328.
- 1978 • Eleink az időjárásról. *Hargita Kalendárium* 1978. 124–125.
- Az énlaki műemléktemplom 1976. évi javítása. *Keresztény Magvető* LXXXIII. 31–39.
- A kuratori számadáskönyvek adatainak felhasználása az egyházközségek történetének kutatásában. *Keresztény Magvető* LXXXIII. 108–114.
- 1978–
- 1979 • Szemelvények Székelykeresztúr történelméből. *Művelődés* XXXI. 12.:23–24., XXXII. 1.:41–43., 2.:41–43., 3.:42–44.
- 1979 • Adalék Szabó Sámuel oktató-nevelő tevékenységének jellemzéséhez. *Keresztény Magvető* LXXXIV. 241–281.
- 1980 • A csernátoni köleshántoló malom. *Aluta* X–XI. 217–231.
- Népi vadfogási módok a Görgényi-hegység déli övezetében. *Acta Hargitensia* I. 179–216.
- Szolgák és szolgálók bérei a Nyárádmentén a XIX. század elején. In KÓS KÁROLY–FARAGÓ JÓZSEF (szerk.): *Népismereti dolgozatok 1980.* Kolozsvár. 159–175.
- 1981 • Lőrincz Lászlóra emlékezve. *Keresztény Magvető* LXXXVI. 232–235.
- 1983 • Felelősséggel szolgálni. (Pohárköszöntő a Berde Mózes serleggel). *Keresztény Magvető* LXXXVIII. 74–75.
- 1988 • Adalék a székelykeresztúri Unitárius Egyházközség történetéhez. *Keresztény Magvető* XCIII. 24–37.
- 1991 • Az Alsó-Nyikómente földhasználati rendszerei a XVIII. századtól a kollektivizálásig. In HALÁSZ PÉTER (szerk.): *A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére.* Budapest. 241–247.
- Faluról falura. *Hargita Népe* 1991. 11.:3., 26.:3., 36.:3., 79.:3., 98.:3., 123.:3., 168.:3., 228.:3., 238.:3.
- Húsvéti hajnalozás a Hargita megyei Énlakán. *Hargita Népe* 1991. 62.:3.
- Orbán Balázs szobrának avató ünnepségén. *Unitárius Élet* 1991. 4.:4.

- Tavasz – húsvéti ünnepkör – az erdélyi unitáriusoknál. *Keresztény Magvető* XCVI. 104–121.
- 1992 • A csomakőrösi szörszita. *Néprajzi Értesítő* LXXII. 49–73.
- Faluról falura. *Hargita Népe* 1992. 25.:3., 50.:3., 87.:3., 102.:3., 222.:3.
- 1993 • Emléktábla avatás Tiboldi István iskolamester születésének 200. évfordulóján. *Unitárius Közlöny* 1993. 4–6.:6–7, 9.
- Énlaki származású tanárnő a századelő Afrikájában. (Keresztély Irma dr.). *Hargita Népe* 1993. 8.
- Faluról falura. *Hargita Népe* 1993. 78.:3.
- Tiboldi Istvánról születésének 200. évfordulóján. *Keresztény Magvető* XCVIII. 97–106.
- Útnak indító, úton megtartó iskolám. In *A székelykeresztúri Orbán Balázs Gimnázium emlékkönyve*. Székelykeresztúr. 54–57.

Végh József emlékezete

(Békés, 1912. július 17.–Budapest, 1997. július 6.)

Végh József

1997. július 6-án, életének nyolcvanötödik évében, hosszas betegség után elhunyt VÉGH JÓZSEF, a magyar nyelvtudomány doktora, címzetes egyetemi tanár, az MTA Nyelvtudományi Intézetének évtizedeken át tudományos főmunkatársa, számos hazai és nemzetközi emlékérem tulajdonosa, Békés város szülőtte, a Vas megyei Óriszentpéter díszpolgára, a helsinki Finnugor Társaság levelező tagja, a Magyar Néprajzi Társaság és a Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányi tagja. Temetése 1997. július 24-én volt a budapesti Farkasréti temetőben.

VÉGH JÓZSEF 1912. július 17-én született Békésben. Élete átfogta lényegében az egész századot. Tanulmányait a debreceni tudományegyetemen végezte, magyar–német szakon szerzett középiskolai tanári oklevelet. Egy ideig CSÜRY BÁLINT professzor tanársegédje volt, 1937-től a debreceni Református Gimnázium,

majd az óriszentpéteri általános iskola, 1948-tól 1952-ig a celldömölki Gábor Áron (ma Berzsényi) Gimnázium tanáraként dolgozott. 1952-től 1977-ig az MTA Nyelvtudományi Intézetének főmunkatársaként a magyar nyelvjáráskutatás volt a szakterülete. Az intézetben ő kapott megbízást a földrajzi nevek gyűjtésének országos szervezésére. Ez irányú tevékenységét a néprajzi és a nyelvjárásgyűjtés tudatos összekapcsolása jellemezte. Ennek érdekében társszerzőkkel (BALASSA IVÁN, MORVAY PÉTER) a hagyományos paraszti gazdálkodás témaköréből részletes útmutatókat és kérdőíveket készített az önkéntes gyűjtők számára. Tárgygyűjtője volt *A magyar nyelvjárások atlaszának* (I–II., Budapest, 1969–1970), néprajzi vonatkozású munkái a *Táj- és népkutatás a középiskolában* (Budapest),

Sárréti népmesék és népi elbeszélések (Debrecen, 1944), főműve pedig az *Őrségi és hetési nyelvattlasz* (Budapest, 1959).

Tudományos munkássága közben, az 1960-as évek elején fordult a földrajzi nevek országos gyűjtésének szervezése felé. Elsőként vette észre a szakemberek közül, hogy a nagyüzemi mezőgazdaság kialakulása során nemcsak a hagyományos paraszti gazdálkodás eszközei, hanem a határrészek és dűlőnevek jelentős része is eltűnik. Olyanok, amelyek a magyar történelem megkövesült dokumentumai, s ezeket a nyelv- és néprajztudomány számára meg kell menteni. És elkezdődött az a hatalmas munka, melyre egész Európa felfigyelt. Először nyelvész és néprajzos érdeklődésű középiskolai tanárok – ÖRDÖG FERENC, HAJDÚ MIHÁLY, BALOGH LAJOS, KUCZI KÁROLY, PELLE BÉLÁNÉ, KOVÁTS DÁNIEL, KISS LAJOS, PESTY JÁNOS, TUNGLI GYULA, KÖRMENDI GÉZA, MÉSZÁROSNÉ VARGA MÁRIA és mások – továbbképzésére fordított kellő gondot, hogy majd az ő szervezőmunkájuk nyomán, a középiskolai tanulók bevonásával elinduljon a tényleges gyűjtés. Ennek első eredménye volt a *Zala megye földrajzi nevei* című kötet megjelenése 1964-ben. Ezt követte a Somogy, a Tolna, a Baranya és a Komárom megyei kötet. Voltak megyék, melyek járasonként jelentették meg megyéjük földrajzinév-tárait (Heves, Vas).

Ebben a munkában – különösen az első szakaszában (1960–1985) – VÉGH JÓZSEFnek volt meghatározó szerepe. Emlékszem, hogy még a kéthetes balatoni üdülésre is magával vitte a Tolna megyei kötet kéziratát. Még ott is javította, s ha kellett, újból elment egy-egy településre, hogy a lejegyzett adat pontos és hiteles legyen. Tudott a parasztemberekkel beszélni, mindig megtalálta – természetes modorával – a tiszta emberi hangot.

Amikor pedig hatvanöt éves korában nyugállományba vonult, akkor sem hagyta abba a kutatómunkát. Már közel a nyolcvan esztendőhöz, újból leutazott az Őrségbe, végigjárta annak falvait, hogy a korábbi nyelvi állapotban bekövetkezett változásokat rögzítse. Nyolcvan éves korában védte meg akadémiai nagydoktori értekezését.

A magyar nyelv- és néprajztudomány nagyon sokat köszönhet neki. MORVAY PÉTER-rel, barátjával közösen indították el a néprajzi és nyelvjárásgyűjtő pályázatot, mely már közel ötven esztendeje minden évben gazdag termést hoz. Ők szervezték meg 1963-ban először Tatán, majd azt követően kétévenként az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők országos találkozóit, amely összekapcsolja a tudományt a gyűjtőmunka társadalmisításával.

Egy kiváló nyelvtudós életpályája zárult le a nyár folyamán. CSÜRY BÁLINT egyik legjobb tanítványa távozott el az élők sorából. VÉGH JÓZSEF életműve azonban nemcsak tanítványai emlékezetében marad fenn, hanem alkotásaiban, szervező- és szerkesztőmunkájában is. Ott él tanítványai hálájában, azokéban, akiket középiskolai és egyetemi tanári pályája során tanított.

TUNGLI GYULA

Csalog Zsolt emlékezete

(Szekszárd, 1935. november 30.–Budapest, 1997. július 18.)

Az ifjabb néprajzos generációk jószerével csak a szépíró CSALOG ZSOLTot ismerik. Aki olvasta a *Parasztregeényt* (1978), különösen annak második kiadását (1985), benne a szö-

Csalog Zsolt

vegértés „kulcsát” megadó zárótanulmányt, rájöhetett: mi az összefüggés MOHÁCSI BÁLINTNÉ, amúgy literátus hajlamú, néprajzi gyűjtőpályázatokon sikerrel szerepelt tiszaroffi parasztszozony magnefonnal rögzített élményei, vélekedései, hagyományban gyökerező tudása és a szépírói anyagformálás, azaz egy szuverén műalkotás között. Rájöhetett tehát, hogy nemcsak a nyelvjárást s az élőbeszéd hangsúlyait, kiemeléseit, dinamikáját is érzékeltető íráskép „árulkodik” a tudatosan, öntudatosan vállalt anyaggyűjtési módszerről: a lehető leghitelesebben rögzített beszélgetésről, beszélgetésről. A szóbeliségben csiszolódott – ha úgy tetszik: folklorizálódott – igaztörténetek, azaz látens novellák, anekdoták, a tanulság vagy a szórakoztatás okán idézgetett „egyszeri esetek” jelentették ennek a szabad asszociációs szövegszerveződéssel és szigorú szerkesztéssel koherens műegésszé formált nagyepikai műnek szinte minden szövegrészletét. A cím szerinti „parasztregény”-nek, mely persze nem volt, soha nem lehetett

a folklór műformája, noha szövegelemei a tiszaroffi, tágabban a Közép-Tisza-vidéki – amúgy „hiteles” gyűjtésekből alig ismert, mert a „klasszikus” műfajokba besorolhatatlan – folklórra felettebb jellemzőek. Nem csupán jellemzőek voltak, máig eleven az időtöltést, kötetlen beszélgetést, élményidézést, anekdotázást, véleménycserét jelentő *tanyázás* – amint azt CSALOG az 1960–1970-es években megfigyelhette.

A „regény” természetesen írói konstrukció. Úgy jelölte ki az író „regényhőse” életterével, életidejével, élettapasztalataival, emlékeivel, legszemélyesebb élményeivel az egyéni és a közösségi határát, hogy nem hagyott kétséget afelől: a folklór és a majdnem-folklór szövegelemek ugyanúgy az elbeszélő „hős” sajátjai, mint megszenvedett sorstragédiái, apró örömei, személyes tapasztalásai. A regényszerkezet: egy-egy fejezet belső kohéziója mégis hasonló ahhoz, ahogyan a tanyázás közben előbukkanó, látszólag szeszélyesen burjánzó szövegminiatűrök a témának, a hangulatnak, a példázatoságnak az egysége, egy irányba haladása okán tűnékeny „műegésszé”: egyszeri beszélgetéssé szoktak volt szerveződni. Amikor egymásnak meséltek a tanyázók! Ez esetben azonban a „regényhős” mondta el CSALOGnak, s mondja nekünk úgy, ahogyan a tudatos írói munka „regényhőssé” stilizálta, az egyszervolt életet és a parasztként létezést ennek háttereként. Mondja, mert ismeri a közhelyet: „minden ember élete kész regény”. CSALOG viszont azt tudta, hogy akkor van készen az a bizonyos regény, ha „meg van csinálva”!

Az ifjabb néprajzos generáció néprajzi adatokra és az esztétikai minőségre egyaránt érzékeny tagja, bár eddig eljuthatott CSALOG ZSOLTNak a *Parasztregény*be sűrített néprajzi, folklorisztikai tudása és nekünk-is-fontos parasztságélménye értelmezésében, esetleg nem is tudja, hogy mi, nemzedéktársai, bár becsüljük és szeretjük a „szépíró”, a halálhír döbbenetéből alig felocsúdva az etnográfustól, a folkloristától búcsúzunk a szakma hivatalos fórumán: a Néprajzi Hírek lapjain. Az etnográfustól, a folkloristától, aki volt írósa előtt. S aki lehetett volna, ha nem talál rá a művészalkatával adekvát műformákra.

Nincs értelme persze az utólagos „kisajátításnak”. Az az igazán méltó a fájdalmasan korán eltávozott író emlékéhez, ha a „néprajzostól” búcsúzva is elsősorban összetéveszthetetlenül egyéni hangú és élményanyagú *íróként* ajánljuk, mi, akik jól ismertük, a talán hálás utókor érdeklődő figyelmébe. Azt hangsúlyozván, hogy a parasztok – és a munkások (olykor: „munkáskáderek”), a történelmet elszenvedő vagy formálni törekvő ismerős és ismeretlen személyiségek – CSALOG ZSOLT közvetítette „történetmondásai” akár folklorisztikai elemzésre is érdemes kordokumentumként, tehát nekünk fontos forrásként is megérdemlik az eddiginél nagyobb figyelmet.

Mi azonban, akik az etnográfussá, folkloristává készülődéskor, a hosszú távú tervek és az első szaktanulmányok formálgatásakor – a pesti egyetemen, Szolnokon vagy a Néprajzi Múzeumban – személyes kapcsolatba kerültünk vele, azt is számon tartjuk, hogy kezdő, s már nem is kezdő néprajzostként – noha mellesleg az igencsak terpmunka-igényes régészetet szintén művelte – az egyik legfáradhatatlanabb gyűjtő volt. És nemcsak az éppen megírandó tanulmányok forrásbázisának szükségszerű megteremtése igényével volt az! A *Magyar néprajzi atlasz* szervezői, szerkesztői (no meg a Szolnok megyei néprajzi atlaszé, melynek módszertani megalapozásában is meghatározó szerepet vállalt!) éveken át számíthattak az egész magyar nyelvterületet behálózó gyűjtői közreműködésére. Ahogy a hatvanas évek második felében a „népi műemlékfelmérés” irányítói is számíthattak rá, pedig eléggé szerény tiszteletdíjat tudtak felajánlani. (Ellenőriztem: 1966–1971 között harminckét Baranya, hat Tolna és két Szabolcs megyei település általa gyűjtött népi építészeti dokumentációját vette nyilvántartásba az Ethnológiai Adattár.)

És arra is emlékeznek nemzedéktársai, hogy szinte minden ifjúkori szaktanulmányában valamilyen elméleti vagy módszertani ötlete, eredeti, s azonnal továbbgyűrűző kezdeményezése, nem a gyűjtés volt az igazán izgalmas, figyelmet keltő és inspiráló. Olyan kutatói erényekkel rendelkezett tehát, melyek ritkán sajátjai a mesterek járszalagjáról szabadulni igyekvő pályakezdőknek.

Néhány példát említve: a vesszőfonás technikáit rendszerező egyetemi szakdolgozata, illetve ennek tanulmányokká formált, továbbgondolt két fejezete (*A magyar népi fonástechnikák típusai*. Ethnographia, LXXIII. 1962. 302–322.; *A kosárfonás ún. spiráltechnikája a magyar nyelvterületen*. Néprajzi Értesítő, XLV. 1963. 5–34.) az úgymond „ősi” technika, az elemi tárgyformálás régészeti és néprajzi forrásait egyeztetette. Azt állítván, hogy a „kezdetek” megismerésében alkalmasint a régészeti leletek is segítenek, ha összefüggést, kölcsönhatást tételezünk az agyagedény-formálásban és a vesszőfonatú tárolóedény kialakításában megnyilvánuló technikai készség, felkészültség között. A honfoglalás kori, Árpád-kori síroknak a kelő naphoz tájolásából levezetett elmélete a nyári és téli szállásváltás rendszeréről (*A IX–X. századi magyarság gazdálkodásának és életformájának kérdéséhez*. Agrártörténeti Szemle, IX. 1967. 228–240.; *Zum Nomadismus der landnehmenden Ungarn – Ein neuer Versuch zur Bestimmung der Phasen der Selbsthaftwerdens*. In: FÖLDES, LÁSZLÓ hrsg.: *Viehwirtschaft und Hirtenkultur*. Budapest, 1969. 186–198.). Bár csupán tetszetős, s talán hihető teóriának minősült, a régészek az ötlet első megfogalmazódása óta tekintik természetesnek a tájoló használatát. Ez az elmélet tudatosította, hogy a „keletre” tájolt sírok a temetés hónapjáról árulkodnak. A MÁNDOKI LÁSZLÓval közös dolgozat a keresztnévdívatok kialakulási, lezajlási folyamatáról, ciklikusságáról (*Dívatjelenségek a magyar falusi keresztnévdívasban*. In: KÁZMÉR MIKLÓS–VÉGH JÓZSEF szerk.: *Névtudományi előadások*. Budapest, 1970. 145–152.) az egyéni kezdeményezés hosszú távon közösségi szokássá válásának statisztikai értelmű mérhetőségével hatott. Arra

legalább figyelmeztetett mindannyiunkat, hogy a névadási szokások évtizednyi mintavételét évszázadnyira kell bővítenie annak, aki a faluközösség és az egyén viszonyára szeretne következtetni.

Nem folytatom... Ki-k keresse meg a most már – fájdalomkúra – véglegesen lezárult, folytathatatlaná merült írói (és etnográfusi, régészi, szociológusi, történészi) életműben a neki szólót. Az értékörző „keresésben” akart segíteni ez a nemzedéktársi elfoglaltsággal érvelő, az utókor figyelméért perelő szomorú emlékezés.

SZILÁGYI MIKLÓS

Búcsú Beck Zoltántól

(1934–1997)*

Beck Zoltán

BECK ZOLTÁN elment közülünk. Halkan, csendesen, szinte bocsánatkérő gesztussal. Úgy, ahogy már évek óta élt. Mióta először állt meg nemes szíve – másfél évvel ezelőtt –, ajándéknak tekintett minden órát, ami ideát még megadatott néki. Azóta minden idejét, minden erejét a szeretetre áldozta. Szerette övéit és barátait, s élvezte a család szerető oltalmában eltöltött napokat. Azt állította, hogy a munkára többé gondolni sem kíván. Kímélnie kellett fogyatkozó energiáját, hát ilyenformán mentegetőzött. De nem lett volna ő, ha kényszerű visszavonultságában nem dédelgethette volna utolsó két évtizedét kitöltő nagy tervét, választott hazája, Békés megye évtizedekig kutatott néphagyományainak erejétől teljességű kiadását. Nagyon is jellemző, hogy alig néhány nappal immáron végleges elalvása előtt még legújabb könyve megjelenetéséhez kérte barátai közbenjárását.

Számosan vannak közöttünk, akik e szomorú búcsúztató nehéz, de megtsisztelő feladatára nálamnál méltóbbak volnának. Elkötelezett kutatásainak és tudományos eredményeinek köszönhetően számos kiváló ember, tudós professzor fogadta őt életre szólóan barátságába. Nehezen vehetném számba a néprajztudomány, az irodalom- és színháztörténet, a művészetek és művészetpártolók jeleseit, akik baráti köréhez tartoztak. Nem említek hát neveket, amelyek némelyikével a munkáit forgatók ismeretséget köthettek már.

Nevével Battonyán, pályakezdő tanárként találkoztam először. Egyik volt egyetemi évfolyamtársa említette őszinte rajongással BECK ZOLTÁNT mint néprajzost. Mint etnográfusra első, orosházi könyve megjelenésétől fogva, a hatvanas évek második felétől kezdett figyelni a szakma. BÁLINT SÁNDOR professzor úr indította őt el azon az úton, amelyen

* Elhangzott BECK ZOLTÁN temetésén, Orosházán, 1997. augusztus 15-én.

a magyar néprajzi kutatás országosan ismert munkásává, a Békés megyei kutatások egyik oszlopává lett.

Nem sejthettem akkor még, hogy hamarosan munkatársa lehetek BECK ZOLTÁNNak, akivel a hetvenes évek elején hozott össze jó sorsom. Szinte egyszerre lettünk muzeológusok a Munkácsy Mihály Múzeumban. Ő visszatérőként, én először kaptam bizalmat múzeumi munkához. Az én egyévnyi előnyömet az ő többévnnyi muzeológusi múltja ellensúlyozta, így kezdetől fogva segítségemre lehetett a tájékozódásban. Hat évig dolgoztunk egymás mellett, s így közvetlen közletről figyelhettem őt, s tanulhattam tőle. De tanulhattunk tőle mindnyájan, fiatalabbak, mert munkájával valamennyiünket folyamatosan segítette. Érzékeny tehetségű, sokoldalú muzeológus volt. Széles körű érdeklődése olthatatlan tudásszomjjal párosult. A börgyári munkás fiából így válhatott Orosháza legfontosabb oktatási intézményének tudós tanárává, aki nemzedékeket nevelt igényes, az emberség és a tudás fontosságát felismerő értelmiségivé. Véle kapcsolatosan kockázat nélkül kijelenthető: humanista műveltségű, igaz emberként élte és fejezte be életét. Derűre hangolt életének méltó keretet adott szerető családja, a mellette jóban-rosszban kitartó felesége, édesanyja, leánya és fia.

A népelet kutatásán túl egész életében nagy figyelmet szentelt az irodalomnak és a képzőművészetnek, jelentős tudományos és művészeti értékeket képviselő, több ezer kötetes könyvtárat, gazdag néprajzi, irodalmi és képzőművészeti gyűjteményt hozott létre. E teljesítmény valódi értékét akkor látjuk helyesen, ha meggondoljuk, mekkora elszántság és mennyi lemondás kellett ahhoz, hogy gimnáziumi tanári és muzeológusi fizetéséből felhalmozhassa ezeket az értékeket.

Első múzeumi korszakának talán legjellemzőbb mozzanataként a Békés megyében élő magyarság szellemi és tárgyi kultúrájának a megyeszékhelyen addig elhanyagolt, általa sikerre vitt kutatását és a korszerű, komplex kiállítási szemlélet szűkebb hazánkban való meghonosítását kell megemlítenem.

Második múzeumi korszaka során BECK ZOLTÁN mind műveltségével, mind szakmai tudásával, mind pedig építő szándékú törekvéseivel eredményesen segítette az intézmény vezetőjének, DÉR LÁSZLÓnak a megye múzeumi szervezetének kiépítésére irányuló munkáját. E téren végzett tevékenységét minősíti, hogy vezetésével alakult az országban elsőként megyei múzeumi közművelődési osztály, amely megszületésétől sikeresen támogatja és koordinálja a szervezet kiállítási tevékenységét. Jogos büszkeséggel emlegethette, hogy személyes kezdeményezésére ismerték el országosan a muzeológusokéval egyenrangúnak a múzeumi közművelődésben dolgozók munkáját. E sikerben komoly része volt a Békés Megyei Múzeumok Közleményei szerkesztésében való folyamatos közreműködésének, az általa szerkesztett Múzeumi Híradónak, amellyel – csakúgy, mint a Múzeumbaráti Kör megszervezésével, amelynek több éven át volt lelke és titkára – több vonatkozásban a nagyobb múzeumi múlttal rendelkező megyékhez sikerült felzárkózni a Békés megyei múzeumi szervezetnek. Munkatársaim övele dolgozó nemzedéke máig nosztalgiával emlegeti a hetvenes évek pezsgő múzeumbaráti életét.

A hetvenes években Békés megye magyarságának kutatási térképén újabb fehér foltot számolt fel: több éven át az egykor Dél-Biharhoz tartozott településeken szervezett néprajzi expedíciókat. A zsadányi református magyarok általa gyűjtött szobabelsője ma is az egyik legfontosabb látványossága a békéscsabai múzeum történeti, néprajzi állandó kiállításának.

Nem utolsósorban múzeumépítő sikereinek is köszönhető, hogy 1978-ban a nyugalomba vonuló NAGY GYULA utódjaként a Szántó Kovács János Múzeum igazgatójává nevezték

ki. Orosházi etnográfusi, illetve irodalmi muzeológusi munkájának emlékét a *Nyolc nemzedék Orosházán* című állandó kiállítás, és a Darvas József Emlékház őrzi, amelyek létrehozásában oroszlánrészt vállalt.

Külön fejezetben illenék megemlékezni tudományos írásairól, tanulmányairól, könyvei soráról. A *Magyar néprajzi lexikon* 1977-ben két fõmûvérõl tud. Mindkettõ munkája Békési megye népének hagyományait tárja az ország elé. Az azóta eltelt két évtizedben, a kényszerû visszavonultság éveiben megsokszorozódott életmûvének nyomtatott része: szinte minden esztendőben kisebb-nagyobb önálló kötete jelent meg, sorra-rendre hirdetve a békési táj sokszínû hagyományos kultúrájának szépségét, értékeit. Valamennyiünk feladata, hogy példásan szorgos életének minél több megjelenésre váró értékét napvilágra segítsük.

Kedves Egykori Munkatársunk, Barátunk, BECK ZOLI!

Alig néhány napja jártunk Nálad RÉTHY ZSIGÁVAL, s ígértük: újra megyünk, hogy vendégszeretõ barátságodat élvezhessük. Hinni nem akarjuk, hogy nem szoríthatunk többé kezét Veled! De tudjuk, s Neked is tudnod kell, hiszen ezért is dolgoztál szinte a legutolsó leheletedig, hogy munkáid megõrzik itt jártad emlékét, nevedet. Rokonszenves alakodat pedig a fényképek õrzik meg az utókor számára. A fényképeknél hívebben rögzültél mi-bennünk, barátaidban és munkatársaidban, akik szeretetedet, emberségedet máig õriztük itt, egykori munkahelyeden, s megõrizzük ezután is. Nyugodt szívvel ígérhetem, mert közös hitvallásunk volt: aki valódi nyomot hagy bennünk, nem felejthetõ!

Az Úr legyen lelkeddel, áldott legyen emléked, BECK ZOLTÁN!

GRIN IGOR

Elhunyt Tábori György

(Tótkomlós, 1913. november 18.–Debrecen, 1997. november 8.)

Az egykori Gyõrffy-tanítványok egyike, TÁBORI GYÖRGY, volt békéscsabai és békési múzeumigazgató 1997. november 8-án, Debrecenben elhunyt. Három-négy éve költözött Debrecenbe, és ott visszavonultan, szinte észrevétlenül élt.

TÁBORI GYÖRGYöt két ellentétes életmód jellemezte. Egyrészt a szerénység, a tartózkodás, egyfajta leküzdhetetlen vágy az észrevétlenség után elkísérte egész életpályáján. Másrészt élénk közéleti személyiség, a maga szakmai karrierjét megteremteni és biztosítani igyekvõ ember volt. Tõrekvéseiben szerénysége, visszahúzódó természete jelentõsen gátolta és korlátozta. TÁBORI GYÖRGY például azért nem vált kiemelkedõ, neves múzeumigazgatóvá, mert nem tudott megbarátkozni a tõle idegen, távol álló adminisztrációval, a szükséges közéletiséggel. Szakmai kibontakozását viszont az igazgatóság, az igazgató-sággal együtt járó – sokszor kellemetlen – ügyintézés, ügyviteli, olykor reprezentációs munka gátolta.

TÁBORI GYÖRGY Tótkomlóson született 1913. november 18-án. Egyetemi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, és 1940-ben egyszerre szerzett tanári és bölcsész-doktori diplomát. Tagja volt az akkor – GYÖRFFY ISTVÁN munkássága, kiváló egyénisége folytán – virágkorát élõ Néprajzi Tanszéknek. Ezen a tanszéken került abba az egész életére hatással bíró körbe, amelynek tagjai GYÖRFFY professzor mellett TÁLASI ISTVÁN, MOLNÁR BALÁZS, GUNDA BÉLA, MÁRKUS MIHÁLY, LÜKÕ GÁBOR, K. KOVÁCS LÁSZLÓ, VAJKAI AURÉL és mások voltak. GYÖRFFY céltudatosan foglal-

kozott nemzetiségi tanítványokkal, a szomszédos népek itt tanuló fiaival. Elsőrendű magyar etnográfiai érdekek tartotta nemzetiségeink és a szomszédos népek életének megismerését, kutatását Közép-Európa népeinek egymásra találása, békés, előítéletek és nacionalista-soviniszta mesterkedések nélküli életnek biztosításához. GYÖRFFY professzor TÁBORI GYÖRGYTŐL a hazai szlovákság és általában a szlovákság kutatását várta el, míg általánosabb vizsgálati területeként az állattartás kérdéseinek tanulmányozását tűzte ki feladatául, természetesen a szlovák kölcsönhatások figyelembevételével.

Egyetemi tanulmányai elvégzése után tízévi bizonytalan, keserves korszak következett életében: katonaság, háború, majd vidéki tanárkodás, mígnem 1950-ben, a magyar múzeumok újjászületése során Békéscsabára nem került, a Munkácsy Mihály Múzeum igazgatójaként. Ekkor, 1951-ben lett tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak is. A békéscsabai, majd a megyei múzeumi igazgatóság jó lehetőségeket biztosított számára, hogy a hazai szlovákság, és általában is a szlovákság népéletét tanulmányozhassa. Nem csoda, hogy a hazai szlovákság kutatásának egyik központjává szülőfaluját, Tótkomlóst tette. Itt, innen ismerte legjobban a szlovákok gazdasági, társadalmi és kulturális életét. Itt végzett leginkább megfigyeléseket és itt gyűjtött a legtöbbet. Mégpedig meglehetősen széles körűen, a tótkomlói szlovák népélet szinte minden területéről. Tótkomlói kutatásai, gyűjtései során kiváló segítőtársra lelt KOPPÁNY JÁNOS személyében, mint ahogy a békéscsabai szlovákság KRUPA ANDRÁSban, aki a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Békés Megyei Szervezetének titkáraként szervezési, szerkesztési, kiadványozási tekintetben is nagy segítséget nyújtott számára. TÁBORI GYÖRGY természetesen nem maradhatott meg a hazai szlovákság kutatásánál, feladatszerűen foglalkoznia kellett a békési magyar népélet jelenségeivel is. Magyar kutatásainak központjába a település, a népi építkezés, a lakásbelső problematikája került. Emlékezetes munkája volt, hogy az Országos Műemlék-felügyelőség megbízásából szakszerűen felmérte és dokumentálta Békés megye népi építészetét, lett légyen az magyar, szlovák vagy román. Ez az adattár ugyanúgy kiadatlan, mint sok más feldolgozása és számtalan feljegyzése, kutatási beszámolója, jegyzete is.

Emlékezésünk terjedelmi korlátjai miatt csak legfőbb munkáit lehet említeni, mint például a *Rokkások Békés megyében* című, 1959-ben kiadott tanulmányát, vagy *A körösi fausztatás történetéből* című, 1967-ben megjelent dolgozatát. Nagyobb lélegzetű munkája, a *Békéscsaba településének fejlődéséről a 18–19. században* a KRISTÓ GYULA és SZÉKELY LAJOS szerkesztette *Tanulmányok Békéscsaba történetéből* című kötetben jelent meg 1970-ben. Az állattartással több dolgozatában is foglalkozott, először a Békési Élet

Tábory György
(Fotó: VÁRADI ZOLTÁN)

hasábjain 1971-ben, *Tótkomlós állattartása* címmel. Egy változatát ugyanazon címmel, de bővített formában adta közre a Békés Megyei Múzeumok Közleményeiben 1974-ben, hogy azután összefoglaló jelleggel *Az állattartás* címen jelentesse meg a SZINCSONK GYÖRGY szerkesztette *Tótkomlós néprajza* című monográfiájában. Érdekes munkája *A rézveretes Tranoscius* című, gazdagon illusztrált könyv a magyarországi evangélikus szlovákok régi, vallásos énekeskönyvéről (Fekete Könyvek, 1986). Természetesen részt vett a *Békéscsaba néprajza* című monográfia megírásában is. Érdekes, hogy itt egy – ha nem is egészen új és előzmény nélküli – tárgykörrel, a népi ruházat alakulása kérdéseinek összefoglaló jellegű feldolgozásával szerepelt (Népi ruházat. *Békéscsaba néprajza*. 1993. 534–582.).

TÁBORI GYÖRGY feldolgozásai, írásai főleg Békés megyei, vagy éppen békéscsabai kiadványokban láttak napvilágot. Itt, a Békési Életben jelent meg róla hetvenéves korában BALASSA IVÁN köszöntő cikke (XVIII. 1983. 489–491.) is, mely szerint TÁBORI GYÖRGY nemcsak jó etnográfus, a nemzetiségi néprajzkutatás egyik úttörője, hanem jeles muzeológus is volt. Több Békés megyei múzeum – elsősorban a békéscsabai és a békési – neki köszönheti fejlődését, és arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy Békéscsabán és Szarvason szlovák, Békésen pedig magyar tájházat létesített.

Mindezek ellenére nemcsak a Békés megyei tudományos, közművelődési élet neves alakja volt, hanem országos viszonylatban is ismert, kiemelten a hazai szlovákság életét kutató etnográfus és muzeológus is. Emlékét meg kell őriznünk!

DANKÓ IMRE

Elhunyt Takács Béla

(1930–1997)

Takács Béla

TAKÁCS BÉLA nyugalmazott református lelkész, a Tiszántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei Egyház- és Iskola-történeti, Egyházművészeti Múzeuma volt igazgatója, a neves művészettörténész, ipartörténész, iparművészeti kutató, etnográfus, muzeológus, a történettudomány (néprajz) kandidátusa 1997. december 15-én, hosszas, teljes visszavonultságban elszenvedett betegség után Debrecenben elhunyt.

TAKÁCS BÉLA minden tekintetben Sárospatak, közelebbről ÚJSZÁSZY KÁLMÁN nevétje volt. 1930-ban született Sárospatakon. A kispataki parasztyerek élénk eszével, szorgalmával, természetes érdeklődésével már az elemi iskolában (1936–1940) kitűnt. Zökkenésmentesen tanulhatott tovább a Pataki Kollégium Gimnáziumában (1940–1948), hogy azután tanulmányait a Pataki Kollégium Teológiai Akadémiáján folytassa (1948–1951). Teológiai ta-

nulmányait, minthogy a Pataki Teológia 1951-ben megszűnt, a Debreceni Kollégium Teológiai Akadémiáján fejezte be. Több helyen volt segédlelkész, például Hajdúböszörményben is. De Sárospataktól sohasem tudott és nem is akart elszakadni. TAKÁCS BÉLA mindvégig megmaradt patakinak, életének vezérlő személyiségei a nagy pataki tudósánrok és nagynevű, nála alig pár évvel idősebb tanítványaik voltak és maradtak. Mindenek előtt ÚJSZÁSZY KÁLMÁN, NAGY BARNA, SZABÓ ZOLTÁN, SZABÓ LAJOS, HEGYI JÓZSEF, PALUMBY GYULA, BERTHA ZOLTÁN, MALLER SÁNDOR, HARSÁNYI ISTVÁN, BAKOS JÓZSEF, illetve ROMÁN JÁNOS, CZEGLÉ IMRE, NAGY DEZSŐ képe tűnik föl emlékezetünkben, rá gondolva felkészülése idején. Tanulmányai során érvényre jutott egy másik „vonulat” is, főleg a sárospataki Rákóczi Vármúzeum muzeológusai, „külső” munkatársai közül; BAKÓ FERENC, DANKÓ IMRE, de főleg BALASSA IVÁN, illetve BENDA KÁLMÁN, MAKKAI LÁSZLÓ, KRESZ MÁRIÁ, DÉTSHY MIHÁLY, TASNÁDINÉ MARIK KLÁRA kell gondolnunk. Amikor ÚJSZÁSZY KÁLMÁN sikert ért a Sárospataki Kollégium Nagykönyvtárából, a Kollégiumi és Egyházkerületi Levéltárból, az 1940-es évek elején kezdeményezett Egyháztörténeti, Művészeti és Iskolamúzeumi Gyűjteményből, valamint az ÚJSZÁSZY KÁLMÁN szervezte faluszeminárium adattárából kinőtt adattárból kialakítani a Sárospataki Tudományos Gyűjteményeket ROMÁN JÁNOS, CZEGLÉ IMRE, azonnal visszahívta TAKÁCS BÉLÁT, aki jó ideig mint tolcsvai lelkész intézte a Sárospataki Gyűjtemények Múzeumának ügyeit. Hihetetlenül rövid idő alatt, s talán mondanunk sem kell, hogy milyen rossz, már nem is minősíthető körülmények között a gondjaira bízott gyűjteményt valóságos mintamúzeummá fejlesztette. Törvényszerű, hogy elsődlegesen mint muzeológus hívta fel magára mind a szakmai, mind az általános közvélemény figyelmét. Egymás után jelentette meg nagyszerű (és fölöttébb gondos kiállítású) könyveit, de még inkább számtalan cikkét, hosszabb-rövidebb tanulmányát a legkülönbözőbb lapok, folyóiratok hasábjain. Kutatásai és feldolgozásai fő területei ekkor, sárospataki indulása idején körvonalazódtak. Ezek voltak: nyomdászat, nyomdatörténet, üvegipar, üvegművészet, kerámia, textilművesség, ón- és ötvösművészet, faművesség, bútortörténet és mindezek függvényében a műemlékvizsgálat, műemlékvédelem stb. kérdései, illetőleg mindezt összefoglalva a református egyházművészet, a klenódiomtörténet, a klenódiomok használata, szerepe és védelme. Kibővítve mindazokkal a társadalom- és gazdaságtörténeti, szokás- és folklórvonatkozásokkal, amelyek maguktól értetődően adódtak, következtek a tárgykörök vagy egyes adatok vizsgálatánál és feldolgozásánál. Ennek a korszaknak oly jelentős alkotások az útjelzői, mint *Comenius sárospataki nyomdája* (1958), *A Zempléni-hegység üveghutái* (1966), *Parádi üvegművészet* (1970), *A sárospataki nyomda története* (1978).

1973-ban TAKÁCS BÉLÁT, a sárospataki Református Múzeum igazgatóját a Debreceni Kollégium Múzeuma igazgatójává nevezték ki. Debrecenbe költözve ott folytatta működését, ahol Patakon abbahagyta. Eleinte itt is lelkészként (is) végezte munkáját, a debreceni Mester utcai gyülekezet egyik lekipásztora volt. Muzeológiai, tudományos és közművelődési tevékenysége Debrecenben különösen kiszélesedett. Nemcsak a Kollégium Múzeumát hozta rendbe és szervezte, fejlesztette tényleges, a korszerű muzeológia elvei és gyakorlata szerint működő intézménnyé, hanem tudományos kutatás és feldolgozás vonatkozásában is kiszélesítette tevékenységét. BENKŐ ISTVÁNNAL, az Alföldi Nyomda vezérigazgatójával, az Alföldi Nyomda körül (is) tömörült és tevékenykedett nyomdatörténészekkel, könyvművészekkel, művészettörténészekkel – mint például BENKŐ FERENC, TÓTH BÉLA, KASS JÁNOS, HAIMAN GYÖRGY, DANKÓ IMRE, MOLNÁR LÁSZLÓ, HAPÁK

JÓZSEF, MÓDY GYÖRGY és mások – együttműködve tovább folytatta és fejlesztette nyomda- és nyomdászattörténeti tevékenységét. Nyomda-, egyház- és iskolatörténeti munkássága Debrecenben kapott határozott helytörténeti jelleget. Részt vett minden nagyobb, monografikus szempontokat követő munkálatban, mint például a *Debrecen története* első kötetében (1984), a *Nyomdatörténeti tanulmányok a debreceni nyomdászat 425. évfordulójára* (1986) és *A Debreceni Református Kollégium történetében* (1988) stb. Itt fordult figyelme a debreceni iparművészeti emlékek felé és egymás után adta ki e tárgyú könyveit, mint például a debreceni könyvkötőművészetről szólót (1980), vagy a debreceni nyomda mintakönyvéről írtat (1991). A református klenódiумok közül leginkább talán az úrasztalterítőkkel foglalkozott. Az e tárgyban írt számos tanulmánya egyfajta szintézise volt az 1983-ban kiadott bibliofil igényű könyve, a *Református templomaink úrasztali terítői*. Érdeklődése mindig néprajzi igényű is volt. Munkáiban következetesen igyekezett a néprajzi szempontokat érvényesíteni, módszereket alkalmazni. Szép kifejeződése volt ennek az, hogy 1983-tól kezdve mint a Magyar Néprajzi Társaság tagja tevékenykedett. Kimondottan néprajzi munkásságának színtere a Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciója volt, illetve mint publikációs lehetőség a szekció kétévenként megjelenő, *Vallási néprajz* című kiadványa.

Debrecenben is a múzeumban, a múzeum munkatársaiban talált leginkább segítőkre. A Déri Múzeum évkönyveiben rendszeresen jelentek meg tanulmányai, a Múzeumi Kurír is több dolgozatát közölte, a Déri Múzeummal kölcsönös kiállítás-rendezési együttműködést, segítséget valósított meg. A Kossuth Lajos Tudományegyetemmel is eredményesen együttműködött. Különösen a Néprajzi Tanszék munkájába kapcsolódott be, ahol is UJVÁRY ZOLTÁN professzorban nagyszerű segítőtársra, barátira talált. Végezetre a kandidátusi értekezésésként is szerepelt munkáját, a *Bibliai jelképek a magyar református egyházművészetben* című könyvét (1986) kell megemlítenünk.

TAKÁCS BÉLA két feladatot hagyott ránk. Először is azt, hogy mielőbb jelentessük meg munkássága minél teljesebb repertóriumát. Másodszor pedig azt, hogy számtalan apró, de sok-sok nagyobb cikkéből, tanulmányából is állítsunk össze egy önálló kötetet, olyan munkát, amely értékei felmutatása mellett arra is szolgálna, hogy beemelné TAKÁCS BÉLA munkásságát mint egyfajta különleges értékkel bíró építőanyagot az egyetemes magyar, sőt, a nemzetközi tudományosság hatalmas és egyre épülő építményébe.

DANKÓ IMRE

Vasas Samu példája

(Bencéd, 1927. július 14.–Bánffyhunяд, 1997. december 20.)

Szomorú hír érkezett a Kalota mentéről: Bánffyhunядon 1997. december 20-án, hosszas súlyos betegség után elhunyt VASAS SAMU néprajzkutató, tanár, a Kalotaszeg című lap főszerkesztője. Közel negyvenöt esztendeig a bánffyhunyadi művelődési, szellemi élet szervezője és irányítója, a háború utáni kalotaszegi tudós-, tanárnemzedék legjelesebb képviselője volt.

Életútja a Nyikó mentéről, Bencédéről indult, ebből a kis székelyföldi unitárius faluból, ahol 1927. július 14-én földműves szülők gyermekeként látta meg a napvilágot. Innen minden út Székelykeresztúrra, az egykori „fiúszék” központjába vezetett; VASAS SAMUÉ

is: a helybeli unitárius főgimnázium tanulója lett. Az ősi skóla igen nagy hatással volt a fegékony kisdiaákra. Itt nem ismerték a nemzeti-ségi vagy vallási megkülönböztetést, az alma mater minden tanulójának egyformán mérte a szellemi kincseket, a tudást, és „egy véka tudomány mellé mindig egy köből erkölcsöt” is kaptak. VASAS SAMU itt látott követendő példát a fennmaradást biztosító összefogásra, innen hozta azt az elszántságot, konokságot, amelyet később mint kisebbségi értelmiségi az anyanyelvi kultúráért folytatott küzdelemben kamatoztatott. Olyan elődök nyomdokaiba léphetett, mint SZÉKELY SÁNDOR (1797–1854) költő, unitárius püspök, KRIZA JÁNOS (1811–1875), a *Vadrózsák* gyűjtője, JAKAB ELEK (1820–1897) Kolozsvár történésze és ORBÁN BALÁZS (1829–1890) gimnáziumi főgondnok, *A Székelyföld leírása* című monumentális munka alkotója.

Vasas Samu

A székelykeresztúri tanulmányok befejezése után példaképe, a tragikus sorsú író, unitárius pap BALÁZS FERENC (1901–1937) útját követve az Aranyos mentén kezdte pedagógusi pályáját. 1947-ben Szinden tanító, 1949–1950-ben a tordatúri általános iskola igazgatója, majd 1952–1953-ban Sinfalván újra tanítóskodik.

Az 1953-as esztendő VASAS SAMU életében sorsdöntő változást hozott: az Aranyosvidékről Kalotaszegre költözött, Bánffyhunyadon a Hunyad rajoni magyar tanítók tanfelügyelője lett. Ma már tudjuk, hogy ez a lépés a „választott szülőföld”, Kalotaszeg számára milyen nagy nyereséget jelentett. Később beiratkozott a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem Természettudományi Karára, ahol 1959-ben biológia–földrajz szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. A tanfelügyelőségtől rövid időn belül megvált, 1955-től a bánffy-hunyadi liceum (előbb általános iskola) tanáraként működött 1987-es nyugdíjazásáig.

A néprajzkutatóként ismert VASAS SAMU kalotaszegi éveinek első felében – tanári képzésének megfelelően – inkább természettudományokkal foglalkozott. A szakirodalomban végzett búvárkodásának eredményeként születtek tudomány-népszerűsítő írásai, könyvei. *A Hasznos kis műszerek készítése* (Bukarest, 1962) című könyvecskéjét azért adta diákjai kezébe, hogy a kor igényeinek megfelelően elősegítse „homo technicus”-szá válásukat. *Érdekes biológia* is lehetett volna a címe *A bionika ma* (Kolozsvár, 1974) című könyvének, amelyben lebilincselő módon tárja az olvasó elé a modern tudomány és technika azon törekvését, hogy alkalmazza, hasznosítsa az élővilág fejlődésének – a szelekciónak – alkati megoldásait: bemutatja, hogy a tudomány miként tanul vegytant a növényektől, aerodinamikát a madaraktól, kibernetikát az idegrendszerrel stb. VASAS SAMU írásaiban az érdekes természettudománytól fokozatosan eljutott a tudomány felelősségének kérdéséhez. Alapvető dilemmája: az emberi civilizáció agresszív előnyomulása és az őstermészet pusztulása közepette biztosítható-e az emberiség fennmaradása? Ennek a témának két könyvet is szentelt; *Életünk a víz* (Bukarest, 1976) és *Erdő és környezetvédelem* (Bukarest, 1981) című műveiben azt fejtegette, hogy mit tehet az ember(iség) az egyre fenyegetőbb ökológiai válság, katasztrófa leküzdésére, elkerülésére.

VASAS SAMU mint vérbeli pedagógus diákjai körében érezte igazán jól magát. Megszervezte a diákság műkedvelő tevékenységét, több évtizeden keresztül irányította a bánffy-hunyadi iskolai színjátszást, amelyet mint hatásos nevelési eszközt is alkalmazott. Célul tűzte ki a kalotaszegi folklór és festői népviselet bemutatását, színpadra vitelét. Diákjai számára pályázatot hirdetett a legszebb népdalok, balladák, csujogatók, ősi szokások stb. gyűjtésére, és a sok színes anyagot felhasználta előadásai felfrissítésére. Bemutatta SZENTIMREI JENŐ *Csáki bíró leánya* című darabját (1967), a *Görög Ilona* balladát (1972) és a gyéromostori népballadát, a *Fehér Klárát* (1975), amelyekkel bejárta a kalotaszegi falvakat, a Székelyföldet, ahol rendkívüli sikert aratott.

Később megszervezte a bánffy-hunyadi Kós Károly Művelődési Kört, egymást követték a szabadegyetemi előadások, író–olvasó találkozók, kiállítások. A kör színjátszóival – magvát diákok adták – bemutatta GYARMATHY ZSIGÁNÉ és PALOCSAY ZSIGMOND keretjátékát, a *Virradatot* (1981), amellyel országos első díjat nyert, továbbá ARANY JÁNOS *Toldi szerelmét* (1984) és KÓS KÁROLY *Varjú nemzetségének* színpadi változatát (1990).

VASAS SAMU érdeklődése – az 1960-as évek második felétől – egyre határozottabban a kalotaszegi népiélet tanulmányozása felé fordult. Vizsgálódásának első tárgya az aggasztó egykésés, a kalotaszegi magyarság számának gyors csökkenése volt. A Nádas mentén (Nádasdaróc–Bogártelke) végzett szociográfiai kutatásainak eredményeit *Cifrázkodás és egyke* című tanulmányában közölte (Korunk, 1971. 9. sz.), amelyben a jelenség társadalmi gyökereit kutatva arra is figyelmeztetett, hogy „önmagunk kipusztítása [...] mindnyájunk ügye és bánata”. Később többször is visszatért az egyke kérdéséhez, az *Etnikai tisztogatás* című írásában (Kalotaszeg, 1993. 7. sz.) szomorúan állapította meg, hogy a Kalotaszegi Református Egyházmegye területén 1983 és 1993 között a magyarság száma több mint kétezer fővel csökkent. VASAS SAMU első nagyobb lélegzetű munkája *Népi gyógyászat – Kalotaszegi gyűjtés* (Bukarest, 1985) címen jelent meg. Könyvében összegyűjtötte a kalotaszegi néphitben gyökerező sokféle gyógymódot, ismertette azokat a gyógynövényeket, amelyeket a népi orvoslás felhasznált, és amelyek segítségével évszázadok óta küzdött a betegségek és a halál ellen. VASAS talán az utolsó órában gyűjtötte össze, mentette meg a hagyományos népi gyógymódokat, elődeink már-már feledésbe menő értékes örökségét.

Főműve a *Kalotaszegi ünnepek* (Budapest, 1986; társszerző: SALAMON ANIKÓ) című kötet, amelyben negyvenegy kalotaszegi falu ünnepi szokásainak – népdalok, köszöntők, siratok, játékok – szövegét és dallamát közölte, összesen 257-et. A naptári és gazdasági év, valamint az emberi élet fordulóihoz fűződő régi szokások rendjét begyűjtve, a szerzők megvizsgálták a folklórszövegek változásait, a mai világban betöltött szerepüket is.

Ennek a munkának folytatásaként jelent meg *Népi jelvilág Kalotaszegen* (Budapest, 1994) című könyve, amelyben a kalotaszegi ünnepek jelhasználatát, szemiotikai funkcióit vizsgálta. Az ünnepi szokásokban, öltözetekben, hímzésekben, fafaragásokban ősi szimbólumokat vélt felfedezni, amelyeknek nyelvén – szerinte – elődeink tudtak olvasni. Ez a jelrendszer – véleménye szerint – azért nem veszett el teljesen, mert hiedelembázisa, díszítőmotívumként való alkalmazása által új motivációt kapott.

A folklór, szájhagyomány, népi játékok tanulmányozása vezette VASAS SAMU-t úttörő jellegű etnopedagógiai könyvének: *A kalotaszegi gyermek – A személyiségfejlődés népi hagyományai Kalotaszegen* (Kolozsvár, 1993) megírásához. Rendkívül gazdag anyag alapján – pszichológiai és pedagógiai ismereteit is kamatoztatva – a gyermek nevelésében jelentkező táji jelleget vizsgálta, azt a folyamatot, amelynek során az egyén hagyomány-

hordozóvá, kalotaszegivé válik. Meggyőződése, hogy a népi kultúra darabokra hullása ellenére a tradíciók a mai társadalom részeivé válhatnak.

VASAS SAMU néprajzkutatói, tudomány-népszerűsítői, pedagógusi tevékenysége mellett Kalotaszeg fáradhatatlan társadalmi munkása volt. Az 1989-es változások után – egyre súlyosbodó betegsége ellenére is – minden társadalmi, kulturális esemény tevékeny részese: a Pro Kalotaszeg Kulturális Egyesület elnöke, szervezője a Riszeg-tetői találkozónak, a kalotaszegi magyar ifjúság énekes tavaszi seregszemléjének, szükségből politikus, 1991–1992 között a bánffyhungyadi RMD SZ elnöke.

GYARMATHY ZSIGÁNÉ és KÓS KÁROLY szellemiségét követve újraindította a Kalotaszeg című kulturális, közéleti havi lapot. „Megpróbáljuk a lehetetlent” – írta 1990-ben, az első szám megjelenésekor, és valóban csodát művelt néhány munkatársával – BOL-DIZSÁR ZEYK IMRÉVEL, BUZÁS PÁLlal, KUSZTOS TIBORral, MIHÁLY ISTVÁNNal, RICCI JÓZSEFFel –, mert a nyolcadik évfolyamába lépett lap ma is megjelenik. Főszerkesztőként haláláig vállalta a lapkiadással és szerkesztéssel járó gondokat, terheket.

VASAS SAMU hivatástudatból, népszolgálatból, hűségéből sokunknak példát mutatott. A bánffyhungyadi Ravasz László Emlékházból 1997. december 22-én temették. Nyugodjon békében!

SEBESTYÉN KÁLMÁN

Vasas Samu irodalmi munkássága

- 1962 • *Hasznos műszerek készítése*. Bukarest.
- 1967 • Tantestület kisvárosban. *Korunk* 1967. 10.:1394–1398.
- 1970 • Műkedvelő diákok. *Korunk* 1970. 5.:799–780.
  - Népművészet és üzlet. *Igazság* 1970. 48.
- 1971 • Egyke és cifrázkodás. *Korunk* 1971. 9.:1288–1293.
  - A kalotaszegi vagdalásos hímzésről. *Művelődés* 1971. 2.
- 1972 • Levél a Korunkhoz. *Korunk* 1972. 1.:176.
- 1973 • Kézimunkáink eredetiségét féltőn őrizte. *Igazság* 1973. ápr. 7.
  - Mihez értett a ketesdi ezermester. *Igazság* 1973. jún. 23.
  - Ő hívta fel a figyelmet a kalotaszegi folklór szépségeire. (Hory Farkas). *Igazság* 1973. febr. 24.
- 1974 • *A bionika ma*. Kolozsvár.
  - Népi gyógymódok, orvoslási szokások. *Korunk* 1974. 1.:96–98.
- 1976 • *Életünk a víz*. Bukarest.
  - Egyre gazdagabban, egyre kevesebben. In IMREH ISTVÁN (szerk.): *Változó valóság – szociográfiai tanulmányok*. Bukarest. 61–72.
  - Falu a gyár árnyékában (Bogártelke). *Igazság* 1976. 213.
  - Falu – útközben (Jákótelke). *Igazság* 1976. 198.
  - Kalotaszegi népi gyógymódok. *Folklór Archivum* V. 93–113.
  - Nagy utca (Bánffyhungyad). *Igazság* 1976. 275.
- 1978 • A mindentudó méz. *A Hét* 1978. 31.:11.
- 1979 • Eltűnik-e a kalotaszegi népművészet. *A Hét* 1979. 14.
  - A hagyományok bővületében, a város vonzásában. *A Hét* 1979. 38.:3.

- Kalotaszegi csújogatók. *Művelődés* 1979. 5.:32–33.
- Örségváltás a hagyományápolásban Nádásmentén. *Korunk Évkönyv* 1979. 174–179.
- 1980 • A vásárosok hagyományos beszállóhelyei Bánffyhunyadon. In KÓS KÁROLY–FARAGÓ JÓZSEF (szerk.): *Népismereti dolgozatok 1980*. Bukarest. 176–190.
- 1981 • *Erdő és környezetvédelem*. Bukarest.
  - Egy ballada bölcsőjénél. *Művelődés* 1981. 1.:38–39.
- 1985 • *Népi gyógyászat. Kalotaszegi gyűjtés*. Bukarest.
- 1986 • *Kalotaszegi ünnepek*. [SALAMON ANIKÓval.] Budapest.
- 1990. • Egyéniségvarázs, avagy hogyan él ma Kós Károly a kalotaszegi nép emlékezetében. *Korunk* 1990. 3.:319–325.
  - Hogyan ünnepel(t)ünk Kalotaszegen. Életfa – karácsonyfa. *Kalotaszeg* 1990. 3.:4.
  - Indulunk az előd nyomdokain. *Kalotaszeg* 1990. próbaszám 2.
  - Kalotaszentkirály. (Bemutakoznak falvaink). *Kalotaszeg* 1990. próbaszám 4.
  - Ki volt a Kalotaszeg főmunkatársa? (Herrmann Antal). *Kalotaszeg* 1990. 2.:5.
  - Napkeletről – napnyugatra. *Kalotaszeg* 1990. 3.:7.
  - Öneszmélésünk dilemmái. *Kalotaszeg* 1990. 2.:2.
  - Tudatszennyeződés. *Kalotaszeg* 1990. 3.:2.
  - Varjú nemzetség – dráma négy felvonásban. *Művelődés* 1990. 4–5.:45–58.
- 1991 • Balogh Dénes bánffyhunyadi fafaragó sulyok díszítése. *Kalotaszeg* 1991. 5.:8.
  - Csak hallgattam a hihetetlen igazságot... *Kalotaszeg* 1991. 4.:2.
  - Hiedelemlények elleni védekezés egy tavaszi gazdasági rítus keretében. *Művelődés* 1991. 7–8.:33–35.
  - Ifj. Kudor Ferenc kapatisztítója. *Kalotaszeg* 1991. 10.:5.
  - In memoriam Kónya Gyuláné. *Kalotaszeg* 1991. 7.
  - Ki volt Kájoni János? *Kalotaszeg* 1991. 6.:4.
  - Kós örökségének gondozását állandó feladatunknak tekintjük. *Kalotaszeg* 1991. 2.:5.
  - Kudor István fafaragó mosósulyok díszítése. *Kalotaszeg* 1991. 1.:8.
  - Az RMDSZ II. kongresszusa: a „szabadság szigete”. *Kalotaszeg* 1991. 10.:2.
  - Rokonnépek tavaszi rítusa. *Kalotaszeg* 1991. 8–9.:5.
- 1992 • Bánffyhunyad. *Kalotaszeg* 1992. 2.
  - Életfa motívum. *Kalotaszeg* 1992. 8.:8.
  - A fény országa: Kalotaszeg. *Kalotaszeg* 1992. 11.:3., 12.:4.
  - A híres vásároshely háromszori feltámadása (Bánffyhunyad). *Kalotaszeg* 1992. 1.
  - Inasból egyetemi tanár... (Rác Porondi Ferenc matematikus). *Kalotaszeg* 1992. 10.:3.
  - Léleknymorítás. *Erdélyi Magyarország* 1992. 12.:56.
  - Újra szavazunk. *Kalotaszeg* 1992. 9.:1.
  - Valkai András és az Ős-Bánk bán. *Kalotaszeg* 1992. 1.
- 1993 • *A kalotaszegi gyermek. A személyiségfejlődés népi hagyományai Kalotaszegen*. Kolozsvár.
  - *Virágzó népművészet*. (Kalotaszegi füzetek.) Bánffyhunyad.
  - Abroszközép. *Kalotaszeg* 1993. 8.:8.
  - Behunyt szemmel. *Kalotaszeg* 1993. 6.:1.
  - Boldog Új Évet Kalotaszeg! *Kalotaszeg* 1993. 1.:1.

- Egy kalotaszegi mintagyűjtemény körül. [KÁNTOR LAJOSSal.] *Korunk* IV. 8.:116–117.
- Elfogyi lassan, mint a gyertyaszál. *Kalotaszeg* 1993. 10.:1.
- Énekelt a Riszeg-tető. *Kalotaszeg* 1993. 5.:6–7.
- Etnikai öntisztogatás. *Kalotaszeg* 1993. 7.:1.
- Jankó János és Kalotaszeg. *Kalotaszeg* 1993. 3.:5.
- Karácsony. *Kalotaszeg* 1993. 12.:1.
- Kós nosztalgia. *Kalotaszeg* 1993. 8.:1.
- Kudor István sulyok-mintája. *Kalotaszeg* 1993. 3.:8.
- Madaras párnaminta Sinkó Kalló Katalin gyűjteményéből. *Kalotaszeg* 1993. 7.:8.
- Madárleány (Magyargyerőmonostor). *Kalotaszeg* 1993. 4.:5.
- Magyar festő óriások. *Kalotaszeg* 1993. 12.:5.
- A megtalált kincs – a bikali vőfélykendő. *Kalotaszeg* 1993. 2.:8.
- Ősi elemek a kalotaszegi temetkezésben. *Néprajzi Látóhatár* II. 4.:87–90.
- Az ősi mítosz lassan fényt áraszt, avagy a fény országa: *Kalotaszeg*. *Hunnia* 1993. 41.:6–12.
- Száz év múltán. In JANKÓ JÁNOS: *Kalotaszeg magyar népe*. Budapest. 329–348.
- Székelykeresztúr példája. *Kalotaszeg* 1993. 6.:2–3.
- 1994 • *Népi jelvilág Kalotaszegen*. Budapest.
- Balogh Dénes tékája. *Kalotaszeg* 1994. 6.
- Fiaim, csak énekeljetek. *Kalotaszeg* 1994. 9.
- Goga. *Kalotaszeg* 1994. 7.
- Gyászlitánia. *Kalotaszeg* 1994. 9.
- Harakiri. *Kalotaszeg* 1994. 7.
- Hová jut el a Kalotaszeg. *Kalotaszeg* 1994. 10.
- Az ígéretek földjén. *Kalotaszeg* 1994. 4.
- Kísért a múlt. *Kalotaszeg* 1994. 8.
- Magyar Afrika-kutatók. *Kalotaszeg* 1994. 2.
- Métély. *Kalotaszeg* 1994. 2.
- Sorsüldözöttek. *Kalotaszeg* 1994. 2.
- A valódi magyar építészet megteremtői. *Kalotaszeg* 1994. 1.
- 1995 • Gondolatok a megbékélésről. *Kalotaszeg* 1995. 12.:2.
- In memoriam Ferencz Miklós. *Kalotaszeg* 1995. 10.
- Kongresszus után. *Kalotaszeg* 1995. 7.:1.
- Kopjafa háború. *Kalotaszeg* 1995. 9.
- Kudor István saroktékája. *Kalotaszeg* 1995. 8.:12.
- Lila és fehér virágok. *Kalotaszeg* 1995. 6.:6–7.
- Mai janicsárok. *Kalotaszeg* 1995. 6.:1.
- Mégis marad a „fütül való fa”. *Kalotaszeg* 1995. 11.:4.
- Megmérettünk. *Kalotaszeg* 1995. 8.:1.
- Problémás mezőgazdaság. (Interjú Kovács Dezső kalotaszentkirályi agrármémökkel). *Kalotaszeg* 1995. 7.:7.
- Ravasz László és Kós Károly szellemében. *Kalotaszeg* 1995. 10.
- Riszeg-tető. *Kalotaszeg* 1995. 5.
- Sztána. (Bemutatkoznak falvaink). *Kalotaszeg* 1995. 5.

- 1996 • Bizonyítanunk kellene! *Kalotaszeg* 1996. 10.:1.
 • Csoda-e ha... (390 éve írták alá a Bécsi Szerződést). *Kalotaszeg* 1996. 6.:1.
 • Egy ankét tanulmányai. *Guzsalyas* VIII. 5–6.:29–30. [Gyermekjátékok.]
 • Egyedül, Ó, Uram egyedül. *Kalotaszeg* 1996. 1.:1.
 • Gyarmathy Zsigáné emlékezete. *Kalotaszeg* 1996. 4.:3.
 • Húsvét. *Kalotaszeg* 1996. 4.:1.
 • Május. *Kalotaszeg* 1996. 5.:1.
 • Olyan vala a termete, mint a jegénye... (Vasvári Pál). *Kalotaszeg* 1996. 7.:1.
 • Papp Béla fafaragó dobozfedele. *Kalotaszeg* 1996. 1.:12.
 • Újra Riszeg-tető. *Kalotaszeg* 1996. 5.:4–5.
- 1997 • Farsang. *Kalotaszeg* 1997. 2.:1.
 • Munkácsy Mihály Bánffyhunyon. *Kalotaszeg* 1997. 2.:9.

Összeállította:
 SEBESTYÉN KÁLMÁN

Bereczki Imre halálára

(Dévaványa, 1912. február 11.–Dévaványa, 1997. december 31.)

Bereczki Imre

BERECZKI IMRE 1912. február 11-én született Dévaványán. Kisújszállási középiskolás éveit követően tanulmányait a debreceni tudományegyetem történelem–földrajz szakán folytatta. Ekkor, 1931-ben ismerkedett meg a korszak jeles néprajztudósával, ECSEDI ISTVÁNNal és az ugyancsak a Déri Múzeumban dolgozó SŐREGI ISTVÁN régésszel. Útmutatásai alapján kezdte néprajzi, régészeti terepbejárásait, vizsgálódásait. A debreceni egyetemi esztendőiben kibontakozott, a hagyományos paraszti kultúra iránti érdeklődés jegyében 1939-ben Budapesten bekapcsolódott a GYÖRFFY ISTVÁN irányította táj- és népkutató mozgalomba. Az itt tapasztaltak, valamint SZÜCS SÁNDORNak a sárréti népelet sajátosságait szépirói igényességgel megörökítő dolgozatai mindvégig meghatározták munkamódszerét, tájszemléletét s az e tudományághoz fűződő, életre szóló elhivatottságát.

1946-ban soproni gimnáziumi tanárként diákjaival részt vett Széchenyi István nagyecenki irattárának megmentésében. A máso-

dik világháború és a hadifogság tragédiája megroppantotta érzékeny idegrendszerét, s tanári pályáját feladva hazatért szülőfalujába. 1947-ben megvédte Ecsegpuszta társadalomrajzáról írott doktori értekezését. Még ez évben elszánt lendülettel látott Dévaványa és a környező sárréti települések történeti, nyelvészeti, néprajzi, régészeti emlékeinek feltáráshoz. Széles körű hagyománymentő tevékenysége eredményeként megalapította a már 1952-ben védetté nyilvánított, több ezer egységet tartalmazó első sárréti Helytörténeti Gyűjteményt. E gyűjteményszervező évtizedben BEREZKI IMRE kezdeményezésére Dévaványa néptáncairól, hangszeres népzenejéről – mára felülmúlhatatlan értékű – film-, illetve hangfelvételeket készítettek, csakúgy, mint az általa rendezett – elsősorban pásztormunkákra koncentráló – népművészeti kiállításról.

Következetességére jellemzően, a hiteles szövegrögzítés érdekében autodidakta úton el-sajátított gyorsírással jegyzett le – a tájnyelvi, nyelvjárási jellegzetességeket figyelembe véve – több száz oldalnyi mesét, mondát, folklóranyagot.

Néprajzi kutatásaival párhuzamban lankadatlanul mentette a környék régészeti leleteit. Békés megye régészeti topográfiájának negyedik, Szeghalom vonzáskörzetét taglaló kötetében fő forrásként BEREZKI IMRE magángyűjteménye szerepel.

Tudományos igényű írásai – többek között – az Ethnographiában, a Néprajzi Értesítőben, az Irodalomtörténeti Közleményekben, a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Évkönyvében, a Sárréti Írásokban és a Szeghalom-monográfiában jelentek meg. A szellemi és tárgyi néprajz terén egyaránt aprólékos, elmélyült adatfeltárára törekedett. Sokrétű gyűjtőmunkáját csaknem kétezer kéziratoldal őrzi, így például a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában, a Munkácsy Mihály Múzeumban, a Déri Múzeumban, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékén. Nagy ívű tanulmányt szentelt a Sebes-Körös- és Berettyó-vidék történeti hagyományainak, a hajdani szilaj és kezes állattartás, valamint a földművelés ismereteinek.

Kettős, külső és belső akadályoztatásai ellenére megvalósította célkitűzéseit, követte mesterei példáját. Olykor aszketikus akaraterővel túllátott a gyűjtőszenvedélyével szemben értetlen, támogatást megvonó közösségeken, saját sebezhető, bizalmatlan alaptermészetén. Élete utolsó éveiben tanítványai segítségével megszerezte az ekkorra önkormányzati tulajdonba került gyűjteményt, 1996-ban Dévaványai helyismereti füzetek címmel kiadványsorozatot indítottak. Elérkeztek a hosszú ideig várt elismerések is: az 1978-as községtörténeti tanulmánykötetből kifejejtett BEREZKI IMRÉt községe díszpolgárává választották, s halála előtt elnyerte a Sebestyén Gyula-emlékérmét.

Reméljük, szellemi örökségéhez méltón ápolják hagyatékát.

L. SINKÓ ROZÁLIA

Búcsú Márkus Istvántól

(1920–1997)

Láttató erővel idézte volt MÁRKUS ISTVÁN – és nemcsak magánbeszélgetés közben, hanem publikált interjúkban is (vö. *Hogyan lettem szociográfus? In MÁRKUS ISTVÁN: Az ismeretlen főszereplő.* Budapest, 1991. 28–59.; SZILÁGYI MIKLÓS: Találkozás Márkus Istvánnal. *Néprajzi Hírek* XXI. 1992. 1–4.:190–196.) – a GYÖRFFY ISTVÁN vezette Néprajzi Tanszékkel, a Táj- és Népkutató Központtal összefonódott pályakezdését. Szoci-

ográfusi, szociológusi életművét – egyéb stúdiumok mellett – néprajzi iskolázottságából vezette tehát le. Pontosabban abból a néprajzi „iskolából”, amelyet GYÖRFFY ISTVÁN szerteágazó tudományközi kapcsolatainak és a magyar sorskérdések iránti elkötelezettségének köszönhetően az 1930–1940-es évek fordulója tájt egyetemistaként volt szerencséje megtapasztalni. Melyből a mai néprajz persze semmiképpen nem vezethető le! Egyik válszra váró tudománytörténeti kérdésünk éppen az, hogy miért nem lett, miért nem lehetett a második világháború utáni magyar etnográfia az aktuális társadalmi kérdések megfogalmazásában és a társadalomtörténeti igényű válaszadásban, ha nem is olyan, legalább hasonló ahhoz, amilyenné GYÖRFFY, s a köréje sereglett népi származású ifjú értelmiség formálni igyekezett.

Mert nem olyan lett a magyar néprajz, amilyenek akkor ígérkezett, talán még az is magyarázatra szorul, hogy most, íme, a társadalomkutató etnográfusok nevében fogalmazom e búcsúszavakat. És eközben azon kell töprengennem, hogy a néprajzhoz kapcsolódó pályakezdésen – a történeti igényű település- és társadalomnéprajzot gazdagító, olykor-olykor idézett doktori értekezésén (*Kertek és tanyák Nagykőrösön a XVII–XVIII. században. Adalék a kertés város és a tanya kérdéséhez. Történeti néprajzi tanulmány. Kecskemét, 1943.*) – túl vajon miért nincs MÁRKUS ISTVÁN parasztságtanulmányainak „néprajzi olvasata”, azaz miért maradt el folyamatosan műveinek egyetértő vagy vitatkozó tudomásulvétele.

Nyilván azért nincs, mert MÁRKUS ISTVÁN – a szakághoz tartozás értelmében – sohasem volt „néprajzos”. Következésképpen életművét jószerével a magyar néprajznak csak azok a művelői tartják számon, akik a társadalomtörténet, a szociológia és a néprajz elméleti igényű egyeztetéséből vezetik le a maguk parasztságtanulmányait. S talán azok még, akikkel valamely magyar falu, város, tájegység paraszti, „utóparaszti” életformájának, a kényszermodernizációhoz alkalmazkodás stratégiáinak megismerése érdekében tett, számba vehetetlenül sok tájékozódó útja, illetve többhónapos táborverése valamelyikén összehatalálkozott. Magam is így találkoztam vele az 1960-as évek első felében. Akkor éppen – a börtönből szabadulás éveinek szellemi karanténján már túl, a „szabadúszó” egzisztencia reményében a rendszeres publikálás lehetőségéért alkudozva – NÉKOSZ-kapcsolatai révén egy vízügyes kutatási ösztöndíjhoz jutott, és a Tisza-II.-vízlépcső öntözőrendszere által érintett alföldi megyékben igyekezett kutatócsoportot szervezni maga köré ifjú muzeológusokból, levéltárosokból. Tulajdonképpen sikertelenül, ha az „éltető víz” jelentőségét felmutató, bár tudományos igényű, mégis elkerülhetetlenül propagandafűzű tájtörténeti monográfiánk vagy tanulmánygyűjteményünk elkészülte lett volna a siker. Mégsem a félbe-szerbe maradt, szinte el sem kezdődött közös munkánk kudarcának emlékét őriztem meg, hanem azt, hogy mindig, amikor – előzetes bejelentés nélkül, mert éppen arra járt – beugrott hozzánk Gyulára vagy Ceglédre, bár csupán beszélgetni akart, tehát jórészt engem faggatott, valamit mindig tanultam tőle.

Emlékezzünk tehát a változó magyar valóságot nyugtalan szenvedéllyel kutató társadalomelemzőre, mert nekünk maradt műveiből is van, s lesz a jövőben is mit tanulnunk. Többkötetnyi tanulmány- és látéletgyűjteménye kínálja az etnográfusoknak is fontosat, hiszen a főművek, melyeket meg akart írni, sajnos nem készültek el.

Kérdés persze, hogy monográfiákba rendezhető-e egyáltalán egy vibráló szellem megfigyeléseinek és töprengéseinek hozadéka. Nem az esszé-e a változó valósághoz és folyton bővülő tudáshoz hajlékonyan igazodó gondolatkifejtés egyetlen lehetséges megjelenési formája? És számunkra is nem az-e az igazán eszméltető hatása, továbbgondolásra serkentő, ha arra kényszerülünk, hogy például a MÁRKUS ISTVÁN által legjobban ismert Nagy-

kőrös, s amit modellszerűen képvisel: a rendi kötöttségből kitömi készülő, de a 20. században is rendiesen szervezett mezővárosi paraszttársadalom sajátosságai a fentebb idézett pályakezdő kismonográfia és a MAJLÁTH JOLÁNNal közösen írt magvas tanulmány óta újra meg újra feltörő, és nagyon is intenzív Nagykőrös-élményt kibeszélő történeti esszék-ből és szociografikus látletelekből, nem egy cáfolhatatlan igazságokat ígérő, ám meg nem írt monográfiából kell megismernünk? Hiszen az ERDEI FERENC inspirálta nagykőrösi város- és tanyaélmény, ezzel együtt a rendiesen szervezett helyi társadalom és makrokörnyezete kölcsönhatásának eredményeként alakuló, formálódó utóparaszti létállapot bemutatása könyvnyi terjedelmű ugyan az 1941-es kutatói és emberi élményeket is érzékletesen felidéző, a kényszermodernizáció az 1970-es években tudatosítható hatását és hatástalanságát így bemerő városszociográfiában (*Nagykőrös. Magyarország felfedezése*. Budapest, 1979.). Ahhoz azonban, hogy olyanak ismerjük meg Nagykőröst, amilyenek MÁRKUS látta, és megtudjuk, miért is volt fontos számára, s miért kell, hogy fontos legyen nekünk e város társadalomszervezete, olvassuk el az *Egy parasztváros beidomulása* című történeti esszéjét, mely a nemesek és jobbágyok városvezetésben megnyilvánuló hegemóniaharcát és kompromisszumát értelmezte (*Kifelé a feudalizmusból*. Budapest, 1971. 20–70.). És olvassuk utolsó kötetének két nagy lendületű, a közelmúlt fejleményeire reflektáló vázlatát is (*Polgárosodó parasztság. A magyar társadalomfejlődés egy faluszociológus szemével*. Magyarország felfedezése. Budapest, 1996. 104–118.), melyet bár azzal indít, hogy az 1860–1945 közötti időszak Nagykőröse „jó példája annak, miért maradt meg szívsósan rendies, »utórendi« viszonyok olyan mezővárosban is, ahol a mezőgazdaság erőteljesen árutermelő jelleget öltött”, az 1990-es évek néhány száz családra jellemző, kényszerű „visszaparasztosodásának” történelmi esélyét mérlegelve mégis azt állapítja meg: „Bármit hisz is a nosztalgikus politika néhány apostola, a parasztság – mint tömeges életforma és mint öntörvényű műveltségi állapot – Nagykőrösön sem állhat már vissza.”

Ez az utolsó mondat prognózissá fogalmazza élete utolsó éveigi valóság közeli társadalomelemzéseinek tapasztalatait. Hasonlóan az 1940-es, 1950-es, 1960-as évek falusi megfigyeléseit hosszabb távú lokális társadalmi, gazdasági folyamatok és az ezektől elszakadt hatalmi döntések fejleményeiként értelmező, majd idő telvén újraértelmező „helyszíni jelentésekéhez”, melyek a földosztás vagy a kollektivizálás negatív és pozitív eredményeit, egyszerre sorsjobbító és sorsrontó hatását a remélt jövő érdekében fogalmazták annak idején jövőképpé. A valamikori prognózisokba – akár meggyőződésből, akár a taktikázás okán – olykor illúziók is beleépültek. Ma már tudjuk: a MÁRKUS által (is) nemcsak kényszerűen tudomásul vett, de az „itt és most” realitásaként elfogadott téesszorgazdálkodás – mint utóparaszti létezésforma és (a háztájival kiegészülve) a paraszti polgárosulás részben anyagi, részben mentális fedezete – nem volt, nem lehetett igazi jövőkép. Nincs azonban okunk rá, hogy utólag elnézően mosolyogjunk az 1959–1961-es átszervezés (és a börtönévek) után nem sokkal megjelent gyűjteményes kötet, a *Mit láttam falun?* (Budapest, 1967) utószavának – a „maga mentségének” taktikus megfogalmazásával sem feledtethető – naiv hitén, meggyőződésén: a kollektivizálásnak mint „elkerülhetetlennek, szükségyszerűnek” a kinyilvánításán. Nincs okunk mulékonynak, az illúziók halomba dőlte után érvénytelennek tekinteni ezeket, a múlt és a jövő metszéspontján egyensúlyozó helyzetjelentéseket, látleteleket, mert nem a kimondott vagy sugalmazott „prognózis” a lényegük. Sokkal inkább a hosszú távúnak láttatott „múlt” és a politika megfogalmazta vágyaktól jórészt eltakart „jelen” – ha úgy tetszik: a hagyomány és a kikerülhetetlen korparancsra adott társadalmi méretű válasz – összefüggéseinek, egymásba kapcsolódásainak nemcsak adatszerű

bemutatása, de irigyelni valóan tiszta logikájú elemzése. Mely – mint módszer és szépírói eredményeket csillogtató gondolatkifejtés – a „falukutató” szociológusok közül csupán MÁRKUS ISTVÁNra volt jellemző.

Talán azért, mert valamit mindvégig megőrzött az 1930–1940-es évek fordulójának „néprajzi iskolájából”. Amitől mi, etnográfusok – szemléletben: a hagyomány kezelésében – eléggé messze sodródtunk. Van okunk rá tehát, hogy emlékezzünk reá – és tanuljunk tőle.

SZILÁGYI MIKLÓS

Búcsúznak Újvárosi Imre kulacskészítő népi iparművésztől

Hajdúnánáson, még az 1930–1940-es évek fordulóján is több paraszti kézműves és hagyományos módon dolgozó kisipari műhely dolgozott. Az 1939. június 4-én Hajdúnánáson született ÚJVÁROSI IMRÉt gyerekkorában ezek a paraszti mesterségek, a nánási kisipar változatos világa egész életére rabul ejtette.

A kis parasztyerek hatásukra fedezte fel magában az átlagosnál jobb, kifinomultabb kezűgyességet, és kezdett el rajzolgatni, faragni, vézni. Mindez csupán ösztönös érdeklődés, próbálgatás volt. ÚJVÁROSI IMRE figyelmét – saját szavai szerint – a néprajz, a népi mesterségek és általában a népművészet iránt középiskolás korában magyartanára hívta fel. Foglalkozásnak, szakmának azonban mégsem valamelyik népi mesterséget, netán a népművészet valamelyik ágát választotta, hanem mechanikai műszerész lett, s mint ilyen jó ideig a debreceni Medicor gyár megbecsült munkásaként tevékenykedett. A népi mesterkedésekkel, a fúrás-faragással azonban nem hagyott fel. Szabad idejében – ahogy mondta – mindig „csinált valamit”.

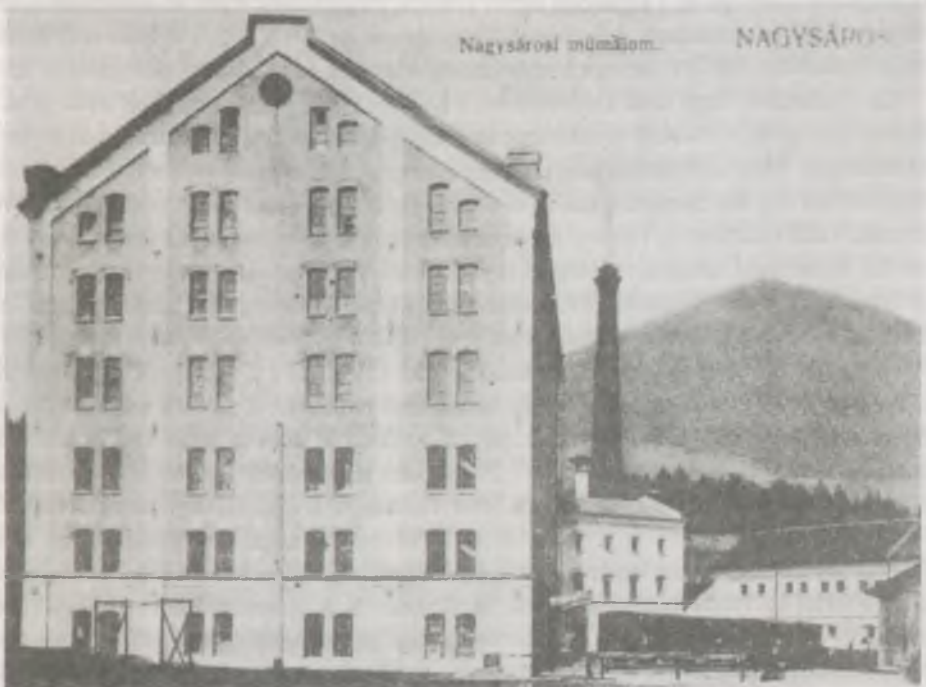
Egy 1972. évi népművészeti, népi iparművészeti pályázati kiállítás változást hozott az életébe. Azt mondhatnánk, hogy tudatosította benne tehetségét, elhivatottságát a népi mesterségek, a népi ipar, a népművészet iránt. Érdeklődése nem általában a népi iparok, a népművészet, hanem a szíjgyártó-, a bőrmunkák felé fordult. Ezen a bizonyos pályázaton is bőrmunkákkal, főleg remekbe készült sallangokkal, sallangkombinációkkal vett részt. Munkáit a zsűri nagy elismeréssel fogadta, első díjjal jutalmazta. De talán fontosabb volt, hogy mindenféle jó tanáccsal is ellátták; többek között azzal, hogy változtasson pályát, legyen népi iparművész. A tanácsot megfogadta és állását, tanult mesterségét odahagyva, minden igyekezetével a népművészet felé fordult. Érdeklődése előterébe a bőrművéség, közelebről a szíjgyártómesterség került, és legalábbis egy időre megmaradt a sallangkészítés és a sallangkombinációk körében. Rengeteget dolgozott, és hamarosan ismert sallangkészítő, bőrdíszműves mester lett. Igyekezett minden kiállításon részt venni. A közművelődési intézmények is bevonták munkáikba, feladataik megoldásába. ÚJVÁROSI IMRE azon ritka művészek, népi iparművészek közé tartozott, akik mintaszerűen tudtak együttműködni a közgyűjteményekkel, kiállító intézményekkel, más művészetek képviselőivel. Munkálkodása jellemzéseként nem lehet róla jobb összefoglalást idézni, mint DOMANOVSKY GYÖRGY szavait, amelyeket a *Mai magyar népi iparművészet* című, VARGA MARIANNÁval közösen írt munkájában 1983-ban mondott az akkor már neves, széles körben ismert népi iparművészről: „Újvárosi Imre parasztcsaládból származott. Szakmája mechanikai műszerész. Középiskolás korában kezdett magyartanára irányításával néprajzzal, népművészetrel foglalkozni. Leginkább a népi díszítőművészet vonzotta. Eleinte fa-

és csontfaragásokat készített, később áttért a bőrmunkák készítésére. A díszes sallangkészítést Kathy László szíjgyártótól, a népművészet mesterétől tanulta meg. Napjainkban egyike azoknak, akik a sallangkötéssel a legszebb és legizlésebb tarisznyákat, faliszőnyegeket, táskákat és egyéb öltözködési, kiegészítő díszes bőrtárgyakat készítenek.” DOMA-NOVSZKY GYÖRGY szavaihoz hozzá kell tennünk, hogy legutóbb, mintegy tíz-tizenöt éve érdeklődése a kulacs, a bőrborítású, a csikóbőrös kulacs készítése felé fordult. Gazdagon díszített, felszíjazott, felsallangozott csikóbőrös kulacsainak nagy sikere volt és van, mind idehaza, mind külföldön. Alkotásait számtalan kiállításon mutatta be, neve és kulacsai rendkívül széles körben váltak ismertté és elismertté. Sok alkotása megtalálható múzeumban.

ÚJVÁROSI IMRE munka közben, tragikusan korán és váratlanul, 1997. november 3-án hunyt el. Elvesztése nemcsak a debreceni, a tiszántúli népi iparművészet, hanem az egyetemes magyar népművészet nagy vesztesége is. Emléke számos remekbe készült alkotásban tovább él és mindannyiunkat tiszteletre kötelez.

DANKÓ IMRE

MINDENFÉLE

Beszámoló az Ethnographia helyzetéről

(1994–1997)

Folyóiratunk helyzetéről legutóbb 1996 augusztusában számoltam be KODOLÁNYI JÁNOS ügyvezető alelnöknek. Fontosnak tartom, hogy Társaságunk új elnöksége és választmánya az Ethnographiáról részletes tájékoztatást kapjon, amelyet GRÁFIK IMRE főtítkár felkérő levelében megadott szempontok szerint állítottam össze.

Az Ethnographia szerkesztését 1992-ben kezdtem el. A folyóiratot akkor az Akadémiai Kiadó hároméves késéssel, az 1 208 000 forintos akadémiai támogatásból 22 ív terjedelemben jelentette meg. 1992 nyarán BARNA GÁBOR főtítkárral, SZILÁGYI MIKLÓS szerkesztőbizottsági taggal közösen tárgyaltunk MUCSI FERENCcel, a Magyar Tudományos Akadémia Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottságának munkatársával, aki azt javasolta, hogy váljunk el az Akadémiai Kiadótól, s az Ethnographiát Társaságunk saját kiadásában jelentessük meg. Társaságunk elnöksége és választmánya a saját kiadás mellett döntött, s felelős szerkesztőként megbízott a saját kiadás esetében ránk háruló szerkesztés, szerkesztőségi ügyvitel, nyomdai előkészítés, nyomtatás, terjesztés feltételeinek megteremtésével. Ez azt jelenti, hogy a megnövekedett feladatkörhöz szükséges anyagi eszközök előteremtésének gondja is a vállaimra kerül.

A Művelődési és Közoktatási Minisztériumban (MKM) megszereztem az Ethnographia saját kiadásához szükséges lapengedélyt, majd a gazdálkodás, a pénzügyi feltételek területén tájékoztattam. Megtudtam, hogy a kiadó az akadémiai támogatás 40%-át kiadói rezsiköltségeként számolja el, s korábban egyes számok megjelentetéséhez az akadémiai szubvención felül is számlázott. Így fizetett Társaságunk az 1991. 1–2. Fél Edit-emlékszám megjelentetésére 300 000 forintot a saját költségvetéséből, az akadémiai támogatáson felül.

Kiszámítottam, hogy saját kiadás esetén a korábbi kiadói rezsiköltségből, tehát az akadémiai támogatás 40%-ából eljuthatunk az Ethnographia tördelt oldalainak, makettjének elkészítéséig. Ezért szerveztem meg munkahelyemen, a székesfehérvári Szent István Király Múzeumban egy kis csoportot, amellyel a folyóirat számítógépes szövegszerkesztését végezzük, s ezért mertem az Ethnographia terjedelmét a korábbi évi 20–22 ívről 40 ívre felemelni. Inflációval, általános válsággal sújtott években merész vállalkozás volt ez, de sikerét jelzi, hogy az Ethnographia 1993-ban 45, 1994-ben 47 íven jelent meg, 1995. 1. számunk 424 oldalas, a jelenleg tördelés alatt álló, fiatal magyar néprajzkutatók száma (1995. 2.) 1400 kéziratoldal, millecentenáriumi kötettünk (1996. 1–2.), amelynek számítógépes szövegszerkesztését végezzük, ötvenegy tanulmányt tartalmaz. E számok szerzői tiszteletdíjait, a számítógépes szövegszerkesztés, makettkészítés díját egészen az 1997. 1. számmal bezárólag kifizettük. Sőt, 1997. 2. számunk kéziratának jórészét is már korábban megvásároltuk szerzőinktől. Mindezen felül Társaságunk számláján jelenleg 3 130 000 forint van, amely az 1995. 2., 1996. 1–2., az 1997. évi két szám nyomdaköltségére és az 1997. 2. szám még ki nem fizetett tiszteletdíjaira szükséges. 1992-ben a kiadónál összesen 27 000 forint állt rendelkezésre a szerzői, szerkesztői tiszteletdíjakra. Ebből a jelentéktelen összegből csupán a tanulmányok szerzőit és a nyugdíjas szerzőket tudtuk kifizetni, ívenként 3000 forintos tiszteletdíjjal. Saját kiadásban a szerzői tiszteletdíjakat előbb ívenként 6000,

majd 10 000 forintra emeltük. A szerkesztőségi ügyvitel, számítógépes szövegszerkesztés, begépelés, tördelés, makettkészítés díját minden évben az inflációs rátával megemeltük. Kivételt képez az 1997. év, amikor a 39%-os társadalombiztosítási járulék bevezetése két-évi emelési lehetőségünket elvitte. Évről évre jelentősen emelkedett a rezümék fordítási költsége, amit úgy próbáltunk kivédeni, hogy a fordítót minden számunk esetében negyvenötven oldal fordításával bíztuk meg előre, a fordítanivalót folyamatosan kapta, a megbízásban rögzített oldalankénti árat időközben nem emelhetette. Hasonlóan igyekeztem nyomdai árajánlatot is mindkét számunkra kérni, így időközben a nyomda sem emelhetette a nyomdaköltséget. Ugyanakkor a nyomdának egyéb munkákat is megszereztem, három néprajzi könyvem ott készült, s az sem közömbös, hogy Társaságunk más kiadványait, így a Néprajzi Híreket is a Neotipp nyomda állítja elő.

Hasznosnak tartanám, ha társasági kiadványaink érdekében a Neotipp nyomda vezetőségével nem csupán a szerkesztők, hanem elnökünk és főtítkáruk is felvenné a kapcsolatot. Ugyanígy értelmét látnám egy kibővített szerkesztőbizottsági ülés megtartásának a székesfehérvári Szent István Király Múzeumban, ahova elnökünket, főtítkárukat és a megyei múzeumigazgatót is meghívánk, megbeszélhetnénk az Ethnographia és a múzeum további együttműködésének lehetőségeit, megismerhetnék a folyóirat készítésének körülményeit. Felkereshetnénk ez alkalomból a Fejér Megyei Közgyűlés elnökét, kulturális bizottságának elnökét, Fejér megye további segítségét kérve az Ethnographia ügyeiben.

Folyóiratunk saját kiadásban való megjelentetése körültekintő gazdálkodást, takarékosságot, a pályázatokon való rendszeres részvételt, támogatók felderítését, támogatások megszerzését követelte meg a szerkesztőtől, akinek tevékenységét a magyar néprajztudomány helyzetét elemző beszámolójában így mutatta be PALÁDI-KOVÁCS ATTILA, az MTA Néprajzi Bizottságának elnöke: „A szak központi folyóirata, az Ethnographia 1890 óta folyamatosan megjelenik, de most nehezebb helyzetbe került, mint a két világháború idején. A szerkesztő alapítványoknál házal, külső mecénásokat keres, hogy egy-egy szám kiadására támogatást kérjen.”

Korábban ANDRÁSFALVY BERTALAN és MÁDL FERENC miniszterek is támogatták az Ethnographiát. 1993 nyarán, a Münchener Egyetem Humboldt-ösztöndíjasaként fordultam MÁDL miniszter úrhoz az Ethnographia ügyében, aki még az év októberében GUNDA BÉLA akadémikus és BODÓ SÁNDOR, az MKM Kulturális Örökség Főosztályának vezetője társaságában fogadott. Látogatásunk eredményeként az Ethnographia támogatására az MKM 1994-ben 500 000 forintot és két magas állami kitüntetést adott Társaságunknak (KOROMPAY BERTALAN, ESTERHÁZY MÁTYÁS), a Szent István Király Múzeum részben az Ethnographia céljaira egy számítógépet kapott. Az elmúlt három évben is fenntartottam a kapcsolatot az MKM-mel, így évenként megismételt kérésemre 1995-ben 200 000, 1996-ban 200 000, 1997-ben 300 000 forinttal támogatta a Kulturális Örökség Főosztálya folyóiratunkat. A minisztériumi támogatás előmozdításáért BODÓ SÁNDOR tagtársunknak is köszönettel tartozunk.

Legsikeresebb pályázatunkként a Millecentenárium Emlékbizottság 1 000 000 forintos támogatását említem. Voltak fájdalmas, elutasított pályázataink is, amelyekről Társaságunk irattára tanúskodik. A számítógépes szövegszerkesztés lehetővé teszi, hogy a különlenyomatok készítése miatt gyakran üresen maradó páros oldalakon múzeumi kiállításokról, kiadványokról helyezünk el szakmai információkat. Eddig a Bács-Kiskun, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén, Pest megyei múzeumok és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum jelentetett meg a kiállításaira, kiadványaira vonatkozó összeállítást, és ennek kapcsán 50 000 forinttal

támogatta Társaságunkat. Ez az ésszerű gazdálkodásra, helytakarékosagra valló tevékenységünk az MKM Kulturális Örökség Főosztálya elismerését is elnyerte, ezért emelte meg idén a minisztériumi támogatást.

Korábban Társaságunk az Akadémiai Kiadótól ötven példányt vásárolt meg az Ethnographiából, s a különlenyomatok költségeit levonták szerzőink honoráriumából. 1993 óta a kinyomtatott ezer példány Társaságunk tulajdonába kerül, s szerzőink térítésmentesen ötven különlenyomatot kapnak. Évi két szám esetén, számonként 500–600 forintos áron, ez több mint 1 000 000 forint értéket jelent. Az egyes számok eladása 1995-ben 284 000, 1996-ban 179 909, 1997-ben (december 4-éig) 105 300 forint bevételt hozott. Az Ethnographia terjesztését az impresszumban feltüntetett módon KÁDÁR NATÁLIA, Társaságunk alkalmazottja végzi. Kérem a tagtársakat, hogy a saját kiadásban megjelent számokat maguk és múzeumuk, egyetemük, kutatóintézetük könyvtára számára Társaságunknál vásárolják meg! Az így keletkező bevételt a folyóirat következő évfolyamának kiadására fordítjuk.

Kezdeményezésemre a Külügyminisztérium száztizenhárom példányban fizet elő az Ethnographiára, s juttatja el európai diplomáciai képviselőinkre. Megszerveztem, hogy az Illyés Alapítvány kilenc példányban az erdélyi, nyolc példányban a felvidéki könyvtárak számára megvásárolja az Ethnographiát. Továbbra sem mondok le arról az elképzelésemről, hogy az MKM az 1930-as évek gyakorlatának megfelelően a régi, híres középiskolai könyvtárak számára fizessen elő folyóiratokra, így az Ethnographiára is. Az Ethnographia legnagyobb külföldi terjesztője a Néprajzi Múzeum, amely közel kétszáz példányt vásárol meg tőlünk, s cserépéldányként megküldi a világ legfontosabb néprajzi intézményeinek. Az igen drága külföldi néprajzi folyóiratok, könyvek nagy része így az Ethnographiáért cserébe kerül Magyarországra. Külföldön terjeszti még az Ethnographiát a Kultúra Külkereskedelmi Kft., a Jóbarát Bt, valamint a müncheni Kubon & Sagner GmbH. Utóbbi cég társtulajdonosa 1997 tavaszán járt is Társaságunknál, számos kiadványunkat, így az Ethnographiát is megvásárolta külföldi terjesztésre.

A legnagyobb elismerés hangján szólhatnak szerzőinkről, akik a nehéz helyzetben sem pártoltak el folyóiratunktól, megírták ezeket a vastag számokat és a kiadás alatt álló hatalmas kézirat tömeget. Saját kiadásban eddig 121 ívet jelentettünk meg. Ez azt jelenti, ha maradtunk volna az 1992. évi 22 íves terjedelemtől, akkor az eddig megjelentetett ívszám alapján már az 1998-as kötetnél járnánk. Társaságunk a nehezebb utat választotta: mi nem vontunk össze évfolyamokat, mint az Acta Ethnographica Hungarica, nem álltunk le két évre, mint az Agrártörténeti Szemle.

Szerzőink 98%-a megfelelően előkészített, pontos jegyzeteléssel, irodalommal, rezümével, illusztrációkkal, képaláírásokkal ellátott kéziratot ad le. Szerzőink kis töredéke hiányos kéziratot ad le, s a hiányosságok pótlása igen sok időt, energiát, türelmet, levelezést, telefonálást igényel a szerkesztőtől. Tematikus számaink esetében azonban nem mondhattam le ezekről, az egyébként szakmailag megfelelő színvonalú cikkekről sem. Ugyanakkor javított szövegeket vagy hiányzó mellékleteiket sok esetben hat-nyolc hónap után kaptam vissza. Különösen sok javítanivaló volt a fiatal magyar néprajzkutatók kézíratain, ami fiatalkori gyakorlatlanságuk számlájára írható, ezért érthető. Ugyanakkor nagyon fontosnak tartom a fiatal szakemberekkel való foglalkozást, első publikációjuk szárnyra segítését. A velük való fokozottabb szakmai törődésre figyelmeztet minket az a szomorú tény, hogy a mai napon kézhez kapott Néprajzi Hírek terjedelméből ötven oldal nekrológ. Ha majd mi is ebbe a rovatba kerülünk, vajon lesz-e, aki átveszi tőlünk a stafétabotot?

A késedelmes megjelenés másik okaként említem, hogy közép- és délkelet-európai számunk szerkesztése során a háborús Horvátországgal, valamint Béccsel, Tübingennel, Berlinnel tartottam a kapcsolatot, s az innen kapott kéziratok fordíttatása is tetemes időt igényelt. Nem rajtam, hanem a kilátástalan háborús körülményeken múltott, hogy a körülzárt Szarajevóból nem kaptunk ehhez a számunkhoz kéziratot. Büszkék lehetünk arra, hogy a délszláv háborúban sínylődő kollégáink felé legalább ezzel a számunkkal baráti kezet nyújtottunk.

Folyamatos segítséget kaptam 1994–1997 között szerkesztőbizottságunk néhány tagjától: K. CSILLÉRY KLÁRA, KÓSA LÁSZLÓ, PALÁDI-KOVÁCS ATTILA, SZILÁGYI MIKLÓS, VIGA GYULA, VOIGT VILMOS nem csupán tanulmányaikkal, könyvismertetéseikkel, hanem tanácsokkal, javaslatokkal, kéziratok közvetítésével is segítettek munkámat. Közreműködésüket 1997 októberében Társaságunk nevében megfogalmazott körlevelünkben megköszöntem, s ezúton is köszönöm! Bíráló megjegyzéseiket minden esetben igyekeztem hasznosítani, most mégsem ezeket sorolom fel, hanem két elismerő véleménynyilvánítást. KÓSA LÁSZLÓ, akkor még nem Társaságunk elnökeként, hanem szerkesztőbizottsági tagként, az első saját kiadásban megjelent számunk kézhezvétele után ezt írta nekem 1995. február 28-án kelt levelében: „Igen kellemes meglepetés volt kézbe venni a vaskos és tartalmas Ethnographia-számot. Gratulálok a munkádhoz!” Ugyancsak KÓSA LÁSZLÓ, Széchenyi Professzori Ösztöndíj-pályázatombhoz 1997. június 3-án írt ajánlásában írta: „Lukács László 1992-től szerkeszti a Magyar Néprajzi Társaság nagy múltú folyóiratát, az Ethnographiát. Munkája eredményeként a folyóirat arculata megújult.” Nem gyűjtöttem az elismerő szavakat, csupán HÁLA JÓZSEF, a Néprajzi Hírek szerkesztője véleményére emlékszem, aki szerint az Ethnographia *Beérkezett könyvek és Ismertetések* című rovatát részletességben nem lehet utolérni.

Köszönetet mondok mindazoknak, akik ismertetési rovatunkat recenziós példányokkal támogatták. Rendszeresen kaptunk ismertetési példányokat az MTA Néprajzi Kutatóintézetétől, a Néprajzi Múzeumtól, a Szabadtéri Néprajzi Múzeumtól, a KLTE Néprajzi Tanácskétől, számos megyei múzeumtól, önkormányzatoktól, az Akadémiai Kiadótól, a Balassi Kiadótól, a Püski Kiadótól és a Szent István Társulattól. Segítségükre a jövőben is számíthatunk!

Az Ethnographia saját kiadásban való megjelentetésénél döntő jelentőségűnek tartom az 1996-os évet, amikor két számunk, a felvidéki, valamint a közép- és délkelet-európai szám is megjelent. Ahhoz, hogy a folyamatosságot biztosítsuk, az örökölt hároméves lemaradást behozzuk, évente két számnak kell megjelenni, s egy harmadik szám munkálataiban is jelentősen előre kell haladni. Mivel az 1996. évi kötetünk összevont szám, ezért ebben a tempóban elérhetnénk, hogy legfeljebb az adott év számai hiányoznának. 1996-ban megközelítettük ezt az ütemet.

Úgy tapasztaltam, hogy az egyre nagyobb terjedelmű számok számítógépre viteléhez kevés a két gépiró, ezért egy harmadikat is megnyertem az Ethnographia ügyének. Azóta a szöveg számítógépre vitele megfelelő ütemben halad. Tavaly a tördeléssel sem volt gond. 1997 első félévében viszont a Szent Király Múzeum Alba Regia évkönyvét, egy terjedelmes agrártörténeti kandidátusi értekezést, számos katalógust is be kellett tördelnie tördelőszerkesztőnknek, így az Ethnographia számítógépes előkészítésére csak a nyár folyamán jutott ideje. Úgy terveztük, hogy az 1995. 1. számot augusztus végén nyomdába adjuk, s az októberi választmányi ülésünkre megjelenik. Az 1995. 2. számunk megjelentetését decemberi választmányi ülésünkre ütemeztük. Augusztus közepén már csak hatvan oldal tör-

delnivaló volt hátra az Ethnographiából, amikor tördelőszerkesztőnket megműtötték, s a debreceni klinikáról október közepén tért haza. Így ma megjelent számunkat csak november 11-én adhattuk nyomdába. Az ilyen helyzetek kivédése érdekében VARRÓ ÁGNES technikai szerkesztőt és mindhárom gépirónkat októberben beíratam középfokú szövegszerkesztői tanfolyamra, ahol a tördelést is megtanulják, s szükség esetén ők is tördelhetik az Ethnographiát.

Összefoglalva: a késedelmes megjelenés fő oka az örökölt hároméves lemaradás, amelyből 1996-ban sikerült lefaragni egy évet. Igen nehéz körülmények között, Társaságunk saját kiadásában, megnövekedett feladatkörrel, a korábbi terjedelem többszörösére növelve, egyre romló gazdasági körülmények között (pl. a 39%-os társadalombiztosítási járulék bevezetése), szerkesztőségi helyiséget is nélkülözve jelentettük meg 1994–1997 között az Ethnographiát. Életben maradásunk alapját a Magyar Tudományos Akadémia támogatása jelenti, amelyhez a szerkesztő nagyságrendileg azt megközelítő anyagi támogatást kénytelen előteremteni. Elsősorban a Magyar Tudományos Akadémiának, a Művelődési és Közoktatási Minisztériumnak mondok köszönetet folyamatos támogatásáért. Abban bízom, hogy Társaságunk új elnöksége legalább az anyagi eszközök előteremtésének nyűgét részben leveszi a vállamról, így felszabaduló erőmet a szerkesztés és szövegszerkesztés munkálataira fordíthatom, amivel elérhetjük folyóiratunk naprakész megjelenését.

Az Ethnographia 1994–1997. évi ráfordításainak sorában az első kérdés a szerkesztői díj. Az 1992-es évfolyam megszerkesztéséért pénz hiányában nem kaptam szerkesztői honoráriumot az Akadémiai Kiadótól. Amikor első saját kiadású évfolyamunk (1993) megjelent, megkérdeztük a Századok szerkesztőségét, hogy náluk mennyi a szerkesztői díj. Egy jelképes összeg, ívenként 1000 forint volt. Én is ezt kaptam a megjelent 1993. és 1994. évi kötetek után. Az elnökség hozzájárulásával ezt az összeget az Ethnographiát is érintő hazai és külföldi konferenciákon, néprajzi kutatóutakon való részvételre fordítom. Így vettem részt a szerkesztői díj terhére a révkomáromi VII. Néprajzi Szemináriumon, Miskolcon az interetnicitásnak szentel konferencián, Zágrábban a Milovan Gavazzi-emlékülésen, Torockón a Jankó János-díjasok találkozóján. Ugyanígy hozzájárult a Társaság az 1996. évi Hungarológiai Kongresszuson való részvételemhez is. Ezt a jelképes szerkesztői díjat csak egy-egy évfolyam megjelenését követően, az említett formában veszem fel, s megemelésére csak a naprakész megjelenés elérése után gondolok.

Gazdálkodásom fő elve az, hogy a nehezen előteremtett pénzből elsősorban az Ethnographia létrehozói: a szerzők, a fordítók, a számítógépes szövegszerkesztők, a szerkesztőségi ügyvitelben és a terjesztésben részt vevő munkatársaink részesüljenek. Számos területen (pl. irodaszer, postaköltség, útiköltség, szerkesztőségi helyiség fenntartása) a végletekig takarékoskodtunk. 1997-től súlyosan érint minket a 39%-os társadalombiztosítási járulék bevezetése. Magyarországi szerzők esetében talán elfogadható ez, de nem értem, hogy miért kell fizetni erdélyi, felvidéki, délvidéki szerzőink után, akik Magyarországon sem egészségügyi ellátást, sem nyugellátást nem kapnak.

Javaslat egy magyarországi múzeumtörténeti kézikönyv összeállítására és kiadására

Közismert, hogy a magyarországi múzeumok történetének összefoglaló, de mégis részletes áttekintést adó megírásával szakmánk egyáltalán nem büszkélkedhet. Ezt csak részben pótolják az egyes múzeumi intézmények történetével foglalkozó tanulmányok, évfordulók alkalmával közzétett munkák.

Az elmúlt években, elsősorban az egész társadalmat érintő évfordulós megemlékezéseknek köszönhetően, ismét előtérbe kerültek múzeumaink mint a nemzeti örökség jórészt őrző, azokat bemutatni hivatott intézmények. A most lezárult millecentenárius rendezvények során múzeumokra, kiállításaikra fordított milliárdok és a közérdeklődés egyaránt bizonyítéka ennek. Várhatóan hasonló szerep jut a millenniumi évforduló kapcsán is a múzeumoknak.

Ezt a közérdeklődést szakembereink igyekezzenek kielégíteni szándékaik és lehetőségeik határán belül – elsősorban ismét kiállítások rendezésével. A kulturális örökség jelentékeny részét őrző múzeumok történetéről ezenközben nyilván alig esik szó, legfeljebb örökös gondjainkról: épület-, raktárhiányról, működtetési, fenntartási nehézségeinkről.

Arról azonban sem a közvélemény, sem a döntéshozó szervezetek, intézmények vezetői, munkatársai nem tudnak: milyen szerepet játszott művelődéstörténetünkben a múzeum mint nemzeti, mint tudományos és mint közművelődési intézmény. Egyszerűen azért, mert közhelyeket tartalmazó megemlékezéseken kívül csupán díszes albumok ismertetik egyes múzeumi gyűjteményeinket, a közönség kezébe is adható történeti áttekintése a magyar múzeumügynek még nem készült el!

2002-ben nyilhatna alkalom arra, hogy az országos évfordulók lecsengése után végre hírt adhassunk magunkról: a múzeumokról, amelyek a nemzet önismeretének elmélyítésében nem kis szolgálatot tettek.

Természetesen ez is évforduló: az első magyar közgyűjtemény megalapításának kétszázadik évfordulója. Nyilvánvalóan megünnepelni ezt legalább két országos intézmény, a Széchényi Könyvtár és a Nemzeti Múzeum.

A hiányzó magyar múzeumtörténet megjelentetésének azonban ez az évforduló soha vissza nem térő alkalmá lehetne, hiszen nemcsak egyetlen intézményről adhatna számvevést, jöllehet az első alapítása szolgáltathatja hozzá az apropót. Ezért volna szükséges az évforduló kapcsán összmúzeumi összefogással saját történelmünk felkutatására, értékelésére és közreadására koncentrálni. Ideértem a szellemi ráfordítást csakúgy, mint a többéves folyamat pénzügyi háttérének biztosítását.

Többéves szellemi és gazdasági ráfordításról beszélünk, elsősorban azért, mert alapvető kutatások elvégzésével kell a munkát elkezdeni.

Aki csak valamennyire is kénytelen volt munkája során a hazai múzeumtörténettel foglalkozni, hamar felismerhette, hogy az mennyire felkutatatlan. A levéltári források sajnos hiányosak, de nem pusztultak el teljesen. Az Országos Levéltárban folyóméterszámra fellelhetők a múzeumirányítással foglalkozó központi intézmények, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőisége, a Közgyűjtemények Országos Felügyelőisége, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja irattárai. Hogy ezenkívül még hol lelhetők fel a levéltárakban múzeumokra vonatkozó források (pl. a nádori iratokban, minisztériumi irattárakban, megyei levéltárakban), azt az első, forrásfeltáró munkafázisban kell tisztázni. Nem kevés írott anyag lelhető fel persze magukban a múzeumokban is!

A levéltári kutatások óhatatlanul hozzák magukkal a köztörténeti kapcsolatok felderítését, hiszen múzeumaink éppen nem légtüres térben, hanem a nagypolitika, de legalábbis a művelődéspolitikai nem mindig jelentéktelen szereplőként működtek. Főleg létrehozásuk, megerősödésig tartó gyámolításuk vált országos, illetve helyi politikai ügyvé, sajtótémává.

A köztörténetírók nem foglalkoztak túlságosan sokat a múzeumokkal, helyettünk ők sem búvárodtak a kelleténél többet a mi sajátos forrásanyagunkban. A korábbi tudományos folyóiratok és a napi sajtó azonban megannyi fontos, figyelemre méltó, de figyelmünket elkerülő tanulmányt, hírt tartalmaz. (Elég, ha az MRMK kiadásában megjelent, *A gyűjtemények hasznairól* című szöveggyűjteményre hivatkozunk.)

A múzeumtörténet megírásakor tehát elkerülhetetlen a szembesítés a magyar művelődés-, oktatáspolitikai fő áramlataival: hol, mennyiben volt részese a múzeumok ügye amannak? (Hogy nem vált központi kérdéssé sohasem, ahhoz elég MÓRA FERENC írásaihoz fordulni!)

Megmérettetésünknek természetesen csak egyik tényezője a hazai szereplés. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a múzeumok világtörténete újabb kori szakaszaiban kapcsolódásunkat Európa múzeumainak történetéhez. Elég legyen itt a negyvennyolcas emigránsok némelyikére utalnunk (PULSZKY, XÁNTUS), majd a hazai természettudósok, régészek, művészettörténészek, később a néprajzosok nemzetközi kapcsolataira, elismertségére, tapasztalataik hazai adaptálására.

Külön érdemes lenne foglalkoznunk az 1919 utáni, külső-belső emigrációba szorított szakemberek szerepével előbb itthon, azután külföldön. (Idetartoznék még az 1945 utáni, főleg az ötvenhatos muzeológus-kivándorlás számbavétele is.)

Nyilvánvaló, hogy a magyar múzeumtörténet szakaszolásában 1918-ig a történeti Magyarországgal kell foglalkoznunk. Ez a forrásfeltárás tekintetében nem könnyíti meg a dolgunkat, de legalább áttekinthetjük a határokon túli, idevágó szakirodalmat is.

Az elvégzendő, többéves munkaprogramra bontható kutató-, feldolgozó munka anyagi feltételeinek megteremtése, a tematika pontos meghatározása, a feladatok megosztása stb. elsőként azok számbavételét teszi szükségessé, akik egyrészt vállalkoznak a fent vázolt munkákra, másrészt közölnék észrevételeiket, javasolataikat a tematikát, feldolgozási koncepciót illetően.

Az érintettek, érdekeltek jelentkezését kérve és várva a Pulszky Társaság–Magyar Múzeumi Egyesület vállalja a koordinálással, pályázatok benyújtásával kapcsolatos feladatokat, főként egy olyan munkaközösség összehívását, amely a továbbiakban önmagát szervezve képes lesz a vállalható munkák irányítására, végeredményként a magyar múzeumtörténeti kézikönyv megjelentetésére.

ÉRI ISTVÁN

Rövid hírek, tudósítások

INTERJÚK. Az alábbiakban a közel-múltban megjelent néprajzi vonatkozású interjúkra hívjuk fel olvasóink figyelmét. *Magukra találtak a lappok* címmel az Új Magyarországnak (1997. nov. 15. 2. old., az

MTI–Panoráma nyomán) Lars Anders Baerrel, a Számi Tanács alelnökével; *A tematikában nem szerepel magyar néprajz – A kárpátaljai tankönyvek jó része még a szocialista rendszerben készült*

címmel az Új Magyarország (1997. máj. 21. 8. old., riporter: Salga Attila) **Balla Teréz** költővel, nagyberegai tanárnővel; *A világ első finnugor tanszéke 125 éves – Felelősek vagyunk a kisebb rokon népekért* címmel az Új Magyarország (1997. szept. 26. 10. old., r.: [zsoldos]) **Csepregi Mártával**, az ELTE Finnugor Tanszékének docensével; *A tükör a népművészetben* címmel az Új Magyarország (1997. júl. 30. 11. old., r.: Kerékgyártó György) **Dénes Tibor** izsákfai faragóművésszel; *A maguk szabadságát hazánkban találták meg – Jászok és legkülönb magyarok* címmel az Új Magyarország (1997. szept. 6. 9. old., r.: Beke Mihály András) **Dobos Lászlóval**, a Jászok Egyesülete ügyvivői testületének tagjával; *Erdélyi Zsuzsanna a hitről és a közösség erejéről – A magános asszony imádságai* címmel a Magyar Nemzet (1997. jan. 29. 7. old., r.: Kormos Valéria) **Erdélyi Zsuzsanna** Pitřé-díjas folkloristával; *Kis szakok, nagy tudományok – Budapesten tanácskoztak a Keletkutatók* címmel a Magyar Nemzet (1997. júl. 15., r.: [hanthy]) **Fodor Sándor** egyetemi tanárral; *A professzor, aki nem taníthatott – A nyolcvanéves Györffy György tudóspályája gyökereiről, tizezer oklevélről és az elmaradt évkönyvről* címmel a Magyar Nemzet (1997. szept. 6., r.: Rosdy Tamás) **Györffy György** történészprofesszorral; *Moldvai csángók válaszáton – „Mű mindig lejjebb vagyunk”* címmel a Magyar Nemzet (1997. jan. 28. 5. old.) **Halász Péter** néprajzkutatóval, a Magyar Művelődési Intézet tudományos főmunkatársával; *Vándorló babamúzeum – Kézdivásárhelyről indult – Jutalmazzuk a viaselet elkészítőit* címmel az Új Magyarország (1997. ápr. 30. 10. old., r.: Sylvester Lajos) **Incze László** kézdivásárhelyi történésszel és feleségével, **Szabó Judit** néprajzkutatóval; *A csángó kérdés közelebbről* címmel az Új Magyarország (1997. ápr. 8. 8. old., r.: [aniszi]) **Jakab**

Gábor Kolozsvár–kerekdombi plébános-sal; *Romológusokat képeznek a kaposvári főiskolán – „Dévlészák rakhar tumén, muré szittyárdél”* címmel a Magyar Nemzet (1997. júl. 4. 7. old., r.: Gulyás J. Attila) **Jávorszki András** tanszékvezetővel, **Orsós Anna** nyelvtanárral, **Máthé Mihály** bűnügyi nyomozóval, **Puskás Béla** honvédőrnaggyal és **Takács Éva** tanszékvezetővel; *„Nem szeretném, hogy elfelejtsék hagyományait a magyarok” – Ismerjük meg a székelységet* címmel az Új Magyarország (1997. jan. 29. 9. old., r.: Patay Gábor) **Józsa Judit** korondi születésű budapesti keramikusművésszel; *Jövőre veletek ugyanitt – Református Népművészeti Tábor* címmel az Új Magyarország (1997. szept. 9. 8. old., r.: Pardi Anna) **Juhász Sándor** református lelkésszel; *„Ha minden magyar elmenne, én a legutolsó volnék” – Gregorián énekek a csángóknál* címmel a Magyar Nemzet (1997. dec. 20. 19. old., r.: Fekete Judit) **Kallós Zoltán** folkloristával; *Kodály idejében még énekeltek a népek – Mozart muzsikája ugyanúgy szól – Vita a népzene oktatásáról* címmel az Új Magyarország (1997. febr. 18. 10. old., r.: [d]) **Kobzos Kis Tamás**-sal, az Óbudai Zenei Iskola igazgatójával; *Egy egészen hangolt szemlélet és világkép megteremtése – Kósa László tanszékvezető az egyetemi hallgatók történelmi érdeklődéséről* címmel a Népszabadság (1997. jan. 13. 16. old., r.: Varga Lajos Márton) **Kósa László** egyetemi tanárral; *Sámánok, garaboncok, táltosok, kik vagytok? – Örök kapcsolat a szellemvilággal* címmel a Blikk (1997. márc. 24. 8–9. old., összeállította: Paulinyi Tamás) **Laár András** buddhista pappal, **Grandpierre Attilával**, a Vágtázó Halottkének énekesével és **Hoppál Mihály** sámánkutatóval, a Nemzetközi Sámánkutató Társaság (ISSR) elnökével; *A társadalmi fölösleg* címmel a Magyar Hírlap (1997. okt. 11. 23. old., r.: Pogány Ira) **Ladányi János**

városszociográfussal, kisebbségkutatóval; *Pázmány Péter koráról Grazban* címmel a *Hírharang* (1996–1997. 15–18. old.) **Liszka József** néprajzkutatóval; „*Mesélj, gonosz korondi!*” – *A tánc árulkodott a jövőről* címmel a *Magyar Nemzet* (1997. júl. 26. 12. old., r.: Szendrei Lőrinc) **Lőrincz Lajos** táncművésszel, a Maros Együttes nyugalmazott koreográfusával; *Amigo Rom-díj Az ember tragédiája cigány fordítójának – A nyelv egy nép becsülete* címmel a *Magyar Nemzet* (1997. szept. 12. 7. old., r.: Tyápay Kati) **Nagy Gusztáv** műfordítóval; *Évszázados szakmák virágoznak ma is* címmel a Népszabadság (1997. máj. 27. 17. old., r.: Kelen Károly) **Németh József** technikatörténésszel; *Kodályról négyszemközt* címmel az Új Magyarország (1997. máj. 6. 1. old., r.: Barabás Géza) **Olsvai Imre** népzenekutatóval; *Ez nem boszorkányság?! – Táltosnapon babonások között* címmel a *Magyar Nemzet* (1997. aug. 5. 7. old., r.: Tóth M. Ildikó) **Páll Istvánnal**, a nyíregyházi Sóstói Múzeumfalú igazgatójával és az intézmény által rendezett harmadik „táltosnap” résztvevőivel; *Interjú Svetlana Popovával, a berjozovi Folklor Archívum vezetőjével* címmel a *Reguly Társaság Értesítője* (1997. 13. sz. 5–9. old., r.: Csepregi Márta) és *Vendég a végekről – Interjú Svetlana Popovával, a berjozói Folklor Archívum vezetőjével* címmel az Új Magyarország (1997. jún. 30. 8. old., r.: Csepregi Márta) **Svetlana Popovával**; *Történelem régész szemmel – Révész László a honfoglaló magyarokról* címmel a *História* (1997. 1. sz. 8–9. old., r.: Hatházi Gábor) **Révész László** régésszel; *Korszerűsített hagyományörzés – Sebő Ferenc az Állami Népi Együttes programjáról* címmel a *Magyar Nemzet* (1997. márc. 24. 11. old., r.: [szendrei]) és *Egy nemzeti intézmény árvasága – A Magyar Állami Népi Együttes sem kap kellő támogatást a minisztériumtól* címmel az Új

Magyarország (1997. máj. 30. 11. old., r.: Joó István) **Sebő Ferenc**cel, az Állami Népi Együttes művészeti vezetőjével; *Csiksomlyói zarándokúton* címmel az Új Magyarország (1997. jan. 18. 8. old., r.: Tóth Sándor) **Soós Sándor** néprajzkutatóval; *Népi mesterségek nyomában* címmel a *Hírharang* (1996–1997. 12–15. old., r.: Kiss Péntek József) **Szabó Csilla** pedagógussal, a gútai kézműves gyermektábor egyik szervezőjével; *Kis múzeumok nagy jövője – Somogy nem leépít, hanem gazdát keres* címmel az Új Magyarország (1997. ápr. 4. 11. old., r.: [Luthár]) **Szapu Magda** néprajzkutatóval, megyei múzeumigazgató-helyettessel; *Pásztorfaragók több ezer éves titka – Révületben teremtett néprajzi tárgyak – Az őstudás letéteményeseinek világa* címmel az Új Magyarország (1997. máj. 5. 10. old., r.: Metz Katalin) **Szelestey László** néprajzkutatóval; *Fel kell készülni a jövőre – Szépfalusi István négy évtizede az ausztriai diaszpóra szolgálatában* címmel a *Magyar Nemzet* (1997. máj. 7. 8. old.) **Szépfalusi István** evangélikus lelkésszel, szociográfussal, a burgenlandi magyarság kutatójával; *Megérteni a máságot* címmel a *Magyar Hírlap* (1997. okt. 28. 8. old., r.: Baló Péter) **Szuhay Péter** etnográfussal, cigánykutatóval; *Népdalokkal szerte a világban* címmel az Új Magyarország (1997. ápr. 12. 11. old., r.: Tittel Johanna) **Szvorák Katalin** népdalénekesssel; *A csipkeverő nő éjszakai – Tóthné Nagy Amália meg a népművészet nagydíja* címmel a *Magyar Nemzet* (1997. aug. 23. 18. old., r.: Vida Barbara) **Tóthné Nagy Amália** csipkeverővel, a népművészet mesterével; *Szlovákiában szétszakítják a magyar településtömböket – Aki a hagyományokat kutatja...* címmel az Új Magyarország (1997. márc. 6. 8. old., r.: Salga Attila) **Ujváry Zoltánnal**, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének vezetőjével közölt interjút.

RASSY TIBOR (1924–1996). 1996. február 24-én elhunyt Rassy Tibor színész, történész és muzeológus. 1969-től 1974-ig a Néprajzi Múzeum Falumúzeum Osztályán adattárosként dolgozott, majd a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Muzeológiai Osztályának munkatársaként tevékenykedett 1984-ben történt nyugalmába vonulásáig. *A Tékában* (1997. 1–2. sz. 49–53. old.) egykori munkatársa, Kecskés Péter búcsúzott el tőle.

MAGYARORSZÁGI SZLOVÉN NÉPRAJZI HÍREK. 1996-ban jelent meg Mukicsné Kozár Mária *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem – A magyarországi szlovének néprajzi szótára* (Monošter–Szombathely) című munkája, amelyről a Honismeretben (1997. 4. sz. 100–101. old.) olvasható részletes ismertetés Viga Gyula tollából. A könyv 500 forintért vásárolható meg a Vas Megyei Múzeumok Igazgatóságánál. A Kossits Alapítvány és az ELTE Szláv Filológia Tanszéke 1997. november 7-én az ELTE BTK Tanácsstermében *Szlovén–magyar nyelvi és irodalmi kapcsolatok Kossitstól napjainkig* címmel rendezett konferenciát az egykori felsőszölnöki plébános, a jeles néprajzi író és helytörténeti kutató halálának 130. évfordulója alkalmából.

MÚZEUMOK PEST MEGYÉBEN. *E* címmel, Asztalos István szerkesztésében, a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága kiadásában jelent meg 1996-ban gazdagon illusztrált hasznos összeállítás a Pest megyei múzeumi füzetek új sorozatának harmadik köteteként.

KONFERENCIA A PARTIUMBAN. A Kriza János Néprajzi Társaság, valamint a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság közös honismereti és néprajzi konferenciát rendezett 1996. október 11. és 13. között Bihardiószegen

és Székelyhídon. A rendezvényről részletes beszámoló jelent meg a Honismeretben (1997. 2. sz. 85–87. old.) és A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítőjében (1997. 3–4. sz. 8–10. old.) Bodnár Gyöngyi, illetve Dukrét Géza tollából.

NÉPRAJZI BIBLIOGRÁFIÁK. 1996-ban Piróth István szerkesztésében megjelent a Néprajzi Múzeum Könyvtára által összeállított Magyar néprajzi bibliográfia 1993–1994 (*Agroinform Kiadóház, 168 old.*). Dankó Imre műveinek jegyzékét a Nagy Jenő által összeállított, Dankó Imre munkásságának repertóriumára 1944–1996 (*Debrecen, 1997. 192 old.*) című kiadvány tartalmazza. Bakó Ferenc műveinek bibliográfiája az Agriában (*XXXIII. 1997. 697–716. old.*), S. Fekete Ágnes gondos munkájának köszönhetően látott napvilágot.

SZLOVÁKIAI MAGYAR „FALUMONOGRAFIÁK” MÉRLEGEN. E címmel jelent meg a Hírharangban (1996–1997. 43–52. old.) Liszka József áttekintése az 1990-es években a felvidéki magyar falvakról megjelent kiadványokról. A szerző elemző cikke végén a művek pontos bibliográfiai adatait is közli.

FELÚJÍTOTTÁK A DAMJANICH MÚZEUMOT. Több éves munka eredményeként 1996. december 15-én ünnepélyesen átadták a felújított szolnoki Damjanich János Múzeumot. Az intézmény történetét a Magyar Múzeumokban Kaposvári Gyula (A szolnoki múzeum útja egy bérház alagsorából a Magyar Király Szálloda műemléképületéig. 1997. 2. sz. 17–20. old.), a felújított épületet pedig ugyanazon folyóirat hasábjain Tóth László (A szolnoki múzeum újjáépített műemléki épülete. 20–22. old.) mutatta be. Lásd még H. T. írását a Múzeumi Hírlevélben (A szolnoki Damjanich János Múzeum régi-új épületéről. 1997. 2. sz. 33. old.).

NÉPRAJZI REPRINTKIADVÁNYOK. A zalaegerszegi Városi Művelődési Központ 1996-ban reprint formában kiadta Gönczi Ferenc *Göcsej, s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének őszszevontabb ismertetése* (1914) című klasszikus művét. A könyv 2500 forintért vásárolható, illetve rendelhető meg a művelődési központ Gazdasági Irodájában (8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi u. 21., tel.: 92-314-120, tel-fax: 92-316-129). Ugyancsak 1996-ban jelent meg újra Ecsedi István *A debreceni és tiszántúli magyar ember táplálkozása* (1936) a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, a Független Ökológiai Központ, a Péterfia Panzió Bt. és a Debreceni Lyceum Körösszefogásának eredményeként. További 1996-ban megjelent reprintkiadványok: Huszka József: *A magyar turáni ornamentika története*. Budapest, Nyers; Kriza János: *Erdélyi tájszótár*. Budapest, Gladiátor; Pettkó-Szandtner Tibor: *A magyar kocsizás*. Székesfehérvár, Lapu Bt.

ROMÁNIAI MAGYAR ÉLETRAJZI LEXIKONOK. 1996-ban, Adonyi Nagy Mária szerkesztésében és a nagyváradi Scripta Kiadó gondozásában látott napvilágot a Romániai magyar ki kicsoda 1997 című könyv, amelyben mindazoknak igyekeztek helyet biztosítani, akik közösségi szerepet vállalnak a romániai magyarság életében. A 647 oldalas, név, helynév és foglalkozás szerinti mutatókkal ellátott könyvben 5981 szócikkben közölték a romániai magyarság közszereplőinek életpályáját, műveit és a magyar intézmények, alapítványok, egyesületek adatait. A kiadvány Magyarországon a Lira és Lant Kereskedelmi Rt. boltjaiban 4300 forintért vásárolható meg. 1997-ben egy másik hasonló könyvet is kiadott a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadó. *A Simon Anita és Tál Mariann által szerkesztett kétkötetes mű címe: Ki kicsoda Aradtól Csíkszeredáig.*

HUTTYÁN. A Deep Forest együttes 1994-ben megjelent *Bohème* című lemezén szereplő öcsödi lovári cigány, a már elhunyt Huttyán örökösei 1996-ban elindultak Nyugat-Európába, hogy a néhai családfőnek – szerintük – járó jogdíjat felvegyék, de pénz nélkül tértek haza. Az utazást Salamon András *Huttyán* című dokumentumfilmjében örökítette meg, amelyet az 1997. év elején mutatott be a Magyar Televízió. A film nagy visszhangot váltott ki és arról számos újságcikk jelent meg. Többek között Novák Ferenc néprajzkutató, a Honvéd Együttes művészeti vezetője egy terjedelmes interjúban fejtette ki véleményét az ügy háttéréről, a jogdíjkérdésről, a gyűjtők-adatközlők viszonyáról és a filmről (Horeczky Krisztina: *Valaki csúnyán felültette a szerencsétlen családot, A Huttyán-ügy – Novák Ferenc elbeszélésében*. Magyar Nemzet, 1997. márc. 8. 18. old.).

NAPHÁZ. 1997. január 10-én Demszky Gábor, Budapest főpolgármestere, a főváros VIII. kerületében, az egykori Nap mozi épületében ünnepélyes keretek között, annak a nézetének hangot adva nyitotta meg a Napház–Khamorro nevű kulturális központot, hogy az fontos szerepet tölt majd be a cigány kultúra megismertetésében és a cigányság társadalmi beilleszkedésében.

BARÁTHOSI BALOGH BENEDEK GYŰJTEMÉNYE. Baráthosi Balogh Benedek 1914-ben járt kutatóúton Hokkaido és Szahalin szigetén az ajnuk között, gyűjtésének eredményeként 324 tárgy került a Néprajzi Múzeumba. E tárgyakból rendeztek kiállítást 1997-ben a hokkaidói Történeti Múzeumban, amely január 16. és március 16. között volt látható. A kiállításához egy egynapos szimpózium is kapcsolódott, amelyen Wilhelm Gábor és Hoppál Mihály is előadást tar-

tott. *Baráthosi Balogh Benedek ajnu és Amur-vidéki gyűjteménye* címmel virtuális kiállítás látható az Interneten, amely a Néprajzi Múzeum honlapjáról (<http://www.hem.hu>) érhető el.

BENKŐ SAMU MUNKÁSSÁGÁNAK ELISMERÉSE. 1997-ben a Magyar Kultúra Napjának előestéjén, január 20-án adták át a *Pro Renovanda Hungariae* Alapítvány díjait a budapesti Professzorok Háza Konferenciatermében. Kemény Zsigmond-díjban részesült a kolozsvári Benkő Samu, az MTA külső tagja, az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöke. A jeles művelődéstörténész március 15-e alkalmából a Széchenyi-díjat, június 5-én a magyarság érdekében kifejtett tevékenységéért pedig a kisvárdai Tőkés László Alapítvány egyéni díját vehette át.

MAGYARORSZÁGI RUSZINOK. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Múcsonyban 1997. január 25-én mutatták be Zsíros Miron *Жива Горница – Élő Felföld* című, a borsodi ruszinokról szóló könyvét. A településen ugyanazon a napon múzeumot is nyitottak, amelynek néprajzi kiállítása a miskolci Herman Ottó Múzeum munkatársainak segítségével készült.

SOROZAT AZ ÉSBEN: „DOHÁNY TERMELESE ÉS HASZNÁLÁSA”. E címmel közölt cikksorozatot az *Élet és Irodalom* 1997. február 14. és április 11. között a dohányról és a dohányzásról, ezek gazdasági, történeti és művelődéstörténeti összefüggéseiről. A sorozatban a következő, néprajzkutatók által írt dolgozatok is olvashatók. *Viga Gyula*: Dohányzási módok és módik (febr. 21. 7. old.), *ifj. Kodolányi János*: A dohányzás Észak-Euráziában (febr. 28. 8. old.), *Bellon Tibor*: Az dohányzásnak hazai múltjából (márc. 28. 7. old.).

H. CSUKÁS GYÖRGYI ÚJRA SZENTENDRÉN. H. Csukás Györgyi, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének munkatársa 1997. február 15-től újra a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban dolgozik, feladata a Bakony–Balatonfelvidék tájegység felépítésének szakmai irányítása.

DANKÓ IMRE KÖSZÖNTÉSE. A Magyar Néprajzi Társaság, a debreceni Kosuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke, a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága 1997. február 26-án köszöntötte Dankó Imre nyugalmazott megyei múzeumigazgatót, a történettudomány (néprajz) doktorát, címzetes egyetemi tanárt 75. születésnapja alkalmából. A rendezvényen Társaságunkat Bellon Tibor főtitkár képviselte. Az ünneptel muzeológiai tevékenységét ő, tudományos munkásságát Kósa László, egyetemi pályafutását pedig Ujváry Zoltán méltatta.

ALBÁNIA ÉS AZ ALBÁN NÉPI KULTÚRA. E címmel került sor a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Tártyi Néprajzi Tanszéke szervezésében 1997. március 12-én arra a rendezvényre, amelyen az Albániában végzett magyar néprajzi kutatások történetével, illetve az újabb terepmunkák eredményeivel ismerkedhettek meg az érdeklődők. Mohay Tamás tanszékvezető köszöntője után a résztvevők Hála József tolmácsolásában báró Nopcsa Ferencre emlékeztek. A megemlékezést illusztrálendő Horváth Csaba mintegy kéttucatnyi muzeális értéket képviselő, Nopcsa által készített diát mutatott be a közönségnek, ezzel is meg elevenítve az albanológus báró gyűjtőútjait. A rendezvény második részében került sor az elmúlt évtizedekben az albánok körében végzett néprajzi kutatások ismertetésére. Elsőként Erdélyi Zsuzsanna

számolt be az 1980-as években folytatott — máig publikálatlan — olaszországi gyűjtéséről, amelynek során egyes dél-italiai arbëresh falvakban kutatta a máig elevenen élő archaikus imádságokat. A szegedi egyetem albániai kutatócsoportja képviselőjében Barna Gábor, illetve Kupó Jenő és Simon András adtak rendkívül színes, diavetítéssel egybekötött beszámolót a tanszékük által 1996 nyarán szervezett észak-albániai néprajzi gyűjtőútról.

KITÜNTETÉSEK MÁRCIUS 15-E ALKALMÁBÓL. A Magyar Köztársaság elnöke, a miniszterelnök előterjesztésére, nemzeti ünnepünk alkalmából magas állami kitüntetésekkel adta át. Mások mellett a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét Csalog Zsolt író, szociográfus és Timár Sándor, a Magyar Állami Népi Együttes művészeti vezetője; a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjét Szabó Loránd, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum nyugalmazott főigazgatója; a Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet Dömötör János, a hódmezővásárhelyi Toronyai János Múzeum nyugalmazott igazgatója és Janovich István, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főrestaurátora; a Magyar Köztársasági Bronz Érdemkeresztet Bálint Ákos, a Magyar Állami Népi Együttes táncművésze; a Balogh Rudolf-díjat Paulius Normantas fotóművész; a Művelődés Szolgálatáért Díjat Páll István, a Sóstói Múzeumfalu igazgatója vehette át.

SZAKRÁLIS ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG. 1997. március 16. és 22. között hatodik alkalommal találkoztak a műemlékvédelem szakemberei az erdélyi Tusnádon *A műemlékvédelem elméleti és gyakorlati kérdései* című konferencián. A rendezvényről a Tékában (1997. 1–2. sz. 30–33. old.) Balassa M. Iván tollából olvasható beszámoló.

SZÉCHENYI PROFESSZORI ÖSZTÖNDÍJ. A módosított felsőoktatási törvény alapján pályázati rendszerben négy évre szóló Széchenyi-ösztöndíjat kaphat évente az az ötszáz, tudományos fokozattal rendelkező oktató, akit „a művelődési és közoktatási miniszter által létrehozott kuratórium tudományos és oktatási teljesítménye alapján” arra érdemesnek ítél. Az ösztöndíj fő célja, hogy „azok a felsőoktatásban dolgozó, kiváló oktatók és kutatók, akik elnyerik, alkotóerejüket teljesítményük fenntartására és fokozására fordíthassák, és ezzel is hozzájáruljanak a magyar felsőoktatás megújulásához.” 1997. április 5-én a budapesti Iparművészeti Múzeumban Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter adta át az ösztöndíj bizonyító okiratát a pályázat ötszáz nyertesének, közöttük Kósa László egyetemi tanárnak (ELTE Művelődéstörténeti Tanszék) és Verebélyi Kincso egyetemi docensnek (ELTE Folklore Tanszék).

ÚJ KÖNYV AZ ÉPÍTÉSZETRŐL. A budapesti Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. kiadásában 1997-ben megjelent Istvánfi Gyula *Az építészet története – Őskor – Népi építészet* című, 264 oldal terjedelmű, számos rajzzal és fényképpel illusztrált könyve.

NYITOTT EURÓPÁÉRT DÍJAT KAPOTT ÁG TIBOR. A Márai Sándor Alapítvány Nyitott Európáért Díját 1997. április 11-én első alkalommal osztották ki Pozsonyban. A kitüntetésben részesült, mások mellett Ág Tibor, a Nagymenyeren élő népzenekutató, a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli elnöke, a zene tudomány, különösen a népzene kutatás és a népdalgyűjtés területén elért kiemelkedő eredményeiért.

TÍZÉVES A PUTNOKI MÚZEUM. A *Társadalom–Természet* című új állandó

kiállításal (rendezte: Bodnár Mónika és Balogh Sándor) ünnepelte megalapításának tízéves évfordulóját 1997-ben az Ujváry Zoltán professzor (Debrecen, Kosuth Lajos Tudományegyetem, Néprajzi Tanszék), Gömör szülöttje kezdeményezésére létrehozott és 1987. február 27-én megnyitott putnoki Gömöri Múzeum (részletesebben lásd Kerékgyártó Mihály: *Megújult a putnoki Gömöri Múzeum*. Honismeret, 1997. 6. sz. 20. old.; Bodnár Mónika: *A putnoki Gömöri Múzeum új állandó kiállításáról*. Magyar Múzeumok, 1997. 4. sz. 50–51. old.).

NŐK A POPULÁRIS KULTÚRÁBAN ÉS A FOLKLÓRBAN. *E címmel rendezett interdiszciplináris konferenciát Társaságunk Folklór Szakosztálya, az ELTE Folklóre Tanszéke és az MTA Néprajzi Kutatóintézete 1997. április 11–13-án a Néprajzi Múzeumban. A rendezvényről A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítőjének 1997. 3–4. számában (10–11. old.) Benedek H. Erika tollából jelent meg beszámoló.*

FOTÓKIÁLLÍTÁSOK A NÉPRAJZI MÚZEUMBAN. A budapesti Néprajzi Múzeumban 1997-ben a következő fotókiállításokat tekinthették meg az érdeklődők. Karnics Tibor–Sziráky Krisztina: *Thaiföld – Mítosz és valóság?*; Konkoly Thege György: *India*; Kunkovác László: *Ótörök kőemberek*; Roboz László: *Sővényfalva román lakosai*; Szabó Csaba–Nagy János: *Mongólia magyar szemmel*; Winter Erzsébet: *Élet a tajgán (északnyugat-szibériai hantik)*.

ÚJ FINNUGOR-SOROZAT. Hadobás Sándor szerkesztésében 1997-ben új kiadványsorozatot indított útjára az ízsófalvi Izsó Miklós Művelődési Ház és Könyvtár. *A Finnugor tudománytörténeti füzetek 1. száma* Halász Ignác három lappföldi útja címmel jelent meg.

KÖNYVBEMUTATÓK. Társaságunk 1997-ben folytatta a Néprajzi Könyvestár című, vásárlással egybekötött könyvbemutató-sorozatát. Április 23-án és december 10-én a Néprajzi Múzeumban az 1995 és 1997 között kiadott néprajzi könyveket és folyóiratokat méltatták a felkért előadók. A Társaságunk gondozásában megjelenő nemzetiségi néprajzi kiadványokat november 25-én a budapesti Osiris Könyvesházban mutatták be.

GLOSSZA AZ ÉSBŐL: „TISZTA FORRÁS”. *„Hallom a szomszéd szobából, hogy a tévében Sebestyén Márta énekel, és mint mindig, most is melegség támad a szívem táján. Ilyen hang talán csak ezer-száz évenként születik. Mintha a Teremtőtjét köszöntő pacsirta hajnali imáját hallanám, mintha a Kárpátok bércei közt alázúduló hegyi patak kristálytisza vize pengne a meder simára koptatott kövein. Kicsit fülelek munka közben, hogy mit is énekel éppen. Az utolsó sorát sikerült elcsipnem; hogy azt mondja: „mindig koka-kó-ó-la-a-a!”* *Reakcióim oly hevesek és oly változatosak, hogy sorban idejegyzem.* *1. A nyavalyás csibészek, a Lánchidat nem sikerült megkaparintaniuk, de egy másik nemzeti értékünkre azért csak rátették a kezüket.* *2. A felső tagozatban tanultuk a gyarmatosítást, de csak most, Sebestyén Márta példáján értettem meg, hogy megy ez a gyakorlatban: valóban semmit sem lehet tenni ellene.* *3. Hála Istennek, Mártikának végre megszaladt a Deep Forest óta; legalább vehet néhány jó cuccot a gyerekeknek. Végül is ennél az utóbbinál maradtam, amit ezúton is mindenkinek szívből ajánlok.”* (rév-. *Élet és Irodalom*, 1997. ápr. 11. 11. old.).

A CSÁNGÓ SZÖVETSÉG KÖZGYŰLÉSE. A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége 1997 tavaszán Gyimesbükkön tartott tisztújító közgyűlésén az ügyvezető

elnöki posztra ismét Csicsó Antal Csík-szeredában élő, csángó származású történelemtanárt választották, helyettesévé Eröss J. Pétert. Arról is döntöttek, hogy a szövetség felszámolja sepsiszentgyörgyi székhelyét és a csángók által lakott területekhez közelebb fekvő Gyimesbükkre, később a moldvai Bákóba költöztetik át.

HERDER-DÍJAS TUDÓSOK. *A Bécsi Egyetem Disztermében 1997. május 7-én adták át az ez évi Herder-díjat hét tudós-nak, köztük Glatz Ferenc történésznek, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének. Az ünnepségen a hamburgi Alfred Toepfer Alapítvány nevében Friedrich Scholz münsteri professzor kiemelte, hogy Glatz Ferenc, a névadó Gottfried von Herder szellemében rendkívül sokat tett annak érdekében, hogy a magyarok kis nemzetként is hűek maradhassanak történelmükhöz, kultúrájukhoz és önmagukhoz. Az elismerés annak a tevékenységnek is szólt, amelyet a magyar tudós a Budapesti Európa Intézet igazgatójaként Magyarországon európai uniós törekvéseinek támogatása érdekében tett és tesz. A díjazottak között volt Oskar Elscheck szlovák népzene-kutató, Bartók Béla szlovák népdal-gyűjteményének kiadója és Augustin Dunja Rithman horvát néprajzkutató, a Magyar Néprajzi Társaság külföldi levelező tagja, aki a budapesti egyetemen is okta-tott.*

ORMÁNSÁGI NAPOK. 1997. május 9. és 11. között Ormánsági Napokat rendeztek Sellyén. A háromnapos program népdalénekes, vers- és prózamondó, valamint színjátzó fiatalok tehetségkutató versenyével kezdődött, majd a helyi múzeumban megnyitották a *Múló gazdagság* című tájvédelmi kiállítást, amely a Dráva menti térség természeti kincseit kiaknázó foglalkozások tárgyi emlékeit mutatja be. 10-én a természeti és az épített környezet

falusi turizmus számára hasznosítható értékeiről tartottak előadásokat a sellyei művelődési házban. Megvitatták az önkormányzatok természetvédelemben betöltött szerepét, a magyar szürke szarvasmarha újbóli tenyésztésének lehetőségeit, a Dráva menti síkság botanikai, építészeti értékeinek védelmét, az Ormánság idegenforgalmi fejlesztésének kilátásait. A vendégek szakmai kalauzólással tekintették meg a növényritkaságokkal pompázó sellyei arborétumot. Ugyanaznap tartották az első sellyei helyismereti vetélkedőt, délután drávai sétahajózásra, este pedig hangversenyre került sor a szomszédos Drávaiványi község festett fakazettás mennyezetű református templomában. 11-én *Arra alá, a Baranya szélén* címmel népművészeti vetélkedőt rendeztek a múzeumban, délután pedig népművészeti vásárral és néptáncműsorral zárult az Ormánsági Napok idei programja a sellyei Draskovich-kastély udvarán.

UJVÁRY ZOLTÁN KÖNYVE SZLOVÁKUL. *Ujváry Zoltán Szülőföldön hontalanul – Az elhurcolt felvidéki magyarok kálváriája című könyve a dunaszerdahelyi Lilium Aurum kiadásában 1997-ben szlovák nyelven is megjelent. Az előszót Csáky Károly írta.*

MDF-DÍJ TÁJNYELVI MONOGRÁFIAÉRT. A Magyar Demokrata Fórum által meghirdetett *Édes nemzetemnek nyelve* című anyanyelvi pályázat nyertesit 1997. május 26-án jutalmazták meg Budapesten, a párt országos székházában. A tájnyelvi monográfia kategória különdíját a makói Rácz Sándor nyerte el.

KIADVÁNYOK A CSÁNGÓKRÓL. *A Lakatos Demeter Egyesület Halász Péter szerkesztésében 1997-ben Csángó sorskérdések címmel adta ki az Újkígyóson 1994. október 28–30-án megtartott ta-*

nácskozás előadásait (Csángó füzetek, 2.). *A Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyvének 5. kötete (Kolozsvár, 1997)* Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról címmel jelent meg. *A Pozsony Ferenc által szerkesztett kiadványban huszonegy tanulmány kapott helyet.*

NÉPI VALLÁSOSSÁG A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN II. E címmel jelentek meg az 1991-ben Veszprémben megrendezett konferencia előadásai és hozzászólásai a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum kiadásában, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke közreműködésével (szerk.: S. Laczkovits Emőke, Veszprém–Debrecen, 1997. 557 old.).

FIATAL NÉPRAJZKUTATÓK V. ORSZÁGOS KONFERENCIÁJA. *A Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszéke, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Magatartástudományi Intézete, valamint a Magyar Pszichofiziológiai és Egészség-lélektani Társaság Egészség – betegség – kultúra címmel 1997. május 26–28-án Ócsán rendezte meg a F fiatal Néprajzkutatók V. Országos Konferenciáját. A rendezvényről részletesebben Fosztó László írásából (A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője 1997. 3–4. sz. 11–13. old.) tájékozódhatnak az érdeklődők.*

HONFOGLALÁS ÉS NÉPRAJZ. Az e címmel 1995. december 4. és 6. között megrendezett konferencia (lásd erről Paládi-Kovács Attila beszámolóját folyóiratunk 1996. 1–4. számának 24–26. oldalán) előadásai 1997-ben Budapesten, a Balassi Kiadó gondozásában, a tudományos rendezvénnyel azonos címmel nyomtatásban is megjelentek. Szerkesztették: Kovács László és Paládi-Kovács Attila.

ITTHON A TIZENHATODIK HÁRMASKÖNYV. *Werbőczy István 1517-ben kinyomtatott Tripartitumának a tudományos nyilvántartások eddig tizenöt példányáról tudtak (ebből három az Országos Széchényi Könyvtárban, három az Akadémiai Könyvtárban, egy-egy a győri szemináriumban, az esztergomi Simor Könyvtárban, a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban, a gyulafehérvári Batthyány Könyvtárban, a brassói könyvtárban, a bécsi bencés apátságban, a pozsonyi liceumban és a washingtoni Kongresszusi Könyvtárban van). A New Yorkban 1997. június 3-án megrendezett árverésen felbukkant a könyv egy újabb példánya, amelyet Kovács István, a Magyar Köztársaság New York-i főkonzulja 7500 dollárért megvásárolt. A pénzt a Microsoft Hungary számítástechnikai cég biztosította. A Hármaskönyv tizenhatodik ismert példányát július 14-én helyezték el az Országgyűlési Könyvtárban.*

PRO CULTURA HUNGARICA-DÍJ. 1997. június 8-án Csíkszeredában Pro Cultura Hungarica-díjjal tüntette ki Haáz Sándor zenetanárt és Vofkori László földrajztudóst a többnapos erdélyi körútja során ott tartózkodó Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter.

SKANZENKATALÓGUS. 1997-ben, Cseri Miklós és Füzes Endre szerkesztésében megjelent a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum új, 180 oldalas, színes és fekete-fehér fényképekkel, rajzokkal és térképpel illusztrált katalógusa

BANKÓ ANDRÁS HALÁLA. 1997. június 19-én, 37 éves korában elhunyt Bankó András újságíró, a táncházmozgalom szakértője. 1960-ban született Budapesten, ugyanott szerzett tanítói–népművelői diplomát. 1985 óta irt táncmuzikális, népzenei cikkeket. Munkatársa volt a Magyar

Nemzetnek, a Magyar Ifjúságnak és főmunkatársra a Folkmagazinnak. Legismertebb, s talán legfontosabb műve a Muzsikás Együttesről és Sebestyén Mártáról szóló, *Muzsikás évtizedek (életmorzsák és sorsörtömélékek)* című, Kása Béla fotóival illusztrált könyve (Kós Károly Alapítvány, Budapest, 1994).

BÉKÉSCSABAI NYÁRI RENDEZVÉNYEK. Nagyszabású és sokrétű rendezvényt sorozat színhelye volt 1997. június 21. és 27. között Békéscsaba. Az I. Határok Nélküli Néprajzi Népfőiskolán a résztvevők megismerkedhettek a Dél-Alföld történelmével és népi kultúrájával. A közös rendezvényekkel párhuzamosan – az összejövétel keretében – került sor a IV. Nemzetközi Fafaragó Találkozóra, a III. Országos Kosárfonó Mesterkurzusra, a VII. Békés Megyei Kézműves Táborra, az I. Nemzetközi Himző Táborra és az I. Nemzetiségi Néptánc Táborra is. A rendezvények több mint kétszáz érdeklődőt vonzottak, nemcsak Magyarországról, hanem Erdélyből, a Kárpátaljáról és Ausztriából is.

HOFER TAMÁS A SVÉD AKADEÉMIA TAGJA. Hofer Tamást, a Néprajzi Múzeum főigazgatóját 1997-ben tagjává választotta az uppsalai Királyi Gusztáv Adolf Akadémia.

CSÁNGÓK ESTJE BUKARESTBEN. A csángók – Láncszem Erdély és Moldva között címmel kiállítással egybekötött néprajzi estet rendeztek 1997. június 23-án a bukaresti Magyar Kulturális Központban. A rendezvényen Nyisztor Ilona lírai dalokat, Tasnády Erika balladákat énekelt, a Zerkula házaspár pedig hagyományos hangszereken játszott. A kiállításon Ádám Gyula és Barabás Zsolt fotói, valamint Pozsony Ferencnek, a Kriza János Néprajzi Társaság elnökének za-

bolai múzeumából származó kerámiák, textíliák és viseletdarabok szerepeltek.

KUNKOVÁCS LÁSZLÓ KIÁLLÍTÁSAI. Kunkovác László, a kiváló fotóművész 1997-ben a következő két jelentős kiállítást rendezte: *Ótörök kőemberek* (Néprajzi Múzeum, megnyitották június 27-én), „*A Hortobágy mellyéke*” (Veres Péter szülővidékén) (Petőfi Irodalmi Múzeum, megnyitották november 28-án).

EMLÉKEZÉS ILLYÉS ENDRÉRE. Illyés Endre református lelkész, tanár és néprajzkutató, A magyar református földművelő nép lelki élete, különös tekintettel vallásos világára (Szeged, 1931), A magyar református ifjúság lelki gondozásának története (Debrecen, 1936) és számos más fontos mű szerzője száz évvel ezelőtt, 1897. augusztus 25-én született a szatmári Tunyogon. Életét és munkásságát az évforduló alkalmából Balassa Iván a Honismeretben (1997. 6. sz. 18–19. old.) mutatta be, rávilágítva a néprajzi kézírásaival kapcsolatos teendőkre is.

ÚJ FŐIGAZGATÓ-HELYETTES A SKANZENBEN. A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum általános főigazgató-helyettese 1997. június 30-tól T. Bereczki Ibolya, a néprajztudomány kandidátusa. Megbízataa öt évre szól.

A MUNKAESZKÖZ-TÖRTÉNETI ARCHÍVUM AZ INTERNETEN. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Munkaeszköztörténeti Archívuma az intézmény speciális gyűjteményét mutatja be, elsősorban a mezőgazdasági munkák során használatos eszközöket, szerszámokat, azok megnevezését, leírását és képét. A gyűjteményt strukturált, hipertext jellegű adatbázisba szervezték, közvetlenül HTML leíró nyelven. Ennek megfelelően használata rendkívül egyszerű, kizárólag a

WWW felületen megszokott „ugrásokra” épít. Koordinátor: Csoma Zsigmond. Elérési cím: <http://origo.hnm.hu/mmm>. (T. Bíró Katalin)

ANDORKA RUDOLF (1931–1997). 1997. június 30-án, életének 67. évében elhunyt Andorka Rudolf szociológiai-professzor, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem rektora, az Országos Tudományos Kutatási Alap elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, Széchenyi-, Deák Ferenc- és Magyar Örökség-díjas tudós, a francia Becsületrend Lovagi Fokozatának kitüntetettje. 1931. április 30-án született Budapesten. Az ELTE Jogtudományi Karán 1963-ban szerzett doktorátust. 1970-től 1983-ig a Központi Statisztikai Hivatal kutató munkatársaként dolgozott. Ezután került a Közgazdaságtudományi Egyetemre, amely akkor még Marx Károly nevet viselte. 1991-ben lett az univerzitás rektora. Ugyancsak ettől az esztendőől töltötte be az OTKA elnöki tisztét. Andorka Rudolf negyven könyvet és négyszázat meghaladó tanulmányt írt. Nagy összegzése, a *Bevezetés a szociológiába* nem sokkal halála előtt jelent meg. Tagja volt a Nemzetközi Szociológiai Társaságnak, a Nemzetközi Demográfiai Társaságnak, valamint az Európai Tudományos és Művészeti Akadémiának is. Temetése július 10-én volt a budapesti Farkasréti temetőben. „Egy nagy egyéniség távozott közülünk, a neves tudós, a kiváló tudományszervező, a jelentős közéleti szereplő és a kitűnő pedagógus. Nagy úr maradt utána, hiányát hosszú ideig érezni fogjuk” – írta róla az Új Magyarországból (1997. júl. 3. 6. old.) egyik tanítványa, Mellár Tamás.

A IX. NÉPRAJZI SZEMINÁRIUM. A Magyar Néprajzi Társaság felismerte annak fontosságát, hogy a Kárpát-medencei

néprajzi kutatásokat egy egységben szemlélje. Ennek szellemében immár kilencedik alkalommal szervezte meg a hazai és határainkon kívüli néprajzkutatók szakmai továbbképzését szolgáló szemináriumát. Örvedetes dolog, hogy a változások következtében határainkon kívüli szakmai szervezetekkel közösen rendezheti a továbbképzést. Ez alkalommal Szabadka adott otthont a szemináriumnak július 6. és 13. között. A rendezvény alap gondolata a török után újranepešedő Délvidék etnikai és kulturális integrációs folyamatainak néprajzi módszerű megjelenítése volt. Az egymás mellé telepített közösségek eltérő kulturális sajátosságai, kölcsönhatása és integrációja nagyon tanulságos vizsgálható témája a néprajztudománynak. Az előadók az anyagi kultúra, a folklór, a demográfia és a társadalomnéprajz területét járták be. Az előadásokat élénk vita követte. A szemináriumokat minden esetben a programhoz illeszkedő tanulmányi kirándulások teszik változatossá. Most is a Bácskába és Bánátba tervezett kirándulásokkal hitelesítettük az előadások mondanivalóját. A szeminárium egyértelmű állásfoglalása az volt, hogy az elhangzott előadásokat nagyon hasznos volna kötetben publikálni. Ennek megvalósítását a vajdaságiak vállalták, amelyhez a Magyar Néprajzi Társaság is törekszik anyagilag hozzájárulni. (Bellon Tibor)

KELETKUTATÓK VILÁGKONGRESSZUSA. 1997. július 7. és 12. között Budapesten rendezték meg az orientalisták 35. világkongresszusát (ICANAS: International Congress of Asian and North African Studies). A több mint kétszáz résztvevő nyolc szekcióban és huszonhat csoportban tanácskozott kutatásainak legújabb eredményeiről. A kongresszus programját több kiállítás is gazdagította, például a Néprajzi Múzeum

mé, amely a *Birodalmak peremén – Nomádok és városlakók Ázsiában és Afrikában* címet viselte (rendezte: Wilhelm Gábor). A kongresszusról megjelent beszámolók közül az alábbiakra hívjuk fel olvasóink figyelmét. Ferenczy Mária: *Keletkutatók világkongresszusa Budapesten* (Magyar Múzeumok, 1997. 4. sz. 45. old.), (hanthy): *Kis szakok, nagy tudományok* (Magyar Nemzet, 1997. júl. 15. 9. old.), Marczell Péter: *A Kelet-kutatók magyarországi találkozója* (Új Magyarország, 1997. júl. 19. 8. old.).

A CSÁNGÓK ANYANYELVÉÉRT. Másfél évvel ezelőtt harmincnégy klézsei szülő írta alá azt a beadványt, amelyben kérték, hogy a gyermekeik az elemi iskolában heti néhány órában magyarul is tanulhassanak. Mivel az oktatás megyei irányítóitól nem érkezett számukra válasz, a moldvai faluban „vasárnapi iskola”-t szerveztek: hetente egyszer saját lakásában Duma András munkás tanítja magyarul írni-olvasni az érdeklődő gyermekeket. A csángómagyarokkal nagy ügybuzgalommal foglalkozik a Teleki Pál Baráti Kör is, amelynek fiatal tagjai 1997-ben ötödik alkalommal utaztak Moldvába, azaz a céllal, hogy magyarul tanítsák az ott élő ifjúságot. A kör kezdeményezését követve országszerte kisebb társaságok jöttek létre. A Teleki Pál Baráti Kör tagjai előadások keretében igyekeznek átadni tapasztalataikat, hogy a magyar nyelvet oktató csoportok kellő tudással, minél több moldvai csángó településre eljussanak.

A XXV. HONISMERETI AKADÉMIA. A Honismereti Szövetség és a Győri Honismereti Egyesület 1997. júliusában *Ember és táj* címmel Győrben rendezte meg a XXV. Honismereti Akadémiát. A rendezvényt kapcsolatos írások a Honismeret 1997. 3. és 6. számában jelentek meg.

HUSZONÖT ÉVES A SVÁJCI KODÁLY ZENEISKOLA. Erkel Eszter, nemzeti himnuszunk zeneszerzőjének lezármazottja negyedszázada alapította meg Zürichben a Kodály Zeneiskolát, amely néhány esztendeje Svájci Kodály Zeneiskola néven működik. Kodály jeles híve zenepedagógusokat képez, akik országszerte a magyar zeneszerző és tudós módszere szerint oktatnak. Végzőseinek diplomáját a Svájci Zenepedagógusok Szövetsége is elismeri. A megalapítás évfordulóját 1997-ben műsorral ünnepelte meg az iskola tanári kara és diáksága. Erkel Eszter köszöntőjét és Szőnyi Erzsébet Kodályról szóló előadását követően Händel-, Mozart-, Erkel- és természetesen, Kodály-művek hangzottak el svájci művészek és az iskolai énekkar előadásában.

NÉPMŰVÉSZETI NYÁRI EGYETEM ZALAEGERSZEGEN. A fa és az ember ősi kapcsolata volt az alaptémája az 1997. július 26. és augusztus 4. között Zalaegerszegen megrendezett nemzetközi népművészeti nyári egyetemnek, amelyen tizenegy országból több mint ötvenen vettek részt. A hallgatók előadások és kézműves-foglalkozások keretében ismerkedtek meg a különböző tájegységek paraszti és pásztorfaragásaival, népi építészetével, fából készült használati eszközeivel és hangszereivel. A résztvevők a változatos program részeként a Zala megyei Csöden bemutatták országuk fával és erdővel kapcsolatos dalait is.

LEHOCZKY TIVADAR NYOMÁBAN. Az Ungváron működő Kárpáti Panoráma lap- és könyvkiadó adta közre Valerij Razgulov munkáját a munkácsi Lehoczky Múzeumról, amely nemcsak az intézmény ismertetője, hanem alapos áttekintést ad a Kárpátalja régészeti, történelmi és néprajzi dokumentumait, tárgyait összegyűjtő

és munkássága gyümölcsét a közösségnek átadó, múzeumalapító Lehoczky Tivadar-ról (1830–1915), Beregvármegye monographiájának (I–III., 1881–1882) szerzőjéről is. A kiadvány végén közölt bibliográfiája Lehoczky régészeti, nyelvtudományi, család- és várostörténeti, valamint néprajzi műveinek adatait tartalmazza.

A VII. CSÁNGÓ FESZTIVÁL. Az európai kisebbségek hagyományos jászberényi folklórfesztiválját 1997-ben augusztus 1. és 3. között rendezték meg a következő programmal: hagyományörző zenészek és táncosok felvonulása, énekverseny, magyar és külföldi csoportok bemutatója, táncház.

LISZKA JÓZSEF LEVÁLTÁSA. Liszka József 1995-ben elnyerte a bonni Alexander von Humboldt Alapítvány kutatói ösztöndíját és a következő másfél évet Münchenben és Marburgban töltötte. A révkomáromi Duna Menti Múzeum Magyar Nemzetiségi Osztályának vezetőjét hazaérkezése előtt néhány nappal a múzeumvezető leváltotta, s helyébe Alexander Reško zootechnikust állította. Elena Lehotská, a szlovák–történelem szakos általános iskolai tanítónőből lett igazgató a múzeum magyar feliratainak eltávolításáról vált ismertté. Az intézményben egyébként évekkal ezelőtt Liszka József hozta létre a nemzetiségi osztályt, amelyet a szlovák kulturális tárca hivatalosan is a szlovákiai magyar nemzetiségi kultúra dokumentációs és kutatóhelyeként tart nyilván. Az osztály új vezetőjéről, Reškóról az a hír járja, hogy múzeumban sohasem, csak állami gazdaságban dolgozott -- állattenyésztőként.

FÉJA-KIÁLLÍTÁS ÉS -BIBLIOGRÁFIA. A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum 1997-ben kiállítással emlékezett meg Féja Géza (1900–1978) irodalom-

történészről, íróról és szociográfusról *Viharsarok* című könyve megjelenésének 60. évfordulója alkalmából. Ebben az évben, ugyancsak Békéscsabán jelent meg lemezen Féja műveinek 2535 tételt tartalmazó, Balogh Ferenc által összeállított bibliográfiája is, amely számba veszi valamennyi könyvét, regényét, elbeszélését, költeményét, falukutató munkáit, tanulmányait, hírlapi cikkeit és a róla szóló irodalmat 1992-ig.

A SZENT ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM HONISMERETI TÁBORA. 1997. augusztus 4. és 13. között huszonkettedik alkalommal rendezte meg honismereti táborát a székesfehérvári Szent István Király Múzeum Néprajzi és Újkortörténeti Osztálya (Demeter Zsófia, Horváth Júlia, Lukács László és Varró Ágnes) Dunaujváros–Dunapentelén diákok számára. A tábor célja az volt, hogy a résztvevők előadások, foglalkozások és terepmunka segítségével megismerjék a település történetét és hagyományait (részletesebben lásd Varró Ágnes: Honismereti tábor Dunapentelén. *Honismeret*, 1997. 6. sz. 90. old.).

ELHUNYT BAKOS JÓZSEF. 1997-ben elhunyt Bakos József, az egri Esterházy Károly Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének nyugalmazott vezetője, a jeles nyelvész és Comenius-kutató. 1912-ben született, tanulmányait a sárospataki Református Kollégiumban és a debreceni egyetemen végezte, ahol Csúry Bálint tanítványa volt. Az 1940-es évek elején az érsekújvári állami gimnáziumban tanított, ahol megszervezte a diákok nyelvművelő, táj- és népkutató munkaközösségét és kötetbe szerkesztette e munkaközösség tagjainak írásait (I. köt.: *Együtt dolgoztunk*, II. köt.: *Nagy magyar értékeink védelmében és szolgálatában; Érsekújvár, 1942*). 1952-től tanított az

egri pedagógiai főiskolán. A néprajz-tudományt elsősorban *Mátyusföldi gyermekjátékok* (ÜMNGy, VII. Budapest, 1953) című művével, az Ethnographiában megjelent írásaival (*Mátyusföldi babonás történetek*, 1947. 246–249. old.; *Adatok a bodrogi agrárproletár mozgalom folklórájához*, 1950. 91–95. old.; *Miscellanea Ethnographica et Oeconomica*, 1951. 171–176. old.), bibliográfiáival (*Bodrogköz, Hegyalja és Hegyköz táj- és néprajzi irodalma*. Sárospatak, 1947; *Tokaj-hegyalja és bortermelése néprajzi, hely-, gazdaság- és művelődéstörténeti irodalma*. Sárospatak, 1957), valamint hegyaljai és bodrogi néprajzi kutatásaival gazdagította.

DANKÓ IMRE KITÜNTETÉSE. *Dankó Imre nyugalmazott megyei múzeumigazgató, címzetes egyetemi tanárt Hajdú-Bihar Megye Önkormányzatának Közgyűlése 1997. augusztus 15-én a testület legmagasabb kulturális kitüntetésében, a Bocskai István-díjban részesítette.*

AUGUSZTUS 20. – KITÜNTETÉSEK. Nagy állami ünnepünk, augusztus 20-án alkalmából a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjével tüntették ki Balassa Ivánt, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum nyugalmazott főigazgató-helyettesét; Népművelésért-díjban Kriston Vízi József, a kecskeméti Szórákaté-nusz Játékmúzeum és Műhely vezetője; Móra Ferenc-díjban pedig Petercsák Tivadar, a Heves Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója és Selmeczi László, a debreceni Déri Múzeum igazgatója részesült.

KACSKA ZOLTÁN HALÁLA. „Kacska Zoltán etnográfus, Biharnagybajom polgármestere 1997. augusztus 25-én, 45 éves korában elhunyt. Kacska Zoltán érdeklődését a néprajz, a helytörténet, a honismeret iránt Szűcs Sándor keltette fel.

Majd a püspökladányi Karacs Ferenc Gimnázium tanulójaként Rettegi Istvánné (Annuska néni) tanítványaként ment haza a közművelődés ügyét szolgálni. A Községi Művelődési Házat, mint annak igazgatója, Szűcs Sándorról nevezte el és megkezdte a Szűcs Sándor-féle ház múzeumi célokra való biztosítását. Nagyon népszerű ember volt, néprajzi tanulmányait a KLTE Néprajzi Tanszékén végezte. Közben hathatósan, úgy is mint szerző, részt vett a bihari, biharnagybajomi helytörténeti, néprajzi munkálatokban is (Ujváry Zoltán [szerk.]: Biharnagybajom története és néprajza. Biharnagybajom, 1992). Korai halála nagy vesztesége a bihari résznek, a Nagy-Sárrét, Biharnagybajom kulturális, tudományos életének.” (Itt és Most, 1997. 4. sz. 22. old.).

BAKÓ FERENC KITÜNTETÉSE. Bakó Ferenc néprajztudós, az egri Dobó István Vármúzeum nyugalmazott igazgatójának 80. születésnapja alkalmából Göncz Árpád köztársasági elnök 1997-ben a Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet adományozta.

AZ EURÓPAI SZABADTÉRI MÚZEUMOK SZÖVETSÉGÉNEK 18. TANÁCSKOZÁSA. A nemzetközi szövetség 1997. augusztus 26. és szeptember 2. között megrendezett tanácskozása több helyszínen folyt Észtország, Lettország és Litvánia szervezésében, huszonegy ország több mint nyolcvan szakemberének részvételével. Magyarországot Cseri Miklós, Balassa M. Iván, Fűzes Endre, Kecskés Péter és Páll István képviselte. A szövetség közgyűlése tagjai sorába választotta Páll Istvánt (Sóstói Múzeumfalú) és Cseri Miklóst (Szabadtéri Néprajzi Múzeum), a szentendrei skanzen főigazgatóját az ötagú elnökségbe is meghívták. A rendezvényről Kecskés Péter (Téka, 1997. 1–2. sz. 21–26. old.) és Balassa M. Iván (Mű-

zeumi Hírlevél, 1997. 11. sz. 288. old.)
közölt beszámolót.

A FINN NÉPRAJZI TÁRSASÁG LEVELEZŐ TAGJAI. A Finn Néprajzi Társaság fennállásának 25. évfordulója alkalmából Helsinkiben 1997. szeptember 12-én megtartott ünnepi közgyűlésén, eddigi munkásságuk és a finn néprajztudomány iránti érdeklődésük elismeréseként Cseri Miklóst, Fülemile Ágneszt és Lukács Lászlót levelező tagjává választotta.

HORVÁTH IMRE KITÜNTETÉSE. A nyereségorientált gazdasági szemlélet hatására Földünket már-már jövőtehetetlen károsodás érte, s – hasonló okból – kulturális értékeink jelentős része is pusztulásra van ítélve. Ezt a folyamatot felismerve alapították meg 1984-ben a Henry Ford Európai Természeti és Kulturális Örökségért-díjat, amelyet természeti és kulturális kincseink megóvásával kapcsolatos tervekkel, teljesítményekkel érdemelhetnek ki a pályázók. 1997-ben három különdíjat is kiosztottak, az egyiket Horváth Imre festőművész kapta a Hajdú-Bihar megyei fejfák néprajzi felméréseért, illetve a tízéves kutatómunkája során a megye kilencven településén dokumentált 2185 sirljel albumba rendezéséért.

KONFERENCIA ZABOLÁN. A Kriza János Néprajzi Társaság és a Kelemen Lajos Műemlékvédelmi Társaság konferenciát rendezett 1997. szeptember 12. és 14. között a székelyföldi Zabolán a tájházról és falusi néprajzi gyűjteményekről. A rendezvényen több mint ötven erdélyi és magyarországi kutató vett részt. Az elhangzott előadások egy része A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítőjének 1997. 1. számában jelent meg.

VÉDELEM A BALATON-FELVIDÉK ÉRTÉKEINEK. 1997. szeptember 17-én

56 696 hektárnyi, a Tihanyi-félszigettől és Aszódótól a Kis-Balatonig terjedő területen megalakult hazánk legújabb (nyolcadik) ilyen létesítményeként a Balatonfelvidéki Nemzeti Park. A park fokozott védelmet fog biztosítani a táj ökológiai és kulturális értékeinek, a természetvédelem mellett feladata lesz a sajátos szőlőkultúra, a legeltető állattartás, a népi épületek és a jellegzetes faluképek, valamint a történelmi emlékek megóvása is.

MAGYAR ÖRÖKSÉG-DÍJ. A Magyar Örökség-díjat az állampolgárok szavazatai alapján olyan alkotók kapják, akik erkölcsi példájukkal képesek erősíteni nemzeti öntudatunkat. A díjat 1997-ben mások mellett Györffy György történész, Papp Gábor művészettörténész és a Bethlen Gábor Alapítvány kapta meg. A Magyar Örökség részévé nyilvánították Kós Károly építész, Tamási Áron írói, valamint Scheiber Sándor irodalom- és néprajztudományi munkásságát is.

ÉRDI NAPOK 1997. Az 1997. szeptemberi Érdi Napok keretében 18-án a Magyar Földrajzi Társaság megalapításának 125. évfordulója alkalmából a Magyar Földrajzi Múzeumban előadást rendeztek. Ugyanaznap ugyanott került sor Nessel Erika, Vig Károly és Vigné Csordás Rita Vas megyei világbárók – Az Alpoktól Új-Guineáig című fotókiállításának, 23-án pedig A Hűsvét-sziget első magyar tudományos kutatója (Nógrády György orvosprofesszor, Montreal) című kiállítás megnyitására.

NEMZETKÖZI ZENETUDOMÁNYI KONFERENCIA. A Magyar Kodály Társaság 1997. szeptember 22. és 24. között a Kodály Múzeumban nemzetközi zenetudományi konferenciát rendezett Kodály Zoltán születésének 115. és halálának 30. évfordulója alkalmából. A nép-

zenei szekció 24-én ülésezett, amelynek keretében több előadás hangzott el például a Kodály által javasolt kutatási módszerek alkalmazásáról, Kodály népzenei hagyatékáról és a *Magyar népzene táráról*.

UJVÁRY ZOLTÁN MUNKÁSSÁGÁNAK ELISMERÉSE. Ujváry Zoltán, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének professzora, több évtizedes kimagasló munkásságának elismeréseként 1997-ben több kitüntetésben részesült. 65. születésnapja alkalmából január 24-én a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Emlékérmével, április 11-én Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzatának Csokonai-díjával, október 21-én pedig a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés Alkotói Díjával tüntették ki.

125 ÉVES A VILÁG ELSŐ FINNUGOR TANSZÉKE. Az ELTE Budenz József professzor által megalapított Finnugor Tanszéke 1997. szeptember 22–23-án az egyetem disztermében és a bölcsészkar tanácstermében ünnepség és nagyszabású nemzetközi konferencia keretében emlékezett meg fennállásának 125. évfordulójáról. A konferencián a finnugrisztika jeles képviselői vettek részt Magyarországról, valamint Göttingenből, Bloomingtonból, Szentpétervárról és Párizsból stb. Az eseményről több napilap is beszámolt, például a Magyar Nemzetben Domokos Péter egyetemi tanár, a tanszék vezetője idézte fel a hazai finnugrisztika történetét (Ferch Magda: *Nem keii szégyellnünk nyelvrokonainkat*. 1997. szept. 20. 19. old.), Csepregi Márta docens pedig az Új Magyarországon nyilatkozott a tanszéken folyó oktatás jelenlegi helyzetéről ([zsoldos]: *Felelősek vagyunk a kisebb rokon népekért*. 1997. szept. 26. 10. old.).

A HONISMERETI SZÖVETSÉG KITÜNTETETTJEI. A Honismereti Szövetség 1997-ben több néprajzkutatót is kitüntetett. *Notitia Hungariæ Emlékérmes* Juhász Antal (Szeged), *Honismereti Emlékérmes* Fehér Zoltán (Bátya), Lábadi Károly (Gödöllő), S. Lackovits Emőke (Veszprém), Lukács László (Székesfehérvár), Csiffáryné Schwalm Edit (Eger), *Honismereti Emlékplapot* pedig Bárkányi Ildikó (Szeged) kapott.

TAKÁCS JENŐ 95 ÉVES. 1997. szeptember 25-én ünnepelte 95. születésnapját Takács Jenő, az Ausztriában élő világhírű zeneszerző, zongoraművész, népzenekutató és tanár, Bartók Béla és Kodály Zoltán barátja. Burgenland tartomány és szülőhelye, Cinfalva (Siegendorf) aznap este ünnepi rendezvényen köszöntötte őt a kismartoni Esterházy-kastélyban. Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter levélben fejezte ki jókívánásait, amelyet szeptember 29-én Cinfalván (ahol 1970 óta él és dolgozik) adtak át az idős mesternek a minisztérium és a bécsi Collegium Hungaricum Kulturális Intézet képviselői.

MEGYÉK NÉPMŰVÉSZETE. Az Európa Könyvkiadó által 1987-ben megindított Népművészeti örökségünk című sorozat, amelynek első kötete a Szolnok megye népművészete (Budapest, 1987., szerk.: Bellon Tibor és Szabó László) volt, 1996-ban és 1997-ben újabb megyei összefoglalásokkal gazdagodott. 1996-ban Szombathelyen jelent meg a Vas megye népművészete (szerk.: Gráfik Imre), amely „minden eddiginél kiterjedtebb kutatómunka és gazdagabb anyag feltárása alapján tesz kísérletet Vas megye népművészeti örökségének áttekintésére. A feldolgozó munka néprajzkutatók szerzői alkotóközösségének eredményeként, restaurátorok, illusztrátorok tevékenységé-

nek bevonásával, mintegy félezer fényképfelvétel felhasználásával az alábbi tematikus tagolásban kerül bemutatásra: Vas megye; Történelem, táj és ember – Az épített környezet; Település, népi építészet – Az otthon népművészete; Lakáskultúra, bútorművesség – Tárgyak között; A háztartás és a gazdaság eszközei – Népi textília; Szöttek és hímzések – Népviselet; Hogyan öltözködött a vasi köznép? – Mesterségek dicsérete; Céhek, kézművesség – Népszokások, népi vallásosság – Faragó emberek, pásztorművészet – Vas megye népművészeti öröksége.” 1997-ben Miskolcon látott napvilágot a Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészete (szerk.: Fügedi Márta), „amely a földrajzilag, történetileg és hagyományos műveltségében erősen tagolt terület tárgyaló és tárgyhasználó kultúráját reprezentálja. A kötet tanulmányai arra törek-szenek, hogy a közismert népművészeti tárgycsoportok (matyó és palóc népviselet, valamint textil-kultúra, mezőcsáti kerámia stb.) mellett teljes keresztmetszetet adjanak Borsod, Abaúj, Zemplén és az érintkező történeti megyerészek népművészeti örökségéről.” Értésüléseink szerint elkezdődtek a munkálatai a Győr-Moson-Sopron, a Somogy, a Zala és a Nógrád megye népművészetét bemutató köteteknek is.

MAGYARORSZÁGI SZLOVÁK NÉPRAJZI HÍREK.

Csabacsüd adott otthont 1997. szeptember 27-én a Békés megyei szlovákok hagyományos őszi kulturális találkozásának. Az anyanyelvi művelődési nap rendezvényei kulturális műsorok, helytörténeti és képzőművészeti tárlat, valamint a kisebbségek helyzetéről megrendezett kerekasztal-beszélgetés voltak. Húsz magyar és szlovák nyelvű történeti, néprajzi, nyelvészeti, művelődés- és településtörténeti előadás hangzott el azon az 1997. október 16–17-én meg-

rendezett szarvasi tanácskozáson, amelyet a város szlovákok által történt újratelepítésének 275. évfordulója alkalmából rendeztek meg *Szimpozium a magyarországi szlovákokról* címmel. Erre az alkalomra jelent meg Gyivicsán Anna és Krupa András *A magyarországi szlovákok* (Útmutató Kiadó, Budapest, 1997) című műve. Krupa András ebben az évben kiadta a *Tájházak, gyűjtemények, falumúzeumok a magyarországi szlovák településeken* (Békéscsaba, 1997) című, gazdagon illusztrált könyvét is.

AZ ANGOL BETEG. 1997-ben az Amerikai Egyesült Államokban Arany Glóbusz-díjjal és kilenc Oscar-díjjal tüntették ki a Michael Ondaatje regényéből készített és Anthony Minghella által rendezett, a második világháború idején Észak-Afrikában és Olaszországban játszódó, Az angol beteg című filmet, amelynek két magyar vonatkozása is van: főhőse Almásy László, jeles Afrika-kutató, felfedező és többször felcsendül benne a Sebestyén Márta által énekelt, „Szerelem, szerelem...” kezdetű népdal. A film meglehetősen elszakadt a valóságtól, Almásy életét „átköltve” mutatta be. Ezzel kapcsolatban Magyarországon és külföldön számos újság- és folyóiratcikk jelent meg, amelyek közül Kubassek János írására (Almásy László – a filmhős és a felfedező utazó – A Líbiai-sivatag feltárója a legendák mögött. *Magyar Múzeumok*, 1997. 3. sz. 3–6. old.) hívjuk fel a figyelmet. A dolgozat bevezetőjében a szerző többek között az alábbiakat írta: „Életpályájának hiteles mérőföldkövei [...] még ma sem ismertek, s pályafutásának egy-egy korszakáról a köztudatban alaptalan legendák terjengenek. Írásunk az ellenőrzött tényekre alapozva vázolja fel portréját a geográfia és a muzeológia nézőpontjából.” Almásy 1929-es kelet-afrikai utazását Kurt Mayer osztrák operatőr öröki-

tette meg. *A nemrégiben előkerült, Automobillal Afrikán keresztül című, 110 perces, fekete-fehér dokumentumfilmet az 1996-os ausztriai bemutató után 1997. május 16-án az ELTE Jogtudományi Karának aulájában is megtekinthették az érdeklődők.*

JANKÓ JÁNOS-DÍJAS KUTATÓK

TALÁLKOZÓJA. Társaságunk Jankó János-díjjal kitüntetett tagjainak már hagyományossá vált találkozására 1997-ben szeptember 27-én került sor Balatonalmádiban, Gráfik Imre nyaralóházában.

HELYREIGAZÍTÁS. Folyóiratunk 1995.

1–4. számában (30–32. old.) közöltük Györgyi Erzsébet írását Balázs Lajos Az én első tisztességes napom (Bukarest, 1994) című könyvéről. A cikk sajnálatos nyomdahibával jelent meg, amelyet itt igazítunk helyre. A könyvismertetés első két mondata helyesen a következő: „A menyasszony első tisztességes napjáról írott könyv ünnepélyes bemutatására gyűltünk össze. Ez a könyv egyben a szerző, Balázs Lajos csikszeredai tanár és elsősorban néprajzkutató tisztességételen napja is – hogy az Orbán Balázs múlt századi leírásából megismerhető, régiesebb, teljesebb alakot használjam, amelyet jómagam még az 1950-es években a bukovinai székelyektől is így hallottam.” Balázs Lajostól, Györgyi Erzsébettől és olvasóinktól szíves elnézést kérünk!

ÚJ TÁJEGYSÉG A SKANZENBEN.

2000-ben emlékezik meg az ország az államalapítás 1000. évfordulójáról. A Millenniumi Emlékbizottság elkészítette, a kormány pedig jóváhagyta az ünnepségek programját. A rendelkezésre álló pénzkeretből 2000-re többek között felépülhet a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum új tájegysége, a Bakony–Balaton-felvidék is, amelynek munkálatait

1997. szeptember 30-án kezdték meg a Kádártáról áttelepített lakóház alapkövének letételével.

SZÉKELYFÖLD. 1997 októberétől újabb kulturális folyóirattal, a csikszeredai kiadású Székelyfölddel színesedett az erdélyi közművelődés palettája. A főszerkesztő, Ferenczes István a lap célkitűzéseit megfogalmazva annak a reményének adott hangot, hogy a Székelyföld segítségével az erdélyi magyarság megőrizheti a maga sajátos kultúráját, s megelőzheti azt is, hogy az anyaországi „szellem megegye az erdélyit”.

SINKA-EMLEKÜLÉS VÉSZTŐN.

Sinka István, a „fekete bojtár” születésének 100. évfordulója alkalmából emlékülést rendeztek 1997 őszén a Békés megyei Vésztőn. A magyar szegényparaszt-ság hányatott sorsú énekeséről Pomogáts Béla, Tornai József, Bata Imre, Heltai Nándor, Szabó Ferenc és Virághné Horváth Erzsébet tartott előadást. Pomogáts Béla többek között a következőket mondta róla: „Szülőföldje egy darab Ázsia, a paraszti élet kényszerű egyetemessége, amelyben magára hagyottan, néma robotban növekedett az írott szó után olthatatlan szomjat érző Sinka István, aki egyetlen bárányát cserélte el egy rongyos Petőfi-kötetre, s tintaceruzával, a csizmaszárára jegyezte fel első versét. Sinka sűrített kompozíciókban, erőteljes nyelven adott hírt a puszták kallódó népéről, népi hiedelmek, babonák barbár erejével. Világképe független volt a tudományos világképétől. Apokrif forrásokból, a látható társadalom alatti, élő népi mágikus kultúrából, bájolókból, ráolvasásokból merített ez a sokféle sérelmet tapasztalt ember. Sinkát a népi írók mozgalma, az őstehetségkultusz emelte ki a névtelenségből a harmincas, negyvenes évek Magyarországán.” (Pardi Anna: *Tovább*

pusztulni, hervadni már nem lehet. Új Magyarország, 1997. okt. 10. 10. old.)

CSIFFÁRYNÉ SCHWALM EDIT KI-NEVEZÉSE. Az egri Dobó István Vár-múzeumban 1997. október 1-jétől Csiffáryné Schwalm Editet megyei múzeum-igazgató-helyettesé nevezték ki.

IFJÚSÁGI HONISMERETI KONFERENCIA. 1997. október 4. és 6. között, *Az ember és a táj* címmel Békéscsabán rendezték meg a II. Országos Ifjúsági Honismereti Helytörténeti Konferenciát. A rendezvényről szóló beszámoló, Pápai Judit és Matyi Csongor írása, valamint Réthy Zsigmond nyitóelőadása a Honismeret 1998. 1. számában fog megjelenni.

AZ ETHNOGRAPHIA SZERKESZTŐJE ÉS ÚJ SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA. Társaságunk választmánya 1997-től újabb öt évre Lukács Lászlót bízta meg az *Ethnographia* szerkesztésével. Lukács László 1992 óta szerkeszti központi folyóiratunkat. 1993-ban ő teremtette meg az *Ethnographia* Társaságunk saját kiadásában történő megjelenítésének feltételeit. Az 1997-ben újjáválasztott szerkesztőbizottság tagjai: Paládi-Kovács Attila, Sárkány Mihály, Szilágyi Miklós, Viga Gyula és Voigt Vilmos. Technikai szerkesztő: Varró Ágnes.

ÖRMÉNY KULTURÁLIS KÖZPONT. „A magyar állam továbbra is kötelességének érzi, hogy biztosítsa a nemzeti kisebbségi önkormányzatok működésének feltételeit. A kormány ugyanis a kisebbségi értékeket a hazai kultúra szerves részének tekinti” – mondta Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter 1997. október 5-én a Budapest V. kerületében létrehozott Örmény Kulturális, Információs Központ ünnepélyes megnyitóján. Néhány évvel ezelőtt vetődött fel az ötlet, hogy létrehívjanak egy intézményt,

amely segítséget nyújthat az örmény kultúra terjesztésében. Ez valósult meg 1997-ben az V. Kerületi Önkormányzat hathatós segítségével.

HOLLÓKŐ HELSINKIBEN. A fiatal fotóművész, Gedai Csaba két éven keresztül járt a palóc földi Hollókőre, hogy az 1987 óta a világörökség részeként számon tartott falut, az idegenforgalmi látványosság mögött meghúzódó valóságot lencsevégre kapja. Képeit bemutatták Lengyelországban, Szlovákiában, Ausztriában és Olaszországban, 1997 őszén pedig Finnország fővárosában, Helsinkiben is.

AZ ÉV MÚZEUMA 1996. A Pulszky Társaság, a Magyar Múzeumok Szövetsége, az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium és a Nemzeti Kulturális Alap által alapított *Az év múzeuma 1996* kitüntető címet pályázat útján, az országos, országos gyűjtőkörű és megyei múzeumok kategóriájában a szolnoki Damjanich János Múzeum, a kis múzeumok kategóriájában pedig a nyíregyházi Sóstói Múzeumfalú nyerte el. A címmel járó díjakat 1997. október 9-én a Néprajzi Múzeumban adta át Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter a közgyűjtemény vezetőinek. A Pulszky Társaság különdíjában a Mezőgazdasági Gépmúzeum (Mezőkövesd), az ICOM Magyar Nemzeti Bizottságának különdíjában a Mátra Múzeum (Gyöngyös), a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Múzeumi Osztályának különdíjában a Göcseji Múzeum (Zalaegerszeg), írásbeli elismerésben pedig a Közlekedési Múzeum (Budapest) részesült. (A pályázatról és a pályamunkák részletes értékeléséről lásd: Múzeumi Hírlevél, 1997. 4. sz. 91. old.; 11. sz. 275–276. old.; Magyar Múzeumok, 1997. 4. sz. 38–40. old.)

SZAKMAI NAP VÁCON. A váci Tragor Ignác Múzeum és a Pulszky Társaság Műtárgyvédelmi Tagozata 1997. október 10-én szakmai napot rendezett a Fehérek templomában 1994-ben felfedezett kriptaleletekről. A rendezvényen muzeológusok és restaurátorok számoltak be az anyagfeldolgozás eddigi eredményeiről és kiállításon mutattak be néhány műtárgyat és rekonstrukciót (a szenzációs leletekről lásd pl.: Váci Múmiák. Néprajzi Hírek, 1996. 1–4. sz. 96–97. old.).

ROKON NÉPEK NAPJA. A Magyar–Finn Társaság, a Magyar–Észt Társaság és a Reguly Társaság a Rokon Népek Napja alkalmából 1997. október 17-én ünnepséget rendezett a Néprajzi Múzeum dísztermében. Koczás Sándor egyetemi tanár köszöntőjét követően Jevdokija Vozsakova hanti népművész, Timo Väanänen finn kanteleművész és a Tébláb gyermek néptáncegyüttes műsorát láthatták az érdeklődők.

OKTÓBER 23-AI KITÜNTETÉSEK. A Magyar Köztársaság elnöke – a miniszterelnök előterjesztésére – nemzeti ünnepünk, október 23-a alkalmából kitüntetéseket adományozott. A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje (polgári tagozat) kitüntetésben részesült (mások mellett) Kodolányi János néprajztudós, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott főigazgató-helyettese, valamint Komoróczy Géza orientalista, az MTA Judaisztikai Kutatócsoport vezetője. A hatvanesztendő Komoróczy kevéssel később, november 17-én a Pro Urbe Budapest-díjban részesült, s egyben a főváros díszpolgárává választották.

ELHUNYT BERKI LÁSZLÓ. 1997. október 24-én, életének 57. évében tragikus hirtelenséggel elhunyt Berki László hegedűművész, a 100 Tagú Cigányzenekar művészeti igazgatója. 1985-ben tevé-

kenyen közreműködött a mára világhírűvé vált zenekar létrehozásában, majd az együttes primása, zeneszerzője és művészeti igazgatója lett. A „magyar Toscanini” tevékenységét többek között a népzenei Oscar-díjként emlegetett Arany Sztár-díjjal is elismerték. Földi maradványait a budapesti Új köztemetőben helyezték örök nyugalomra.

FÖLD ALATTI VÁJATOK JÓZSÁN. 1997 októberében rejtélyes föld alatti járatok tartották izgalomban a Debrecenhez tartozó Felsőjózsa lakosságát. Az utóbbi évtizedben látványosan fejlődő település alatt, tíz méter mélyen vájatrendszer található, amelyben az üregek száma mintegy százra tehető. A lakóépületek megsüllyedéséért felelős, löszbe vájt üregek keletkezését a helytörténészek a középkorra datálták. Együttal megállapították, hogy azok nem mások, mint a korabeli nyírsegieknek menedékkül szolgáló barlanglakások, illetve terménytároló vermek lehettek.

A MECENATÚRA FELTÁMADÁSA? A Magyar Tudomány Napján az akadémiai testület meghirdette a Bolyai János Alkotói Díj megalapítását. A felajánlást Somody Imre, majd Lantos Csaba és Karsai Béla vállalkozók tették meg, akik egyaránt 50–50 ezer dollárt áldoztak magánvagyonukból a cél érdekében. A hozzájuk csatlakozóknak köszönhetően 1997 decemberére összegyűlt az alkotói díj alaptőkéjét kitevő 500 ezer dollár, így tehát megnyílt az út az előtt, hogy munkássága elismeréseként kétévente egy-egy kiemelkedő magyar tudós nettó 50 ezer dolláros összegben részesüljön. Ezzel a Bolyai János Alkotó Díj a legnagyobb összegű hazai tudományos elismeréssé lépett elő, melynek első odaítélésére várhatóan az 1998-as Magyar Tudomány Napján, azaz november 1-jén kerül sor.

FEJŐS ZOLTÁN A NÉPRAJZI MÚZEUM ÚJ FŐIGAZGATÓJA. 1997. november 1-jével Magyar Bálint, művelődési és közoktatási miniszter pályázat útján Fejős Zoltánt nevezte ki öt évre a Néprajzi Múzeum igazgatói posztjára, Hofer Tamás megüresedett helyére. A Nemzeti Múzeum által szervezett, kulturális intézményvezetők sárospataki tanácskozásán Inkei Péter, kulturális helyettes államtitkár adta át a kinevezési okmányt Fejős Zoltánnak. Az új múzeumvezető 1954. november 5-én született Balassagyarmaton. 1979-ben végzett a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem–néprajz szakán, a kandidátusi fokozatot 1995-ben szerezte meg. Eddigi munkahelyei: Néprajzi Múzeum (muzeológus, 1979–1985), Országos Széchényi Könyvtár Magyarországtudató Csoport, később Intézet (tudományos munkatárs, 1985–1991), Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézet (tudományos munkatárs, főmunkatárs, 1991–1995; főigazgató-helyettes, 1995–1997). Önálló publikációi: Hiedelemrendszer, szöveg, közösség – Esettanulmány Karancskeszi példáján (I–II., Budapest, 1985); A chicagói magyarok két nemzedéke 1890–1940 – Az etnikai örökség megőrzése és változása (Budapest, 1993). Egyedi kiadványok mellett szerkesztője (1991–1995), majd főszerkesztője (1995–1997) volt a Regio című folyóiratnak és szerkeszti az Osiris Könyvkiadó Antropológia című sorozatát. Terveiről a következőket olvashatjuk a Magyar Hírlapban (1997. nov. 5. 8. old.): „Lapunk kérdésére elmondta, tervei között szerepel a néprajztudomány jelenlegi helyzetének újragondolása. A néprajz ugyanis nem csupán hagyományőrzés, hanem annál sokkal átfogóbb tudományterület. Az új vezető szerint a budapesti Néprajzi Múzeum kivételes intézmény Európában, hiszen a saját népi kultúránkat feldolgozó gyűjteményt kiegészíti egy kül-

földi etnológiai anyag is. Ennek a kétféle gyűjteménynek a közös feldolgozása és új szemléletű bemutatása is fontos feladat lesz. Fejős Zoltán célja a múzeum nemzetközi rangjának visszaállítása, amihez új szakembereket is szeretne megnyerni. Alapos, de nem elkapkodott változtatásokat tervez. Elképzelései szerint az első, valóban nagyszabású és új szemléletű kiállítás Idő a kultúrában címmel az ezredfordulós ünnepekre nyílna meg.”

TUDOMÁNYOS KÖNYVVÁSÁR. Tudományos könyvkiállítás és vásár nyílt 1997. november 4-én a Magyar Tudományos Akadémia aulájában. A bemutatón huszonnégy, tudományos könyveket is megjelentető kiadó volt jelen, s elsősorban az Akadémia tagjai által frott művekkel, mintegy 2000 kötetrel mutatkoztak be.

GUNDA BÉLA POSZTUMUSZ KILTÜNTETÉSE. 1997. november 8-án Budapesten, a Magyarok Házában a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem megalapításának 125. évfordulója alkalmából ünnepséget rendeztek, amelynek keretében megemlékeztek az egyetem egykori tanáraitól. Posztumusz elismerésben részesült, díszoklevelet és emlékérmeket kapott az 1994-ben elhunyt Gunda Béla professzor is, aki 1943-tól tanított Kolozsváron.

KIADVÁNY A TÁPLÁLKOZÁSKULTÚRÁRÓL. Folyóiratunk 1996. 1–4. számában (23–24. old.) Romsics Imre közölt beszámolót a Kalocsán 1995. október 24–26-án megrendezett táplálkozáskonferenciáról. A tudományos rendezvény előadásait tartalmazó kötet, Kisbán Eszter és Romsics Imre szerkesztésében *A táplálkozáskultúra változatai a 18–20. században* címmel 1997-ben jelent meg Kalocsán.

BALASSA IVÁN KÖSZÖNTÉSE. *A Győrffy István Néprajzi Egyesület szervezésében 1997. november 11-én nagyszabású ünnepi ülésen köszöntötték a Magyar Mezőgazdasági Múzeum aulájában a néprajzkutatók, agrártörténészek és muzeológusok, a kollégák, tanítványok és barátok Balassa Ivánt 80. születésnapja alkalmából. Csoma Zsigmond és Viga Gyula szerkesztésében erre az alkalomra jelent meg a Néprajzi Látóhatár 1997. 1–4., tartalmas és terjedelmes száma, amely az Európából Európába – Tanulmányok a 80 esztendő Balassa Iván tiszteletére (Budapest–Debrecen, 1997) címet viseli.*

EREDMÉNYEK ÉS FELADATOK. A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum 1996-tól elért eredményeit és az intézményre 2000-ig váró feladatokat a Téka 1997. 1–2. számában (1–13. old.) Bíró Friderika összegezte.

TISZTELETADÁS UJVÁRY ZOLTÁNNAK. *Varia ethnographica et folkloristica – Ujváry Zoltán 65. születésnapjára címmel jelent meg tanulmánykötet 1997-ben Debrecenben, 572 oldal terjedelemben, Szabó László és Keményfi Róbert szerkesztésében.*

SCHÜTZ ÖDÖN KITÜNTETÉSE. 1997. november 15-én a budapesti Örmény Kulturális Központban Schütz Ödönnek, az ELTE Belső-Ázsia Intézete professzorának adták át azt a nemzetközi díjat, amelyet 1988-ban alapított az Ausztráliában élő Karpisz Papazjan. A díjat azért hozta létre, hogy minden esztendőben megjutalmazhassák azokat a nem örmény értelmiségieket, akik sokat tesznek az örmény nép történetének és kultúrájának megismeréséért és megismertetéséért. Schütz professzor az 1930-as években finnugor és turkológiai tanulmányai kapcsán kezdett érdeklődni az

örmények iránt, később vendégtanárként éveken át tanított Jerevánban és San Franciscóban.

EXPEDÍCIÓS ÖSVÉNYEKEN. *E címmel rendeztek kiállítást 1997-ben az érdi Magyar Földrajzi Múzeumban a Teleki Sámuel Alapítvány által támogatott külföldi kutatóutak dokumentációs anyagából.*

120 ÉVES A TISZAFÜREDI MÚZEUM. A tiszafüredi Kiss Pál Múzeum 1997. november 18-án tudományos tanácskozással és az *Elődeinkre emlékezünk* című régészeti, helytörténeti és néprajzi kiállítással ünnepelte meg megalapításának 120. évfordulóját. Füvessy Anikónak az intézmény történetéről és tevékenységéről szóló írását a Honismeret 1998. 3. számában tervezik megjelentetni.

BOSZORKÁNYPER BUDAPESTEN. *„Megidéztek a boszorkányokat november 25-ére, a Fővárosi Bírószágra, a Markó utca 27.-be... Nem tréfa: az alperes a Magyar Boszorkányszövetség, a felperes pedig a Legfőbb Ügyészség, amely azt indítványozza, hogy a bíróság hívja fel az alperest: szüntesse meg törvénytörő tevékenységét. A kereset szerint törvénytörő, hogy a Magyar Boszorkányszövetséget ugyan egyházként vették nyilvántartásba, ám a szövetség tagjai okkult szolgáltatásaikat – a jóslást vagy a szerelmi kötések létrehozását – díj fejében nyújtják. Még akkor is, ha a szolgáltatásokat igénybe vevők nem ellenszolgáltatási díjat, hanem adományokat fizetnek. A boszorkányok ügyvédje a kereset elutasítását kérte a bíróságtól. Azt állítja: védenek tevékenysége nem ütközik törvénybe, hisz a szövetség tagjai alapítólevelükben felsorolták szolgáltatásaik díját, így nincs ellentmondás célkitűzéseik és mindennapi tevékenységük között.” (V. G.*

P.: Boszorkányper Magyarországon. Vasárnapi Hírek, 1997. nov. 23. 13. old.).

GALAMBOS FERENC IRÉNEUSZ KITÜNTETÉSEI. A Magyar Nyelvtudományi Társaság az MTA székházában 1997. december 9-én megtartott rendes évi közgyűlésén Csűrű Bálint-émlékéremmel tüntette ki Galambos Ferenc Iréneusz bencés szerzetest, alsóöri plébánost, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület vezetőjét. Az alsóöri Örvideki Magyar Intézet igazgatója december 11-én a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság Berzsenyi-díját is megkapta, amelyet Takáts Gyula írótól, a társaság elnökétől vehetett át a kaposvári Városháza Dísztermében. Az 1988-ban alapított díjat olyan hazánkban, illetve kisebbségben és diaszpórában élő személyiségeknek ítélik oda, akik a romlás, a szétszórás és a szétszóródás ellenében is a kis közösségek szellemi összetartozását szolgálják példászerű erkölcsiséggel.

KODOLÁNYI JÁNOS KÖSZÖNTÉSE.
Társaságunk Etnológiai Szakosztálya

1997. december 16-án a Néprajzi Múzeumban ünnepi ülésel tisztelte meg Kodolányi Jánost 75. születésnapja alkalmából. Vargyas Gábor köszöntője (lásd folyóiratunk e számának 85–88. oldalán) után a következő előadások hangzottak el. Hoppál Mihály: Az obi-ugor mitológia iráni kapcsolatai, Kerezsi Ágnes: Hagyomány és újítás a XX. század végi keleti hantik kultúrájában, Nagy Zoltán: A kis népek beilleszkedési lehetőségei Nyugat-Szibériában (esettanulmány), Szarvas Zsuzsa: Múzeum születik: Lamminaho, Veres Péter: A magyar őstörténet és az etnológia.

KALLÓS ZOLTÁN KITÜNTETÉSE.
Kallós Zoltán kolozsvári folklorista 1997-ben a Kisebbségekért-díjban részesült, amelyet december 17-én vett át Budapesten, a Parlament Kongresszusi Termében Horn Gyula miniszterelnöktől.

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF

Felhívás

A *Magyar néprajzi bibliográfia* soron következő kötetének szerkesztési előmunkálatai most folynak a Néprajzi Múzeum Könyvtárában.

A *Magyar néprajzi bibliográfia* 1971–1987 között mint a Néprajzi Hírek különszáma, a könyvtár összeállításában jelent meg, 1988-tól pedig önálló múzeumi kiadványként a könyvtárban készül.

Tekintettel arra, hogy a magyar könyv- és folyóirat-kiadás nehezen áttekinthető, s az Országos Széchényi Könyvtár kötelespéldány-szolgálatába sem jut el minden kiadvány, ezért a hazai néprajzi kiadványok és közlemények teljességre törekvő beszerzése lehetetlen.

Szükséges tehát a kollégák támogatása az anyaggyűjtő munkában, akiket ezúton kérünk, hogy saját publikációikat – különös tekintettel a külföldi szakirodalomban megjelent munkáikra –, vagy ezek adatait feltétlenül juttassák el a Néprajzi Múzeum Könyvtárába.

Levélcím: 1055 Budapest, Kossuth tér 12. E-mail: kili@post.hem.hu.

Köszönettel:

KALOCSAI ILONA
könyvtárvezető

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

JÓZSEF HÁLA

H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Program
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.